PAUL LAFARGUE

BURJUVAZİ ÖLDÜRÜR

toplu denemeler

çeviren: mehmet köle

zePlin

PAUL LAFARGUE

BURJUVAZİ ÖLDÜRÜR

toplu denemeler

Zeplin Kitap 04
©2014 Zeplin Kitap
ISBN: 978-605-4849-51-2
Sertifika No: 27938
Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Eylül 2014

Yayın Yönetmeni: Fuat Sevimay
Editör: Nil Sakman
Dizi Editörü: Gökhan Doğru
Tasarım: Zeplin Tasarım
Baskı: Özal Matbaası (0 212 565 25 99)
Matbaa Sertifika No: 26699

Zeplin Kitap, bir Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık kuruluşudur.
Merkez Mah. Kesir Sok. Çakmak Apt. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul
Tel: (0 216) 640 1979 / (0 542) 586 7961

bilgi@zeplinkitap.com
zeplinkitap.com
facebook.com/zeplinkitap
twitter.com/zeplinkitap

Paul Lafargue (1842-1911). Fransız uyruklu düşünür, Küba'da doğmuştur. Tıp fakültesindeki yıllarında, kralcı hükümete karşı direnişlerde aktif olarak yer aldı. Hegel, Feuerbach, Fourier, Comte ve en çok da Proudhon'dan etkilendi, Marx ile tanıştı. Siyasal etkinlikleri nedeniyle üniversiteden uzaklaştırıldı. Fransız Sosyalist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı, işçi örgütlenmesine yazılarıyla destek oldu.

PAUL LAFARGUE

BURJUVAZİ ÖLDÜRÜR

toplu denemeler

fransızca aslından çeviren
mehmet köle

zeplin

İÇİNDEKİLER

Bilgi Sorunu 9
Burjuvazinin Politikası 35
Burjuvazi'nin Vatanseverliği 43
Friedrich Engels ile İlgili Kişisel Hatıralar 59
İşçi Partisi'nin Felsefi Temeli 71
Kadın Sorunu 77
Kutsal Bakire Miti Karşılaştırmalı Bir Mitoloji İncelemesi 87
Marx ile İlgili Kişisel Anılar 99
Özerklik 123
Sapho 149
Sermaye Dini 155
Sosyalizm ve Aydınlar 209
Sosyalizm ve Toplum Bilimi 241
Sosyalizm ve Vatanseverlik 261
Tarihsel Bakış Açısıyla İdealizm ve Materyalizm 267

BİLGİ SORUNU

15 Aralık 1910 tarihinde "La Revue des Idées"de yayımlanmıştır.

Filozoflar, dış dünya ile ilgili bilgimizden kuşku duymuşlardır; çünkü Berkeley'in dediğine göre, duyularımızla edindiğimiz bilgiler kuşkuludur ve maddi olmayan tin, maddi nesneleri kavrayamaz. Bilgimiz öznel niteliktedir; biz sadece şeylerden elde edindiğimiz fikirleri biliriz. Bir şeyin niteliği ve niceliği, onu ortaya çıkaran nedenler, onun kipliği[1] ve diğer şeylerle olan ilişkileri, boşlukta yer değiştirmesi ve zaman içinde ilerleyişi, bizim zekamızın ürettiği kavramlar ve algı biçimlerimizdir. Nedensellik, mekân ve zaman, Hume ve Kant'ın dediği gibi, aynı şekilde bizim aklımızın gerektirdiği evrensel kavramlardır. Dış dünyadaki şeyler, algıladığımız şekliyle, bizim zihnimizin yaratımlarıdır. Hume'a göre şeylerin özünü bilmiyoruz; Kant'a göreyse kendinde şeyi. Şeyler bize bilinmez ve yabancı kalmakta.

Avranches'ın bilge piskoposu Huet, "gerçeğin sözüm-ona mucidi", Descartes ile dalga geçiyordu; çünkü

1. Kiplik: Varlığın ya da olayların varoluş biçimi, tarzı. (ç.n.)

takdire şayan bir ihtiyatla işe her şeyden şüphe ederek başladıktan sonra ikinci adımda yolunu şaşırır ve her şeyi doğrular; insan hiçbir şeyi doğrulayamadığı halde; zira insan, eğer bunlar Tanrı tarafından vahiy edilmediği ve kendi kilisesi tarafından öğretilmediği sürece hiçbir şeyden emin değildir. Pyrrhoncu kuşkuculuk, yani tanrıbilimsel uslamlamadır bu., "Demeğin" ateşli vaizi Charron tarafından bunun aynı şekilde yerine getirildiğine tanık oluyoruz: Ona göre bu, inanca bir "hazırlıktı"; dinsiz imansız bir halka Hıristiyanlığı yerleştirip yeşertmek için şu ikna ve önerilerle başlamak çok güzel bir yöntem olurdu: Dünya, insanın kafasında uydurduğu düşüncelerle ahlaki olarak çökmüş, çekilmez bir hale gelmiş ve bu dünyanın turşusu çıkmıştır; Tanrı, insanı gerçeği bilmesi için yaratmış ama onu ne kendisi ne de hiçbir insani kabiliyet çözebilmiştir; dahası, gerçeği içinde taşıyan ve insanoğluna bu konuda istek uyandıran Tanrı'nın kendisinin gerçeği ifşa etmesi gerekmektedir onu yaptığı gibi. Ve ardından gerçekliği son sığınağından, Tanrı tarafından vahiy edilen gerçeklik sığınağından, kapı dışarı eden Pascal gelir.

"... Pyrrhoncuların asıl gücü, bizim gerçek hakkında inanç ve vahiy dışında hiçbir kesinliğe sahip olamamamızdan kaynaklanmaktadır; ...madem ki insanın bir tanrı, kötü bir iblis tarafından veya rastgele yaratılıp yaratılmadığı konusunda inanç dışında hiçbir kesinlik yok, bu ilkelerin (gerçekliğin) bizim yaratılış şeklimize göre bize bahşedildiği, gerçeğe uygun veya yanlış ya da belirsiz olup olmadığı kuşkuludur.

"... Bu durumda insanoğlu ne yapacaktır? Her şeyden mi kuşku duyacaktır? Yanıp yanmayacağından, etlerinin kopartılıp kopartılmayacağından mı kuşku

duyacaktır? Kuşku duyup duymadığından mı kuşku duyacaktır? Kendi varlığından mı kuşku duyacaktır? Bu kadar ileri gidemeyiz; hiçbir zaman tamamen etkili bir Pyrrhoncu'nın (kuşkucunun) var olmadığını iddia ediyorum." (*Pensées,* VIII, Bölüm 1)

Filozoflar bizim bilgimizin gerçekliğini doğruladılar. İdealist Hegel, bir şeyin bütün niteliklerini biliyorsak, kendinde şeyi de bildiğimizi savunur; şeyin, kendi dışında var olması olgusundan başka bir şey kalmaz geriye ve duyular bu olguyu öğrendiği zaman da Kant'ın *"Ding an Sich"* (kendinde şey) diye ifade ettiği bilinemeyen, kendi için şeyden arta kalanı kavradık. --- Sosyalist Engels bir iktisatçı olarak bunu çürütür: "Kant'ın zamanında, doğada bulunan nesneler hakkında bilgimiz o kadar yetersizdi ki Kant kendisini, onlar hakkında küçücük bilgimiz dışında her birini kendinde gizemli şey olarak sanmakta haklı görebiliyordu. Ancak, bu kavranamayan şeyler birbiri ardına tek tek kavrandı, incelendi ve bilimin olağanüstü gelişimi ile birlikte *tekrar üretildi*: Üretebildiğimiz şeyler bize, onları bilinmeyenler olarak kabul etmemizi iddia edemez."

Sıradan insanlar, duyuların onları sürekli yanılttığını bilse de böyle kuşkulardan kaygı duymazlar; bilgilerimizin kesinliği konusunda tereddütte olan filozoflar da metafizik tasavvur alanlarından ve saf aklın doruklarından gerçeklik dünyasına indikleri zaman aynı durumdadırlar. Bilginler, doğanın fenomenleri üzerine çalışırlarken bunları tanımazlar. Bununla birlikte, Kantçılığın yeniden canlanmasıyla bunları merak edenler yine bilimadamlarıdır. Bu kuşkulardan dolayı akıllarının karışmasından daha ziyade, sabırsızlandıkları için bunları başlarından savıyorlar ve Gustave Le Bon ile birlikte, "bilimin tek

başına şeyler, yani filozofların bizatihi dedikleri şeyler üzerinde durmaması gerektiğini; onları görünüşlerin, yani duyumlarımızın ortaya çıkardığı fenomenlerin karşısına koymamamız gerektiğini söylüyorlar... Duyularımız tarafından yaratılan İzlenimler, aynı biçim üzerine kurulu zihinler açısından aşağı yukarı benzer olduğu için Bilim onları gerçeklik olarak kabul edebilir ve yapısını bunlarla oluşturabilir... Bilim için, algıladığımız dünyanın gerçek ya da gerçek dışı olduğunu bilmek pek de önemli değildir. Bilim, onu olduğu gibi kabul eder ve ona ayak uydurmaya çalışır. Bilgilerimiz bizim ölçütümüzdür ve onlar, sadece bizim ölçütümüz olmasından dolayı bizi ilgilendirir." Gustave Le Bon, Kantçı şüpheyi bir kenara koyar ama onu yadsımaz da; aksine, onu kabul eder. Bir doğalcı olarak Félix Le Dantec ona saldırır ve ona son darbeyi vurur: "Hayatta olmamız ve türümüzün hâlâ yok olmadığı gerçeği bize, dış dünya ile ilgili bilgilerimizin yanıltıcı olmadığını ve bu bilgilerin, varlığımızı korumamız ile ilgili etraftaki her tür ilineği içerdiğini tasdik etmemiz için yeterlidir."

İnsan aklının iki bin yıldan beri üzerinde durduğu ve bu kadar önemli bir gelişim kaydeden ve Kantçılığın yeniden canlanmasından bu yana yükselişe geçen, bilgimizin gerçekliği konusundaki kuşku, bilim felsefesinin çözmesi gereken sorunlardan biridir.

Bu makalede bunun tarihi kökenlerini ve başlıca sebeplerini araştırmayı, buna bir açıklama getirmeyi ve bunu çürütmeyi düşünüyorum.

Bilgi sorunu Antik Yunan'da, onu tartışma konusu yapan hiçbir modern felsefenin asla yapamadığı kadar mantıklı ve cesur bir şekilde sofistler tarafından ortaya koyulmuştu. Onlar duyularımız aracılığı ile bize ulaşan

bilgiyi sorguladılar ve ondan şüphe ettiler ve Saf Aklın kavramlarını dikkate almadılar.

Duyularımızın bize tam anlamıyla bilgi vermediğini söylüyorlardı: Suya daldırılan bir kayıkçı küreği kırıkmış gibi görünür; ay gökyüzünde yükseldikçe boyu küçülüyormuş gibi görünür; bir vadide bulanan ağaçlar, uç taraflarından birinden uzaklaştıkça birbirine yaklaşıyorlarmış gibi görünür; güzel kokan bir parfüm damağa hoş gelmeyebilir; görünürde kabartma gibi olan bir resim, dokunulduğu zaman öyle değildir; giden bir gemide bulunan kişi için deniz kıyısındaki tepeler hareket ediyormuş gibi görünür; orta ve başparmak arasında gidip gelen ve başparmakla kesişen bir bilye, iki ayrı bilye varmış etkisi yaratır, vb...

Duyular sadece yanlış veriler ortaya koymazlar; ayrıca, bireye göre ve aynı bireyin durumuna göre değişen veriler ortaya koyarlar: Birisine hoş gelen bir koku diğerine itici gelebilir; kimisine tatlı gelen bal, kimisine acı gelir; Demokritos, balın ne acı ne de tatlı olduğunu, Herakleitos ise ikisini de içerdiğini ileri sürüyordu: Kışın bir akşam yemeğine giderken üşürüz ancak, çıkarken sıcaklarız vb...

Nesneleri yalnızca duyularımız sayesinde bildiğimiz için, bize ancak nasıl göründüklerini söyleyebiliriz; nasıl olduklarını değil: Ainesidemos "hangi hakla bizim algımızın, hayvanların algısına oranla doğaya daha uygun olduğu zannediliyor?" diye soruyordu; sivri gözbebekleri olan hayvanların bizden daha farklı bir algılama biçimi olmalı; dokunma hissi, kabukla, pulla veya tüyle kaplı olanlar için aynı değildir. Duyumların farklılığı olgularla ortaya konmuştur: İnsanlar için sağlıklı olan sıvı yağ, yaban arıları ve arılar için öldürücüdür; insanlar

için ölümcül bir zehir olan çöpleme bitkisi[2] keçi ve bıldırcınların besin kaynağıdır; balıklar için hayatta kalma koşulu olan deniz, insanlar için uzun süre içinde kalındığı zaman zararlıdır, vb...

Sokrates'in öğrencisi Aristippos, şeylerin bilgisini sadece duyularımız ile edindiğimiz için bunların bize etki edecek nitelikleri olup olmadığını bilemeyeceğimiz çıkarımında bulunuyordu; tatlı, beyaz veya sıcak duyumuna sahibiz ama bunları ortaya çıkaran nesnelerin tatlı, beyaz veya sıcak olup olmadığını bilmiyoruz.

Fikirlerini maalesef ufak anıştırmalar ile bildiğimiz büyük bir dâhi olan sofist Protagoras şöyle diyordu: "Eğer göz, ona etki eden renkli bir nesne olmadığı zaman kör ise nesne de onu algılanmasını sağlayacak göz olmadığı sürece renksizdir; öyleyse, hiçbir nesne kendi başına ve kendi için şu an olduğu ve olacağı şey olamaz; sadece onu algılayan birey için vardır ve doğal olarak birey onu, içinde bulunduğu duruma göre farklı olarak algılar. Her birey için, şeyler sadece ona göründükleri gibidir ve ona sadece içinde bulunduğu duruma göre görünmek zorundaymış gibidirler; sonuç olarak *insan her şeyin ölçütüdür*, var olan şeylerin veya var olmadıklarını bilmesi konusunda var olmayan şeylerin ölçütüdür." Nesnel bir gerçeklik yoktur, yalnızca gerçeğin öznel bir görünümü vardır.

Protagoras'ın bu meşhur özdeyişi, bireylerin özellikle her şeyi kendi çıkarları ve tutkuları açışından değerlendirdiği Burjuvazinin öznel felsefesinin, yani bireyci sınıfın felsefesinin, ana fikri niteliğindedir.

2. Helleborus: Düğün çiçeğigiller familyasından, orta, doğu ve güney Avrupa'dan Kafkasya'ya kadar yayılmış yaklaşık yirmi türü bulunan zehirli bir bitki. (ç.n.)

Sofist, Descartes'ın kendi düşüncesinden kuşku duymadığı gibi kendine has duyumlarından kuşku duymazdı; yaşadığından, ışığı gördüğünden, gülün kokusunu duyduğundan emindi; gülün ona hoş koktuğundan, kar'ın ona beyaz göründüğünden kuşku duymuyordu; ancak, gülün kokusu olup olmadığını, kar'ın beyaz olup olmadığını bilmiyordu; ayrıca, gülün ve kar'ın bir başkasında da aynı duyumları uyandırıp uyandırmadığını bilmiyordu; büyük ihtimalle aynı duyumları uyandırmıyordu çünkü hepsinin içinde bulundukları durum birbirinden farklıydı; o andan itibaren aynı şeylerin bütün insanlara aynı şekilde göründüğünden nasıl emin olunabilir. Aynı sözcüklerin birbirine benzemeyen duyumları anlatmak için kullanıldığını gözlemlemişti: İki insan aynı duyumları hissettiklerini söylediği zaman ikisi de diğerinin duyumunun onunkine benzer olduğundan emin değildir; zira onu sadece içinde bulunduğu duruma göre hisseder, diğerinin durumuna göre değil; şeyler ne bilinebilir ne hissedilebilir ne de duyularımızda bıraktığı etki bir başkasına geçirilebilir. Sonuç olarak, herkes için geçerli bir bilgiden söz edemeyiz çünkü her bilgi kendi duyularımıza dayanmaktadır. Protagoros, sadece fikirlerin olduğunu ve herkes için geçerli ve doğru hiçbir bilginin olmadığını söylüyordu.

Sofistler sürekli olarak, bireyin, hâkim düşünceleri, bu düşünceler atalarından miras kalmış olsa dahi muhakeme etmeden kabul etmemesi gerektiğini öğretiyorlardı; onlara göre birey kendi düşüncelerini ortaya koymalı; doğru olarak sadece ona doğru geleni kabul etmeli, sadece kendi kişisel yargılarına yakın gelen ve ona herhangi bir çıkar sağlayan şeylere değer vermelidir. Öyle ki Hegel'in de belirttiği gibi öznellik ilkesinin baskın çı-

kacağı yeni bir felsefenin temellerini atıyorlardı. Kamu eğitimcisi olarak aslında onun gelişini hazırlıyorlardı: Başarılı olabilmek için faydalı olacak şeyleri öğretiyor ve ilk felsefenin kendini adadığı, şeylerin doğası üzerine yapılan araştırmalardan vazgeçilmesini salık veriyorlardı; çünkü bunlarla uğraşmanın bir yararı yoktu.

Kilise bile şimşeklerini doğabilimlerinin ve onun şeytani icatlarının üzerine çekiyordu. Bu durumda sofistler ve Kilise, her şeyde bir çıkardan başka bir şey düşünmeyen, doğanın fenomenlerinin araştırılmasını sadece doğa güçlerinin bilgisinin ve uygulamasının bitmez tükenmez bir zenginlik kaynağı sağlayacağını kanıtlandığı zaman destekleyen Burjuvazi'nin ruhunu temsil etmiş oluyordu.

Grote'a[3] göre sofistlerin en ünlüsü olan Sokrates, öznel felsefenin oluşumuna ve onun diğer bütün bilimlerden kesin olarak ayrılmasına, diğer her şeyden daha çok destek vermiştir. Çıkış noktası olarak şeylerin bilgisini değil, kendinin, yani Ben'in bilgisini temel almıştır. Platon bunu, Fedon kitabında, dünyayı insanı temel alarak açıklamaya çalışmasıyla gösterir; hem yönelimi hem de içeriğiyle doğa felsefesi olan ve insanı dünyayı temel alarak açıklamaya çalışan ilkçağ felsefesinin yaptığının tam tersi bir biçimde.

Sokrates, bilimlerden sadece pratik hayata doğrudan faydalı olmalarını talep ediyordu; geometriden alanları ölçmek için gerekli olan şeyleri, astronomiden sadece "gecenin uzunluğunu, ayın günlerini ve yılın mevsimlerini bilmemiz için gerekli şeyleri." Ksenophanes, "Sokrates, bırakın doğa üstü fenomenlerin araştır-

3. George Grote (1794-1871): İngiliz Tarihçi. Yunan tarihi çalışmalarıyla tanınmıştır. (ç.n.)

masını, kendini böyle tasavvurlara verenlerin deliliğini gösterir" diye ifade eder. "Bir meslek öğrenenlerin daha sonra bunu başkaları ve kendileri için icra etmeyi umarlar" diye söylüyordu; "Tanrıların gizlerini (yani doğanın gizemini) anlamaya çalışanlar, var olan her şeyin nedenini tam olarak bildikleri zaman keyiflerince ve ihtiyaçlarına göre rüzgârı, yağmuru, mevsimleri ve buna benzer şeyleri yaratabileceklerini mi sanmaktadırlar? Ya da bu kadar büyük bir güçten övünmeksizin, bunların nasıl olduğunu bilmek onlar için yeterli midir?" (*Mémoire de Socrate,* Kitap-1)

Sokrates, doğanın fenomenleri üzerinde çalışarak zaman kaybettiğini düşünüyordu: Fikirler adına şeylerden vazgeçilmesini öğütlüyordu ve gerçekliklerin gerçeği adına gerçeklikten vazgeçilmesini... Bu gerçek, insanın şeylerden edindiği fikirlerdir. Bir şeyin fikri olarak bilinmesi onun doğası üzerine yapılan her araştırmadan bağışıktır. "Bir atın kavram olarak bilinmesi ata özgü nitelikleri ortaya koyar," diyordu Platon. Ona göre kavramlar gerçekliği içinde barındırmaktadır; bir şeyi olduğu şey yapan madde değil, maddenin biçimini oluşturan fikirlerdir; sonuç olarak, fikir şeylerin hakiki gerçekliğini temsil eder.

Ancak, her sofist de Saf Akıl düşüncesi konusunda bu yüce düşünceyi paylaşmıyordu. İtirazları vardı: Kendinde olmayan şey hakkında hiçbir şeyi doğrulamaksızın, genel bir kavranışa sahip olan hiçbir şeyi açımlamaksızın, yalnızca içinde bulunan durumdan elde edilen duyumlar ifade edilebilir; çünkü duyular dış dünya ve kapatılmış, kendinden çıkamıyormuş gibi görünen aklın arasına sıkışmıştır. Hareket ve mekân fikrini, geometrik tanımları ve aritmetik işlemleri kendi çelişkili ve hırçın

eleştirilerine tâbi tutuyorlardı.

Sokrates etik adına, özgür bir adama yaraşır tek araştırma olan etik adına, doğabilimlerinden vazgeçiyordu: Ahlak, örf ve âdetler, meşruiyet ve adalet aslında sofistlerin daimi ve genel uğraşıydı; kendi acımasız eleştirileriyle bunların kalburunu çıkardılar.

Gorgias, görünüşün "gerçekten" daha ağır bastığını keşfetmiş olmakla övünüyordu ve Pyrrhon da görünüşün kendini ortaya çıkardığı her yerde efendi olduğunu söylüyordu: Görünüş kuramı, sofistlerin etiğe uygulayacakları kuramdır. – madem ki şeyler, her birey için ona duyumlarına göre görünenlerdir, gerçek de sadece bireysel bir düşüncedir; herkes, ona doğru görünen şeyleri doğru olarak almalı ve ona iyi ve adil olarak görünen şeyleri iyi ve adil gibi kabul etmelidir; zira insan maddi dünyaya ait şeylerin ölçütü olduğu kadar ahlaki dünyaya ait şeylerin de ölçütüdür. En gözüpek bir şekilde doğayı toplumun karşısına, yani doğal hakkı yasal hakkın karşısına koyanlar herkesin kendi tutku ve çıkarlarını gözetmek zorunda olduğu sonucuna varıyorlardı: Ve eğer yasalar ve örfler onun tersine olursa, bireyin doğal hakkını çiğnemiş olurlar ve ona uymak zorunda olmadığı bir zorunluluğu benimsetmiş olurlar; bu durumda birey, yapabilirse ceza görmeden bunları tereddüt etmeksizin ihlal etmelidir.

Pers kralı, kendi Ben'inin bütün heveslerini tatmin edebildiği için en görkemli mülklere sahipti ve Archelaus, Makedonya tahtını ihanet ve cinayetle zapt ettiği için kahraman oldu. Stirner'in tek Ben'i ve Nietzsche'nin kendini beğenmiş üstün-insanı, Yunan sofist fikrinin izlerini taşır. – Birey, genel ve herkes için geçerli bir ahlak anlayışına göre değil, kendine uygun bir şekilde

hareket etmelidir. Ben, her şeyin başlangıcı, ortası ve sonuydu ve ben, temel dogması, Hesychius ifade ettiği gibi: "Başkasına, sana davranılmasını istediğin şekilde davran," ve bunu daha da açımlayan sofist İsokrates'in dediği gibi: "Başkalarına, onlardan görmek istemediğin şeyi yapma... diğerlerinin karşısında, benim senin karşında olmamı istediğin gibi ol," ve daha sonra Hıristiyanlığın yeniden ele alıp tekrar ettiği gibi: "Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma," olan yeni bir ahlak anlayışının çıkış noktası olur. –"Yakınını kendin gibi sev!"

Doğaya dönme niyetlerini açıkça ilan eden Stoacılar, ilkçağ doğa felsefesini sofistlerin öznel felsefesi adına reddetmelerine rağmen, her açıdan özgür olabilmek için aydının ne bir yükümlülüğü ne de diğerleri karşısında bir görevi kabul etmesi gerektiğini öğretiyorlardı. O, çocuk yetiştirme gibi kaygılardan uzak durmalıdır; kendi kendine yetebilmeli ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için o kadar çok yol varken, evliliğin boyunduruğu altına girmemelidir. Ahlak anlayışı olmayan biri, tamamen doğaya dönmek amacıyla bu ihtiyaçları milletin gözü önünde karşılıyordu. Zenon ve Platon ise kadın ortaklığını öneriyorlardı.

Sofistler toplumsal kurumlara saldırıyordu; Lycopon, aristokrasinin üstünlüğünün bir hayal olduğunu söylüyordu; Alkidamas da özgür insan ve kölenin karşıtının doğada yeri olmadığını ileri söylüyordu; başkalarıysa köleliğin doğaya aykırı olduğunu. Kent, ulus devlet kavramlarının, evreni vatanı olarak kabul etmiş biri için çok dar yerler olduğunu söylüyorlardı. Aydın, bir dünya vatandaşıdır; o, ne bir kentin ne de devletin mensubudur; çünkü ne pahasına olursa olsun o, özgürlüğünden vazge-

çemez ve çünkü ölüler kenti Hades'e giden yol her yere aynı uzaklıktadır. Kendini vatan için feda etmek saçmadır: Dünyayı vatanı olarak kabul eden aydın ne kendini feda edecektir ne de delilerin çıkarı adına bilgeliğini.

Sokrates, şüpheyi mantıksal çıkarımların sonuna kadar götürmeye cesaret edemedi, ancak burjuva faydacılığının kuramcısı Bentam gibi, iyinin koşulunu faydaya indirgiyordu ve erdemin sağladığı yararlardan dolayı erdemli olmayı; getirdiği tehlikelerden dolayı zinadan kaçınmayı; topluluğun refahı bireye yarar sağladığı için kamu işlerinde yer almayı ve karşılıklı oğlancılıkla ülkü-selleştirilen arkadaşlığın sağlayabileceği hizmetlerden dolayı yeşertilmesini, vb. öğütlüyordu. Bununla birlikte, diğer sofistlerin tersine, meşruiyeti, hakkaniyetsiz olarak gördüğü bir yargıdan kaçmayı reddedecek derecede bir adalet kavramı ile özdeşleştiriyordu; tabi ki yasayı çiğnememek adına. Pyrrhon gibi o da sağduyuyla yetinmeyi ve herkesin yaptığı gibi yapmayı kural edinmişti ve bu kamuoyuna aykırı düşmemek içindir ki sofistler için varlığı şeylerin bilgisi kadar kuşkulu olan tanrılara kendini feda etmiştir.

Sofistlerin bilginin doğruluğuna karşı şüphesi ve bütün doğa bilimlerine olan küçümsemesi, sağduyuyu, bilgeliğin rehberi ve insan bilgisinin kesin olarak kabul edebileceği şeylerin evrensel garantisi olarak kabul etmesine kadar uzandı sonunda; bununla birlikte bu, Heraklitos ile beraber savaş açtıkları tükenmiş bir toplumsal düzenin kalıntıları olan dönemin hakim düşüncelerinin tam tersiydi.

İlk sofistlerin kökeni, İonia'nın ve Antik Yunan'nın ticaret kentlerine dayanmaktadır; ki bu kentler, milattan önce yedinci yüzyıldan beri sanayi ve ticaretin orada ge-

niş ve ataerkil ailelerin komünist düzenlerine saldırdığı; mülkiyet ortaklığını özel mülkiyetle değiştirdiği ve yeni bir sınıfı, yani Burjuvazi'yi oluşturduğu kentlerdir.

Ataerkil aile, atalarının bir temsilcisi olan Baba'nın zorba otoritesi altında yaşayan çok sayıda aile açısından koruyucu bir niteliğe sahipti: Ataerkil aile maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılıyordu. Tarlaların hasadı ve kölelerin çalışması ailenin bütün üyelerini besliyordu; tartışmaksızın kabul etikleri ve sıkı sıkıya bağlı oldukları atalarından kalma ayinleri, masalları, efsaneleri, gelenekleri ve davranış kuralları onların ahlaki ve zihinsel besin kaynağıydı.

Madrabazların ve imalatçıların oluşturduğu sınıf zenginleşip büyüdükçe, ataerkil aristokrat sınıf yoksullaşıyor ve kıt kanaat yaşıyordu. Zenginleşmenin tek yolunun savaş olduğunu inanan soylular, aristokrat şair Teogonis'in "pis kanlarını içmek" istediği sonradan görme tüccar ve sanayicilere karşı sadece kin besliyorlar ve onları hor görüyorlardı. Bununla birlikte bu kadar küçümsenen bu kişiler kentin yönetimini ellerinden alıyor, yüksek faizlerle onları mallarından yoksun bırakıyor ve sınıfsız kalmış soylular, zanaatkâr ve kölelerle onları iktidardan kovmak, sürgüne göndermek ve mülklerini istimlâk etmek için birleşiyorlardı. Savaş, yüzyıllar boyunca antik kentleri kana bulamıştı.

Yeni sınıfın, eski soylu ve ataerkil toplukların yıkıntıları üzerine inşa ettiği bu bireyci toplumun hiçbir koruyucusu yoktu ve bu boşluğu doldurmak içindir ki Tanrı'nın inayetini keşfettiler: Kendi refahlarını bir aile topluğundan talep etmek yerine her birey, onu sadece kendi bireysel teşebbüslerinin başarısından bekliyordu: Ataerkil boyunduruktan azledilip kendi çabasıyla baş

başa bırakıldığı için maddi ve manevi ihtiyaçlarını kendi karşılamak zorunda kalıyordu. Sofistler, eskiden aileden aldığı eğitimi onlara verme görevini üstlendi; ilk devlet okullarını ve paralı okulları açtılar; ataerkil dönemin bayatlamış örf ve ahlakından hiç sıkılmadan onlara toplumsal mücadelede kendi yollarını çizmeleri için gerekli her şeyi öğrettiler.

İnsan, eski soylu veya ataerkil bir topluluğun içinde kişiliğini kaybetmek yerine Toplum'un karşına kendi Ben'ini dikti; her şeyi bir topluluğa mal etmek yerine, her şeyi kendi Ben'ine indirgiyordu; Protagoras'ın o derin sözünün de ifade etmek istediği gibi o, her şeyin ölçütüydü. Yeni toplumsal koşullar, sofistlerin Burjuvazi'nin öznel felsefesi ile sonuçlandırdığı öznellik ilkesini ortaya koyuyordu.

Aristofanes ve Anytos, Sokrates'i Tanrıları ve atalardan miras kalan örfleri küçümsemekle, adetleri ve gençliğin ahlakını bozmakla suçladılar. Bu tarz suçlamalar diğer sofistlere karşıda da yapılmıştı. Bununla birlikte, onların verdiği eğitim kendi ortamlarının manevi ve ahlaki ihtiyaçlarını karşılıyordu; aslında onların yalnızca felsefi bir açıklamasında bulunuyorlardı. Platon, "Halk, fikir ve eğilimlerinde itiraz kabul etmek istemeyen büyük bir sofisttir," der. Halk tam bir ahlaki çöküş içindedir. Tukidides, her türden aşırılığa müsamaha gösterildiğini ifade eder. Kokuşmuş inanç her yerdeydi; en yaman vaazlara bile güvenilemiyordu; kalabalıklar, hatiplerin en küstah ve bencil özdeyişlerini ayakta alkışlıyorlardı; işte size birkaç örnek: Herkes, hukuka saygının kendisini dizginlemesine asla izin vermeden, kendi imkânları ölçüsünde çıkarlarının peşinde koşmalıdır; en güçlünün zaferi doğanın kanunudur; kısacası herkes, adalet ve dü-

rüstlüğün ölçüsünü kendi çıkarına ve keyfine göre belirler, vb...

Şeylerin bilgisinden kuşku duyulması ve toplumsal ve bireysel ahlak kavramlarının hayasızca bir kenara atılması, antik toplumların dönüşmesine sebep olan ekonomik ve politik olayları belirleyen toplumsal koşulların altüst olmasının zihinsel bir yansımasıdır.

Burjuvazi ile doğan Kuşku, felsefedeki yerini kalıcı olarak aldı. Descartes, "düşünüyorum o halde varım" önermesi ile şüpheyi kapı dışarı edeceğine inanıyordu; haklı olarak "hissediyorum, o halde varım" da diyebilirdi. Yanılıyordu. Sofistler kendi duyum ve düşüncelerinden asla kuşku duymamışlardı; ancak, onların sağladığı bilgilerin kesinliğinden kuşku duydular. Yenilgi nedir bilmeyen Kuşku, felsefi düşüncede serpilmeye devam ediyor: Bu kaçınılmaz bir şey çünkü kuşku, kendi ticari ve sanayi girişimlerinin başarısının belirsizliği içinde ve mutluluğunun daimi olup olmayacağını bilmeyen burjuva bireyin zihinsel özelliklerinden biridir.

Burjuvazi tarihinin akışı içindeki geçiş dönemlerinde birçok kez Yunan sofistlerin ahlaki sefihliğinin tekrar ortaya çıktığını gördük ama hiç bu kadar hayâsızca adı çıkmamıştı.

Duyumların çeşitli ve hatalı etkilerinin sofistlere ait eleştirisi henüz çürütülmedi ve çürütülemiyor; her gün, duyumsal yanılgılara ilişkin çok sayıdaki kusursuz kanıtlar onu doğruluyor ve daha da pekiştiriyor. Halkın bilgeliği de onu şu atasözüyle destekler nitelikte: Zevkler ve renkler tartışılmaz.

Bir kaç sene önce, Nancy'nin meşhur fizikçisi Blondot, bilim dünyasına, ortaya çıkışı fosforlu bir yüzeydeki parlayan bir iz sayesinde saptanan "N" ışınlarının keşfi-

ni duyurdu: Konusunda ihtisas sahibi Avrupalı ve Amerikalı çok sayıda uzman aydın bu ışınları gözlemledi; bununla birlikte en sonunda herkes bu ışınların, onları görmüş olanların görsel olarak yanılgıya düştükleri için meydana geldiğini kabul etmek zorunda kaldılar. –Herkes ışıklar saçan güneşi görüyor; fizikçiler, dünyanın atmosferinden çıkmayı başaran bir balon pilotunun onu siyah olarak gördüğünü doğruluyor. –Bir psikoloji profesörü, aynı nesnenin bireylerde farklı etkiler oluşturduğunu göstermek için konferansının ortasında aniden, bir iki numara gösterip bir dakikanın sonunda ortadan kaybolan bir soytarıyı içeri aldırır. Orada bulunanlardan, gördüklerini birbirlerine danışmadan kâğıda dökmelerini ister; soytarının kıyafeti ve hareketleri konusunda birbiriyle aynı olan hiçbir anlatı yoktur. –İşitme ve görgü tanıklarının adli tanıklıkları, kafa kafaya verilmediği sürece birbirini tutmaz niteliktedir; Ronsin çıkmaz sokağında işlenen iki cinayet sırasında, içlerinde bulunan altı kişiyi bekçi ve suç mahalli ile ilgili saptamalarda bulunmaya alışkın meslekten insanların oluşturduğu on tanık, ressam Steinheil'ın cesedinin konumu hakkında bir uzlaşıya varamamışlardı; hizmetçi ve bir komşu onu yerde uzanmış bir şekilde fark etmişlerdi; dört polis onu bir kapıya dayanmış bir şekilde dizleri üzerinde bulmuştu; beşincisi ise onu, lavabonun yanındaki duvara sırtını dayamış bir şekilde görmüştü, vb. –Tarihçilerin tek bir tanığı yokken, olay kesin ve olgusal olarak kaydedilir; ne zaman ki birden fazla belge ortaya çıkar, olayın detayları bazen de bütünü kuşkulu hale gelir. Bu kadar çok anlaşılmaz belge varken kim Dreyfus davasını çözebilir ki? Tarih, bir bilim değildir.

Platon için gerçeğin ta kendisi olan ve sadece duyu-

ların zihinsel yorumlarından ibaret Saf Aklın kavramları, duyular beyne yanlış veriler gönderdiği zaman büyük oranda hatalıdır. "Kant'ın içine gerçekliği yerleştirdiği Saf Akıl o kadar belirsiz görünüyor ki uslamlamaları 'gerçeğin tek kaynağı' olan deneyim ile kontrol ediliyor ve doğrulanıyor," diyor Poincaré *Bilim ve Hipotez*'de. Saf olmayan akıl saf aklı düzeltir. Duyular aklı yanıltır; akıl da duyuları; ve Charron zaferini ilan eder: "İçerisi ve dışarısı bu kadar çok yanlışlıkla ve yetersizlikle dolu olunca ve bu temel parçalarının, bilimin esas araçlarının birbirini yanılttığı zaman, insanın ne kadar da güzel bir gerçekliğe ve bilime sahip olabileceğine bir bakın."

Antikçağda Sokrates ve Pyrrhon'un, modern çağda ise Thomas Reid ve Royer Collard'ın bel bağladıkları kamuoyu ve sağduyu pek de içi açıcı durumda değiller, çünkü çoğu zaman yanıltıcı olan duyumlarla şekillenmektedirler: Görme, güneşin büyüklüğü ve seyri konusunda yanıldığı için kamuoyu ve sağduyu, güneşin, evrenin merkezine yerleşmiş dünyanın etrafında döndüğünü söylemişlerdi.

Sofistler, bir nesne tarafından meydana gelen duyumların bireye ve onun durumuna göre farklılık göstermesinden dolayı şeylerin biliminin oluşturulamayacağını savunuyordu. Aslında, yalnızca duyulara dayalı bir bilim herkes için geçerli olmazdı; bu daha çok bireysel ve bireye göre çeşitlilik gösteren, hatta yaş ilerledikçe duyuları da değişen kurucusuna özgü bir bilim olurdu.

Bununla birlikte, Le Dantec'in[4] de ifade ettiği gibi biz hâlâ hayattayız ve türümüz yok olmadı; o halde dış dünya hakkında içinde bulunduğumuz sosyal ve doğal

4. Félix-Alexandre Le Dantec (1869-1917): Fransız biyolog ve bilim felsefecisi. (ç.n.)

ortama uyum sağlayacak kadar az ya da çok doğru bir bilgiye sahip olmamız gerekir. Ayrıca bu ufacık bilginin herkes için geçerli olması gerekir, çünkü farklı ırk ve ülkelerden olan insanlar birbirine benzer ailevi ve toplumsal kurumlar, mülkiyet biçimleri ve aynı yönde evrimleşen üretim şekilleri kurdular. Dahası, benzer bir sağduyuyu özümlediler; Vico'nun da dikkat çektiği gibi atasözleri, farklı biçimlerde dile getirilse de bütün ülkelerde aynı tözden oluşmuşlardır. Ekonomik ve toplumsal bir evrimin, yeryüzünün bütün halklarında benzer bir sağduyunun meydana gelmesi için, herkese geçerli olan bu ufacık bilgilerin insanın tecrübelerini arttırdığı ölçüde gelişmesi gerekirdi.

Aynı sonuçları doğuran bu benzerlik hayvanlara kadar uzanır; zira "insan ve hayvanlar arasında büyük bir akrabalık, kuzen ilişkisi vardır," der Charron. Sofistlerin de düşündüğü gibi, bazı omurgalı türlerinde bulunan sivri gözbebekli gözlerin ve böceklerin petek gözlerinin; çıkıntılı saydam tabakalı ve aşırı derecede miyop, tümsek biçimindeki kristal gözlerin; presbitli yassı kristal saydam tabakalı gözlerin, aynı nesneleri birbirlerinden farklı olarak algıladığından emindir Charron. Ancak bu durum insan ve hayvanların; var olma, savunma, korunma ve yavrularını yetiştirmek için araçlar sağlayacak kadar dış dünya ile ilgili yeterli ve doğru bilgileri elde etmesine engel teşkil etmez. İnsanlar ve hayvanlar; aynı maddeden oluştukları için, organlarının aynı hücre yapısına sahip olması dolayısıyla, yaşamak ve çoğalmak için sonsuz sayıda az ya da çok birbirine benzer tecrübeler edinmiş; dolayısıyla birbirine benzer duyumlar hissetmeleri ve benzer bilgileri özümsemiş olmaları gerekir. Örneğin, matematik önermelere ilk olarak hayvanların

sahip olması yüksek ihtimaldir: Diyojen, eşeğin en az bir geometrici kadar, sağdan giden bir yolun yemliğe ve yalağa giden en kestirme yol olduğunu bilir; güvercinler kuluçkaya sadece dişileri iki yumurta koydukları zaman yatarlar; 1+1=2 biliyormuş gibidirler; koyunlar zaman kavramına sahiptirler; ağıla dönme saatini en az çoban kadar bilirler; Saf Akıl kavramının hiçbir şey uyandırmadığı tavuklar boşluk kavramına sahiptirler; bunu yüksek bir tünekten atlarkenki tereddütleriyle gösterirler. Bu boşluk fikri doğuştan yani içgüdüsel değildir; bunun edinimini birkaç günlük köpeklerde kolayca gözlemleyebiliriz. Kabul etmemiz gerekir ki aynı nesnelerin insanlarda ve hayvanlarda uyandırdığı duyumların farklılıklarına rağmen bu nesneler benzer bir zihinsel uyarılmaya yol açar, çünkü her ikisi de aynı maddeden oluşmuştur.

Eğer insan ve hayvanlardaki şaşmaz en ufak bilgiyi reddetmek mümkün değilse de, Freycinet ile birlikte, Parmenides'in *"sadece var olabilen, düşünülebilen şey vardır,"* derken önceden hissettiği ve algoritmaları ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinin, yani insanların ortaya çıkarmayı başarabildiği matematik dilinin doğanın işlemlerini mükemmel bir şekilde açıklamaya uygun bir hale getiren *"dış dünya ve zekâ arasında tek bir uygunluk"* olduğunu saptamamız gerekir. Kuramsal tasarımlar için düşünülen formüllerin iş işten geçtikten sonra doğanın fenomenleri ile tam bir uyum içinde olduğu keşfediliyor ve bu fenomenlerin en uygun ifadesi haline geliyorlar. Yarıçaplarıyla orantılı olarak kabul edilen yuvarlak yüzeyler kanununun bir gün yerçekiminin ve buna benzer kuvvetlerin azalması kanunu olacağını kim bilebilirdi; tek sayılar dizisinin boşlukta düşen bir cismin

düştüğü süre içerisinde kat ettiği mesafeyi temsil edeceğini; iki bin yıl önce Pergeli Apollunius'un öne sürdüğü, bir düzlemde bulunan bir koninin eğrilerinin kesişimi sonucu ortaya çıkan özelliklerin Kepler'in astronomi yasaları olacağını kim bilebilirdi? Ve Freycinet şunu ekler: "Bu olguları katışıksız bir tesadüf olarak görmek ve bu kadar sık karşılaşılan olguları rastlantıya yormak oldukça zordur; bu karşılaşmaları, insan zekâsının ve doğanın, ilkinin ikincisini içermeye son derece yatkın olması dolayısıyla genel bir düzlemde iç içe bulunmaları olarak görüyorum." Bir yaratıcıyı gerektiren Freycinet'nin bu genel düzlemi, elbette sadece evrenin her yerde geçerli maddi bir bileşimi olabilir; aslında, düşünen madde ve kaba madde aynı öğelerden meydana gelmiştir; bu yüzden insan zekâsı doğayı anlayabilir. "Maddi olmayan tin, maddeleri algılayamaz," diyordu Berkeley; düşünen madde kavrayabilir.

İnsanoğluna tanınan bu ufacık bilgi bilim değildir ama onu müjdelemektedir: Eğer, dış dünyayı tanımak için sadece duyular ile yetinilirse bu bilgiler, duyuları insanınkinden çok daha keskin olan hayvanların bilgisinden pek de öteye geçmez; tabi ki elin kullanılmasıyla inanılmaz bir şekilde gelişen dokunma duyusu değilse bu.

Örneğin geometri, insan, tarlaların uzunluğu ve genişliğini ölçmek için tahminlerinde gözlerine güvenmek yerine sopayı bulmamış olsaydı ortaya çıkmazdı. İlkel toplumların, her sene köyün ve topluluğun ailelerine dağıtılan sürülebilir toprakları ölçmek için kullandıkları sopa, onlara öyle bir fayda sağlamıştı ki gizemli bir hale geldi: Ortak mülkiyetçi Rus köylüleri ona kutsal sopa diyorlardı ve onu kilisede muhafaza ediyorlardı; Mısır-

lılar, tarım topraklarının pay edilmesinde kullandıkları ölçü birimi, yani dirsek karışını Gerçeğin ve Adaletin sembolü olarak görmüşler ve hiyeroglifiere öyle geçirmişlerdir: Bu ölçü biriminin ölçtüğü her şey doğru ve adildi.

Bir parça odun, bir sopa, duyunun yerini alıyor: O andan itibaren bir tarlanın uzunluğu artık belirsiz ve bireye göre değişen göz hesabıyla değil, sabit bir sopanın katlarıyla yapılmaktadır; gözün sebep olduğu tartışmalara mahal vermek yerine her şeyi ölçmek için kullanın sopa doğru ve adil olarak ilan edildi.

Şeylerin niteliğini ve özelliklerini, bunların duyularımızda uyandırdığı etkiler sayesinde biliriz: Küçük yaşlardan beri ileri gelen ve dış dünya ile iletişime geçmemizi sağlayan ilk araç olan duyum, şeyleri bilmemizin tek yoludur. Vahşiler yalnızca bu duyumları kullanırlardı; dahası, duyularının üstünlüğünü kullanırlardı. Ancak şeylerin özellikleri kaba cisimleri de etkiler. Bir şeyin ağırlığı elimizle olduğu gibi bir terazinin kefesinde de hissedilir; sertliği, sıcaklığı, parlaklığı, vb... canlı cismi etkilediği kadar kaba cisimleri de etkiler. O halde bir şeyin niteliğini ve özelliklerini, "canlı ve cansız cisim üzerinde bir hareket yaratmak için sahip olduğu güç" olarak tanımlayabiliriz.

Cansız cismin duyarlığı, canlı varlığınkinden bile fazladır: Şeylerin özelliklerine tepki gösterirler; örneğin, kablosuz telgrafların elektromanyetik dalgaları bizim duyularımızı sarsmaz ama bir tüp metal talaşı etkiler; Brinell bilyesini ve Keep'in matkabını kullanmak yerine kendi duyularımızdan yararlanarak farklı çeliklerin sertliklerini kestiremeyebiliriz. Bu demektir ki kaba cisimlerin duyarlığını şeylerin özelliklerini tanımakta

kullanabiliriz; bir cıva çubuğunu sıcaklığı ölçmek; turnusol kağıdını bir sıvının asit miktarını ölçmek vb. için kullanabiliriz. Kant ve neo-Kantçılar, şeyleri sadece duyularımızla tanıdığımızı söyleyerek büyük hata yapmış oluyorlar. Bilimsel bilginin öğelerini saptayan, insanın birbirini tutmaz ve belirsiz duyumları değildir artık; kaba cisimlerin kesin ve birbirine benzer duyumlarıdır: Eğer sadece insanın değişebilen duyumlarına başvurursak, atmosferin sıcaklığını tam bir kesinlikle bilmek olanaksızdır; cıva çubuğunun değişmez duyarlığı bu sıcaklığı kaydettiğinden beri bilimsel olarak biliniyor. – Aynı gökcismi önünde duran iki gökbilimci, her zaman birbirinden farklı taslaklar sunuyorlardı; fotoğraf levhaları ise, ya da Jansen'in dediği gibi "bilginin bu retinası", onun resmini tam olarak tekrar oluşturur; göze oranla bütün bireysel yorumlardan uzak olması dolayısıyla daha avantajlı olduğu ve toplanan bütün etkilerin izlerini tam olarak koruduğu için gökbilimciler, fotoğrafçılığı gitgide görsel gözlemlerin yerine koydular.- Maneuvrier'nin şaraba katılacak su miktarı ile orantılı elektrik direncine dayalı küçük aleti, en iyi damağa sahip olanların bile ortaya çıkaramayacağı iyi şaraplar üretilmesini sağlıyor. –Kriyoskopi üzerine yapılan çalışmalar süte katılacak su miktarını donma derecesine göre kestirmeyi ve bir sütçü ineğinin sağlık durumu hakkında en uzman veterinerin bile bilmeyeceği ölçüde dışarıdan tanı koymasına olanak sağlamaktadır. – İnsan, sadece gramofon çıktığından beri kendi sesini tanıyor ve o zamanlar kendi sesine şaşıp kalıyordu; zira sesini tıpkı başkalarının duyduğu gibi kafasının içindeki rezonans olmadan duyuyordu.

Kaba cisimlerin insan duyularının yerine geçmesiyle elde edilen, her zaman aynı olduğundan herkes için

geçerli ve doğru bilgi, psikolog ve doktorları, kaba cisimleri bedenin hastalıklarını tanımakta ve Ben'in fiziksel niteliklerini belirlemekte kullanmaya davet ediyordu. Sokrates şöyle diyordu: "Kendini kendin tanı,"; modern felsefe de ekliyor: Düşünmeyen maddenin yardımıyla.

Bilim, mümkün olan her yerde aydının duyularını kaba cisimle değiştirir. Bu değişimin tamamen gerçekleşmesiyle bilim olma niteliği kazanır: Kimyager, sülfürik asidin özelliklerini ve onun ayrıştırıp birleştirdiği cisimleri tanımak için duyularının hiç birine başvurmaz. Buna bilimsel bilgiyi değişikliğe uğratmayan duyular eklenebilir ya da bundan çıkartılabilir; zira bu hataya ve çeşitlemelere açık duyumsal bir bilgi değil, cansız madde sayesinde hataya ve çeşitlemelere yer vermeyen maddenin bilgisidir.

Eskiden bilimin önünde seyreden sanayi üretimi, bugün onun hemen ardından gelmektedir: Üretimin kontrolünü sağlamak için insanın duyularına başvurmaya mecbur kaldığı sürece sanayi üretimi belirsiz kalmakta ve ona yön veren o alaylı ustalık, hatalar ve kötü üretim konusunda akla yatkın hiçbir açıklama sunamamaktaydı: Ne zaman ki en basitinden (termometre, manometre, vb.) en karmaşığına (voltmetre, ampermetre, pirometre, gazölçer, kalorimetre, vb.) ölçüm aletlerine başvuruldu, bu açıklamalar kesin bir nitelige kavuştu.

Cıva çubuğunun dereceleri sayesinde sıcaklığı ölçmemizi ve sesin saniyedeki titreşimlerini rakamlara dökmemizi vb. sağlayan kaba maddelerin duyarlığının canlı maddenin duyarlığı ile yer değiştirmesi, niteliği niceliğe dönüştürür. Bu dönüşüm, fenomenler arasında sayısal ilişkilerin kurulmasını sağlar ve bilginin doğasını değiştirir. Bir nesnenin nitel bilgisi, insana ilişkin bir bilgidir; nesnenin nicel bilgisi ise başka nesnelere ilişkin bir

bilgidir. İnsan artık her şeyin ölçütü değildir; her şeyin ölçütü, başka nesnelerin ölçütü olan nesnelerdir. Burjuva sınıfın öznel felsefesinin çıkış noktası olan öznellik ilkesi, nesnellik ilkesi ile yer değiştirmiştir.

Yanlış bir yola sapmadığı zaman bile, duyular şeylerden çok az ve sınırlı bir bilgi sağlarlar: Onların niteliklerinden sadece sınırlı sayıda bir bilgi sağlarlar: Örneğin göz, güneş ışığının onuncu katmanını algılayamaz; gözün algılama gücü cansız maddeninkine oranla alabildiğine aşağıdadır. Gökbilimcinin gözlerinin karanlıkları, bu ıssız yerleri ya da Herschel'in deyimiyle "kömür torbalarını" delip geçemediği yerde, gümüş bromürlü jelatin levhalar yeni yıldız kümelerinin ve dağınık kozmik maddelerin belirlenmesini sağlar: Fotoğraf levhalarının duyarlıkları arttıkça gökbilimsel bilgiler en derin uçurumlara kadar varacaktır.

Kaba maddenin duyarlığının sınırlarını bilmiyoruz; bilimsel aletlerin bilgisi sınırlı ama her gün gitgide gelişip genişlemekte. Neredeyse 100^0 C'yi bile ölçebilen termometre, bolometrenin elde ettiği fenomenleri bilmemize olanak sağlamıyor: Metallerin elektrik direncinden temel alan, ısıdan etkilenen, milyonun üzerindeki dereceleri ölçebilen bu alet, güneş ışınlarının sanılandan çok daha uzaklara yayıldığını ortaya koymuştur. Bilimsel bilgi; duyular geliştikçe değil, kaba cismin duyarlığının kullanım yöntemleri genelleştikçe ve araştırma ve kontrol aletlerinin çoğalıp duyarlıklarının artmasıyla ilerleme kaydeder.

Ancak, şeylerin bilgisi duyuların ve onların yerini alan aletlerin noksanlığı, onları araştırmak için kullanmak zorunda olduğumuz yöntemler yüzünden her zaman eksik kalacaktır.

Bir nesne kendiliğinden meydana gelen bir ürün değildir; daha önceki ve eşzamanlı çok sayıdaki olgunun bir araya gelmesi ile belirir; asla kendisiyle özdeş değildir; etrafındaki sayısız nesneden etkilendiği için sonsuz bir oluşum içindedir. Onu araştırmak için, içinde bulunduğu ortamdan soyutlamak, onu değişmez olarak değerlendirmek, özelliklerini teker teker ayrı olarak incelemek ve onların hareket ve değişimlerini teker teker dikkate almamak zorundayız. Soyut bilimler de bundan farklı bir şekilde işlemediler; nesneleri araştırmalarından (nokta, çizgi, düzlem, rakamlar, vb.) elde ettiler; onları, içinde bulundukları ortamdan koparark, soyutlayarak ve onları düşünsel varlıklar, nesnel gerçekliği olmayan hayali ve sadece onları düşünen beyinlerde var olan varlıklar haline getirmek için niteliklerinden ayırarak araştırdılar.

Bu nedenle, matematikçilerin kuramsal çıkarımları duyulara karşılık gelmez ve duyulardan kaynaklanan hatalarla bir ilişkisi yoktur ve bu çıkarımlar mantıksal olarak eklemlendiği zaman herkes için geçerlidir; çünkü insan zihninin genel yasasına uygundur. Birbirlerine karşıt olmalarına rağmen Riemann ve Lobatchevski'nin Öklid geometrileri matematikçiler tarafından kabul edilirler çünkü öne sürdükleri şeyler birbirine mantıksal olarak bağlıdır.

İnsan duyumunun yerine cansız cismi koyan doğabilimleri, soyut bilimlerde olduğu kadar herkes için geçerlidir, çünkü aydın duyuları incelememektedir; nesnelerin duyularımızda uyandırdığı etkileri değil, başka nesneler üzerindeki etkilerini inceler; onları kaydeder ve mantıksal olarak az ya da çok indirgenebilen, herkes için geçerli ve az ya da çok doğru olan kuramsal ve pratik çıkarımlarda bulunmak amacıyla onları sınıflandırır; nes-

nelerin duyularımıza yaptığı etkiler üzerine değil, diğer nesnelere yaptığı etkiler üzerine fikir yürütür. Duyularımızdan elde edilen veriler üzerine kurulduğu takdirde öznel olan bilgi, nesnel bir hale gelir; çünkü nesnelerden elde edilen veriler ışığında oluşmuştur. Öznel bilginin temellerini yerinden oynatan Yunan sofistlerin sivri ve çürütülemez eleştirilerinin, nesnel bilgi üzerinde bir etkisi olmamıştır.

Sofistler, öznel bilginin bu gözü pek yıkım ekibi, bilgisini temel olarak aldığı insanı akıl almaz bir itirazla her şeyin ölçütü olarak gördü ve ilkçağ doğa felsefesinden, burjuva sınıfın öznel felsefesini kurmak adına vazgeçti. Şeylere ait nesnel bilgiyi ortaya çıkaran ve sofistlerin hor gördüğü antik felsefeyi yeniden ele alan bilimadamları, günümüzde evrene ait yeni ve görkemli bir felsefeyi hazırlamaktalar..

BURJUVAZİNİN POLİTİKASI

L'Egalité, 18 Aralık 1881

Askeri zafer sarhoşu Fransa'ya, onu Büyük Napolyon kültünden kurtaracak; özgürlük lakırdılarına ve bitmez tükenmez "İnsan Hakları" ilkelerine boğulmuş olan Fransa'nın "soylu" işçi sınıfını kendini getirecek ve onlara kendi sınıfının çıkarlarını, devrim görevini hatırlatacak Küçük Napolyon gerekseydi eğer; iktidarın Burjuva cumhuriyetçilerinin eline geçmesi gerekirdi. İşte o zaman, iktidarda olan burjuva sınıfı ile her türlü siyasi güçten mahrum işçi sınıfı arasında, burjuvazinin çıkarlarından ayrı bir saray menfaati gözeten, burjuvanın çıkarlarını yalnızca kendi menfaatlerinin işine gelirse karşılayan ne bir imparator ne de bir kral kalır; yalnızca işte o zaman burjuvazi kolları sıvayabilir,, bütün menfaatlerini ortaya dökebilir ve bütün gereksinimlerini karşılayabilir.

Marx, sermayenin "karşılığı ödenmemiş emek"ten meydana geldiğini kanıtlamıştır ve henüz Avrupa'da ya da Amerika'da aksini iddia edebilecek bir iktisatçı bulunmamaktadır. Her sermaye, hangi biçimde olursa olsun; toprak, sanayi ya da finans mülkiyeti biçiminde,

burjuvazinin yararına ve işçilerin veya ücretli[5] sınıfın zararına gerçekleştirilmiş bir hırsızlıktır. Hırsızlık da ahlakı, felsefesi, hukuk bilimi ve politikasıyla burjuvazinin üzerinde yükseldiği bir kayadır.

Burjuvazinin üç temel kategorisi vardır: sanayi ve toprak burjuvazisi, ticaret ve esnaf burjuvazisi, finans burjuvazisi. Bu üçü de, tarım ve sanayi ücretlilerinin emekleri üzerinden varlıklarını sürdürürler. Her ürünün değeri de üç parçaya ayrılır: Hammadde ve üretim araçlarının yıpranma payı; işçilerin payı; burjuvanın payı. Yirmi franka satılan yüz litre buğdayın fiyatı yaklaşık olarak şöyle belirlenir: Tohum, gübre, hayvan ve makinelerin yıpranmasının bedeli olarak altı frank; çiftçi için yedi frank; bankacı, satıcı ve toprak sahibi için de altı frank. Burjuvazi, bu üçüncü kısmın en büyük parçasını kimin kapacağı konusunda sert tartışmalara girer. Burjuva hukukunun yasaları, burjuvazinin işçilerin üzerinden çalarak kazandıkları bu ganimeti aralarında eşit bir şekilde dağıtılmasını sağlar ve burjuvazinin birbirlerini, yasal yollar hariç, soymalarını engeller. Hukuk ve yasalar, hareket mekanizması sadece hırsızlık olan toplumlarda vardır. Komünist bir toplumda[6] hukukun ve yasala-

5. Komünistler işçi sınıfından bahsettikleri zaman, tarım işçisi gibi patronun yararına kol emeğini veya tarımbilimci, ustabaşı, kimyager, mühendis, porselen sanatçısı gibi fikri emeğini emek-gücü olarak satan işçi sınıfını, ücretli sınıfı kastetmektedirler.

6. Bütün insan topluluklarının temelinde karşımıza çıkan ilkel toplumlarda, hukuk ve yasalar yoktur; sadece gelenekler ve görenekler vardır. İngiliz hukukçu H.S. Wayne 1871 tarihli "Batı'nın ve Doğu'nun Köy Toplumları" adlı ünlü kitabında, Hindistan'da köy toplumlarının ihtiyarlar heyetinin asla bir dizi kurallar koymadığını; basit bir şekilde, hâlâ sürüp gelen şeyleri açıkladıklarını dile getirir. Kelimenin hukuki anlamıyla, bir Hint toplumunda *hak ve görevler* yoktur; mağdur bir kişi, bu küçük toplumun düzenine yansıyan bir sorun yoksa kişisel bir adaletsizlikten yakınmaz; daha da tuhafı, bu geleneksel yasalar cezalarla sağlanmaz. Heyet'in kararına uyulmadığı istisnai durum-

rın var olması için hiçbir neden yoktur. Burjuva devletin temel görevi, hırsızlığı bir düzene koymak; burjuvaziyi hırsızlık eylemini gerçekleştirirken işçi sınıfından korumak; işçilerin hırsız burjuvaya karşı kalkışabilecekleri girişimleri bastırmaktır.

Cumhuriyetçi yapı, yani yalnızca burjuvalara verilen siyasi güç, burjuvanın hırsızlıklarına ve işçilerin baskı altına alınmasına en çok olanak sağlayan yönetim biçimi olmalı öyleyse. En büyük işçi kıyımları burjuva cumhuriyetçiler tarafından gerçekleştirilmiştir: Temmuz 1848 ve Mayıs 1871. 17. yy.dan beri Fransa'ya hükmeden hiçbir baskıcı monarşist rejim böyle bir proleter kıyımına cesaret edemez ve bu kıyımı gerçekleştiremezdi. III. Cumhuriyet neredeyse on yaşında ve çoktan, elektrikli lambanın gaz lambasını tarihten sildiği gibi, III. Napolyon ve Louis Philippe'lerin başlarının üstüne bu denli parlak bir hale koyan yolsuzluklarını geride bıraktı.

Tunus konusunda en son, radikal olduğu kadar monarşist de olan burjuva basında büyük bir gürültü patırtı kopmuştu. Neden? Çünkü mesele beceriksizce yönetilmişti ve bu bir başarısızlıktır. Kim kaybolan milyonlarca frankı ve öldürülen binlerce askeri düşünür ki? Nasıl olsa onları tekrardan üretecek bir işçi sınıfı mevcut. Ancak bir türlü teselli bulamadığımız şeyse, Roustan Hazretleri'nin bütün burjuvazinin ağzının suyunu akıttığı bu kıyak işlere ve bu değirmen suyuna veda etmek oldu. Başlarda her şey yolunda iken, Marsilya burjuvazi-

---

larda da verilen tek ceza herkes tarafından kınanma şeklinde gerçekleştirilir. Bu kadar zeki bir biçimde Hint toplumlarını inceleyen hukuk felsefecisi Bay H.S. Wayne, İngiliz Hindistanı'nın o yüce hükümetinin hukukçusu kimliğiyle bu geleneksel yapıları yıkmaya ve onların ortak mülkiyetini özel mülkiyete çevirmeye çalışan adamlardan birisidir. Felsefenin zaferi bu yüz karası memuru asla unutmayacaktır.

si "Bardo Kahramanı"na alkış tutuyordu ve bütün basın bir coşku içindeydi; sadece birkaç kişi İtalya ile olası sorunlardan çekinerek bahsediyordu. Yalnızca İşçi Partisi, "L'Egalité" inisiyatifi ile burjuvazinin bu yersiz sevincini protesto etmek ve Tunus'un işgaline gölge düşürmek amacıyla "Elysée-Montmartre"da bir miting düzenledi. Bugün bu pembe bulutlar dağıldı ve endişeyle bir günah keçisi aranıyor: Ferry, Gambetta, Roustan. İşçi partisi oyuna gelmeyecektir. Radikallerin yaptığı gibi eğer bu suçta en çok payı bulunanların infazını talep ediyorsa bu, Afrika'da dökülen kanın ve yapılan pisliklerin sorumluluğunun burjuva sınıfın kafasına ineceği anlamına gelmektedir.

Ancak, sosyalistleri ve "Sosyalist İttifak"ın desteklediği radikalleri kızdıran Tunus olayı kendi türünde tek bir olay, bir Anka kuşu değildir. Bu, burjuva cumhuriyetin ne ilk ne de son finansal macerası olacaktır. Mısır meselesine ne demeli? Amaç Hidiv'in tahtan indirilmesi mi? Hidiv'i toprak kredisiyle borçlandırıp sonra faizleri ödemeye zorlayan İngiliz ve Fransız hükümetleri, Rotschild Ailesi ve "Mucizeler Sarayı"nın kralları değil miydi? Bu onurlu adamlar %30'luk, %60'lık faizler koymuşlardı. Mısır'da, Tunus'ta olduğu gibi, henüz Avrupa Medeniyeti tarafından kirletilmemiş, özgürlüklerini "Milli Savunma" burjuvalarının anlayamayacağı bir cesaretle savunan kabileler yoktu. Mesele bir çırpıda halledildi; Hidiv tahtan indirildi; Avrupa'nın iki büyük hükümeti, Cumhuriyetçi Fransa ve Parlamenter İngiltere, uluslararası soylu haydutlar adına Mısır fellahlarının suyunu çıkarmak için vergi müfettişleri yerleştirdiler. İngiltere ve Fransa'nın diplomatik gücünü tefecilerin hizmetine sunduğu bu sefere karşı çıkan monarşist, ra-

dikal ve oportünist burjuva ne işe yarar öyleyse? Ancak, o zamanlar radikaller süt dişlerini daha yeni çıkarıyordu.

Tunus meselesinin hâlâ nasıl sonuçlanacağını öngöremiyoruz ve burjuva çoktan yeni uzak seferler istemektedir. "Yokohama" tüccarları Japon ipeklerinin ihracatını tekelleştirdi ki bu onların hakkıdır da. 21 Ekim'de Lyon Ticaret Odası hiç tereddüt etmeden hükümetten Japonya'nın iç işlerine diplomatik olarak müdahale etmeyi, burnunu sokmayı ve "Yokohama" tüccarlarının tekelini kırmayı talep etti[7]. Nasıl birkaç kuruş kazanmak için kadın ve çocuklara günde 10 veya 12 saatlik bir işgünü vermeye hazır olmayan cumhuriyetçi ve "insansever" bir manifaturacı yoksa, çıkarlarını ve üç kuruşluk menfaatlerini korumak için Fransa'yı bir savaşın içine atmaya hazır olmayan bir ticaret odası, bir finansal kuruluş yoktur.

İktidardaki burjuvazi sadece, medenileşmemiş ülkelere sefer düzenlemek ve daha önce elde ettiği ganimeti korumak için değil; devletin kasasını da yağmalatmak için ulusun güçlerinden faydalanmak ister. En hayâsız biçimde gerçekleştirilen bu yağmalama da cumhuriyetçi hükümet dönemindedir. Bu III. Cumhuriyet'in gerçek ismini damgalamak da "L'Egalité"ye ait bir onurdur. Jules

7. Japon tüccarların tekeline karşı "medeni insanlara hiç de yakışmayacak bir şekilde" gürültü patırtı koparan Lyonlu tüccarlar, ithal ipeklerin ticaretini tekelleştirdiler ve bu tekeli Fransa'nın ipek üretimini durdurmak ve dokumacı, iplik üretici meslektaşlarının uçuk fiyatlarını kabul ettirmek için kullandılar. Dokuz eyalet bankasının Fransa Bankası çatısı altında birleşmesinden önce Lyon Bankası, ipeklerin satın alımına kadar, bütün İtalya ve Fransa alımlarını tekelleştirme olanaklarına sahip dev ipek tüccarlarına bütün fonlarını yatırmak için küçük tüccarlar aracılığıyla bütün hesaplarını askıda tutuyordu. Burjuvazinin yüzsüzlüğü, kölelerin yüzsüzlüğünü geride bırakıyor.Lyon Ticaret Odası'nın Ticaret Bakanlığı'na yazdığı konuyla ilgili mektup, varın gerisini siz düşünün, çok doğal bir şeymiş gibi 23 Ekim tarihli "La Justice"te tekrar yayımlandı.

Guesde, ilk "Egalité"nin sekizinci sayısında (20 Ocak 1878) bu cumhuriyeti "Ortaklar Cumhuriyeti" diye adlandırdı. İkinci "Egalité"de ben de ona "Vurguncular Cumhuriyeti" ismini verdim. Guesde, makalesinde yıkıntı halindeki demiryollarının yarım milyara; göçmenlerin o meşhur milyarının yarısına, satın alındığını ilan eder. Bu, tahta çıkan cumhuriyetçi burjuvazinin kendi saflarına katmak istedikleri Borsa'nın çakallarına bir hediyesiydi. İkinci "Egalité"de (no: 2,4,5,6,7) bu yarım milyarın, belki daha sonra yeni bir bütçeye gedik açma operasyonunda kumandan olarak görebileceğimiz, Birinci Göbek Büyütme Savaşı'nda görev almış emekli teğmen Freycinet[8] tarafından nasıl dağıtıldığını gösterdim. Hükümetin başında bulunan dürüst adamların, burjuvaların bütçenin üstüne bal küpüne üşüşen eşek arıları gibi atlamalarını engelleyebileceğine inanmamak gerekir. Guizot, onurlu bir adamdı ama utanmaz arlanmaz bir hırsız olan Thiers kadar yolsuzluğu ve rüşveti teşvik etti. Hırsızlık, burjuvazinin en temel tutkusudur ve her ne pahasına olursa olsun onun bu tutkusunu tatmin etmesi gerekmektedir.

İtalya'da Napolyon Bonaparte hırsızlık yapmıyordu; ancak, generallerinin çalmasına müsaade ediyordu. Bay Clémenceau gibi dürüst bir radikal, gücü elinde tutabilmek için, Morgan kredili Gambetta gibi, her şeyin yapılmasına göz yumacaktır; aksi halde, burjuva onu tuzla buz edecektir.

Bazı aristokratik toplumlarda süregelen gelenek, iktidara çok para harcamaktı; burjuva toplumunda ise ku-

8. Charles de Freycinet (1828-1923): Askeri bir geçmişi olmadığı halde 1898-1899 yılları arasında Savaş Bakanlığı yapan ilk Fransız Siyasetçi. Metinde de Freycinet'nin asker olmamasına vurgu yapılıyor. (ç.n)

ral, ondan, yani iktidardan olabildiğince yararlanmaktır. Politika bugün, ticaretten de sanayiden de daha kazançlı ve daha tehlikesiz bir iştir: zenginleşmek dışında bir riski yoktur; işletme sermayesi yoktur; ağzının laf yapabilmesi, adi olmak ve öngörü sahibi olmak yeterlidir. Machiavelli, o derin kitabı "Prens"te küçük zorba feodal hükümdarlara izlemeleri gereken yolları gösterir; Amerikan Cumhuriyeti'nin en büyük devlet adamlarından biri olan kararlı cumhuriyetçi Aaron Burr, cumhuriyetçi burjuva politikasının ilkelerini kaleme almıştır; işte, 1815'te Nouvelle-Orléans'da İngilizleri yenen "Başkan Andrew Jackson'ın Hayatı"nı anlattığı kitabında James Patron tarafından aktarılan, politik ahlak kurallarına dair birkaç örnek:

"Politika bir oyundur; fiyatlar da bu oyunun kuralları ve alanlarıdır."

"Partisine bağlılık politikacının tek erdemidir. Sadece politikacı partisi öyle istediği için şeytana oy verir. Affedilmesi mümkün olmayan tek günahsa, partisini artık desteklememektir. Halkın önünde bir pislik konumuna düşse bile, bir adamın partisine duyduğu bağlılıktan dolayı acı çekmesine müsaade etmemeliyiz."

1883'te New York yönetimine senatör seçilen Bay Masey, Senato'nun önünde cumhuriyetçi burjuva doktrinini açıkladı: "Ganimet kazanana aittir. (*To the victor belong the spoils*)." Guiteau'nun silahını dolduran doktrin işte budur; başkanlığında Garfield'ın temsil ettiği doktrin budur; bütün Fransız Devlet Başkanlarının ve Bakanlarının temsil ettiği doktrin budur: "*Ganimet kazanana!*" Ebedi mağlup işçi sınıfı...

Bunun sebebi kesinlikle cumhuriyetçi burjuva hükümetlerin en çok yozlaşmış, var olabilecek en onursuz yönetim olması ve işçi sınıfının, yeterince güçlü olacağı ya da politik koşulların onu yerle bir edebilmesine, proletarya diktatörlüğünü kurabilmesine uygun hale geleceği güne kadar diğer herkesten çok burjuvaziyi desteklemesidir.

BURJUVAZİNİN VATANSEVERLİĞİ

1906

Sosyalistler yemin ederim ki çok iyi çocuklardır; çünkü uluslararası bir karaktere sahiptirler; burjuvaların onları düşmanın ekmeğine yağ sürmekle suçlamasına müsaade ederler ve onların ateşli bir şekilde göğsünü şişirerek, Vatan'ın düşmanlarını harap ederek kararlı vatanseverlikleri konusunda caka satmalarına izin verirler. Bu davranış şekli onların pek de işine yaramadı; ulusal ve uluslararası duyguları konusunda açıklamalar ortaya koydukça, vatanseverlik konusunda uysal göründükçe ve kendilerini bu konuda ödün veriyormuş gibi gösterdikçe; burjuvalar da saldırılarını ikiye katlayıp daha da şiddetlendiriyor, korkusuzca ve utanmadan kendilerini bir o kadar Vatan'ın savunucusu ilan ediyorlar. Gelecek 1914 seçimlerinde Burjuvalar, vatanseverlik konusunda sazı ellerine almaya niyetliler; ancak, bunların bu yiğitlik edalarını gırtlaklarına geri tıkmak için Sosyalistlerin bu alçakgönüllü tutumlarını bırakmaları, savunmayı bırakıp saldırıya geçmeleri, onların maskelerini düşürüp Burjuvazi'nin vatanseverliğe verdiği değeri ortaya çıkarmaları gerekmektedir.

1. 1870- 1871 Yıllarında Burjuva Vatanseverliği

Modern tarih boyunca Burjuvazi hiçbir zaman 1870-1871 yılları arasında olduğu kadar vatanseverliğini kanıtlama fırsatını bulamamıştır.

Cumhuriyet ilan edildi; İmparatorluğun burjuva cumhuriyetçileri belediye binasına yerleştirildi; Strasbourg, Metz ve Paris kuşatıldı; İstilacıları püskürtmek ise vatanı korumak ve cumhuriyeti şerefle onaylamak demekti. Cumhuriyetçiler, iktidarlarına gururla Milli Savunma Hükümeti adını verdiler ve bölgenin ne bir karış toprağını ne de kalelerin tek bir taşını vereceklerini duyurdular.

Cumhuriyetin toplumsal yeniliklerle dolu bir çağ açacağına inanan, Ricamarie ve Saint-Aubin'de grevcilere ateş açmış olan İmparatorluktan kurtuldukları için sevinen Parisli işçiler, cumhuriyeti savunmak için kitleler halinde ayaklandılar; coşkudan başları döndüğü için düşmanın üzerine saldırmayı, vilayet ordularına katılmak ve kuşatanları kuşatmak amacıyla kuşatma hatlarını geçmeyi talep ediyorlardı.

İşçilerin bu atılımı o kadar coşkulu ve sürükleyiciydi ki burjuvaların kendisi bile bu savaşçı ruhtan etkilenmişti; kendilerini ulusal muhafız birliklerine yazdırdılar ve Prusyalılara karşı harekete geçmek istediler.

Ancak ilk kurşun Paris'te sıkıldı ve Burjuvazi'nin vatanseverlik aşkı çabuk söndü. Bismarck evlerini yıkmaya geliyordu! Bir dehşet ve korku feryadı dolaşıyordu etrafta. İster vatan elden gitsin, isterse de Cumhuriyet yerle bir olsun! Hiçbir önemi yok; yeter ki evlerimiz heba olmasın! İşte böyle feryat figan ediyordu o vatansever Burjuvazi; o andan itibaren, Milli Savunma Hü-

kümeti, Milli İhanet Hükümeti'ne dönüştü. Tridon, Blanqui'nin gazetesinde "Vatan tehlikede" başlığı altında oldukça sert bir şekilde kaleme aldığı makalesinde bu "deste para" vatanseverliğinin geçersizliğini ilan etti.

Hükümet artık sadece, Paris halkının teslim olma şartnamesini kabul etmelerini sağlamak için, onları aç bırakmayı ve başlangıçta başarılı ama sonra geri çekilmelerle sonuçlanan iyi hesaplanmamış, desteklenmemiş taarruzlarla, onların o mücadeleci ateşini söndürmek amacıyla savaşçı işçi sınıfının kanını akıtmayı düşünüyordu. General Ducrot, bu taktiğin başını çekiyordu: Taarruzdan ya galip ya da ölü olarak döneceğini söylüyordu; ancak Prusya toplarının canlarını bağışlamış olduğu işçileri kurşuna dizmek için mağlup ama canlı olarak döndü. Bu vatansever kahraman, sergilediği kentsoylu ve cesur tutumundan dolayı "Ölüm Fatihi" lakabını aldı.

31 Ekim ve 19 Ocak tarihinde olmak üzere işçi ve sosyalistler İhanet Hükümeti'ni iki defa belediye binasından çıkarmaya çalıştılar; ancak her ikisinde de askeri birliklerce geri püskürtüldüler. Hükümet özellikle savaş alanlarından uzak duruyordu ki Paris halkını bastırabilsin. Düşman artık Prusyalılar değildi; proletaryaydı. Hükümet, Bismarck ile uzlaşmak için can atıyordu. Ülkenin geri kalan kısmı ile iletişimden mahrum ve vilayet ordularının savaş durumundan bihaber ya da yeterince bilgilendirilmemiş olan kuşatma altındaki Paris hükümeti, Bordeaux hükümetine danışmaya bile tenezzül etmeden, ilk olarak doğudaki ordunun yerle bir olması ve iki vilayet ve beş milyardan ibaret barış koşullarının yerine getirilmesi ile sonuçlanan ateşkesi imzaladı.

Kuşatma altındaki bir hükümet ilk defa hareket alanı dışındaki kentler ve ordular için görüşmelerde bu-

lunuyordu. Favre, Simon ve Ferry hazretleri, bu suçtan dolayı kurşuna dizilmeliydiler. Ranc ve Gambetta[9] o kadar kızmış ve çileden çıkmışlardı ki onlara silahlarını bırakmalarını söylemeye gelen Jules Simon'u tutuklamak istemişlerdi; ancak Bismarck uyanık davrandı ve Jules Simon'u kurtarıp Bordeaux hükümetinin, savaşın ilanı lehine oy kullanmış Bonapartçı vekillerin seçilemezliğini beyan eden kararnamesini geçersiz kıldı.

Bismarck'ın koruması altında seçilen Bordeaux Meclisi, monarşistlerin ve cumhuriyetçilerin Garibaldi'yi, ki kendisi Faidherbe ile birlikte Prusyalıları mağlup eden tek generaldi, yuhalamak için kardeşçe geçindikleri o meclis, ya da bu yüz karasını hayatı ile ödeyen Crimieux'nün dediği gibi Fransa'nın bu utancı, tartışmasız bir şekilde ve coşkuyla onur kırıcı barış koşullarını kabul etti. Hükümetin barış koşullarını onaylaması konusundaki sabırsızlığı, mali danışmanı Bleicroeder'in dediği gibi on milyar istemediği için pişman olan Bismarck'ı şaşırtmıştı; Thiers'in bu nedenle ona *Légion d'Honneur* Kumandan Nişanı Takması gerekirdi.

Meclisin vatanseverleri, Milli İhanet Hükümeti'nin burjuva cumhuriyetçilerini bakan olarak atayan ve Gambetta'yı kovan Thiers'e alkış tutuyordu. İşte o zaman Thiers öfkeli kalabalığa çağrıda bulundu; çünkü Alman güçlerinin bitkinliğinden haberdar olduğu için direnişi uzatmak istedi: Tabi bu ancak iki vilayet verildikten, beş milyar ödendikten ve barış garanti altına alındıktan sonra gerçekleşti ki tekrar cesaretini bulan vatansever

9. Ranc ismini bilerek Gambetta'nın önünde kullanıyorum çünkü Ranc, eyaletlerdeki savunmanın düzenleyici ve kurucu ruhunu temsil etmişti. Tarih Ranc'ı bu rolünü hatırlayacaktır.

Burjuvazi onu savunmanın kahramanı olarak ilan etti.

Fransa'nın utancı olan bu meclis Bordeaux'dan Paris'e taşındı ve ona yaraşır başkanı Thiers de öfkeden çılgına dönmüş olan işçileri ve Parisli sosyalistleri silahsızlandırmaya ve baskı altına almaya kalkıştı. Öfkeden çılgına dönmüşlerdi çünkü Milli İhanet Hükümeti, her gün ve her köşe başında erzak bulunurken Paris'i aç bırakmıştı; kanlarını teklifsizce boyun eğmeleri adına boşu boşuna dökmüşlerdi. Bugün, burjuva vatanseverler Alsace-Lorraine'in başkasına bırakılması konusunda timsah gözyaşları dökmektedirler; ancak 1871'de ne beş milyar için ne de Alsace-Lorraine için sızlanıyorlardı; sadece Prusyalıların evlerinde ele geçirdikleri sarkaçlı saatlerine ağlayıp duruyorlardı; gazeteler yıllarca burjuvanın, çalınan bu saatler konusundaki sızlanmaları ile yankılandı.

"Deste para" vatanseverleri yalnızca bu sarkaçlı saatler için pişmanlık duyuyorlardı!

2. Burjuva Vatanseverliği ve Yüzdelik Dilimi

Burjuva vatanseverler, vatanın uğradığı felaketlerden kendilerine kâr sağlarlar.

Binlerce askeri kılıçtan geçiren; Fransa'nın üçte birini yerle yeksan eden; iki vilayetin elden çıkmasına neden olan; on milyarlarca harcamaya ve beş milyar tazminata mal olan 1870-71 Savaşı, Kamu Borçları'ndan kazanç sağlayan kişilerin gelirlerinden bir kuruş bile kaybettirmedi. Milli İhanet Hükümeti, Hazine'nin kasasındaki mevduatlarının geri ödemesini askıya alarak küçük müteşebbislerin batmasına sebep olurken, Kamu

Borçları'nın rantlarını burjuva vatanseverlere düzenli olarak ödüyordu. Ayrıca savaş, kapitalist vatanseverlere zenginleşmeleri için olağanüstü fırsatlar sunmuştu.

Anzin ve Pouyer-Quertier madenlerinin büyük hisse sahibi ve Rouen'in o büyük pamukçusu Thiers'in sevinçten dört köşe bir şekilde altına imzasını atarak temlik ettiği Alsace-Loraine, Pas-de-Calais ve Anzin maden şirketlerini Haut-Rhin madenlerinin rekabetinden kurtardı; ayrıca, Seine-İnférieure ve Nord pamuk fabrikalarını da Alsace'ın iplik ve dokuma fabrikalarıyla olan rekabetten kurtardı. On milyarlarca franka kadar varan sanayi bölgelerinin bu devasa servetleri bu uğursuz döneme rastlamaktadır. Alsace'ın vatanseverleri kentin temlik edilmesiyle, zenginleşmek için bundan fayda sağladılar. Koechlin, Dolfus ve diğer büyük sanayiciler ürünleri için ülkede iki pazara sahip olmak amacıyla Alsace'daki fabrikalarını muhafaza ettiler ve başka fabrikalar kurmak için Belfort, Troyes vb. yerlere gittiler; ayrıca, kendilerine işçi temin edebilmek amacıyla da Lorrainli ve Alsacelı işçilerin vatanseverliklerini körükleyerek onları Fransa'ya göç etmeye teşvik ettiler ki onlar da Prusya'nın boyunduruğu altında kalmamak için buna sevinçle uyum sağladılar. Bu zavallı, aldanmış insanlar kitleler halinde göç ettiler; küçük bir parça toprak sahibi olanlar bunları yok pahasına elden çıkardılar; bunları satın alanlar ise Koechlin, Dolfus ve diğerleri idi. İşçilerin vatanseverliklerini ateşleyen ve I. Guillaume'a yakasında artık bir Alman nişanı için yer kalmadığını söyleyen Koechlin, toprakların istiflenmesi biter bitmez II. Guillaume'un teklifini kabul etmeye can atmıştı. Söylentilere göre, aşırı vatansever Barrès'in babası ve Déroulède, Alsace'da sahip oldukları toprakları

genişletmek için bu fırsattan yararlanmıştı.

Fransa Bankası çok büyük kârlar elde etti: Hisse sahiplerine düşen pay 1868 yılında hisse senedi başına 90 frank iken, bu rakam 1871 yılında 270 franka, 1872 yılında 320 franka, 1873 yılında ise 360 franka kadar yükseldi; hiçbir dönemde bu kadar kayda değer bir pay dağıtılmamıştı. Bu, bankaya alışılmışın dışında ve sevindirici bu kârları sağlayan beş milyar tutarındaki savaş tazminatının ödemesi konusunda yapılan mali anlaşmalardan kaynaklanıyordu.

Yatırım yapmak için sermayesi olan burjuva vatanseverler de vatanın bu bedbahtlığından zenginlik elde etmeyi bildiler. Beş milyarlık savaş tazminatı istikrazı, borsa tarihinin en hummalı ve en kârlı vurgununun gerçekleşmesine olanak sağladı.

Daha önce bundan daha kepaze bir istikraz görülmemişti: Thiers, piyasa fiyatını Hıristiyan bankerlerinin en Yahudilerinin bile, maliyesi ve ekonomik durumu tehlikede olabilecek bir devletin istikrazı için belirlediği fiyattan daha aşağıda bir rakamda sabitledi. İstikrazı 80 franktan ve yüzde beşlik orandan piyasaya çıkardı ki bu faiz oranını yüzde altıya çekiyordu. Devlet 80 frank alıyordu ve 100 frank vereceğini ve her sene 5 frank faiz vereceğini taahhüt ediyordu: Böylece devlet tahvil başına 20 frank ve 5 milyar için 125 milyon kaybediyordu.

Bütün kapitalistler, Thiers, Simon, Ferry ve baştaki diğer kapitalistler, üzerine sekiz defa pey sürülen istikrazın üstüne atladılar; talep edilen rakam on milyardı; ödenen rakamsa kırk idi; işte böyle kazançlı bir işti. İstikraz tahvilleri piyasaya çıktığı gün rağbet görmüştü; tahviller borsada 80 franktan 112 ve 115 franka yükseldi. Öyle ki, 80 franktan tahvil almış olan her vatansever 32 veya 35

frank kazanıyordu. Tahvil sahiplerinin toplam kazandıkları miktar birkaç gün içinde 218 milyondu.

Kazandıkları zafer Alman vatanseverlere; Fransız vatanseverlere mağlubiyetin kazandırdığı kadar bol kazanç sağlamadı. Bonapartçı vekillerin[10] mallarını kurtarmış olan; Hazine'nin tükendiği sırada Orléans prensleri için kırk milyon frankı onaylayan, ki bu iyi vatanseverler bir teşekkür bile etmeden bunu ceplerine indirmiştir, beş milyarlık istikrazla milleti oyuna getiren Thiers, Vatan'ın kurtarıcısı ve koruyucusu ilan edildi çünkü vatanseverlerin ceplerini vatanın paraları ile doldurmuştu.

1870-71 Savaşı hiç kuşkusuz Burjuvazi'nin tarihinde unutulmaz bir sayfadır. Bununla birlikte, vatanseverlerin yaptıkları arasında eskisi kadar apaçık olmasa da vatan için yine de yıkıcı olan alçaklıklar hâlâ mevcuttur.

Vatanın neredeyse yüzde yüzü sermayenindir: Ka-
50 pitalistler kazanılacak yarım sentin olduğu yere, akbabanın leşlere üşüştüğü gibi üşüşürler. 1870-71 Savaşı'ndan itibaren, dış ülkelere Fransa'da üretilmiş sermayeleri daha fazla yüzde elde etmek için sürekli olarak ihraç etmektedirler. Bu sermayeler, Macaristan ve Amerika'da buğday üretimini, İtalya ve İspanya'da şarap üretimini geliştirmekte ve Avusturya, İtalya, Lüksemburg ve Amerika'nın gerekli araç ve gereçlerini sağlamakta kullanılmıştır; bu ülkelerin tarım ve sanayi ürünleri ulusal pazar alanında Fransa'dakilerle rekabet içine girmektedirler.

Bu ülkelerin tarım ve sanayi ürünlerinin ithalatı, o zamanlar çok sevdikleri yurttaşlarına sattıkları ürünle-

10. Bordeaux Hükümeti, savaşın ilanı için oy kullanan Bonapartçı vekillerinin mallarına giderlerin karşılanması için el konulmasını talep etti. İyi bir vatansever olan Thiers, Bonapartçı vatanseverlerin mülklerine kasteden bu öneriyi reddetti. Bununla birlikte aynı Thiers, Colonne Vendôme'un devrilmesi için oy kullanan Komün üyesi ressam Courbet'nin servetine el konulmasını sağladı.

rin fiyatını yükseltmek için koruyucu tarifeler talebinde bulunan fabrikatör ve toprak sahiplerini zarara uğrattı: En kutsal ve en arı vatanseverlik adına, Fransız halkının sadece Fransa buğdayı ve eti yemelerini ve yalnızca Fransa'da imal edilen kumaşları giymelerini istiyorlar; onlara dışarıya sattıkları fiyattan yüzde on veya yirmi daha fazla ödemek zorunda kalıyor insanlar. Bununla birlikte Fransa'nın sermayesini ihraç ederek rakip ulusların sanayisinin ve tarımının gelişmesine katkıda bulunan yine bunlar ve kapitalist meslektaşlarıdır.

Daha da kötüsünü yaptılar. Tunus konusunda Fransa ile İtalya arasında savaş patlak vermek üzereyken, sermaye vatanseverleri İtalyan Hükümeti'nin istikrazlarını imzaladılar ve onlara bütçelerini dengelemek ve askeri mühimmatlarını tamamlamaları için yüz milyonlarca para gönderdiler; öyle ki, eğer savaş çıksaydı Fransız askerlerin bağrını delecek toplar Fransız parası ile dövülmüş olacaktı.

İhanet etmek ve soymak; işte Burjuvazi'nin vatanseverlikten anladığı bu...

3. Vatanseverler, İşçilerin Düşmanı ve Fransa'nın Düşmanlarının Müttefikidirler

Vekil olduğum dönemde kadın işçiler adına annenin ve çocuğun yararı için, doğumdan önceki ve sonraki iki ayı kapsayan ve annenin atölyeye gitmeksizin yaşayabilmesini sağlayacak kadar bir devlet tazminatı almasını dile getiren bir kanun tasarısı sunmuştum. Yeni bir varlık dünyaya getiren annenin, hem ulus hem de insanlık için en yararlı ve en kutsal işlevi yerine getirdiğini söylüyordum.

O zamanlar maliye bakanı olan büyük vatansever Rouvier tazminat konusunda ağzından kemiği alınmış bir köpek gibi hırçın bir şekilde ayaklanıyordu; kürsüye atlıyor ve Meclis'in bütün vatanseverlerinin alkışlarıyla, böyle yasalarla devletin parasını boşa harcayamayacağımızı beyan ediyordu.

Tekrar ediyorum: İşte vatanseverler. Fransa'nın kadın ve çocuklarına yardım etmek için birkaç milyon talep edildiği zaman bunun işçilerin doldurmuş olduğu Hazine'nin parasını hiçbir kazanç sağlamaksızın boşu boşuna harcamak olduğuna dair inançları üzerine yemin ederler. Bununla birlikte siz vekil beyler her yıl, Kamu Borçları'nın üzerine yapışmış asalakların faizlerini ödemek için bir milyar; zararlarından ötürü mülkiyet sahiplerine, dev sanayicilere ve demir yolu ve diğer kurumlara devlet yardımı yapmak için yüz binlerce ve on binlerce frank verilmesi lehine oy kullanıyorsunuz.

Burjuva vatanseverler, işçilere karşı olan göstermelik sempati ile yetinmezler; bu sempati borsa söz konusu olunca son bulur. Onlara karşı kendini vahşi ve yırtıcı eylemlerle gösteren bir aşağılama ve kin beslemektedirler. Burjuvazi'nin vatanseverlik tarihi boyunca bunlardan yüzlerce sayabiliriz. İşte en belirgin olanlardan biri:

1870-71 yıllarında savaş kanunlarına uyan Prusyalılar, Fransız askerler teslim olunca öldürmeyi bıraktı; onları tutsak olarak aldı ve onlara kötü davranmadan Almanya'ya götürdü; savaş sonuçlanınca da onları serbest bıraktı.

Komün'ün bozguna uğratılmasından sonra Burjuva vatanseverler, hem Fransız hem de vatansever işçi ve sosyalistlere karşı hiçbir savaş kanununu gözetmedi. Kanlı hafta olarak bilinen sekiz gün boyunca acımadan

ve ara vermeden kadın, erkek ve çocukları üzerine ateş ettiler. Onları darmadağın edip tutukluyorlardı; mağlup olanların içlerine sığındıklarını düşündükleri evleri arıyorlar ve dahası onları kışlaların avlularında berkitip kurşuna diziyorlardı.

Bu olanlar 1848 Temmuzu'nun korkunç günlerini bile geride bırakmıştı.

Vatan'ın babası Thiers, vatansever burjuvaların Fransız kanından yeterince sarhoş olduklarına karar verince kıyımı durdurdu. Öldürmeye vakit bulamadıkları kadın, erkek ve çocuklardan Versaille'a yürüyerek göndermek için sıra sıra dizilmiş şeritler oluşturdular. Kadın ve erkek burjuva vatanseverler, solgun ve bitkin, açlıktan ve susuzluktan ölen bu bahtsız Fransız güruhun geçişini izlemek için bir kordon oluşturuyordu; öfkelerini dindirmek için de onlara hakaret ediyor, suratlarına tükürüyor ve onları tekmeliyorlardı. Galiffet, yürümekte olan şeridi durduruyor ve aralarından tipi hoşuna gitmeyenleri çıkarıyor ve onları kurşuna diziyordu. Yığınlar halinde dar ve iğrenç kodeslere tıkılan bu bahtsız Fransızlar, onları zindana veya darağacına gönderecek olan Savaş Meclisi'nin önüne çıkarılıyorlardı. Bozgundan sonraki yıllarda burjuva vatanseverler Satory'de Komün'den yenik çıkan Fransızları kurşuna diziyordu. Vatanseverliğin papası, *Légion d'Honneur* nişanını Komün'de çarpışan Fransızların kanları içinde aldı. O zamanlar Fransızları katletmek bir şeref unvanı, bir vatanseverin yapabileceği en takdire şayan hareketti. Hiçbir savaşta ve hiçbir zaman mağluplara bu kadar kötü davranıldığı görülmemiştir.

Bismarck, Fransız vatanseverlerin müttefiki olmuştu: Onun emriyle Alman müfrezeleri işgal hattını geçe-

rek kaçmaya çalışan mağlupları tutukluyor ve onları Versaille'daki vatanseverlere iade ediyorlardı. Gerçek bir vatanseverin o edepsiz utanmazlığına sahip "Le Temps" gazetesi, Bismarck'ın Paris Komünü'nü bastırmak için Mac-Mahon ve Thiers'e yardım etmesini çok doğal ve kaçınılmaz bir şey gibi yazdı. (bakınız: 19 Mayıs 1890 tarihli "Le Temps" gazetesi, Sayfa 2, Sütun 4)

Bismarck'ın yardımı ile 1871 yılında vatanseverlerin Komüncü Fransızlara karşı gerçekleştirmiş olduğu kanlı baskın, tıpkı 1848 Temmuzu'nda olduğu gibi, onların gözünde aşağı ve iğrenç varlıklar olan, sadece zenginlik yaratmak için var olan ve yalnızca demir bir sopayla uysal bir şekilde boyun eğmeleri sağlanabilen işçilere karşı besledikleri kinlerini bütün korkunçluğuyla açığa çıkardı.

Hepsi birer ateşli vatansever olan merkez sanayi fabrikatörleri sömürdükleri işçilere karşı hissettikleri aşağılamayı saklamazlar: Onlara, bir çiftçinin atlarına, domuzlarına seslendiği gibi benim işçilerim diye seslenirler; onlarla, uşaklarıyla konuşurken bile yapmadıkları şekilde senli benli konuşurlar.

Onlara, bütün özgürlüklerini ve mutluluklarını ellerinden alan zorbalık boyunduruğuna karşı homurdanmayı yasaklarlar. Her türlü şikayet, çalışma koşullarının iyileştirilmesi hakkındaki her talep, eğer bireysel olarak yapılmışa ya atölyeden kovulmayla ya da günlük ekmekten mahrum bırakılarak cezalandırılır.

Bunlar toplu bir şekilde dile getirilir ve greve dönüşürse, işte o zaman sanayi kapitalistinin yüreğinde saklı bulunan kin vahşice ortaya çıkar; 1848 ve 1871 yılındaki o inanılmaz katliamı yavaş yavaş yeniden canlandırmak için askeri birliklere başvururlar. Hâkim sınıfın

emri altındaki cumhuriyetçi, monarşist ya da Bonapartçı her hükümet bunu uygulamaya can atar: Müfrezeler geldikleri zaman patron, askerleri yağmur veya kar altında karargah kurmaya bırakırken, subayları şatosunda kabul eder ve onları oraya yerleştirir. Onları et ve şaraba boğar; onları, maaşlarında küçük bir artış talebinde bulunan sefillere karşı ettiği hakaret ve iftiralarla sarhoş eder; bunlar da karınlarını doyurana minnettarlıklarını göstermek için askerleri grevcilerin üstüne salar; onları atların toynakları ile ezer; kılıçtan geçirir ve kurşuna dizerler.

Müfreze geri dönmekte geciktiği zaman onların cezalandırmadığından emin olan patron, işçileri ya kendi öldürür ya da onları grev kırıcılarına öldürtür.

Grevciler katledilince vatansever burjuvalar memnun olurlar ve gazeteler, sosyalistlerin itirazlarına kulak asmayan, ancak işçileri baskı altına alan, ordunun şerefine gölge düşürerek çalışma özgürlüğüne saygı gösterilmesini sağlayan hükümete övgüler yağdırırlar.

Silahsız ve savunmasız işçilerin, ellerinde en ölümcül silahlar bulunan askerler tarafından katledilmesinden daha adi bir suç gerçekten var mıdır? Bir asker, üzerlerine ateş edilmesi emredilen kalabalığın içinde atölyeden bir arkadaşını, ailesini fark edebilir; tıpkı Fourmies'de ateş emri veren kumandanına, annesini kalabalığın içinde gördüğü için uymayan bir askerin yaşadığı olay gibi.

Yasa, jandarma ve kent çavuşlarına nefs-i müdafaalık bir durum söz konusu olmadığı sürece suçlulara karşı silahlarını kullanmayı yasaklar. Savunmasız ve silahsız işçilerin üzerine ateş edilmesi emrini veren subay kendini yasaların üstünde görmüş olur ve grevcilere, katillere davrandığından çok daha kötü davranmış olur.

Fransız ordusu, atölyedeki grevcilere kılıç darbeleri

indirmek ve kurşun sıkmak için yalnızca Fransız patronların hizmetinde değildir; hangi ülkeden olursa olsun bütün patronların hizmetindedir. Limoges'un patronu Haviland, vatanı Amerika'nın bayrağını porselen fabrikasına asmıştı ve Fransız subaylara, greve gitme cesareti gösteren Fransız işçilere saldırmaları emrini vermişti.

Otuz yıl kadar önce, İngiliz kadınlarını kanunun gece çalışmasına izin vermediği için diledikleri gibi sömüremeyen Holden kardeşler olarak bilinen iki İngiliz, hiçbir yasanın güvence altına almadığı Fransız kadınlarını gece gündüz sömürebildikleri tarama atölyeleri kurmak için Reims'e geldiler. Bu sömürü onlara öyle parlak bir servet kazandırdı ki yeni tarama atölyeleri ve dokuma fabrikaları kurmak için kuzeye gittiler ve Cumhuriyet'in vatansever bakanları onlara nişanlar verdiler ve her fırsatta, grevdeki kadın ve erkek işçilere karşı Fransız subaylarını onların hizmetine sunmaya can atıyorlardı. Aynısını Alman ve İngiliz vatanseverler kendi ülkelerine yerleşmiş Fransız sanayicilere sağlıyorlardı.

Hangi ulusa ait olursa olsun vatansever kapitalistler işçileri sömürmek ve bir ücret artışı talebinde bulundukları zaman onları kıyıp geçirmek için birbirleriyle işbirliği içindedirler.

Ağır Ceza Mahkemesi

Burada, anti-militarist propaganda davasında yoldaş Lafargue'ın tanıklığından aşağıdakileri kesin olarak teyit ediyoruz:

WILLM.- Kendisine grevcilere ateş etmesi emrini

veren subaya silahını doğrultan erbaş hakkındaki fikriniz nedir?

LAFARGUE: Kurulu çok naif buluyorum...

MAHKEME BAŞKANI: Nasıl? Naif mi!

LAFARGUE: Bay başkan, fikirler konusunda ayrı düşebiliriz; ancak, benim fikrim mücadele içinde geçen yaşamım boyunca öğrendiğim ve gördüğüm şeylerle oluşmuştur. Savunmasız ve silahsız işçilere ateş ettiren bir subay, Vatan'a karşı bir suç işlemiş olur. Sözümü yarıda kestiğiniz için sizin de onaylayacağınıza emin olduğum bir düşüncemi dile getirmek istiyorum.

BAŞKAN: Jüri üyelerine hitap edin lütfen.

LAFARGUE: Yasa, jandarma ve polis memurlarına silahlarını kullanmalarını nefs-i müdafaalık bir durum söz konusu olmadığı sürece yasaklamıştır. Silahsız ve savunmasız bir güruhun üstüne ateş açılması emrini veren bir subay kendini yasalardan üstün görüyor demektir; onlara katillere davrandığından çok daha kötü davranmış olur. Bu suç Fourmies'de Albay Chapuis tarafından işlenmiştir. Taş bir tırabzanla koruma altında olan müfreze, ellerinde mısır koçanları bulunan coşkulu kalabalığın akın ettiği yolun üstünde bulunan kilisenin avlusunda konuşlanmıştı. Albay ateş emri verdi. Sarhoş olmalıydı; zira patronlar askeri güçleri yardıma çağırdığı zaman subayları et ve şaraba boğar. Şans eseri askerler havaya ateş açtılar; aksi takdirde yüzlerce ölü ve yaralı olurdu. Kıyımdan sonra albay silahları teftiş etti; bir tane

askerin ateş etmediğini fark etti ve ona, *"ateş emrine neden uymadın?"* diye sordu; o da, "çünkü kalabalığın arasında annemi gördüm," dedi.

FRIEDRICH ENGELS İLE İLGİLİ KİŞİSEL HATIRALAR

Die Neue Zeit, Böl. 23, 1904-05, II, s. 556-561
Almancadan Çeviri

Engels'i 1867'de, *Kapital*'in ilk cildinin yayımlandığı yıl tanımıştım.

Marx bana, "Artık kızımla nişanlı olduğuna göre seni Engels ile tanıştırmam gerekiyor," dedi ve Manchester'a doğru yola koyulduk. Engels, karısı ve karısının o zamanlar altı ya da yedi yaşında olan kız yeğeniyle birlikte şehrin dibindeki küçük bir evde yaşıyordu; evin birkaç adım sonrasında tarlalar başlıyordu. O zamanlar Engels, babasının kurduğu bir şirketin hissedarı idi.

Tıpkı Marx gibi o da kıtada yaşanan devrimin bozguna uğramasından sonra Londra'ya göç etmişti ve yine onun gibi Engels de kendisini politik harekete ve bilimsel çalışmalara adamak istiyordu. Ancak Marx bu politik fırtınada kendisinin ve karısının bütün mal varlığını kaybetmişti; Engels'in de hiçbir geçim kaynağı kalmamıştı; bu yüzden, babasının da davetiyle Manchester'a dönüp, daha 1843 yılında üstlendiği küçük memur görevine tek-

rar başlamak zorunda kaldı. Marx ise ailesinin en acil ihtiyaçlarını *New-York Daily Tribune* için haftalık olarak gönderdiği yazılarla zar zor karşılıyordu.

O zamandan 1870'e kadar Engels ikili bir hayat sürdürmüştü: Haftanın altı günü saat sabah ondan akşam dörde kadar bir şirket çalışanıydı ve görevi özellikle firmanın başka dillerdeki yazışmalarını tutmak ve Borsa'ya girmekti. Kentin merkezinde iş dünyasından tanıdıklarını ağırladığı bir çalışma ofisi vardı. Kenar mahalledeki evi ise sadece siyaset ve aralarında kimyacı Schorleimmer, ilerleyen zamanlarda *Kapital*'in ilk kısmını İngilizceye çeviren Samuel Moore'un da bulunduğu bilim adamlarına açıktı. İrlanda kökenli ve ateşli bir vatansever olan karısı yurttaşları ile sürekli temas halindeydi ve bütün komplolardan haberi vardı. Birden fazla fénian[11] evlerine sığınmıştı ve onun sayesinde, ölüme mahkûm edilerek darağacına götürülen bir fénian'a yardım eli uzatan biri polisten kaçmayı başarabilmişti.

Fénian hareketine ilgi duyan Engels, İngiltere'nin İrlanda üzerindeki hâkimiyetinin tarihiyle ilgili belgeleri bir araya getirmişti. Bunları parça parça incelemiş olmalı; kuşkusuz bunlar notlarının arasından çıkacaktır[12].

İşlerin köleliğinden kurtulunca Engels akşamları o küçük evine dönüyor ve yeniden özgür bir adam oluyordu. Engels, Manchester sanayisinin yalnızca iş hayatına katılmıyor, onun eğlencelerine de katılıyordu; onların toplantılarında, şölenlerinde, spor aktivitelerinde de bulunuyordu. Çok iyi bir at binicisi olan Engels'in kendine

11. Fénian: 1850-70 yılları arasında İrlanda'nın bağımsızlığı için savaşan İrlandalı devrimciler.

12. Engels'in İrlanda tarihi ile ilgili tamamlanmamış el yazmaları ve faydalandığı belgelerin bir kısmı Marx ve Engels arşivlerinde yayımlanmıştır, t. X, s. 59-263.

ait bir atı (bir hunter)[13] vardı. Eski bir feodal geleneğe göre aristokratlar ve soylular civarda bulunan bütün binicileri tilki izi sürmek için çağırdıkları zaman bu fırsatı asla kaçırmazdı; iz sürme konusunda en çetinlerden biriydi; ne bir hendek, ne bir çit, ne de bir engel onu yolundan alıkoyuyordu.

Marx bana, "Başına bir şey gelmesinden daima korkuyorum," derdi.

Burjuva tanıdıklarının Engels'in diğer hayatından haberi olup olmadıklarını bilmiyorum; İngilizler son derece ketumlardır ve kendilerini ilgilendirmeyen şeylere karşı çok az merak duyarlar; her ne olursa olsun, günlük olarak temas kurdukları bu adamın yüksek entelektüel niteliklerinden kesinlikle haberleri yoktu; zira Engels bilgisini onların önünde pek göstermiyordu. Marx'ın Avrupa'nın en birikimli adamlarından biri olarak gördüğü Engels, onlar için şaraptan iyi anlayan şen şakrak bir arkadaştı...

Gençlerle arkadaşlık kurmayı severdi ve konuksever bir evin babasıydı. Pazar günleri o kardeş sofrasının etrafında toplanan Londralı sosyalistlerin, bütün ülkelerden mültecilerin ve İngiltere'den geçen yoldaşların sayısı oldukça fazlaydı. Herkes evden, herkese bulaşan coşkusu, ruhu, bitmez tükenmez neşesi ile canlandırdığı bu akşamlardan sevinerek ayrılıyordu.

***

Engels olmadan Marx'ı, Marx olmadan da Engels'i aklımıza getiremeyiz; varlıkları öylesine iç içe geçmişti ki adeta tek bir yaşam oluşturmaktaydı. Yine de her

13. Hunter: Engelli koşu atı. (ç.n.)

birinin çok belirgin kişilik özellikleri vardır. Sadece dış görünüş olarak birbirlerinden farklı değiller; huy, mizaç, duygusal olarak ve düşünme biçimi açısından da birbirlerinden farklıdırlar.

Marx ve Engels ilk kez 1842'nin son günlerinde, *Rheinische Zeitung* kaleme alınırken Engels'in yaptığı bir ziyaret esnasında karşılaşmışlardır. *Rheinische Zeitung'un* sansürden dolayı yayımlanmasının durdurulduğu günlerde Marx evlendi ve Fransa'ya yerleşti. Engels, 1844 yılında Marx'ın Paris'teki evinde birkaç gün geçirdi. Engels'in, Marx'ın biyografisinde de bahsettiği gibi *Deutsch-Französiche Jahrbücher* üzerinde çalışmaya başladıklarından itibaren birbirleriyle yazışmaktaydılar ve Marx'ın ölümüne kadar sürecek olan ortak çalışmaları bu döneme dayanmaktadır. Marx, 1845 yılının başlarında Prusya hükümetinin kışkırtmasıyla Bakan Guizot tarafından sürgün edildi. Brüksel'e yerleşti ve ardından Engels de ona katıldı. 1848 devrimi *Rheinische Zeitung'u*[14] tekrar hayata geçirdiği zaman Engels Marx'ın yanındaydı. Marx onu, gitmek zorunda olduğu zamanlarda gazetenin başına geçiriyordu.

Entelektüel üstünlüğüne rağmen Engels, çalışma arkadaşlarının; yetenek, devrimci ruh ve cesaret açısından birbirinden tamamen farklı gençlerin gözünde Marx ile aynı otoriteye sahip değildi. Marx bana, Viyana seyahatinden sonra Engels'in yatıştıramadığı tartışmalara ayrılmış bir yazı bulduğunu söyledi. İlişkiler o kadar gerginmiş ki bu işi ancak bir düellonun çözeceği sanılmış. Marx barışı sağlamak için bütün ustalığını işe koymak zorunda kalmış.

Marx'ın, insanları yönetmek gibi doğuştan bir yete-

14. *Die Neue Rheinische Zeitung* adı altında [Yeni Ren Gazetesi]

neği vardı. Ona işi düşen herhangi biri hemen onun etkisi atına giriyordu. Bunu ilk fark eden Engels idi. Bana her zaman Marx'ın gençliğinden itibaren bu özelliğini güçlü kişiliği ve açıklığı sayesinde herkese kabul ettirdiğini söylerdi. Bir sonraki cümlede görüleceği gibi, uzmanlık alanına girmeyen konularda bile herkesin güvendiği gerçek bir önderdi. *Kapital*'in birinci bölümünün ithaf edildiği Wolf, yaşadığı Manchester'da ağır bir şekilde hastalandı. Doktorlar ona ölecek gözüyle bakıyorlardı ama Engels ve arkadaşları bu korkunç kararı reddediyor ve hep bir ağızdan Marx'ın buraya gelip görüşünü söylemesi için ona telgraf çekilmesi gerektiğini söylüyorlardı.

Engels ve Marx'ın birlikte çalışma alışkanlığı vardı. Bilimsel dürüstlüğü son haddeye kadar götüren Engels, on farklı yoldan kanıtlamadığı bir cümleyi yayımlamayı reddeden Marx'ın titizliği karşısında çoğu zaman öfkeden deliye dönüyordu.

Devrimin bozguna uğramasından sonra iki arkadaş ayrılmak zorunda kaldılar. Biri Manchester'a yerleşti, diğeri ise Londra'da kaldı; ancak düşünce olarak beraber yaşamayı bırakmadılar. Yirmi yıl boyunca neredeyse her gün mektuplarında bilimsel çalışmalarının ilerleyişinden ve politik olaylar hakkındaki düşünce ve izlenimlerinden birbirlerini haberdar ettiler.

Bu yazışmalar böyle sürüp gitti.

Engels, ticaret boyunduruğunu üzerinden atar atmaz Manchester'ı terk etti ve Marx'ın yaşadığı Maitland Park'a on dakika uzaklıktaki Regent's Park Road'a yerleşmek için Londra'ya gelmeye can atıyordu. Her gün saat bire doğru Marx'ın evinde bulunuyordu; eğer hava güzelse ve Marx'ın keyfi yerindeyse Hampstead çayırlarına gidiyorlardı; yok hava güzel değilse, Marx'ın ça-

lışma odasında bir ya da iki saat boyunca birlikte volta atarak konuşuyorlardı.

Albililer konusunda birkaç gün süren bir tartışmayı hatırlıyorum. Marx o zaman Ortaçağ'daki Yahudi ve Hıristiyan ticaret adamlarının rolleri üzerine çalışıyordu. Görüşmedikleri zamanlarda her biri tartışılan soru üzerinden aynı sonuca ulaşabilmek için kendi araştırmalarını yapıyordu. Fikirlerine, çalışmalarına yöneltilen hiçbir eleştiri onların gözünde kendi aralarında yaptıkları bu çalışmalardan daha değerli değildi; ikisi de üst düzey bir görüşe sahipti.

Marx, Engels'in evrensel bilgisine, ona bir konudan diğer konuya çabucak geçmesini sağlayan kıvrak zekâsına hayran olmaktan hiç bıkmıyordu. Engels de Marx'ın analiz ve sentez gücünü kabul etmekten her zaman kıvanç duyuyordu.

Bir gün bana "Kuşkusuz günün birinde kapitalist üretim biçiminin mekanizmalarını sonunda anlayacağız, açıklayacağız ve bunun gelişim yasalarını açıklığa kavuşturacağız; ancak bunun için çok zaman gerekli ve çalışma, kusurlu ve eksik kalabilir. Yalnızca Marx, bütün ekonomik kategorileri kendi diyalektik gelişimleri içinde izleyebiliyor; bunların gelişim süreçlerini onları belirleyen nedenlere bağlayabiliyor ve bir bütün olarak ekonomi-politikten, farklı parçaların birbirini desteklediği ve koşullandırdığı bir kuramsal yapı elde edebiliyordu," demişti.

Onları birbirine yakınlaştıran yalnızca fikri emekleri değildi; birbirlerine duydukları coşkun sempati de yakınlaşmalarını sağlıyordu; her biri diğerini her zaman mutlu etmeyi düşünürdü. Bir gün Marx Hamburg'daki editöründen Engels'in onu ziyaret ettiğini ve bu sayede

karşılaştığı en büyüleyici adamlardan biriyle tanışma fırsatı bulduğunu anlatan bir mektup almıştı.

Mektubu okumayı yarıda keserek "Engels'i bilge olduğu kadar sevimli bulmayan bir adamı gerçekten görmek isterim," diye haykırmıştı.

Sahip oldukları her şeyi ortaya koyuyorlardı: para keselerini, bilgi birikimlerini...

Marx'a *New-York Daily Tribune*'da yazma işi verildiğinde Engels ona hâlâ İngilizce öğretiyordu. Engels onun makalelerini çeviriyor ve gerek olursa onları yazıyordu. Engels *Anti-Dühring*'i hazırlarken Marx, Engels'in kısmen kullandığı ve kesin olarak kabul ettiği ekonomi kısmını yazmak için kendi çalışmalarını yarıda keşmişti[15].

Engels'in dostluğu Marx'ın bütün ailesine uzanır. Marx'ın kızları onun da kızlarıydı; onlar da Engels'i ikinci babaları olarak görüyorlardı. Bu dostluk Marx'ın ölümünden sonra da sona ermedi.

Sadece Engels, Marx'ın elyazmalarından kazanç sağlayabilir ve yazarın ölümünden sonra kitaplarını yayımlayabilirdi. Engels, on yıldır üzerinde çalıştığı ve gerçekleştirmek için tüm bilimleri ve son gelişmelerini gözden geçirdiği genel bilim felsefesini[16], *Kapital*'in son iki cildinin yayımlanmasına kendini tamamen adamak için bir kenara koydu.

Engels, sevdiği için araştırma yapıyordu: Bütün bil-

15. Marx, *Anti-Dühring*'in "ekonomi-politik" kısmının onuncu bölümünü yazmıştır. *Vorwärts*'te (İleri!) eserin yayımlanması esnasında Engels bu bölümü kısaltmak zorunda kalmıştır; ancak eserin 1894'deki üçüncü baskısında Marx'ın el yazmalarından esinlenerek bunu tamamlamıştır.

16. Engels'in tamamlamadığı *Doğa'nın Diyalektiği* ile ilgili el yazmaları 1925 yılında hem Almanca hem de Rusça olarak Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından yayımlandı.

gi alanlarına ilgi duyuyordu. 1848 devriminin bozguna uğramasından sonra Cenova'dan İngiltere'ye giden bir yelkenliye atladı. Bu, İsviçre'den arada ona pek de güvenli görünmeyen Fransa üzerinden İngiltere'ye geçilen bir yolculuktu. Bu yolculuktan gemicilik konusunda bazı bilgiler elde etmek için yararlandı. Geminin güvertesine çıkıyor ve güneşin konumunda, rüzgârın yönünde, denizin durumunda, vb. gerçekleşen değişiklikleri kaydettiği bir günlük tutuyordu. Bu, günlük notları arasında bulunuyor olmalı, zira böylesi canlı ve coşkulu olan Engels ayrıca, ihtiyar bir kadın kadar düzenliydi; her şeyi son derece büyük bir dikkatle muhafaza ediyor ve kaydediyordu.

Felsefe ve savaş sanatı onun en büyük tutkusuydu; onlara her zaman sadık kalmış ve sürekli olarak bunların gelişiminden haberdar olmuştur. Görünüşteki en önemsiz ayrıntı bile onun için bir değer taşırdı. İspanya'dan gelen arkadaşı Mesa ile birlikte, telaffuzunu düzeltmek için sesli bir şekilde Romancero'yu okuduğunu hatırlıyorum.

Avrupa dilleri, hatta bunların bazılarının lehçeleri hakkındaki bilgisi çok şaşırtıcıydı.

Komün'ün düşüşünden sonra İspanya'da Enternasyonal Ulusal Kurulu üyeleriyle tanışma fırsatım oldu; bana, İspanya Genel Kurul sekreterliğinde çok arı bir İspanyolca ile yazan Angel'in vekili olduğumu söylüyorlardı. İspanyolca Angel diye telaffuz ettikleri isim Engels'ten başkası değildi. Lizbon'a gittiğim zaman Portekiz Genel Kurulu sekreteri Francia bana Engels'ten kusursuz bir Portekizceyle yazılmış mektuplar aldığını söylemişti. Sıradışı olan şeyse, bu iki dilin ve İtalyancanın birbirine olan yakınlıkları ve küçük farklılıklarına

rağmen bunların hepsini mükemmel bir şekilde bilmesiydi.

Ramsgate'de, deniz kıyısında, Londra'nın fakir insanları bir panayır kulübesinin sahibinin etrafında toplanmış, işaret ettiği Brezilyalı general kılığındaki sakallı bir cüceyi izliyormuş. Engels onunla önce Portekizce sonra İspanyolca konuşmayı dener ama cüce hiçbir cevap vermez; sonunda "general" bir şeyler mırıldanır.

"Ama bu Brezilyalı bir İrlandalıymış," diye haykırır, onu İrlanda lehçesiyle paylayan Engels. Bahtsız cüce, bunları duyduktan sonra sevinç gözyaşları döker.

"Engels yirmi dilde kekeler," diyordu Engels'in heyecanlandığı zaman kekeleme alışkanlığı ile dalga geçen bir Komün mültecisi.

Hiçbir alan ona yabancı değildi. Son yıllarında ebelikle ilgili eserleri okumaya başlamıştı çünkü onun evinde kalan Bayan Freyberger bir tıp sınavına hazırlanıyordu.

Marx ona, insanlık için çalışmayı düşünmek yerine sırf keyfi için kendini bir dolu konuya vererek dikkatini dağıtmasından dolayı sitemde bulunuyordu. Oysa o hiç üzerine alınmıyordu.

"Yıllardan beri *Kapital*'i tamamlamana engel olan tarımın durumu hakkındaki Rusça yayınları ateşe atmaktan zevk duyardım," diyordu.

Marx, Rusça çalışmaya başlamıştı çünkü Petersburglu arkadaşı Danielson ona Rus hükümetinin, neden olduğu korkunç durumlardan dolayı yayımlanmasını yasakladığı tarım üzerine yapılan araştırmalardan oluşan çok sayıda kalın bilimsel bildiriler göndermişti[17].

17. Lafargue kuşkusuz, sınırlı sayıda örneklerden elde edilen kalın *Vergi Komisyonu Çalışmaları*'nı kastetmektedir. (ç.n.)

...Engels'in öğrenme açlığı ancak konuyu en ince ayrıntısına kadar bilince yatışıyordu. Bilgisinin sonsuz çeşitliliği ve genişliği hakkında ortalama fikir edindiğimiz ve bunun da ötesinde bu denli aktif yaşamını gözümüzün önüne getirdiğimiz zaman, Engels'e şaşırmamak elde değil, çünkü kendisini yetiştiren bir bilginden başka bir şey olmayan Engels bu kadar çok bilgiyi zihnine yerleştirmeyi başarabilmiştir. Canlı ve geniş olduğu kadar keskin olan hafızasını, yaptığı her şeydeki olağanüstü çabukluğu ve bir o kadar şaşırtıcı kavrama becerisiyle birleştiriyordu.

Her şeyi çabucak ve zorlanmadan kapıyordu. Çalıştığı ve duvarları kitaplarla dolu aydınlık iki büyük odada bir tek kâğıt parçası bile yerde dağınık halde bulunmazdı. Çalışma masasının üzerinde bulunan bir düzine kitap hariç diğer kitaplar yerli yerindeydi. Oda, bir bilginin

çalışma odasından daha çok bir salona benziyordu.

Engels, dış görünüşüne de özen gösterirdi; kılık kıyafetinde her zaman kusursuz ve düzenli olduğu için gönüllü asker sıfatıyla Prusya ordusuna hizmet ettiği dönemlerdeki gibi sürekli teftişe hazır olduğu izlenimi uyandırıyordu. Aynı kıyafeti bu kadar uzun süre giyen başka biriyle karşılaşmamıştım o âna kadar. Kıyafetinin şekli asla bozulmaz ve hep yeni görünürdü. Kendisi adına tutumlu olsa da, sadece kesinkes gerekli gördüğü şeylere para harcasa da partiye ve ondan yardım isteğinde bulunan yoldaşlarına karşı alabildiğine cömertti.

***

Engels, Enternasyonal kurulduğunda Manchester'da oturuyordu... Genel kurul tarafından kurulan *The Commonwealth*'e maddi olarak destek oluyor ve yar-

dımda bulunuyordu. Ama Fransa-Prusya Savaşı patlak verip Engels Londra'ya yerleşince[18], giriştiği her şeyde ortaya koyduğu coşkuyla kendini Enternasyonal'e adamıştır.

Savaş her şeyden önce onu bir taktikçi olarak ilgilendiriyordu. Gün be gün mevcut orduların hareketlerini izliyordu ve *The Pall Mall Gazette*[19]'de yayımlanan makalelerinin de gösterdiği gibi Alman kurmaylarının alacağı kararları birçok kez önceden bildirmiştir. Sedan'dan iki gün önce III. Napolyon ordusunun kuşatmasını tahmin etmiştir. Bu tahminleri sayesinde İngiliz gazetesinin ayrıca dikkatini çekmiş ve Marx'ın büyük kızı Jenny ona "General" lakabını takmıştır. İmparatorluğun düşüşünden sonra tek bir şeyi arzuluyor ve umuyordu: Fransa'daki Cumhuriyet'in zaferi. Marx ve Engels'in vatanı yoktu; Marx'ın deyimiyle onlar dünya vatandaşıydılar.

18. Eylül 1870.

19. *The Pall Mall Gazette:* 1865'den itibaren Londra'da yayımlanan İngiliz gazetesi. Engels'in Fransa-Prusya Savaşı üzerine yazdığı makaleleri Temmuz 1870'den Mart 1871'e kadar yayımlanmıştır. Bunlardan bazıları *Alman Sosyal Demokrasisi*'nde bir araya getirilmiştir.

İŞÇİ PARTİSİ'NİN FELSEFİ TEMELİ

"L'Egalité", 19 Mart 1882

Karl Marx'ın bize göstermiş olduğu şekliyle tarihsel materyalizm, insan evriminin tarihinden bütün idealist görüşü söküp atar. Marx bize, insan evriminin nedenlerini ne deistlerin yaptığı gibi doğa-üstü bir varlıkta aramamızı ne de insan evriminin amacının belirli bir adalet, özgürlük, bağımsızlık vb. idealinin gerçekleştirilmesi[20]

20. Bu idealizmin en büyük temsilcisi ünlü diyalektikçi Hegel'di; "farklı üç teorik aşama" ile insanın düşünüşünü inceleyen çalışmasıyla Auguste Comte, Alman felsefecinin düşün evrimini yalnızca bozmuş, değiştirmiş ve küçük göstermiştir. Bu "üç aşama", teolojik veya kurgusal aşama; metafiziksel veya soyut aşama; bilimsel veya olgusal aşamadan oluşur. Bu sözde birbirini izleyen üç aşama, toplumun bütününde eşzamanlı olarak var olabilir ve bazen da tek bir bireyde kendini gösterir; tıpkı Auguste Comte'da olduğu gibi: Bilimsel olarak eğitimli olmasına rağmen son derece teolojiktir; kendi Komtist dini bunun canlı bir örneğidir; temelde de metafizikseldir; "insan düşünüşünün üç aşaması yasası" da buna bir örnektir. Comte için düşünme yapısı, insanın evrimleştiği ortama rağmen durmadan ilerleyen ve deviniminin nedenlerini kendi içinde bulabilen bir varlık gibidir. "Üç aşama" sınıflaması, çiçeklerde bir renk çeşitliliği bularak renkleri yeşilden beyaza veya maviye geçiren ve bu renklerin sınıflanmasıyla bitkilerin evrimini açıklamak isteyen bir botanikçinin sınıflaması kadar saçmadır. "Üç aşama yasası" Comte'un büyük bir keşfidir. Olgusalcılık da Fransız Burjuvazisi'nin ürettiği en yüce felsefedir: Sefil felsefe, sefil burjuvazi.

olduğuna inanan idealist politikacı ve tarihçilerin yaptığı gibi, öteden beri var olan basmakalıp bir düşüncenin gerçekleşme sürecinde aramamızı söylüyor. Bu evrimin nedenlerini, insan topluluklarının içinde yaşadığı ortamın dönüşümünde, bu dönüşümün insan üzerindeki etkilerinde ve insanın bu ortamda gösterdiği tepkilerde aramamız gerektiğini söylüyor.

İnsan, yaşamını iki ortamda sürdürür: Doğanın meydana getirdiği kozmik ortam, insanın kendisinin yarattığı ekonomik ortam. Lamarck, Geoffroy Saint-Hilaire ve Darwin'den bu felsefi evreye varan doğa tarihini, bitki ve hayvanların etkilendikleri doğal veya kozmik ortamın koşullarına uyum sağlamak için nasıl değişikliğe uğradıklarını, tür ve çeşitlere nasıl dönüştüğünü açıklamaya çalışır[21]. İnsan da bitki ve hayvanlar gibi kozmik ortamdan etkilenir ve bu yüzden de insan ırklarında farklılıklar gözlemlenir; ancak insan, etkilendiği ekonomik ortamı kendisi yaratmıştır.

21. Bununla birlikte karınca, arı, kunduz vb. hayvanlar zihinsel ve fiziksel gelişimlerinde büyük ölçüde etkili olan yapay ve ekonomik ortamları kendileri yaratırlar. Örgensel gelişimi açıklamak için yalnızca "yaşam savaşı teorisi"ne başvuran Darwinci ekol, yapay ortamların etkilerini hiç hesaba katmamıştır; ancak "yaşam savaşı teorisi"nin açıklamadaki yetersizliği gitgide daha çok hissedilmektedir. Darwin'in kendisi de "*Türlerin Kökeni*" çalışmasında yaşam savaşının türlerin oluşumunu sağlayamadığını; ancak evrim geçirdikleri ortamın gereksinimlerine en iyi cevap verenleri koruduğunu keşfettiği zaman bunun da sınırlarını keşfetmişti. İngiltere'nin doğalcı ekolü ise, yaşam savaşının bir gelişim nedeni olmasının aksine, genellikle bir bozulma nedeni olduğunu saptar. Bu konuda Londra Üniversitesi profesörlerinden biri olan Ray Lankster, bizim de açıklamaya çalıştığımız bir Darwincilik konusu olan "bozulma" ile ilgili aynı başlıklı çok ilginç bir çalışma yayımlamıştır. Darwin, bütün dehalarda olduğu gibi, daha sonra onun izinden gidenlerin geliştirmek zorunda kaldıkları kuramların tohumlarını zaten kendi içinde bulunduruyordu; çok önceleri bu "bozulma" teorisi Darwin tarafından sezilmişti.

Bu iki ortamın birbirine bağdaşık etki ve tepkileri, insanların bir araya gelmesinin ve insan evriminin belirgin nedenleridir. Yeryüzünün oluşumunun tarihçesi bize, kozmik ortamın evrim geçirdiğini kanıtlamaktadır. Geoffroy Saint-Hilaire, teorisini her şeyden önce bu evrime bağlıyordu: örneğin sürüngenlerin kuşlara dönüşümü. Bunun nedeninin, oksijen açısından zenginleşerek sıcakkanlı hayvanların yaşamalarına olanak sağlayan atmosfer değişiklikleri olduğunu söylüyordu.

Ancak, kozmik ortam yavaş bir biçimde evrimleşir; birkaç önemli değişikliğin meydana gelmesi için milyonlarca ve milyarlarca yılın geçmesi gerekir; bu nedenle de bitki ve hayvanlar sanki değişmiyorlarmış gibi görünürler; ancak ekonomik ortam hızlı bir biçimde evrimleşir; bu nedenle de insan ve insan topluluklarının tarihi, hayvan ve hayvan topluluklarınınkine kıyasla bu denli devingen ve çeşitli bir gelişim göstermektedir. Bu yüzden insan ırkları arasında bu denli büyük farklılıklar vardır: Bir Parisli ile bir "Fuégien[22]"in zekâsı arasındaki fark, farklı köpek veya maymun ırklarının zekâları arasındaki farktan çok daha fazladır.

Sonuç olarak, insan topluluklarının ve insan evriminin nedenlerini aramamız gereken yer, ekonomik ortam ve onun evrimidir; ulusların yükselişinin ve çöküşünün, ülkeleri bölen iç savaşların, kıtaları sarsan uluslararası savaşların kaynağı yine burasıdır; ve yine, insan beynini kurcalayan felsefe ve dinlerin maddi kökenleri, idealistlerin bakışlarından uzakta, burada gömülü olarak yat-

22. Fuégien: Güney Amerika'nın en güneyinde bulunan takımadalarda ve Horn Burnu'nda yaşayan ilkel kabilelere verilen genel addır. Edebiyatta, "Ateş Topraklılar" adıyla geçer ve bölgenin Pasifik tarafında avlanan balıkçıları tanımlamak amacıyla kullanılır. (ç.n.)

maktadır.

Kozmik ortamın zihinsel ve fiziksel olarak hayvanı egemenliği altına aldığı gibi, ekonomik ortam da insanı zihinsel ve fiziksel olarak egemenliği altına alır.

Bu yeni teorinin uygulamasına bir örnek verelim:

Asya'da, Okyanusya'da ve hatta Avrupa'da hâlâ özel toprak mülkiyetini; bu, yan komşunun bahçesinin ve evinin mülkiyeti anlamında olmasa da, tanımayan halklar vardır. Toprak ortak olarak bütün kabilenindir; sürülebilir toprak her yıl veya her üç ya da yedi yılda bir aileler arasında paylaştırılır. Otlaklar ve koruluklar hiçbir zaman bölüştürülmezler. Son yapılan jeolojik araştırmalar, Fransa'nın ilk yerlilerinin çakmaktaşından silahlarını, bugün hâlâ Avustralya Aborjinleri'nin yaptıkları tarzda ürettiklerini ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde, modern tarihçiler iklim ve ırk farklılıklarına rağmen, bütün insan topluluklarının temelinde ortak toprak mülkiyeti olduğunda hemfikirler. Ortak mülkiyet insanlığın görüp geçirdiği ekonomik modellerden sadece bir tanesidir.

Ortak mülkiyet rejimi altında yaşayan bütün halklarda, farklı bir mülkiyet biçimi altında yaşayan diğer toplumlarda görülmeyen özel bir ailevi ve toplumsal düzene rastlanmaktadır. Irk ve iklim farklılıklarına rağmen ortak mülkiyeti benimsemiş halklarda her zaman aynı erdem, kötülük ve tutkular bulunur. Demek oluyor ki özel mülkiyet rejimi altında yaşayan burjuva uygarlıklarının en yüce erdemi olan hırsızlık ilkel toplumlarda yoktur. Herkes yaşamını çalışarak sürdürmektedir. Başkasını çalıştıran ve onun emek ürününün bir kısmını çalarak yaşayan bir kişi bile yoktur. Herkes birbirinin yardımına koşar. Rusya'da ya da Hindistan'daki bir aile, hasadını toplamayı bitiremediği zaman, diğer aileler onlara yar-

dım eder ve karşılık olarak da eğlence amaçlı, içkilerin içildiği bir yemek düzenlemesini beklerler. Bu ilkel toplumlarda hukuk ve yasalar yoktur (bkz. "Egalité" no: 2-3); sadece gelenekler vardır. Bu geleneklerin aksine davranan birine verilen tek ceza ise, herkes tarafından kınanmaktır. Bazen de suçlu, Hindistan'ın bazı kabilelerinde olduğu gibi, halk şenliklerinde içilen içkinin belirli bir miktarını karşılamak zorunda kalır. – Bu ortakçı kabilelerin gelenekleri, bireyci burjuva gelenekleriyle ne kadar zıt birbirine!

Eğer ortak mülkiyetin olduğu her yerde bu tuhaf gelenekler, bu özel ailevi ve toplumsal düzenlemeler bulunuyorsa, bunun nedeni, geleneklerin mülkiyetin ortakçı biçimine sıkı sıkıya bağlı olmasındandır. Bu gelenekler de bu biçimin doğal ürünleridir; dahası, bu mülkiyet biçiminin değiştiği andan itibaren yeni toplumsal düzenlemelerin; yeni gelenek, alışkanlık ve düşüncelerin ortaya çıktığı doğrudan doğruya görülür. Ortak mülkiyetin evrensel gelişimini ve onun feodal mülkiyete ve ardından da özel burjuva mülkiyetine dönüşümünü izleyebildiğimiz Hindistan'da, feodal ve burjuva toplum geleneklerinin ve toplumsal düzenlemelerinin de ardı ardına ortaya çıktığı görülür.

Eğer mülkiyet evriminin ulaştığı evrelerden birisi kapitalist mülkiyet evresi ise, kapitalist mülkiyetin kendisi mülkiyet evriminin yalnızca bir geçiş evresidir: Ancak, kapitalist mülkiyet ile, yani özel ve ortak sermayedarlar tarafından ortak üretim araçlarına el konulması ile birden bire toplumda daha önce hiç görülmeyen geleneklerin ve toplumsal yapıların ortaya çıktığı görülür. Örneğin kapitalist mülkiyeti benimsemiş bütün toplumlarda, ne kadar karşı çıkılsa da sonunda parlamento re-

jimi kurulur; ailenin yozlaşması daha çok belirginleşir; çoktanrılı Katolik din, felsefi veya tektanrılı Protestan din biçimini alır; edebiyat, romantik evreyi geçtikten sonra biraz daha çetin olan doğalcı evreye ulaşır. Gelenekler derinden etkilenir; feodal toplumlardaki doğruluk ve cesaret, yerini zengin olmanın en kolay yolu haline gelen düzenbazlığa ve entrikacılığa bırakır.

Belirli bir mülkiyet biçimini saptadığımız her yerde ırk, iklim ve tarihsel farklılıklara rağmen bu biçime uygun düşüncelerin, alışkanlıkların, geleneklerin, ailevi ve toplumsal biçimlerin de bulunduğuna hiç kuşku yoktur.

Öyleyse denilebilir ki yapay veya ekonomik ortam, doğal veya kozmik ortamla bir uyuşmazlık içindedir. Kozmik ortam, insanı farklı ırklara ayırırken; ekonomik ortam, toplumlara aynı hukuk, politika vb. biçimlerini, aynı gelenek ve düşünceleri, aynı erdem ve kötülükleri benimseterek insanları bir araya getirir.

O halde, toplumsal rahatsızlıkların ve insanın kötülüklerinin nedenlerini aramamız gereken tek yer ekonomik ortamdır; başka bir yer değil. Bir çiftçi, tarlasını saran vahşi otları temizlemek için bu otların kök saldığı toprağı saban ve kazma ile altını üstüne getirir; toplumu bu rahatsızlıklardan ve insanı bu kötülüklerden kurtarmak için ise burjuva ahlakçılarının ve politikacılarının ahlaki vaazlarına başvurmak yerine, devrim kazması ve sabanı ile ekonomik toprağı, ki kazma ve sabanın var olmasını sağlayan da bu ekonomik topraktır, altını üstüne getirmek gerekir. İşte bu yüzden, İşçi Partisi felsefi temeli olan ve amacı bütün gayretiyle mülkiyetin genel olarak yeniden şekillendirilmesi olan tek partidir.

KADIN SORUNU

1904

Burjuva, kadının her zaman evde kalması gerektiğini, hayatını ev işlerini çekip çevirmeye, kocasıyla ilgilenmeye, çocuklar doğurmaya ve onlara bakmaya adaması gerektiğini düşünmüştür ve hâlâ öyle düşünmektedir. Burjuvazi, antik toplumlarda doğup vücut bulurken, Xénophon ideal kadının genel hatlarını çizmişti. Ancak yüzyıllar boyunca bu ideal, parlak ekonomik koşullara uygun olduğu için akla uygun gibi görünse de, bu koşullar varlığını devam ettirmediğinden beri, artık sadece ideolojik bir kalıntı haline gelmiştir.

Kadının ev kadını olması, ev işlerine bütün enerjisini harcayarak birçok görevi yerine getirmesini gerektirir; oysaki bu çok önemli ve kendini adadığı ev işleri – yün ve keten eğirme, biçki dikiş, elbise yapma, çamaşır yıkama, ekmek yapma vb.- bugün, kapitalist sanayi tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kadının ev kadını olması, erkeğin mal varlığı ve kazancı açısından ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmesini öngörür; oysaki burjuvazide evlilik, kişilerin bir birleşimi olduğu kadar,

bir sermaye ortaklığıdır ve çoğunlukla kadının mal varlığı kocasınınkinden daha fazladır[23]. Küçük burjuvazide ise aile babasının kazancı o kadar düşüktür ki çocuklar- erkekler gibi kızlar da- yaşamlarını kazanabilmek için ticaret alanında, demiryolu yönetimlerinde, bankalarda, eğitim alanında, postanelerde vb. çalışmak zorunda kalmakta ve sıklıkla evli genç kadın, kocanın aylığının masraflarını karşılayamadığı ev ihtiyaçlarına katkı için dışarıda çalışmaya devam etmektedir.

Küçük burjuvazinin kadın ve kızları, işçi sınıfının-

23. Kadının tarihsel geçmişinde çeyizin önemli bir yeri vardır: Ataerkil dönemin başında koca, başlık parasıyla karısını babasından alır ve eğer herhangi bir sebepten dolayı onu boşar veya ailesine gönderirse, bu başlık parası karısında kalır ve kadının ailesinin genelde ikiye katlamayı alışkanlık haline getirdiği çeyizini oluşturur. Kadın koca evine çeyiziyle geldiği andan itibaren, kocasının onu geri gönderebildiği, satabildiği veya öldürebildiği bir köle olmaktan çıkar. Roma'da ve Atina'da kocanın mallarına ipotek edilen çeyiz, kocasının onu reddetmesi veya boşaması durumunda, alacağından daha fazla olarak kadına geri verilirdi. *"Kadının eve getirdiği zenginliklerden faydalanılamaz, bu zenginlik sadece boşanmayı zorlaştırır."* der Euripides'in bir eseri. Komedi yazarları, çeyizlerinin etkisiyle karılarına bağımlı hale gelen kocalarla alay ederler. Plaute'un bir karakteri karısından yakınan bir kocaya, *"Çeyiz parasını kabul ettin ve otoriteni, egemenliğini (imperium: Lot.) sattın,"* der. Romalı zengin kadınlar küstahlıklarını, çeyiz paralarının yönetimini kocalarına emanet etmemeye kadar götürdüler; o sert üslubuyla Martial, kadınların bu yönetimi, onlara başka hizmetlerde de bulunan memurlara bıraktığını söyler. Kadının kocasını aldatması boşanma ve çeyizinin ona geri verilmesi hakkını doğurur; ancak bu acı veren güç duruma düşmek yerine kocalar, karılarının bu çılgınlıklarına göz yummayı tercih ediyorlardı. Roma'da ve Atina'da yasalar kadınlara, kocalarına duymaları gereken saygıyı hatırlatmak için dövülmelerine olanak sağladı; Çin'de kadınlar falakaya yatırılıyorlardı. Cezalar, kendilerini aldatan kadınları boşamaları için Romalıları yüreklendirmeye yetmedi: Erkek erdeminin değerini yükseltmek amacıyla yasalar, karısının sadakatsizliğini bildiren kocaların, karısının çeyizinin bir kısmına el koyabilmesine olanak sağlıyordu. O zaman da sadece, kadının sadakatsizliğinden faydalanmak için evlenen adamlar ortaya çıktı. Romalı kadınlar, her ne kadar bunu icra etmeseler de kendilerini yasaklılar defterindeki fahişeler listesine kaydettirerek yasanın açığını yakaladılar. Bu kayıtlı kadınların sayısı o kadar çok arttı ki Tiberius başkanlığındaki Senato, bir dedesi, babası ve kocası olan kadınların bedenlerini satmasını yasaklayan bir kararname yayımladı.

kiler gibi babaları, erkek kardeşleri ve kocalarıyla bir rekabet içine girerler öyleyse. Burjuvazinin, kadının eve kapatılmasıyla meydana gelmesini engellediği bu ekonomik çatışma, kapitalist üretim geliştikçe daha fazla yoğunlaşmakta ve yaygınlaşmaktadır. Hatta erkeğin tekelinde tuttuğu ve sonsuza kadar da öyle olması gerektiğini düşündüğü serbest mesleklerin alanına –tıp, hukuk, edebiyat, basın, bilim- taşmaktadır. Her zaman olduğu gibi, kadının toplumsal üretime katılmasıyla ilgili mantıksal sonuçları ortaya çıkaran ilk olarak işçilerdi. Bunlar, zanaatkârın idealini –sadece ev işleriyle uğraşan kadın- başka bir ideale dönüştürdü: maaşların arttırılması ve emeğin kurtuluşu için verdikleri politik ve ekonomik mücadelenin bir yoldaşı olarak kadın.

Burjuvazi, idealinin modasının geçtiğini ve bu ideali toplumsal çevrenin yeni koşullarına uydurmak için yenilemek zorunda olduğunu hâlâ anlayabilmiş değil. Bununla birlikte, 19. yy.ın ilk yarısından itibaren burjuvazinin kadınları, kendilerini kocalarıyla eşit konuma getiren çeyizlerinden çok daha katlanılmaz olan aile içinde hor görülmelerine karşı seslerini yükseltmeye başladılar: Onları imrendirdiğimiz maddi ve manevi zevklerden yoksun bırakmamıza karşı çıktıkları gibi, onları mahkûm ettiğimiz bu tutumlu yaşama, bu ev köleliğine karşı ayaklandılar. En gözüpekleri, işi evlenmeden yaşamaya ve kadınların özgürlüğünü salık veren sosyalist örgütlere girmeye kadar götürdüler[24]. Filozofların ve ahlakçıların saflığıysa, kadının karşısına kendilerini ev

24. 1830'un Saint-Simoncu manifetosu, Saint-Simon Dini'nin *"evlilik adı altında genellikle egoizmin ve adanmışlığın, aydınlığın ve cahilliğin, gençliğin ve ihtiyarlığın korkunç birlikteliğini kutsayan bu yasal fahişeliğin, bu utanç verici alışverişin sonunu getireceğini"* ilan ediyordu.

işlerine, gömlek düğmelerinin dikimine, ayakkabıların yamalanmasına adamadan sürüp gitmesinin olanaksız olarak gördükleri kutsal aile bağlarını çıkararak bu feminist hareketi önleyebileceklerine inanmalarıydı. Kadın, erkeğin parlak ve üstün yeteneklerini gösterip sergileyebilmesi için, bu faydasız ve işe yaramaz işlere kendini feda etmek zorundaydı. Ayaklanan burjuvalara ailenin önemi hakkında uzun uzun öğütler veren bu bilginler, fabrikanın "kürek cezası"nı vermek için kadını yuvasından ve yavrusundan koparark emekçinin ailesini parçalayan kapitalist sanayiye övgüler yağdırıyordu.

Burjuva kadınlar, bu ikiyüzlü ve asık suratlı sofuların ahlaki ve saçma vaazlarıyla alay ettiler ve kendi yollarında devam ederek hedefledikleri yere ulaştılar. Antik Roma soylularının ve 18. yüzyıl aristokratlarının yaptıkları gibi, kapitalist dünyanın en süslü bebekleri olmak ve başkalarıyla düşüp kalkmak amacıyla kendilerini sadece giyim kuşama vermek için çocukları bakıcının üstüne atarak ev işlerinin kaygılarından da kurtuldular. Amerikan plütokrasisinin kadın ve kızları bu tür bir özgürleşmenin son sınırına dayandılar; babaları ve kocalarını çılgınca harcadıkları milyonların biriktiricileri haline getirdiler. Burjuva kadınlar, bütün işleri güçleri giyim kuşam olmadığı için, bağımsızlıklarını kanıtlamak ve ırklarını geliştirmek amacıyla küçük kaçamaklar yaparak eğlenirler. *Komünist Manifesto*, sayısız mal paylaşımı ve boşanma davasını, burjuvalardaki iki cinsin, yılışık sosyalistlerin ortadan kaldırmaya çalıştıkları evliliğin kutsal bağlarına duyduğu saygının bir kanıtı olarak gösterir.

Hayatlarını kazanmak ve ailenin gelirine katkıda bulunmak zorunda olan küçük burjuvazinin kadınları

ve kızları serbest meslekleri, postaneleri, idareleri ve dükkânları doldurmaya başladıkları zaman burjuvalar, zaten zarar görmüş geçim kaynakları için endişelendiler; kadınların bu rekabeti onlara zarar veriyordu. Erkek ırkını savunma görevini üstlenen aydınlar, yeniden ahlaki öğütlere başlamamak gerektiğini düşündüler. Zengin burjuvaların gözünde fena halde başarısızlığa uğramışlardı; bu defa bilime başvurdular. Sağlam ve çürütülemez nedenlerle kadının, tarihin ve doğanın yasalarını çiğnemeden ev işlerinin dışına çıkamayacağını ortaya koydular ve kendilerinden emin bir şekilde onun, erkeklerle rekabet içine girdiği mesleklerin getirdiği dikkati, enerjiyi ve ataklığı ortaya koyamayacağını ve üst düzey bir kültürü edinemeyeceğini kanıtladılar. Erkeğinkinden daha basit, daha hafif, daha hacimsiz olan beyni bir "çocuk beyni"dir. Daha az gelişmiş olan kaslarının saldırı ve direnç gücü yoktur. Ön-kol kemikleri, kalça kemiği, femur boynu, kısacası tüm kemik, kas ve sinir sistemi kadına sadece ev işlerinin koşuşturmalarına olanak sağlar. Hıristiyanların ve Yahudilerin o acımasız Tanrı'sının Hami ırkını[25] talihsizliğinden dolayı köleliğe mahkûm ettiği gibi doğa da bütün organlarının yapısı nedeniyle kadının, erkeğin kölesi olduğunu işaret ediyordu.

Tarih de bu aşırı bilimsel gerçeklere ışıltılı onayını veriyordu; tarihçiler ve filozoflar, erkeğin egemenliği altındaki kadının her zaman ve her yerde eve, hareme kapatıldığını tarihin bize öğrettiğini doğruluyordu. "Geçmişte kaderi nasılsa, geleceği de öyle olmalıdır," diye

25. Hami ırkı: Nuh'un oğlu Ham babasını çıplak görür ve bunu kardeşleri Sam ve Yafet'e anlatır; ancak onlar babalarının çıplaklıklarını örter. Bunun üzerine Nuh da Ham ve soyunu Sam ve Yafet'e kul ederek lanetler. Kısacası Ham ırkı köleliğe mahkum edilmiştir. (ç.n)

pratik bir biçimde açıklıyordu burjuvanın o derinlikçi filozofu Auguste Comte.

Düşene son tekmeyi de saray soytarısı Lombrosso vurdu; kadın suçluların sayısının, erkek suçlulardan daha az olduğuna dayanarak bu toplumsal istatistiğin kadının daha aşağı olduğunu gösterdiğini ciddi ciddi söylüyordu; mademki işi rakamlara vurdu, delilik istatistiklerinin aynı durumu saptadığını da ekleyebilirdi. Öyleyse ahlak, fizyoloji, anatomi, toplumsal istatistikler ve tarih, kadını her zaman evdeki köleliğine sıkı sıkıya bağlamaktadır.

Kadının evde kendini adadığı işlerin büyük bir kısmını üstüne alan kapitalist üretim, daha ucuza emek sağlamak için fabrika, dükkân, büro ve eğitim ordusuna küçük burjuvazinin ve işçi sınıfının kadın ve kızlarını kattı.

Zihinsel kapasiteye olan acil ihtiyacı, erkeklere özgü ahlakın saygın ve kutsal ilkelerini bir kenara koymasını sağladı. Kadınlar okuma yazmayı, hesap yapmayı bilmelilerdi; erkek çocuklara öğretildiği gibi bilimlerin temellerinin kızlara da öğretilmesi zorunlu hale geldi. İlk adımlar atıldı ve kadınların üniversiteye girmeleri engellenemedi. Aydınların, çocuk beyni diye adlandırdıkları kadın beyninin, bütün bilimsel eğitimi erkek beyni gibi kavrayabileceğini kanıtladılar. Kadınlara verilen ilk eğitim olan soyut bilimler (matematik, geometri, mekanik, vb...) ayrıca onların zihinsel gücünü gösterebilecekleri bir ilk deneyimdi; şimdiyse deneysel bilimlere (fizyoloji, fizik, kimya, uygulamalı mekanik, vb...) bir hevesle el attılar ve Amerika ve Avrupa'da, çocukluk çağından beri içinde bulundukları fiziksel ve ahlaki gelişim koşullarındaki farklılıklara rağmen, erkeklerle yan yana gezen bir sürü kadın ortaya çıktı.

Kapitalizm, kadını özgürleştirmek için değil, onu

erkeklerden daha vahşice sömürmek için yuvasından söküp toplumsal üretimin içine attı. Ayrıca onu, koca evine tıkmak için düzenlediğimiz ahlaki, hukuki, ekonomik ve politik engelleri de yıkmaktan kaçındık. Sermaye tarafından sömürülen kadın, bağımsız işçinin sefaletinin bir temsilidir ve geçmişin zincirlerini üzerine daha bir geçirmiştir; hâlâ yasal olarak babası veya kocası tarafından bakılabilecekken, geçim kaynaklarını kazanmak zorunda kalmakta ve erkeklerden daha az ihtiyacı olur bahanesiyle daha az maaş almakta ve atölyede, büroda veya okulda işi bittikten sonra ev işlerine koyulmaktadır. Toplumsal görevlerin en yücesi, kutsal bir görev olan "annelik", kapitalist toplumda fizyolojik ve ekonomik sefaletin korkunç bir sebebi haline gelmektedir. Kadının bu katlanılamaz koşulları, türünün devamı için bir tehlike arz ediyor.

Ancak, ezici ve acı veren bu durum, özel mülkiyetle başlayan ve sadece onun ortadan kaldırılmasıyla son bulabilecek bu köleliğin sonunun geldiğinin habercisidir. Uygar insanlık, mekanik üretimin biçiminin baskısı altında, onu sımsıkı saran ekonomik, hukuki, ve ahlaki zincirlerinden kurtulmuş kadının, vahşilerin komünizmi zamanındaki gibi, fiziksel ve zihinsel yetilerini özgürce geliştirebildiği, ortak mülkiyet üzerine temellenmiş bir topluma doğru yönelmektedir.

Vahşiler, utanç verici ilkel birliktelikleri engellemek ve cinsel ilişkilerin alanını kalıcı bir şekilde sınırlandırmak için cinsleri ayırmaktan daha başka bir yol buldular. Çalışma uzmanlıklarının sağlamlaştırdığı ve daha da belirginleştirdiği bu ayrımda, inisiyatifi kadının aldığını düşünmemiz için birçok nedenimiz var. Bu ayrım, toplumsal olarak dini törenlerde ve her cinsin kendine özgü

dillerinde ve hatta kavgalarında kendini gösterir[26]. Şiddetli bir çatışma biçimini alan bu ayrım, iki cinsin çatışmasının yaygınlaşmasının ve yoğunlaşmasının ekonomik alandaki yumuşamasına rağmen, kadının hâlâ sürüp giden hoyrat köleliği safhasına ulaşır. Ancak, bu modern çatışma bir cinsin diğerine karşı kazandığı bir zafer olarak sonuçlanmayacaktır; çünkü bu, kadınların erkekler kadar içinde bulundukları işçi sınıfının kurtuluşuyla bir sonuca varabilecek, Sermaye'ye karşı sürdürülen emek mücadelesinin olgularından birisidir. Geliştikçe kadın ve erkeleri toplumsal emekte birbirine katıp karıştıran, meslek ve çalışma uzmanlıklarını ortadan kaldırmayı ve onun yerini zihinsel yetilerle ve yoğunlaşmayla değiştirmeye çalışan üretim tekniği, ilkel ve barbar toplumlarda cinslerin ayrımını sağlayan koşulların geri gelmesini engelleyecektir.

Ancak, kadının köleliğinin ve iki cinsin çatışmasının sonunu hayal etmek ve insan ırkı için, kasları ve beyinleri açısından daha üstün bir kültürün kadın ve erkekleri tarafından gerçekleştirilen benzersiz bir zihinsel ve fiziksel gelişme çağını tahmin etmek mümkünse de, kendilerini saran adi ahlaklarının ve pis maddi çıkarlarının birleştirdiği veya ayırdığı eşit ve özgür kadın ve erkeklerin cinsi münasebetlerini öngörmek imkânsızdır. O halde geçmişi ve şimdiyi değerlendirdiğimiz zaman, cinsel tutkusu kadınlara oranla daha hoyrat ve sürekli olan erkeklerin –aynı olgu bütün hayvan ırklarının dişi ve erkeklerinde de görülür- âşıklarını elde edebilmek için bütün zihinsel ve fiziksel becerilerini ortaya koy-

26. Avustralyalılarda bir tür cinsel totem gözlemleyen A.W. Howitt, aynı kabileden kadın ve erkeklerin, bir cinsin totemi olan bir hayvanın, diğer cinsten bir kişi tarafından öldürüldüğü zaman genellikle kavga ettiklerini söyler.

mak zorunda kalacağı görülür. Darwin'in de kanıtladığı gibi, hayvan ırkının gelişiminde önemli bir rol oynayan ve bazı istisnalar hariç üç bin yıldan beri Hint-Avrupa ırklarında bu rolü oynamayı kesen eşeysel seçim, insan gelişiminin en etkili faktörlerden birisi olacaktır.

Analık ve aşk, kadına ilkel toplumlarda sahip olduğu ve antik dinlerin mit ve efsanelerinde saklı olan üstün mevkisini elde etmesini sağlayacaktır.

KUTSAL BAKİRE MİTİ KARŞILAŞTIRMALI BİR MİTOLOJİ İNCELEMESİ

1896

"Le Socialiste"te ve bir Londra dergisinde (*Times,* Eylül 1890) yayımlanan bir başka makaledeki Adem ile Havva miti üzerine yapılan bir incelemede, İlyada'nın ve eski Yunan ilahilerinin Tanrı Athena'ya atfettikleri tuhaf ve Homerosvari "*tritogenia, ter reneta*, üç kez doğan" sıfatlarını ve Adem ile Havva'nın İncil efsanesini açıklamak için daha yeni yeni araştırılmaya başlanan ilkel toplumların bilinen olgularından yararlanmaya çalıştım.

Bu incelemede, İncil'deki İsa'nın annesi Bakire Meryem efsanesine aynı yöntemi uygulayacağım.

1

Her şeyden önce, Hıristiyanlığın bu kutsal bakire mitine sahip olan tek din olup olmadığını sormak gerekir.

Bu mite Akdeniz havzasında bulunan en önemli halkların, hatta buna belki bütün halkları da ekleyebiliriz, dinlerinde rastlamaktayız.

Üç Yunan tanrıçası, Junon[27], Minerva[28] ve Diana[29], "partehenia"[30], bakire sıfatını taşıyordu. Bununla birlikte Junon'un birçok çocuğu vardı ve kusursuz bakire Minerva da birçok kez anne olmuştu. Cicero ve Aristo'ya göre Minerva, "patrôos" (babaların koruyucusu) Apollon'u[31] dünyaya getirmişti; bu durumda Vulcanus[32] onun kocasıydı ya da daha çok onun tecavüzcüsüydü; bu da Vulcanus'u, Minerva'nın Atina'nın yükseklerinde bulunan tapınağını onunla birlikte paylaşmasına mani olmuyordu. Meşale şölenleri Minerva'nın ve Vulcanus'un onuruna düzenleniyordu. Deniz tanrısı sıfatıyla Neptün, bu çok sayıdaki tecavüzlerden rahatsızlık duymuyordu, Atinalı tanrıça da onun kurbanlarından biriydi; ancak Toprak Ana, karnında Minerva ve Neptün'ün oğlu Erikhthonios'u[33] taşımaktan oldukça memnundu. Çocuklarına rağmen bakire tanrıça sıfatını taşımaya de-

27. Junon (Hera): Zeus'un karısı ve kız kardeşi, Kronos ve Rheia'nın kızıdır. Aile ve evlilik tanrıçasıdır. (ç.n.)

28. Minerva (Athena): Yunan mitolojisinde zeka, sanat, strateji, ilham ve barış tanrıçasıdır. Roma mitolojisinde Minerva adıyla anılır. (ç.n.)

29. Diana: Roma mitolojisinde ayın ve avcılığın bakire tanrıçasıdır. (ç.n.)

30. Yunan Olympos tanrıçaları için Latince isimleri kullandım çünkü bunlar en çok bilinenlerdir; her ne kadar bunları böyle belirtmek Yahudilerin Tanrısına, Hıristiyanların Tanrısına ve kamutanrıcı metafizik bireylere aynı isimleri vermek kadar yanlış olsa da...

31. Apollon: Müziğin, sanatın, ateşin, güneşin, şiirin tanrısıdır. Ayrıca kehanette bulunan ve bilen tanrıdır. (ç.n)

32. Vulcanus (Hephaestus): Ateş tanrısıdır ve Zeus ile Junon'un oğludur. (ç.n)

33. Erikhthonius: Vulcain'in oğludur. Minerva'ya tecavüz etmek ister ama başarısız olur. Semeni yere dökülmüştür ve bu yüzden de yeryüzünden doğduğu söylenir. (ç.n.)

vam etti; yükseklerdeki tapınağı Erektheion[34] da métroparthenos (Bakire Anne) Minerva'ya adandı. Ayrıca o, Yunanistan'ın ilkel kabilelerinde, tıpkı Avustralya kabilelerinde olduğu gibi, çok sayıdaki tecavüze uğramış kadının koruyucu tanrıçasıydı. Shpérie Adası'nda Neptün tarafından tecavüze uğrayan Aethra, "apaturia" (hayal kırıklığına uğramış) Minerva adına bir tapınak dikti; Herkül, Amazonların kraliçesini yenilgiye uğrattığı zaman kendisinin çıkarıp attığı bekâret kemerini ona adadı; düğün günü, Trézenne vadisindeki nişanlı çiftler de bekâret kemerlerini Minerva'ya sunuyorlardı.

Bekâret ve annelik düşüncesi Yunanların kafasında birbirleriyle bağdaşmıyordu. Birazdan bakire-annenin bir erkekle birlikte olmayan anne anlamına geldiğini göreceğiz; tıpkı bakire-anne Meryem'de olduğu gibi; ancak, ilkel zamanlarda bu, evlenmeden anne olmak anlamına gelmekteydi. Bu da, Eschyle'in Eumenidler pasajını açıklar: Minerva bu pasajda, "Erkek ona gönlünü tamamen verse de o asla evliliğin boyunduruğuna razı olmadı," der. Yunanistan'da, evlenmemiş bir kadının oğluna bakirelik (parthenias) oğlu derlerdi. Evlenmediği sürece kadın bakire olarak kabul ediliyordu.

Kültü Eski Asya'ya kadar uzanan Tanrıların Yüce-Annesi, İtalya'ya M.Ö. II. yüzyıl dolaylarında geldi ve o da Minerva gibi bir bakire-anneydi. "Tanrıların annesi," der İmparator Julianus, " doğuran ve yüce Jüpiter ile işi pişiren, herkesin babasıyla varlıkları dünyaya getiren ve yapan tanrıçadır; annesiz olan bu bakire, yüce Jüpiter'in yanında oturur çünkü gerçekten de bütün tanrıların annesidir." Daha sonra göreceğimiz gibi yüce Jüpiter'in

34. Erektheion: M.Ö. 421-405 yılları arasında yapılmış ve Minerva'ya adanmış tapınak. (ç.n.)

onun karşısında çok mütevazı bir konumu vardı; onun kocası değil ama Yusuf'u idi. Tanrıların annesi, evlatlarına rağmen her zaman bakire kalıyordu, çünkü evli değildi.

Morgan, bakire-anne düşüncesinin kuşkusuz, grup ve klanlarla evlenmenin yerini çift ve eşli olarak evlenmenin aldığı dönem doğmuş olabileceğini söyler; o zaman kadın anne olmasına rağmen, tek eşliliğe dayalı bir birlikteliğe bağlanmadığı sürece bakire kalıyordu. En eski kutsal doğuma ait Minerva ve tanrıların annesi, Yunanlar ve Frigyalıların tanrıçaları olmalıydı ki o zamanlar Polinezyalı ilkel kabilelerinkine benzer evlenme gelenekleri vardı bunların.

Kuşkusuz daha sonra bakire-anne kelimesi başka bir anlama büründü ve erkeğin rolü olmaksızın anne olmak anlamına geldi. Junon, hiçbir erkeğe ihtiyaç duymadan Mars ve Hebe'ye sahip olmakla övünüyordu; bu da onun, Minerva'yı dünyaya getirmekle böbürlenen Jüpiter'e cevap verme şekliydi. Mısır'ın yüce tanrıçası İsis, tapınaklarının duvarlarına gururla "Ben, Kral Horus'un annesiyim ve hiç kimse benim eteğimi dahi kaldırmadı," yazıyordu.

Akdeniz kıyılarından en kuzeye, Finlandiya'ya geçersek yine aynı mitle karşılaşırız. Ulusal Fin destanı Kalevala'da, hava sayesinde hamile kalan üç bakireden bahsedilir. Güzel bakire İsnatar şunları mırıldanır: "Ben kadınların en eskisiyim; ben insanoğlunun ilk annesiyim; beş kere evlendim, üç kere nişanlandım." Ama her zaman bakire kalmıştı, tekrar bakire olabilmek için yalnızca boşanması gerekiyordu. Argoslular, "poliade" (kent koruyucusu) tanrıçaları Junon'un bekâretini yeniden elde etmek için her sene Nafplio'daki Canathos

Çeşmesi'ne yıkanmaya gittiğini ileri sürüyorlardı. Belki de Argos kadınları da Canathos Çeşmesi'nde boşanmak için yıkanıyorlardı.

Her zaman olduğu gibi, tanrıların sadece insanoğlunun âdetlerine öykündüğünü en iyi kanıtlayan şey, fânilerin de aynı zamanda bu kutsal bakire ayrıcalığına sahip olmasıdır. Kalevala'nın yaşlı ozanı Wananomien, deniz sayesinde hamile kalan, kahramanların annesi İştar'ın kızı bakire Luoùnotar'ın oğludur. Lenormand'ın M.Ö. 3800 yıllarına kadar götürdüğü, Chaldaioi'nin en eski krallarından biri olan Sargon'un bir yazıtında şöyle denir: "Ben Sargon, Akad'ın güçlü kralı! – Annem bana babamın iştiraki olmadan hamile kaldı."

Hayvanların dişileri de kutsal bakire ayrıcalığına sahiptir. "Kardan daha beyaz, havadan daha hızlı olan" Rhesus kısrakları deniz kıyısındaki meltem sayesinde hamile kalmışlardı. Erikhthonius kısrakları için bu işlevi, kuzey rüzgârı poyraz yerine getiriyordu. Kapadokya'nın, Tage'nin ve diğer yerlerin kısrakları böyle tuhaf bir şekilde dölleniyordu.

Horus Apollo bize, Mısır hiyerogliflerinde zaferi temsil eden akbabaların ayrıca anneyi simgelediğini söyler; çünkü akbaba türlerinde erkek bulunmaz ve hamile kalmak için dişiler sadece cinsel organlarını kuzey rüzgârına çevirirler.

2

Kadının türün devamı için kendi kendine yetebilmesindeki bu kendini beğenmişliği kıskanan erkek de bir kadına ihtiyaç duymadan döllenebileceğini ileri

sürdü. Jüpiter, Olympos'ta Minerva'yı dünyaya getirdi. Aziz Augustin, bir Soranus şiirini Tanrı kentinde muhafaza etmiştir; şiirde bu tanrı "tanrıların annesi ve babası" olarak adlandırılır. Milas madalyaları, sakallı ve açık iki memeyle süslenmiş Jüpiter'i temsil eder.

Mısır Panteon tanrılarından ve yaratılış görevlilerinden biri olan Noum, yıldızların yaratıcısı Pitah'ı dünyaya getiren yumurtayı ağzında tutmuştu.

Aziz Clément d'Alexandrie'ye göre bokböceği, hiyeroglif yazılarda güneşi ve babayı simgelemekteydi. Horus Apollo der ki, "Mısırlılarda, Bokböceği tek bir varlıktan doğan varlığı temsil eder çünkü kendi kendini döller ve bir dişinin karnında taşınmaz. İşte nasıl hareket ettiğini izleyelim: Öküz dışkısını alır ve onu arka ayaklarıyla bir top haline getirmek için yuvarlar ki bu top dünyanın şeklindedir. Küçük küresini böyle oluşturduktan sonra onu yerin altına saklar... Yirmi birinci gün onu tekrar çıkarır ve suya atar... O zaman da yeni bir bokböceği çıkar... Bokböceği babayı simgeler, çünkü yalnız bir erkekten doğar; dünyayı simgeler, çünkü embriyonun oluştuğu kürecik dünya biçimindedir; erkeği simgeler, çünkü bokböceğinin dişisi yoktur".

Kadının yüce doğurganlık işlevini elinden alma arzusunda olan erkek, onun sadece hamile kalarak pasif bir rol oynadığını ileri sürüyordu. Eumenidlerde, Apollon bu erkek teorisini gözler önüne sermekle yükümlüdür: "Çocuk denilen şeyi dölleyen anne değildir; o sadece karnına düşen tohumun sütannesidir. Onu dölleyen babadır. Kadın, yabancı bir emanetçi gibi tohumu diğerinden alır ve eğer tanrılar isterse, kadın tohumu muhafaza eder. İleri sürdüğüm şeyin kanıtı da bir anneye ihtiyaç duymadan baba olabilmemizdir: Örneğin, Jüpiter'in kızı

Minerva. O, asla ana rahminin karanlıklarında beslenmemiştir."

Bir Yunan miti, tanrıların ve erkeklerin kadının dölleyen işlevine karşı olan bütün aşağılamalarını gösteriyor. Jüpiter, Neptün ve Merkür, Bachus'un oğullarından biri olan Oenopion'u onlara gösterdiği konukseverliğinden dolayı ödüllendirmek için ondan bir dilekte bulunmasını isterler. O da bir oğlan çocuğu ister ve üç tanrı, şölenler için öldürülmüş bir öküzün derisine işerler ve onu gömerler; dokuz ay sonra da Jüpiter'in gökyüzüne çıkardığı Orion doğar.

Bu mitler bize, ilkel halkların varlıkların döllenmesi konusunda çok muğlak kavramlara sahip olduklarını ve iki cinsin tarihsel gelişimin bir anında, kimin üreme eyleminde daha önemli bir rol oynadığını bilmek için rekabet içine girdiklerini açıklar.

Tanrıçaların ellerinden üreme eylemini almakla tatmin olmayan tanrılar, onların biçimlerini, elbiselerini ve onlara özgü şeyleri aldılar. Tanrıça şeklinde giyindiler. Lakedemonya'da kadın gibi giyinmiş ve elinde Amazonların silahı iki taraflı baltayı taşıyan bir Apollon vardı; Olympos kralı Jüpiter, bu kadın kıyafetini giyerek, şeritlerle ve memelerle kadın kılığına girdiği çeşitli madalyaların da kanıtladığı gibi, büyüklüğüne yakışmayan bir biçimde davranmış olduğuna inanmıyordu; simgesel kuşu kartal da kıyafetini tamamlıyordu ve ona bir anne havası veriyordu. Kartal, anne İsis'in simgesi olan akbabaya çok yakın bir türdür. Ülkeden ülkeye bunların türlerini birbirine karıştırılabiliyordu; kuzu kartalı, akbabakartal gibi ara türler ise ortaktır. Kartalın, aynı şekilde akbabanın ve diğer avcı kuşların, dişilerin erkeklere göre daha sağlam ve gözüpek olduğu gerçeğini sergiledikle-

rini söylerler.

Bu cinsiyet değişikliğinin amacı sadece, tanrıçaların tapınaklarını ellerinden almaktı. Tanrılar oraya, kendilerine tapınmalarını sağlamak ve sonunda kadının tanrısallığını dışarı atmak için kadın kıyafetleriyle gizli gizli giriyorlardı. Hierapolis Tapınağı'nda Jüpiter heykeli, Junon'unkinin yanında duruyordu ama ona ikincil bir kült bahşedilmişti; ona, arkadaşına bol bol ithaf edilen şarkıları ve flüt sesleri olmaksızın sessiz bir şekilde adaklar sunuluyordu; onların heykellerini kutsal tapınaktan çıkaracakları zaman, tanrıçanın heykeli her zaman ilk taşınan oluyordu. Apollon ise, Gaia'nın (Toprak Ana) ve kızları Titanidler, Themis ve Phoebe'nin tapınağı olan Delfi'de çok daha başarılıydı (Eschyle, *Eumenidler*) Pan ona geleceği görme sanatını öğretti; O da, Delfi'ye geçerek mağarayı koruyan piton yılanını öldürdü; Phebus gibi giyindi ve mabedi ele geçirdi.

Bu, gerçekten de kadınların mülklerini ve anaerkil ailede sahip oldukları üstün konumlarını ellerinden almak içindi ki ilk başta erkekler daha sonra da tanrılar bu cinsiyet değişikliği ve kuluçkaya yatma (yalancı gebelikten) oyunundan faydalandılar.

Kadınlar, kendi haklarına ve mülklerine yapılan bu hakaretlere diğer cinsin niteliklerini yalandan benimseyerek cevap verdiler. Kıbrıs'ta Venüs'ün sakallı bir heykeli vardı: Erkekler ona kadın kıyafetleri, kadınlarsa erkek kıyafetleri içinde adaklar sunuyordu. Aziz Augustin Roma'da sakallı bir Fortuna'ya tapıldığından bahseder. İsis ve Mısır'ın birçok tanrıçası erkeğin cinsel organlarıyla temsil edilirdi: İsis, çift-cinsiyetli olduğunu kanıtlamak için simge olarak akbaba ve bokböceğini almıştı. Eski Yunan ilahileri Minerva'ya dişi ve erkek sıfatlarını

atfetmiştir (arsen kai thèlus): Yahudilerin taptığı Baal de çift-cinsiyetli bir tanrıydı ve Septante'nin Yunanca çevirilerinde Baal hem erkek hem de dişi olarak adlandırılır. Plinius'a göre tanrı en sonunda, iki cinsiyeti kendinde birleştiren bir tavşan gibi erdişi olur. Ptolemais rahibi Synesius'un üçüncü dini ilahisinde sonsuz bir edayla şöyle denir:

Sen babasın, sen annesin
Sen erkeksin, sen dişisin.

3

Eusebius, Mısırlıların kültü "bokböceği bilgeliği"ni küçümseyerek ele alır; ancak yine de Bakire-Meryem miti yalnızca Nil kıyılarının bir anımsanmasıdır.

Osiris yeryüzünde Apis Öküzü ile temsil edilir; ancak Osiris'in annesi İsis ona hiçbir tanrının iştiraki olmadan hamile kaldığı için, yeryüzündeki temsili de aynı zamanda hiçbir erkeğin yardımı olmadan hamile kalan bakire bir inekten doğmuş olmalıdır. Heredot bize Apis'in annesinin güneş ışınları sayesinde hamile kaldığını söyler; Plutarkos'a göre de ay ışıkları sayesinde. Hiyeroglif yazıtlar da bu tanrısal kaynağı doğrular: "Ah yaşayan Apis, babası olmayan Sen, bana yardım et," yazar Memphis'in mezar taşlarından birinde.

Apis gibi İsa'nın da babası yoktu ve annesi ona gökyüzünden inen bir ışık üzmesi sayesinde hamile kaldı. Apis bir öküzdü ama O, temsili bir kuzu olan bir tanrıyı temsil ediyordu. Oysaki Osiris genellikle bir keçi kafasıyla temsil edilir. Mısır tanrısı Osiris, Akdeniz

halklarında Adonis, Attis, Thammuz adı altında uluslararası bir tanrı oldu; öyle ki ölümüyle birlikte Yehova Tapınağı'nda Kudüslü kadınlar tarafından yas tutulmuştur (Zülkifl, VIII, 14).

Kültü neredeyse her tarafa yayılan Suriyeli tanrıça beyaz bir güvercinin kuluçkaya yattığı bir yumurtanın içinde gökyüzünden düşmüştür; Frigya dağlarında otururken, (birçok ilkel tanrıça ilk başlarda ormanlarda ve kayalıklarda yaşıyordu; örneğin, Minerva) Suriyeli tanrıçaya Frigya dilinde anne ve dişi koyun anlamına gelen Mâ adı veriliyordu. Beyaz güvercinin Hıristiyanlık miti üzerindeki rolü, ona Asya'ya özgü bir özellik verir: Anadolu'da beyaz güvercine, Sémiramis ve annesi Décerto'nun anısı olarak büyük sevgi ve saygı duyuluyordu.

Daha sonra Hıristiyanlık olacak bu yeni din, Romalıların egemenliğiyle canına okunan ve birbirine karıştırılan halkların mitlerinden oluşuyordu; onların simgelerini alıyordu; örneğin Mısır'da bir servi ile temsil edilen ağaç, Uzakdoğu'da haç ile temsil ediliyordu. Bu kesinlikle Hıristiyanlık dininin, çeşitli halklara uyabilen ve ortalığa yayılan mitlerin biçimsiz bir birleşimi olmasından kaynaklanmaktadır.

İlk yüzyıllarda Hıristiyanları, mitlerini kendine mal ettikleri diğer kültlerin müritlerinden ayırmak hiç de kolay değildi. Çoğu zaman yanılgıya düşülüyordu: Valilerinden birine yazan İmparator Hadrianus da şöyle diyordu: "Bana övdüğünüz bu Mısır'ı, uçarı ve tutarsız buluyorum... Serapis'e tapanlar Hıristiyan ve Hıristiyan rahipler de Serapis'e yürekten bağlı... Mısır'a gelen saygıdeğer bir ihtiyara, kimileri Serapis'e taptığını, kimileriyse ise İsa'ya taptığını söyledi."

İsa gibi Osiris de, annesi İsis ile birlikte fanilerin saygısını paylaşmayı hak edebilmek için acılar içinde ölmek zorunda kaldı.

***

Öyleyse kutsal bakire miti Hıristiyanlığın ilk döneminin bir icadı değildir; daha eskilere uzanan bir mittir: Anaerkil ailede kadının otoritesini ve mülklerini ele geçirmek için onun dünyaya getirme rolüne zarar verildiği ve kadının da haklarına ve işlevlerine karşı yapılan bu hakaretlere, hamile kalmak için bir erkeğin yardımına ihtiyaç duymadığını ileri sürerek cevap verdiği zaman hazırlanmış olmalıdır.

Kutsal bakire mitinin tekrar doğuşu antik toplumun temellerinin sarsıldığı anda kendini gösteriyordu: Ataerkil aile yerle bir oluyor ve Yunan-Latin dünyasının kadını, yüzyıllardan beri ağırlığını hissettiği boyunduruktan kurtuluyordu. Tanrıçaların, tanrıları egemenliği altına aldığı ve Mısır'da, Anadolu'da yankılanan anaerkil dönemin kadına özgü dinleri, tanrıların uzun süreden beri tanrıçaların o eski ayrıcalıklarını ellerinden aldıkları uluslara bile nüfuz etmeye ve yayılmaya başlıyordu. Bu, Prometheus'un haber verdiği ve Jüpiter'in krallık âsasını ve saygınlığım elinden alması gereken bir rövanştı. (Eschyle)

Ama bu zafer kısa sürdü. Kadınlar elde etmeye başladıkları haklarını yeniden kaybettiler. Kutsal bakire mitine tekrar kavuşan, ona büyük bir şeref atfeden ve kadınların kurtuluşuna yardım etmek zorundaymış gibi görünen Hıristiyanlık dini biçim değiştirdi ve bir baskı aracı haline geldi. Artık kadının dünyaya getirme rolü

tartışılmadı ama daha fazlası yapıldı: Onun insan olma nitelikleri elinden alındı. Kadının bir ruhtan yoksun aşağı bir hayvan olup olmadığını tartışmak için bir din bilginleri toplantısı yapıldı ve yalnızca oy çokluğuyla, kadına özgü eski kutsal bakire miti üzerine kurulu Hıristiyanlık Kilisesi, kadının erkek kadar bir ruha sahip olduğuna karar verdi.

MARX İLE İLGİLİ KİŞİSEL ANILAR

Die Neue Zeit, Bölüm 9, 1890-91, s. 10-17, 37-42
Almancadan Çeviri

O bir adamdı; her şeyiyle bir adam;
Onun gibisini bir daha asla göremeyeceğim.
Shakespeare, *Hamlet*

I

Marx'ı ilk kez 1865'in ocak ayında görmüştüm. Enternasyonal, 28 Eylül 1865'de Saint-Martin'deki toplantıda kurulmuştu ve ben de bu yeni kuruluşumuzun ilerleyişini bildirmek için Paris'ten gelmiştim. Bugün Cumhuriyet Senatörü ve Berlin Konferansı'nın[35] temsilcilerinden biri olan Bay Toulain bana bir tavsiye mektubu vermişti.

O zamanlar yirmi dört yaşındaydım. Hayatım boyunca Marx'ın bende uyandırdığı ilk izlemini asla unut-

35. II. Guillaume tarafından düzenlenen bu konferansın konusu "Emeğin Korunması" idi.

mayacağım. Marx o zamanlar biraz hastaydı ve iki yıl sonra, 1867'de, yayımlanacak olan *Kapital*'in ilk cildi üzerinde çalışıyordu; *Kapital*'i iyi bir sonla noktalayamamaktan korkuyordu. Gençlere hep sempatiyle yaklaşırdı çünkü "Benden sonra komünist propagandayı devam ettirecekleri şimdiden hazırlıyorum," derdi.

Karl Marx, hem bilimde hem de halk hareketinde ön sıralarda yer alan nadir kişilerden biridir; onları birbiriyle öyle sıkı bağdaştırmıştı ki Marx'ı sosyalist mücadelen ayrı bir şekilde düşünmek imkânsızdır.

Bütün bilimlerin kendisi için gelişmesi gerektiğini ve bilimsel araştırmaların ortaya çıkarabileceği sonuçlardan korkmamak gerektiğini düşündüğü için Marx, alçalmak istemeyen bilginin halkın içine katılmaktan asla vazgeçmemesi; çağdaşlarının politik, toplumsal mücadelesine ve hayatına katılmadan kendisini peynirin içindeki fare gibi çalışma odasına kapatmaması gerektiğini savunuyordu.

100

"Bilim, bencil bir zevk olmamalıdır; kendini bilimsel çalışmalara adayabilme şansı olanlar, bilgilerini insanlığın hizmetine sunan ilk kişiler olmalıdır," derdi Marx. "İnsanlık için çalışmak" en sevdiği deyimlerinden biriydi.

Marx, işçi sınıfının acılarına derin bir şekilde duyarlı olsa da duygusal nedenlerle değil, tarih ve ekonomi-politik incelemeleri sayesinde komünizme ulaşmıştır. Özel çıkarların etkilemediği ve sınıfsal önyargıların kör etmediği her tarafsız kişi kaçınılmaz olarak onunla aynı kanaate varacağını ileri sürerdi.

Ancak Marx ekonomik ve politik gelişimi basmakalıp fikirlerden uzak bir şekilde inceliyorsa bunu, çalışmalarının sonucunda elde ettiği bilgileri herkese

göstermek gibi değişmez bir amaçla ve bugüne kadar ütopyanın sislerinde gezinen sosyalist hareketi bilimsel bir temele oturtmak gibi sarsılmaz bir iradeyle yapmaktaydı. O, ortalığa yalnızca, tarihi görevi toplumun politik ve ekonomik idaresi eline aldığı andan itibaren komünizme geçmek olan işçi sınıfının zaferine yardım etmek için çıkardı.

Marx, etkinliğini yalnızca olduğu yerde sınırlandırmazdı: "Ben bir dünya vatandaşıyım ve bulunduğum her yerde çalışırım," derdi. Gerçekten de politik olay ve zulümlerin onu sürüklediği her yerde; Fransa'da, Belçika'da ve Almanya'da gelişen sosyalist hareketlerde çok aktif olarak yer almıştır.

Ancak Marx bana ilk olarak yorulmak bilmez, eşi benzeri olmayan bir sosyalist mücadeleci olarak değil, uygar dünyanın bütün köşelerinden yoldaşların sosyalist düşüncenin önderinin fikrini sormak için akın ettiği Maitland Park Road'daki çalışma odasındaki bilgin olarak göründü. Bu oda, tarihi bir öneme sahiptir ve Marx'ın entelektüel yaşamının derinliklerine girmek için bu odayı tanımak gerekir.

Bu oda birinci kattaydı ve sokağa açılan penceresinden bolca ışık alırdı. Şöminenin iki yanında ve pencerenın tam karşısında üzerinde tavana kadar uzanan el yazmaları ve bir yığın gazetenin bulunduğu, kitap dolu raflar vardı. Şöminenin tam karşısında ve pencerenin bir yanında kâğıtlarla, kitaplarla, gazetelerle dolu iki masa vardı. Odanın tam ortasında, yani odanın en aydınlık yerinde çok mütevazı, üç adım uzunluğunda, iki adım genişliğinde küçük bir çalışma masası ve ahşap bir sandalye vardı. Meşinden bir divan, sandalyenin ve pencerenin karşısındaki kitaplıkların arasına konulmuştu; Marx bu

divana ara ara dinlenmek için uzanıyordu. Şöminenin üzerinde kitaplar yine purolara, kibritlere, tütün tabakalarına, mektup terazilerine; kızlarının, karısının, Wilhem Wolff'un ve Friedrich Engels'in resimlerine karışıyordu.

Marx çok tütün içerdi. "*Kapital* bana onu yazarken içtiğim purolara harcadığım paralar kadar para kazandırmadı," derdi bana. Ayrıca Marx tam bir kibrit müsrifiydi. Çoğu zaman piposunu veya purosunu unutuyordu ve bu nedenle onları tekrar yakmak zorunda kalıyordu ki kibrit kutuları inanılmaz hızlı bir şekilde boşalıyordu.

Marx hiç kimsenin kitaplarına ve kâğıtlarına bir düzen vermesine ya da daha iyi bir ifadeyle bunların düzenini bozmasına müsaade etmezdi. Zira dağınıklık sadece görünüşteydi: Aslında her şey yerli yerindeydi ve ihtiyaç duyduğu defteri ya da kitabı her zaman kolayca buluyordu. Bir istişare anında bile bahsettiği bir konuyu ya da rakamları kitapta göstermek için sık sık sözünü keserdi. Marx, ona kolları ve bacakları gibi itaat eden kâğıtları ve kitapları ile tek bir vücut oluşturuyordu.

Kitaplarını yerleştirme tarzında hiçbir biçimsel düzen yoktu: Dörde dört ölçüdeki (in-quarto), sekize sekiz ölçüdeki (in-octavia) kitaplar, broşürler art arda yığılıyordu. Onları boyutlarına göre değil, içeriklerine göre düzenliyordu. Bunlar Marx'ın lüks eşyaları değil, çalışma aletleriydi. "Onlar benim kölelerim ve benim istediğim gibi bana hizmet etmek zorundalar," derdi. Bunları; formatlarına, ciltlerine, kâğıdının veya baskısının güzelliğine aldırmaksızın hor kullanırdı. Sayfaların köşelerini büker, kenarlarını kurşun kalem çizikleriyle doldurur ve şu ya da bu bölümün altını çizerdi. Kitaba not düşmezdi ama yazarın ölçüyü kaçırdığı yerlere soru ya da ünlem işareti koyardı. Altını çizme alışkanlığı ona aradığı bö-

lümü kolayca bulmasını sağlardı. Kitaplardaki ve not defterlerindeki altı çizili yerleri olağanüstü berraklığa ve açıklığa sahip hafızasına yerleştirmek için yıllar boyunca ara ara okur, tekrar okurdu. Hegel'in tavsiyesine uyarak bunu gençliğinden itibaren bilmediği dillerdeki mısraları yürekten öğrenirken gerçekleştirmişti. Konuşmalarında sık sık yer verdiği Heinrich Heine ve Goethe'nin mısralarını yürekten bilirdi. Bütün Avrupa edebiyatındaki şairleri okurdu. Her sene Aeschylus'un Yunanca özgün metnini tekrar okurdu. İnsanlık tarihinin ürettiği en büyük dahi drama yazarları olarak gördüğü Aeschylus ve Shakespeare'e tapardı ve kendini onda sınırsız bir hayranlık uyandıran, en bilinmeyenleri dâhil bütün karakterlerini bildiği Shakespeare üzerine derin araştırmalara vermişti. Marx'ın bütün ailesi, büyük İngiliz tiyatro yazarına karşı gerçek bir saygı besliyordu; üç kızı da Shakespeare'i yürekten tanıyorlardı. 1848'den sonra, iyi bir şekilde okuma yapabildiği İngilizcesini ilerletmek isteyen Marx, Shakespeare'e has bütün deyimleri araştırıyor ve onları sınıflandırıyordu; aynı şeyi çok değer verdiği William Cobbet'nin çok tartışılan eserinin bir kısmına da yapmıştır. Dante ve Robert Burns en sevdiği şairler arasındaydı ve kızlarının, İskoç şairin aşk şiirlerini veya taşlamalarını okumalarından ve şarkı gibi söylemelerinden büyük mutluluk duyardı.

Bilimin yorulmak nedir bilmeyen emekçisi ve önderlerinden biri olan Cuvier, müdürü olduğu Paris Doğa Bilimleri Müzesi'ne kendi kullanımı için birkaç tane çalışma odası yaptırmıştı. Özel bir amacı olan bu odalarının hepsinde kitaplar, gerekli anatomik araç gereçler vardı. Çalışmaktan yorgun düştüğü zaman Cuvier, başka bir odaya geçer ve başka bir çalışmaya kendini verirdi.

Bu entelektüel yer değişikliğinin onun için bir dinlenme şekli olduğu söylenebilir.

Marx da Cuvier gibi yorulmak nedir bilmezdi ama onun birçok çalışma odası yaptıracak imkânı yoktu. Dinlenmek için odasını arşınlardı; kapıdan pencereye kadar olan kısımda, tıpkı bir çayırdaki patika gibi, onun gidip gelmelerinin izi de solmuş halının üzerinde belli oluyordu.

Ara ara divana uzanır ve bir roman okurdu; ondan ona geçerek aynı anda iki üç roman birden okurdu. Her şeyin üstünde 18. yy. romanını ve özellikle Fielding'in *Tom Jones* romanını severdi. Modern yazarlar arasında en çok Paul de Kock, Charles Lever, Baba Alexandre Dumas ve *Old Mortality* romanını şahane bir eser olarak gördüğü Walter Scott'ı okurdu. Ve özellikle komik hikâyeleri, macera öykülerini tercih ederdi.

Cervantès ve Balzac'ı bütün romancıların üstünde tutardı. Marx *Don Kişot*'ta; erdemleri doğmakta olan burjuva dünyada bir şaka konusu, gülünç bir şey haline gelen, son demlerini yaşayan şövalye destanlarını buluyordu. Balzac'a öyle hayranlık duyuyordu ki ekonomi eserini bitirir bitirmez Balzac'ın İnsanlık Komedyası adlı eserine bir eleştiri yazısı yazmaya çalışırdı. Yaşadığı toplumun tarihçisi olan Balzac, ayrıca Louis Philippe döneminde henüz tohum halinde bulunan ve ancak III. Napolyon zamanında, yani yazarın ölümünden sonraki dönemde, tamamen gelişen tiplemelerin yaratıcısıydı. Marx bütün Avrupa dillerinde hiç takılmadan okuyabiliyordu ve üç Avrupa dilinde -Almanca, Fransızca, İngilizcede- bu dilleri bilenleri şaşırtacak düzeyde yazabiliyordu. "Yabancı bir dil bilmek yaşam mücadelesinde bir silahtır," deme alışkanlığı vardı.

Dilleri öğrenme konusunda büyük bir kabiliyeti vardı ve kızları da bu kabiliyeti ondan miras almışlardı. Elli yaşında, bildiği modern ve eski dillerde hiçbir etimolojik ilişki olmamasına rağmen Rusça öğrenmeye girişmişti ve altı ayın sonunda en çok sevdiği Rus şairler ve yazarları -Puşkin, Gogol, Şçedrin'i- okuma keyfine varacak kadar Rusçayı öğrenebilmişti. Rusça öğrenmeye kalkıştıysa bunu Çar iktidarının, doğabilecek korkunç iddialar nedeniyle açığa çıkmasını engellediği, resmi soruşturma komisyonları tarafından kaleme alınan belgeleri okumak için yapıyordu. Bunları Marx'a ona sadık arkadaşları gönderiyordu ve büyük ihtimalle Batı Avrupa'da bunları bilen tek iktisatçıydı.

Şairlerin ve romancıların dışında Marx'ın kendine özgü bir dinlenme şekli vardı: matematik. Matematiği her şeyin üstünde tutardı. Cebir ona manevi bir destek sağlıyordu. Cebir ona, inişli çıkışlı yaşamındaki en acılı zamanlarda bile destek olurdu. Karısı son olarak hastalandığında her zamanki bilimsel çalışmalarıyla ilgilenmesi olanaksızdı. Eşinin acılarının onu içine soktuğu dayanılmaz durumdan yalnızca matematiğe kendini vererek kurtulabiliyordu. Onu okuyan matematikçilerin de onaylayarak büyük değer verdikleri "sonsuz-küçük" hesaplamalarına ilişkin bir eseri işte bu manevi olarak acılar içinde olduğu dönemde yazmıştır... Marx yüksek matematikte diyalektik devinimin en sade ve en mantıklı biçimini görüyordu. "Bir bilim, ancak matematiği kullandığı ölçüde gerçek anlamda ilerleme kaydeder," derdi. Uzun araştırma hayatı boyunca titizlikle bir araya getirdiği binlerce cilt kitabın oluşturduğu kütüphanesi ona yetmiyordu; zenginliğini çok takdir ettiği British Museum'un yıllarca daimi konuğu olmuştu.

Düşmanları bile, onun sadece kendi alanım, ekonomi-politiği değil; tarihi, felsefeyi ve dünya edebiyatını kucaklayan bilgisinin derinliğini ve genişliğini kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Gecenin geç bir saatinde yatsa bile her zaman sabahın sekinde ya da dokuzunda kalkardı; koyu kahvesini yudumlar, gazetelere bir göz atar ve gecenin ikisine, üçüne kadar çalıştığı çalışma odasına giderdi. Çalışmasını sadece yemeğini yemek ve akşamları hava güzel olursa Hampstead Heath taraflarında yürüyüşe çıkmak için keserdi. Gündüz, kanepesinde bir iki saat kestirirdi. Gençliği boyunca bütün bir geceyi çalışarak geçirdiği olurdu. Onun için çalışma, yemek saatlerini unutturacak kadar onu meşgul eden bir tutkuydu. Çoğu zaman onu yemek odasına inmesi için birkaç kez çağırmak gerekirdi ve son lokmasını çalışma odasına çıkarken ancak yutardı.

Çok az yerdi ve iştahsızlığını jambon, füme balık, havyar ve hıyar turşusu gibi çok baharatlı yemekler yiyerek gidermeye çalışırdı; o kocaman beyninin çalışmasının yükünü ister istemez midesi çekiyordu.

Bütün vücudunu beynine feda ediyordu. Düşünme onun en büyük keyfiydi. Gençlik zamanındaki felsefe hocası Hegel'in bir sözünü sık sık tekrar ettiğini duydum: "Bir haydudun cani düşüncesi bile, gökyüzünün bütün güzelliklerinden daha yüce ve uludur."

Her zaman görülmeyen bu yaşam biçimini idare etmek ve bu yorucu zihinsel emeği ortaya koymak için güçlü bir vücut yapısına sahip olmak gerekiyordu. Marx sağlam bir yapıya sahipti; ortalamanın üzerindeki boyu, geniş omuzları, iri göğüs yapısı, genellikle Yahudilerde görüldüğü gibi gövdesinin bacaklarına oranla daha uzun olmasına rağmen çok orantılı bir vücudu vardı.

Eğer gençliğinde spor yapmış olsaydı son derece güçlü olurdu. Düzenli olarak yaptığı tek fiziksel egzersiz yürümekti; gevezelik ederek ve sigara içerek, en ufak bir yorgunluk duymadan saatler boyunca yürüyebiliyor ve tepelere çıkabiliyordu. Çalışma odasında yürüyerek çalıştığı ve sadece odada gidip gelirken beyninden geçenleri yazmak için kısa aralıklarla oturduğu söylenebilir. Konuşma esnasında bile yürümeyi severdi; tartışma alevlendiği veya konuşma bir önem kazandığı sırada zaman zaman duraksardı.

Yıllarca ona akşamları Hampstead Heath'deki yürüyüşlerinde eşlik ettim; çayırların arasındaki bu yürüyüşler arasında bana iktisat eğitimimi verdi. Belki de farkında olmadan, yazarken *Kapital*'in birinci cildinin içeriğini gözümün önünde geliştirmişti.

Eve döner dönmez duyduklarımı daima elimden geldiğince not etmeye çalışıyordum; başlarda Marx'ın öylesi derin ve karmaşık akıl yürütmesini takip edebilmek için büyük bir çaba göstermek zorunda kalıyordum. Maalesef bu notları kaybettim; Komün'den sonra polis Paris ve Bordeaux'daki kâğıtlarımı yok etmişti.

Özellikle bir akşam Marx'ın bana kendine has düşünme biçimi ve tanıtlamadaki o zenginliğiyle insan toplumunun gelişimine ilişkin dâhice kuramını açıkladığı zaman aldığım notları kaybettiğim için çok pişmanım. Sanki gözlerimin önündeki perde kalkmıştı. İlk defa, dünya tarihinin mantığını açıkça anlayabiliyor ve görünürde bu denli zıt olmasına rağmen toplumun ve insan düşüncesinin gelişim olgularını maddi nedenlere indirgeyebiliyordum. Adeta aydınlanmıştım ve bu izlenimi senelerce sürdürdüm.

Madridli sosyalistler[36] de onların gözü önünde kısıtlı imkânlarımla geliştirdiğim Marx'ın kuramlarının en dâhice ve hatta hiç kuşkusuz bir insan beyninin algılayabileceği en dâhice kuramlardan biri karşısında aynı izlenime kapılmışlardı.

Marx'ın beyni hem tarihten ve doğa bilimlerinden hem de felsefi kuramlardan uzun bir zihinsel emek süresince elde ettiği, bilgi ve gözlemlerden çekip çıkardığı ve bunları ustaca kullanmayı başarabildiği olgularla doluydu. Ona istediğiniz zaman, istediğiniz şeyi sorabilirdiniz; her zaman genel bir felsefi kavrayış düzeyindeki düşünme biçiminin eşlik ettiği en tatmin edici cevabı alacağınız kesindi. Onun beyni, henüz limanda bekleyen ancak düşünce okyanusunda herhangi bir yere gitmeye hazır ve nazır olan bir savaş gemisi gibiydi.

Kuşkusuz *Kapital*, olağanüstü bir bilgiyi ve inanılmaz güçlü bir zekâyı ortaya koyuyordu ama benim ve Marx'ı yakından tanıyan herkes için ne *Kapital* ne de onun diğer yazıları onun dehasını ve bilgisinin çapını tamamen ortaya koyar. O, yapıtlarının çok üstündeydi.

Marx ile beraber çalıştım ben; onun söylediklerini kaleme alan bir sekreterdim yalnızca ama bu sayede onun düşünme ve yazma şeklini gözlemleme fırsatım olmuştu; Marx açısından çalışmak hem zordu hem de kolay; kolaydı çünkü üzerinde çalıştığı konuyla ilgili olaylar ve düşünceler zihninde birden yığınlar halinde beliriyordu; fikirlerinin ortaya çıkışını zorlaştıran ve uzun sürmesine neden olan bu bolluk nedeniyle de ke-

36. Komün'ün bozguna uğramasından sonra Lafargue, Marx ve I. Enternasyonal'in Genel Kurulu ile temasta kalarak sosyalistleri bir araya getirmek için çalıştığı İspanya'ya göç etmişti. Bu hareket İspanya Sosyalist İşçi Partisi'nin kurulmasıyla doruk noktasına ulaşacaktır. (ç.n.)

sinlikle zordu.

Vico, "Bir şey, sadece her şeyi bilen Tanrı için bir cisimdir; sadece dışını görebilen insanlar içinse sadece bir yüzeydir," diyordu.

Marx şeyleri Vico'nun tanrısı gibi kavrayabiliyordu; o şeylerde sadece yüzeyi görmüyor, onların içine giriyor, karşılıklı etki ve tepkilerinde şeylerin bütün öğelerini inceliyor, her birini öğelerinden ayrı tutuyor ve onun gelişim sürecini izliyordu. Daha sonra şeyden onu çevreleyen çevreye geçiyor, bunun onun üzerindeki etkilerini yine karşılıklı bir biçimde gözlemliyordu. Nesnenin kökenine, değişimine, evrimine ve maruz kaldığı köklü değişiklere kadar gidiyordu ki en sonunda bunların en ufak etkilerine bile ulaşabilsin. Bir şeyi tamamen ayrı bir şey, çevresiyle ilişkisi olmayan bir olgu olarak görmezdi; sürekli hareket halindeki bir dünya olarak görürdü.

Bütün bu dünya yaşamını, bu denli çeşitli ve sürekli olarak değişen etki ve tepkileriyle açıklamak istiyordu. Flaubert ve Goncourt ekolü yazarları görünen şeyi dile getirmenin zorluğundan şikâyet ederler ama bununla birlikte tasvir etme niyetinde oldukları şey aslında sadece yüzeydir, şeylerden elde ettikleri izlenimlerdir. Bunların edebi çalışmaları Marx'ınkiler karşısında yalnızca bir oyundur. Gerçeği yakalamak için, olağanüstü bir düşünce gücü; Marx'ın gördüklerini ve anlatmak istediklerini dile getirmek için hiç de küçümsenmeyecek bir ustalık gerekiyordu.

Marx asla çalışmasından tatmin olmazdı; çalışmasına sürekli değişikler getirirdi ve ifade etmenin her zaman kavramının altında olduğunu düşünürdü.

Marx, dâhi düşünürün iki niteliğini birleştirmişti; nesneleri farklı öğelerine ayırma ve daha sonra bunu bü-

tün ayrıntıları ve farklı gelişim biçimleri içinde ustaca tekrar inşa etme ve son olarak bunların iç bağlantılarını keşfetme konusunda Marx gibisi yoktu. Marx'ın tanıtlaması, düşünmeyi beceremeyen iktisatçıların yaptığı gibi soyutlamalara dayanmaz. Tanımlarım çevredeki ortamdan elde ettikten sonra sonuç çıkarmak söz konusu olunca, tamamen soyutlama yoluna başvuran geometricilerin yöntemini de kullanmaz. *Kapital*'de tek bir tanım, tek bir formül değil; en ufak farkı en ince ayrıntısına kadar dile getiren çok incelikli bir dizi analiz vardır.

Marx işe, kapitalist üretimin biçiminin egemenliği altına aldığı toplumun zenginliklerinin yoğun bir meta birikimi olarak apaçık bir şekilde göründüğünü saptayarak başlar. Meta –somut olgu olarak; matematiksel soyutlama olarak değil- öyleyse kapitalist zenginliğin en küçük birimi, bir öğesidir. Marx metayı alır, bir o yana
110 bir bu yana çevir ve işin içyüzünü açığa çıkarır ve Katolik dininin gizemleri kadar derin ve çok sayıdaki, ekonomi-politik iktisatçılarının hakkında en ufak bir fikre dahi sahip olmadıkları bütün sırlarını ortaya koyar. Meta'nın bütün yüzlerini inceledikten sonra bunun mübadelede diğer metalarla olan ilişkilerini keşfeder; daha sonra üretime ve bu üretimin tarihsel koşullarına kadar ulaşır. Meta'nın değişik biçimlerini göz önünde bulundurduğu için bu meta'nın ondan ona nasıl geçtiğini, bir ürünün nasıl diğerini gerektirdiğini gösterir. Olguların mantıksal gelişimi o kadar mükemmel bir ustalıkla sunulmuştur ki Marx'ın bunu kafasından uydurduğu sanılabilir, ancak bununla birlikte bunları gerçeklikten çekip çıkarmıştır Marx. Bu, meta'nın gerçek diyalektiğinin ifadesidir.

Marx her zaman son derece bilinçli bir şekilde çalışırdı.

Verdiği her rakam, her olgu için en yetkin kişilere başvururdu. İkincil nitelikteki bilgilerle yetinmezdi. Ona neye mal olursa olsun bilginin kaynağına giderdi. İkincil nitelikteki bir olguyu bile doğrulamak için British Museum'un kütüphanesine koşabilirdi. Onu eleştirenler, Marx'ta en ufak bir yanlış bulamaz veya tanıtlamalarının ciddi bir incelemeye dayanmayan olgulardan oluştuğunu kanıtlayamazlardı.

Bilginin kaynağına kadar gitme alışkanlığı Marx'ı en az tanınan ve sadece onun bahsettiği yazarları okumaya itiyordu. *Kapital*'deki alıntıların sayısına bakarak yazarın bilgisini sergilemekten keyif aldığı duygusuna kapılabilinir. Ancak hiç de öyle değildir: "Ben tarihi adaleti icra ediyorum, herkese hakkı olanı veriyorum," derdi Marx. Gerçekten de Marx, bir fikri ilk kez ifade etmiş olan veya en doğru ifadeyi bulmuş olan yazarın -bu yazar önemli bir yazar olmasa ya da çok az tanınsa bile- ismini zikretmek zorunda olduğunu düşünürdü.

Edebiyat bilinci, bilimsel bilinci kadar ciddiydi. Tamamen emin olmadığı bir olguya asla sırtını dayamaz; bir konuyu derinlemesine incelemeden de asla üzerinde tartışmazdı.

Çalışma yöntemi, okuyucuların kolay kolay anlayamayacağı görevleri Marx'a zorunlu kılıyordu. Bu yüzden, emeğin korunmasına ilişkin İngiliz yasaları hakkında *Kapital*'in yirmi küsur sayfasını yazmak için Marx, İskoçya ve İngiltere fabrikalarını denetleyen müfettişlerin ve soruşturma komisyonlarının raporlarını içeren Mavi Kitapları[37] tamamıyla okumak zorunda kalmıştır.

37. Mavi Kitaplar: Mavi kitap terimi, istatistik ve rakamsal verileri kapsayan kitaplar için kullanılmıştır. Terim, 15. yy.'da Birleşik Krallığın arşivlerini tutmak için kullanılan mavi kadife kaplı kitapları belirtmek için kullanılır. (ç.n.)

Kurşun kalem çiziklerinin de gösterdiği gibi baştan sona okumuştur onları. Onları, kapitalist üretimin yönetimi çalışmaları açısından en değerli, en önemli kitaplar arasına koymuştur ve onları kaleme alanlar için öyle değerli bir kanıya sahiptir ki Avrupa'nın diğer ülkelerinde İngiltere'deki fabrika müfettişleri kadar ihtisas sahibi, tarafsız ve net başka adamların olduğundan kuşku duyuyordu. *Kapital*'in önsözünde onlara olan minnettarlığını açık bir şekilde göstermiştir.

Marx pek çok belgelemeyi, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası'nın birçok üyesine dağıtılan bu Mavi Kitaplardan elde etmiştir; bu üyeler ise kurşunun kaç sayfayı deldiğine bakarak silahın gücünü ölçüyorlardı bu kitaplarla. Diğerleri ise bunları kiloyla satıyordu; daha iyisini de yapamazlardı zira Marx bu sayede onları, ara sıra değersiz bulunan yazılara ve kitaplara göz gezdir-
112 mek için uğradığı Long Ancre'daki sahaftan ucuza alabiliyordu. Profesör Bessly bir gün Marx'ın İngiltere'nin resmi soruşturmalarını en çok kullanan ve bunları dünyaya tanıtan adam olduğunu söylemişti. Profesör Bessly kuşkusuz Engels'in İngiltere'deki işçi sınıfının durumu hakkındaki kitabını yazmak için 1845'den önce bu Mavi Kitaplardan çok sayıda belge sağladığını bilmiyordu.

II

Bilginin dışardan görünüşü altında atan kalbini tanımak ve onu sevmek için Marx'ı pazar akşamları kitap ve defterlerini kapattığı zaman ailesi ve arkadaşları arasında görmek gerekirdi. O, dostları arasındaki en sevimli, en nükteli, en neşeli kişiydi. Çok içten gülerdi; neşe ve

o alaycı ironi, güzel bir sözü veya şıp diye yapıştırılan bir lafı her duyduğunda kalın kaşlarının gölgelediği kara gözlerinin içinde parıl parıl parlardı.

Yumuşak başlı, sevecen ve hoşgörülü bir babaydı. "Çocuklar eğitimlerini ailelerinden almalıdır," demeyi alışkanlık haline getirmişti. Delice sevdiği kızlarına karşı asla o baba baskısını hissettirmemiştir. Onlara asla emirler vermezdi ama onlardan yapmasını istediği şeyleri rica eder veya yapmalarını istemediği şeyler için onları ikna ederdi. Bununla birlikte, çok az babanın becerebildiği gibi kendisine itaat edilirdi. Kızları onu bir arkadaş gibi görür ve ona bir yoldaş gibi davranırlardı. Ona "Baba" demezlerdi; koyu teni, sakalı ve abanoz ağacı gibi simsiyah saçları yüzünden ona taktıkları "Mağripli" lakabıyla seslenirlerdi. Buna karşın 1848'den önce Komünist Derneği üyeleri ona, otuz yaşına bile gelmemiş olmasına rağmen "Baba Marx" derlerdi.

Kızlarıyla bazen saatlerce oynardı. Kızları hâlâ, Marx'ın onlar için yaptığı ve daha sonra bir çamaşır leğeninin içinde onları eğlendirmek için yaktığı kâğıttan gemi savaşlarını ve bütün bir donanmanın yanışını hatırlar. Kızları Marx'ın pazar günleri çalışmasına izin vermiyorlardı; bütün bir gün Marx sadece onlarındı. Hava güzel olduğu zaman bütün aile çayırların arasında uzun bir yürüyüşe çıkardı. Küçük bir kafede durur, zencefil birası içer, ekmek ve peynir yerlerdi. Kızları henüz daha çok küçükken, Marx yolun daha kısa görünmesi için onlara hiç bitmeyen peri masalları, yürürken uydurduğu ve kalan yolun uzunluğuna göre uzattığı ya da kısa kestiği hikâyeler anlatırdı. Kızları da onu dinlerken bütün yorgunluklarını unuturdu.

Marx'ın benzersiz, şiirsel bir hayalgücü vardı; ilk

edebi eserleri şiirlerdi. Bayan Marx kocasının bu gençlik eserlerini büyük bir titizlikle saklardı ama onları kimseye göstermezdi. Marx'ın ailesi onun için ilk başta bir edebiyat veya bir öğretmenlik kariyeri düşlemişti. Marx'ın kendisini, sosyalist mücadeleye adayarak ve o zamanlar Almanya'da pek ilgi görmeyen ekonomi-politikle, iktisat bilimiyle uğraşarak küçük düşürdüğünü düşünüyorlardı.

Marx, kızları için Yunanlılarla ilgili bir dram yazmaya söz vermişti. Maalesef sözünü tutamadı; "sınıf mücadelesinin şövalyesi" diye adlandırılan Marx'ın antik dünyadaki sınıf mücadelesinin bu görkemli ve trajik bölümünü ele alıp incelemesini görmek çok ilginç olurdu. Marx, geçekleştiremediği bir yığın proje geliştiriyordu. Bunların arasında bir mantık ve felsefe tarihi kaleme almak vardı; bu sonuncusu gençliğinden beri en sevdiği çalışmaydı. Edebi planlarını gerçekleştirmek ve beyninin içinde taşıdığı hazineyi dünyaya sunabilmesi için ona bir yüzyıl gerekirdi.

Onun için hayatı boyunca karısı, kelimenin tam anlamıyla bir dosttu. Çocukluktan beri birbirlerini tanıyorlardı ve beraber büyümüşlerdi. Nişanlandıklarında on yedi yaşında bile değildi. Yedi yıl nişanlı kaldıktan sonra evlendiler ve bir daha hiç ayrılmadılar. Bayan Marx kocasından çok az bir zaman önce ölmüştü. Alman bir aristokrat ailede doğup büyümüş olmasına rağmen hiç kimse ondan daha fazla eşitlik duygusuna sahip olamazdı. Onun için toplumsal farklılıklar ve sınıflandırmalar yoktu.

Evine ve sofrasına iş tulumlarıyla gelen işçilerin hepsini aynı nezaketle kabul eder, onları sanki birer prensmişçesine ağırlardı. Bütün ülkelerden gelen çok

sayıda işçi onun bu içten konukseverliğinden yararlanmıştır ve inanıyorum ki içlerden hiçbiri, erkek kardeşinin Prusya Kralı'nın bakanlarından biri olduğu, Argyll Dükü ailesinin kadınlarından biri olan bu kadının, onları bu denli mütevazı ve samimi bir içtenlikle kabul ettiğinden kuşku duymamıştır... Karl'ın peşinden gitmek için her şeyi terk etmişti; çok büyük yokluk içinde oldukları günlerde bile yaptığından hiçbir zaman pişman olmamıştı.

Parlak ve neşe dolu bir karakteri vardı. Kaleminin inceliklerini kullanarak yazdığı ve arkadaşlarına gönderdiği mektuplar birer başyapıttı ve kendine özgü hayat dolu karakterinin canlı bir örneğiydi. Bayan Marx'tan mektup almak onun için büyük mutluluktu. Johann-Philipp Becker bunların çoğunu yayımlamıştır. O acımasız hicivci Heine, Marx'ın ironisinden çekinirdi ama karısının çabuk kavrayan ince zekasına büyük bir hayranlık duyardı. Marxların Paris'te yaşadığı dönemde Heine, evin daimi konuğuydu. Marx karısının zekâsına ve eleştirel düşüncelerine o kadar çok değer veriyordu ki 1866 yılında bana, kendi elyazmalarını ona teslim ettiğini ve onun yargılarına çok önem verdiğini söylemişti. Baskı için Marx'ın el yazmalarının suretini çıkaran karısıydı.

Bayan Marx'ın bir sürü çocuğu vardı. Üçü küçük yaşta, 1848 devriminden sonra Londra'da, Soho Square yakınlarındaki Dean Street'te iki odalı bir evde yaşarlarken, içinde bulundukları yokluk sırasında ölmüştü. Ben üç kızını tanıdım. 1865 yılında Marxların evine ilk kez gittiğimde daha sonra Bayan Aveling olacak olan en küçükleriyle tanışmıştım. O, erkek karakterinde çok büyüleyici bir çocuktu. Marx, karısının bu kızı dünyaya getirirken cinsiyetini karıştırdığını söylerdi. Diğer ikisi

hayran olunabilecek en çekici ve en uyumlu karşıtlığı sergiliyorlardı. Büyük olan Bayan Longuet, sağlıklı olduğunun belirtisi olan esmer bir tene, koyu gözlere ve karga gibi siyah saçlara sahipti. Onun bir küçüğü olan Bayan Lafargue, sarışın ve pembe yanaklıydı. Uzun kıvırcık saçları altın gibi parıldıyordu; güneşin onun saçlarının arkasına sığınmış olduğu söylenirdi; annesine benziyordu.

Marx ailesinin herkesten öte önemli bir üyesi vardı: Bayan Hélène Demuth. Köylü bir aileden gelen Hélène, neredeyse çocuk denecek yaşta, Bayan Marx'ın hizmetine evlenmesinden çok önce girmiş; hanımı evlendiği zaman da onu terk etmek istememiş. Marx ailesine kendisini öyle bir bağlılıkla feda ederdi ki kendini unuturdu neredeyse. O, Bayan Marx ve kocasına bütün Avrupa yolculuğu boyunca eşlik etmiş, hatta onlar sürüldüklerinde bile onları yalnız bırakmamıştı.

O, ailenin en sevilen kişisiydi; en zor durumları bile kotarmayı başarabilirdi. Onun düzenli ve tutumlu kişiliği, becerikliliği sayesinde aile hiçbir zaman çok gerekli şeylerden mahrum kalmadı. Her şeye yetişirdi: Yemek yapar, temizlik yapar, çocukları giydirir, Bayan Marx'ın yardımıyla diktiği kıyafetleri kesip biçerdi. Çekip çevirdiği evin hem kâhyası hem de sofracıbaşı idi. Çocuklar onu bir anne gibi seviyordu ve onun da onlar üzerinde bir anne otoritesi vardı, çünkü onlara tam bir anne şefkati besliyordu. Bayan Marx onu çok yakın bir arkadaş olarak görüyordu; Marx da ona çok özel bir arkadaşlık gösteriyordu: Onunla satranç oynardı ve çoğu zaman partiyi kaybederdi.

Hélène'nin Marx ailesine duyduğu sevgi inanılmazdı: Ona göre Marx'ın yaptığı her şey doğruydu ve

ancak doğru olabilirdi. Marx'ı eleştiren, karşısında onu bulurdu. Ailenin içine kabul edilen kim olursa olsun onu kanatları altına alırdı. Adeta bütün Marx ailesini evlat edinmişti. Bayan Hélène, Marx ve karısından daha uzun süre yaşadı ve gençliğinden itibaren tanıdığı Engels'in evine Marxlara duyduğu sevgiyi taşıdı.

Ayrıca Engels de ailedendi. Marx'ın kızları onu ikinci babaları olarak görüyorlardı. O, Marx'ın *alter ego*'su idi. Tarihin birleştirdiği bu iki ismi Almanya'da birbirinden ayıramadılar. Marx ve Engels bu yüzyılda antik dönem şairlerinin tasvir ettiği dostluğu gerçekleştirmişti. Gençlik çağlarından itibaren birbirlerine paralel bir şekilde ve birlikte büyümüşlerdi. Çok sıkı bir duygu ve fikir ortaklığı içinde yaşamışlar, aynı devrimci harekete katılmışlar ve beraber olabildikleri sürece birlikte çalışmışlardı.

Eğer olaylar onları yirmi yıla yakın bir süre boyunca ayırmış olmasaydı, kuşkusuz bütün hayatları boyunca ortak bir etkinlikte bulunurlardı. 1848 devriminin başarısız olmasında sonra Marx Londra'da kalmak zorundayken, Engels'in Manchester'a gitmesi gerekmişti.

Bununla birlikte günün politik ve bilimsel gelişmeleri hakkında ne düşündüklerini birbirlerine neredeyse her gün yazarak, çalışmalarından birbirlerini haberdar ederek ortak entelektüel bir yaşam sürdürmeye devam ettiler. Engels özgürlüğüne kavuşunca, Marx'a yalnızca on dakika uzaklıkta olacağı Londra'ya bir an önce yerleşmek için Manchester'ı terk etmeye can atıyordu. 1870 yılından arkadaşının ölümüne kadar ya Marx'ın ya da Engels'in evinde, bu iki adamın birbirlerini görmeden geçirdikleri bir gün bile olmamıştır.

Engels'in Manchester'dan döneceğini haber verme-

si, Marxlarda tam bir bayram havası yaratmıştı. Gelişi uzun süre konuşulmuştu ve Marx, Engels'in geleceği gün o kadar sabırsızlanmıştı ki o gün çalışamamıştı bile. İki dost geceyi sigara ve içki içerek, son karşılaşmalarından beri başlarından geçen olayları birbirlerine anlatarak geçirmişlerdi.

Marx, herkesten önce Engels'in görüşlerine çok önem verirdi. Engels'i kendi çalışma arkadaşı olabilecek bir adam olarak görüyordu. Engels onun için tam bir ortaktı. Onu ikna edebilmek, onun fikirlerini kazanabilmek için hiçbir çalışma zor gelmezdi ona. Sırf bu yüzden benim o zamana kadar unutmuş olduğum, Engels'in Albililere[38] düzenlenen politik ve dini haçlı seferine ilişkin ikincil bir öneme sahip görüşünü değiştirmek için ihtiyaç duyduğu bütün kitaplara tekrardan göz attığına tanık olmuştum. Engels'in onayını almak onun için bir zaferdi.

Engels ile gurur duyardı. Arkadaşının maddi ve manevi bütün niteliklerini büyük bir keyifle sıralardı ve beni bir an önce Engels ile tanıştırmak için Manchester ekspresine bindirmişti.

Engels'in olağanüstü bilimsel bilgi ve birikimine büyük hayranlık duyardı ve onun bir kazaya kurban gitmesinden her zaman korkardı. "Büyük bir tutkuyla, tarlaların arasında atları dörtnala koşturarak ve bütün engelleri aşarak katıldığı o sürek avlarının birinde ba-

38. Albililerin dini mezhebi Fransa'nın orta kısmındaki Albi'de yayılmıştı. Papa onlara karşı Fransa'nın kuzey derebeylerinin haçlı ordusunu göndermişti. Arkasından gelen savaş 1209'dan 1229'a kadar sürdü. Görkemli Katolik ayinlerine ve kilise düzenine saldıran Albililer, dini bir biçim altında, ticaret yapan nüfusun ve orta Fransa'nın zanaat kentlerinin derebeyliğe karşı olan protestolarını dile getiriyorlardı. Güney Fransa derebeylerinin tehdidi altındaki imtiyazlarını korumak arzusunda olan ve papaz sınıfının topraklarını *laikleştirmek* isteyen güney Fransa soylularından da destek görüyorlardı.

şına bir şey gelmesinden her an ödüm kopuyor," derdi bana. Marx iyi bir eş, iyi bir baba olduğu kadar iyi de bir arkadaştı. Şunu söylemek gerekir: O, karısında, kızlarında, Hélène ve Engels'de onun gibi bir adam tarafından sevilmeye değer şeyler görürdü.

III

İlk başlarda radikal burjuvazinin önderlerinden biri olan Marx, muhalefetin gözüpek olduğu anlaşılınca terk edildiğini ve komünist olduğu andan itibaren de düşman olarak görüldüğünü gördü. Ona hakaretler, iftiralar yağdırdıktan, kovalayıp Almanya'dan sürdükten sonra, ona ve çalışmalarına karşı bir susturma harekâtı düzenlendi. 1848 yılının bütün politik adamları ve tarihçileri tarafından Marx'm 2 Aralık 1851'deki darbenin nedenlerini anlayan ve sonuçlarını önceden gören tek kişi olduğunun kabul edildiği *18 Brumaire*[39] eseri tamamen yok sayıldı. Bu eserin güncel özelliğine rağmen, tek bir burjuva gazete bile bundan bahsetmedi.

Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi*'ne cevap olarak kaleme aldığı *Felsefenin Sefaleti, Ekonomi Politik*[40] gibi aynı kaderi paylaştı. Ancak Enternasyonal'in kurulması ve *Kapital*'in ilk cildinin yayımlanması, on beş yıl süren bu susturma harekâtını kırmıştır. Marx'ı görmezden gelmek imkânsızdı. Enternasyonal büyüyordu ve etkinlikleri tüm dünyada yankılanıyordu. Başkalarını öne çıkararak Marx'ın kendisi arka planda kalıyordu. Bununla

39. Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'ini Aralık 1851 ile Mart 1852 tarihleri arasında yazmıştır. Eser de Mayıs 1852'de yayımlanmıştır.
40. 1859 yılında yayımlanmıştır.

birlikte hiç kimse biraz zaman sonra Marx'ın bunların arkasındaki beyin olduğunu görmezden gelmiyordu.

Almanya'da Sosyal Demokrat Parti kurulmuştu ve yakın bir zaman sonra Bismarck'ın baskıya geçmeden önce flört ettiği bir güç olacak derecede gelişmişti. Lasalle taraftarı Schweitzer, Marx'ın çok takdir ettiği ve *Kapital*'i işçi tabakasına tanıttığı bir dizi makale yayımlamıştı. Johann-Philipp Becker'in önerisiyle Enternasyonal Kongre'si, dünyanın bütün ülkelerinin dikkatini "işçi sınıfının İncil"i denilen bu eserin üzerine çeken bir karar almıştır[41].

Enternasyonal'in bu işte parmağı olduğu ileri sürülen 18 Mart 1871 ayaklanmasından ve Enternasyonal Genel Kurulu'nun bütün ülkelerin burjuva basınının iftiralarına karşı koruduğu Komün'ün bozguna uğramasından sonra, Marx'm ismi bütün dünyada duyuldu.

120 Onun, tartışmasız olarak bilimsel sosyalizmin kuramcısı ve ilk uluslararası işçi hareketini örgütleyen kişi olduğu kabul edildi. *Kapital*, bütün ülkelerin sosyalistlerinin elkitabı haline gelmişti: Bütün sosyalist ve işçi gazeteleri Marx'ın kuramlarını yaygınlaştırmıştı; New York'ta patlak veren büyük bir grev sırasında bu kuramlar, işçileri cesaretlendirmek ve onlara taleplerinin çok haklı olduğunu kanıtlamak için el ilanı biçimi altında bölüm bölüm yayımlanmıştı.

Kapital, Avrupa'nın başlıca dillerine -Rusçaya, Fransızcaya, İngilizceye- çevrilmişti; *Kapital*'den seçme parçalar Almancaya, Fransızcaya, İspanyolcaya ve Hollandacaya çevrilmişti; Avrupa'da ve Amerika'da Marx'ın kuramlarının düşmanları bu tezleri çürütmeye

41. Bu karar, 1868 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen I. Enternasyonal Kongresi'nde alınmıştır.

kalkıştığında, sosyalist iktisatçılar onların çenelerini kapatacak bir cevap buluyordu. Bugün *Kapital,* Enternasyonal Kongresi'nin de belirttiği gibi gerçekten "işçi sınıfının İncil"i haline gelmiştir.

Marx'ın uluslararası sosyalist harekette aktif olarak yer alması ona bilimsel çalışmalarıyla uğraşması için çok az zaman bırakıyordu. Karısının ve büyük kızı Bayan Longuet'nin ölümü, onun da ölümüne yol açmış olmalı.

Derin bir duygusal bağ Marx'ı; güzelliği onun için bir neşe ve gurur kaynağı olan, dinginliği ve sadakati sayesinde çalkantılı devrimci sosyalist hayatının yükünü zorunlu olarak maruz kaldıkları yokluk zamanlarında bile hafifleten karısına sıkı sıkıya bağlıyordu. Bayan Marx'ı aramızdan alan hastalık, Marx'ın da günlerini kısaltmış olmalı. Bu acılı ve uzun süren hastalık boyunca uykusuzluk, duygulanımlar, temiz hava ve egzersiz eksikliği Marx'ın ruhunu ve bedenini yormuştu. Sonunda onu da aramızdan alan bronşite yakalandı.

Bayan Marx yaşamı boyunca her zaman olduğu gibi bir materyalist ve bir komünist olarak 2 Aralık 1881 tarihinde öldü. Ölüm onu korkutmazdı. Sonun yaklaştığını hissettiğini zaman "Karl, gücüm tükendi," diye haykırmıştı. Bu anlaşılan son sözleriydi. 5 Aralık'ta Highgate Mezarlığı'ndaki "Cehennemlikler" (dine saygısı olmayanların gömüldüğü yer) bölümünde toprağa verildi. Cenaze töreni düzenlenmedi; bu da hem onun hem de Marx'ın yaşam tarzlarına uygundu... Sadece birkaç yakın arkadaşı onu son yolculuğuna uğurladı... Ayrılmadan önce Engels mezar başında son bir konuşma yapmıştı.

O andan itibaren Marx'ın hayatı artık gık demeden

katlandığı ve bir yıl sonra büyük kızı Bayan Longuet'nin aniden ölümüyle daha da ağırlaşan fiziksel ve manevi acılardan ibaretti. Gücü tükendi ve bir daha toparlanamadı.

14 Mart 1883 yılında 65 yaşındayken çalışma masasında son nefesini verdi.

ÖZERKLİK

Kaynak: "L'Égalité" 25 Aralık 1881'den 15 Ocak 1882'ye kadar.

Çeşitli omlet ve ahlak türü kadar özerklik türü vardır: reçelli omlet, dini ahlak; yeşillikli omlet, aristokratik ahlak; domuz yağında pişirilmiş omlet, ticaret ahlakı; kabarık omlet, radikal ve bağımsız ahlak vb.. Özgürlük ve Adaletten daha farklı bir kavram olmayan özerklik, kendinde özdeş, sonsuz bir ilke değildir; ancak, ortaya çıktığı çevreler yönünde değişken tarihsel bir olgudur. Kolektivistleri ve komünistleri birer yobaz gibi gören cahillikte uzman ve mecliste kralın asılmasını isteyen herifin birinin yaptığı gibi oluşmak zorunda olduğu ve oluştuğu ekonomik ortamı hesaba katmadan özerklikten bahsetmek, aslında onun cahil unvanını hak ettiğini göstermektedir. İşçi hareketini, onu burjuvalaştırmaya çalışan o zalim evrelerden kurtarmak için özerkliğin tarihinin üç biçimini inceleyeceğiz: komün özerkliği, belediye özerkliği, sanayi kuruluşlarının özerkliği.

1. Komün Özerkliği

Komün özerkliği; yani komün denilen tam bağımsız, kendi içine kapalı ve yaşamak için gerekli olan her şeyi bir peynirin içindeki fare gibi orada bulabilen toplumsal hücre, geçmişte var olmuştu ve hâlâ var olmaktadır; ancak özerkliği ısrarla isteyen ve ortak mülkiyetten tiksinen burjuvalar bilmiyorlar ki komün özerkliği sadece toprak mülkiyetinin ortaklaşa olduğu ve bireysel üretimin[42] olduğu yerde var olmuş ve var olmaktadır.

Harikalar diyarı Hindistan bu ilkel komünleri muhafaza etmiş ve bunların daha üstün bir biçim almasını sağlamıştır. Orada, evin ve eve bitişik bahçenin mülkiyetinden başka toprak mülkiyetini tanımayan, bin kişiden iki bin kişiye kadar uzanan komünler bulunur. Sürülebilir topraklar, otlaklar, ormanlar, göletler, sulama kanalları,
124 vb... bu küçük toplumların üyelerinin ortak mülkiyetidir. Sürülebilir toprak, her yıl ya da her üç veya yedi yılda bir, aileler arasında geleneklere uygun olarak bölüştürülür ve dağıtılır. Her aile, geleneksel kurallara göre kendi payını işlemek zorundadır. Hasat belirli bir günde yapıldığı için, özel alanlar tekrar ortak mülkiyet haline gelir; orada oturan her sakinin, komünün hiçbir zaman paylaştırılmayan orman ve otlaklarına gönderdikleri gibi hayvanlarını buralara otlatmaya gönderme hakkı vardır.

Birçok farklı türden gericinin, kolektivistlerin sadece rüyalarında görebileceklerini ileri sürdükleri toprağın

42. Bireysel üretim dendiği zaman, bireyin her şeyi kendi başına yapabildiği üretim anlaşılmalıdır; örneğin ölçü alan, deriyi kesip biçen, onu kalıba uyduran, ona bağcıklar diken ve sonunda ayakkabıyı oluşturan bir ayakkabıcı bireysel üreticidir; oysaki biçki dikiş, vidalama vb. makinelerinin kullanıldığı ayakkabı imalathanelerinde işçi ayakkabı yapımının sadece ufak bir parçasında yer almaktadır.

özel mülkiyeti, bugün hâlâ dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Hindistan'da en yaygın biçimdir. Bu, burjuva İngiltere'nin açgözlü, haksız ve aptal hükümeti karşısında ezilen Hindistan'ın refahını sağlayan tek ortak mülkiyettir. Birçok ülkede hâlâ direnen mülkiyetin bu ortakçı biçimi, ırkların ve ülkelerin tarihsel gelişiminin farklılıklarına rağmen bütün insan toplumlarının temelinde yer almaktadır. Tamamen ilkel bu ortakçı biçim, bununla birlikte ikincil bir biçimdir; komünist biçim bundan önce gelir. O zamanlar, kabilenin bütün üyelerine ait toprak, ortak bir biçimde işlenirdi; yapılan hasat da topluluğun üyelerinin ihtiyaçlarına göre aralarında bölüştürülürdü.

Hıristiyanlık çağından elli yıl önce Sezar, Ren Nehri kıyısındaki komünist kabilelerde bu mülkiyet biçimini keşfetti; 18. yy.daki devrim öncesinde de Morvan'da ve Haute Auvergne'de köy toplulukları, Hint ve Rus komünlerinkinden çok daha eski olan bu ilkel mülkiyet biçimini muhafaza etmişti.

Hint komünlerinde çiftçi, ihtiyaç duyduğu her şeyi bireysel olarak üretebilir; tahıl ve keten ekmek için yeteri kadar sürülebilir toprak alır; ona yün ve süt sağlayan inek ve koyunlarını beslemek için ortak otlaklardan faydalanırdı. Ailenin kadınları, keten ve yün eğirirler, bazen de Türkiye'de olduğu gibi erkekler örgü örerdi ama bu iş genellikle köyün dokumacılarına verilirdi. Dokumacı, demirci, arabacı, terzi, berber, öğretmen, Brahman, halk törenlerindeki dansçılar vb., gereksinimleri topluluk tarafından karşılanan kamu görevlileridir[43]. Böylelikle,

43. *"Bir Delhi köyünde bir çamaşırcı saban başına 20 ölçek, terzi 15, müzisyen 20 ölçek tohum alırken Brahman ve papazlar sadece bir ölçeğin dörtte üçünü alırdı".* Sir G. Campell, Modern India, 1853.

topluluğun üyelerinin istediği her şey yine bu topluluk içinde elde edilir ve üretilirdi. "*Köy toplumları,*" der 1835 yılında Hindistan'ın Genel Valiliğini yapan Lord Metcalf, *"ihtiyaç duydukları her şeye kendi başlarına nerdeyse sahip ve dünyanın geri kalanından neredeyse bağımsız küçük birer cumhuriyettirler."* Dışarıyla olan tek ilişkileri, fazla ürünlerin mübadelesidir. Bu mübadele doğal olarak dokuz ya da on köyün pazarında gerçekleştirilir; bazı yerlerde midye kabukları para yerine geçer; başka yerlerde de para birimi bir koyun ya da başka bir hayvandır[44].

Bu kendi içinde her şeyi bulabilme ve dünyanın geri kalanından yalıtılmış şekilde bir hayat sürebilme yeteneği, Hint toplumlarına bir canlılık ve başka hiçbir toplumsal biçimin tanımadığı bir direnç katar. "*Hiçbir şeyin sürmediği yerde o sürebilir. Hanedanlar, hanedanları izler; devrimler de devrimleri. Patanlılar, Moğollar, Maratalar, Sicksler, İngilizler sırayla hüküm sürerler; ancak köy toplumları hep aynı kalırlar. Kargaşalı zamanlarda silahlanır ve güçlerini artırırlar; eğer bir düşman ordusu bölgeden geçerse topluluk, hayvanlarını duvarlarının içine alır ve onları kışkırtmadan geçmelerini beklerler; eğer topluluklar saldırıya uğrarlarsa ve direnç gösteremezlerse, oradan uzaklaşır ve başka komşu köylere sığınırlar; ancak fırtına dindiği zaman terk ettikleri yerlere geri dönerler,*"[45] der Lord Metcalf.

44. W. Hunter, *The Annals of Rural Bengal*, Cilt III, 1872.

45. *Report of Selected Committee of House of Commons*, 1832. Lord Metcalf'ın bütün ifadeleri arasında en çok dikkat çeken ifadesi ek biçiminde tam metin olarak yayımlanmıştır. M.H.S. Maine "Köy Toplulukları" üzerine olan çalışmasında bundan hiç bahsetmemiştir; hukukçu kimliğinin verdiği bir hınç yüzünden mi acaba? Zira Lord Metcalf *"Dışarıdan gelen hiçbir sarsıntının parçalayamadığı köy toplulukları, bizim adalet mahkemelerimiz ve yasaların yardımıyla kolayca yerle bir edilmiştir,"* saptamasını üzülerek yapar. Bu,

Toprağın ortak mülkiyeti üzerinde temellenmiş kırsal komün, gerçekten özerk olabilen tek toplumsal kitledir. O, dünyanın geri kalanı olmadan da var olabilir; dünyayı çırpındıran kargaşalardan tamamen habersiz olarak yaşamını sürdürür; kendi dar sınırları dışında bulunan her şey onun için düşmandır; gerçekten de dışarıyla bağlantısını yalnızca işgal edildiği, rahatsız edildiği, egemenlik altına alındığı ve kazanana vergi ödemeye zorlandığı zaman kurar. Bize Latince eski *hostis* sözcüğünden geçen, aynı zamanda konuk ve düşmanlık anlamına gelen *hôte ve hostilité* sözcükleri çok güzel bir şekilde anlatır bunu. Onları çevreleyen her şeyle bir savaş durumunda olma, ilkel toplulukların var olma koşullarından biri gibi görünmekte. Eski Franklarda ve Almanlarda, Araplarda, Afganlarda, Kazaklarda vb., köy toplulukları kendi aralarında hâlâ sürekli bir yıkım ve savaş durumundalar. Elphinstone, ölüm döşeğindeki aziz bir Afgan'ın kendi ırkının insanları hakkında tamamen doğru ve derin son sözünü dile getirir: *"Her zaman özgür olacaklar ama asla birleşmeyecekler."*[46]

İlkel toplulukların kendi aralarında barışı sağlamadaki ve bir birliğin veya sürekli bir federasyonun etrafında birleşememelerindeki zorluk, özerkliklerinin ve dünyanın geri kalanından bağımsız olarak yaşayabilmelerinin kaçınılmaz bir sonucudur. Bu bağlantı kurmadaki yetersizlikleri, onların zayıflığına neden olmaktadır;

Fransa'da da böyleydi. Feodal dönemi geçip 1789 yılana kadar ulaşabilen köy toplulukları burjuva devrimi boyunca ve sonrasında yapılan bozguncu yasalar tarafından dağıtılmıştır. Büyük devrimci hukuk yazarı Merlin Suspect (böyle adlandırılmıştır çünkü o "Suspect" yasalarının kaleme alan kişiydi) yüzyıllar boyunca bütün feodal baronlarının yaptığından daha çok köy topluluklarının ortak mallarını yıkmak için eylemlerde bulunmuştur.

46. *An account of the Kingdom of Canbul.* M. Elphinstone, cilt II, 1837.

bu yetersizlik, birbiri ardına dağınık ve özerk komünleri ezebilen, iyi organize olmuş 65 bin kişilik bir İngiliz ordusunun, 165 milyon Hintlinin oluşturduğu bir ulusu ezebilmesine neden olmaktadır. Liberallerin ne istediklerini bilmeden arzuladıkları bu komün özerkliği Rusya'da, Türkiye'de ve diğer bütün doğu ülkelerinde görüldüğü gibi en mutlak, kontrol edilemeyen zorbalığın temelidir. Fransa'da ve Almanya'da bu, feodal zorbalığın temeliydi.

2. Beledi Özerklik

Derebeylik boyunca kentler, kırsal komünlerin kabul etmediği ve baskıdan kaçan zanaatkârların, sığınacakları yerler oldular. Onlara bir gün ile bir yıl arası oturma hakkı tanıyorlardı. Kentlerin sahip olduğu komün mallarının, oturanların hizmetine sunulması ya da aralarında sırayla dağıtılması yerine, bu mallar sözleşmeyle kiraya veriliyordu ya da ortakçılara bunları işlemesi için veriliyordu; sağladıkları kârlar da komün sakinlerine ya da başka bir deyişle kentin ilk sakinlerine aitti[47]. Topluluktan el konulan komüne ait mallar, İtalya'nın, Fransa'nın, Almanya'nın vb. bütün kentlerine egemen olan ve federal ve cumhuriyetçi İsviçre'nin bazı kentlerinde hâlâ direnmeye devam eden komün sakinlerine özgü aristokrasinin temelini oluşturuyordu. Serfler ve

47. Komünalizm fetişistleri, feodal monarşiyle *derebeylerin silahlarını ve imtiyaz belgelerini ellerinden söküp alarak* savaş veren *batı kentlerinin kahraman komünlerini* bize anımsatmayı çok seviyorlar. Böylesi komünalist ve hayalperest bir tarih yazma yöntemi, Dolfus gibi, Schérer ve diğer sömürücüler gibi beledi soylularından gelmekle övünen burjuvaların gururunu okşayabilir ama İşçi Partisi'ne uyması mümkün değildir.

zanaatkârlar, kentlerde komün sakinlerine özgü ve genellikle cumhuriyetçi bir zorbalıkla karşılaşıyordu ki bu zorbalık kaçtıkları feodal zorbalıktan daha az haksız değildi.

Burjuva yazarlar bile feodal krallığın, Fransa'nın monarşist bütünlüğünü oluşturmak için komün sakinlerinden destek aldığını kabul etme konusunda bir anlaşmaya varmışlar. 14. Louis, büyük tımar sahiplerine karşı girişmiş olduğu korkunç mücadelede, silahlanmış ve askeri olarak organize olmuş 66 bölüğe sahip kent meslek birliklerinden destek gördü. Fransa komün sakinlerinin büyük tarihi rollerinden birisi de feodal özerkliğin zararına "feodal monarşi"nin kurulması ve sağlamlaştırılmasına katkıda bulunmalarıydı.

Başta Güney Fransa'nın şehirleri (Marsilya, Avignon, Narbonne, Toulouse, Bordeaux, vb.) olmak üzere büyük şehirlerin *"imtiyaz belgelerini"* yırtıp atmaları gerekmiyordu; derebeylikten önce oluşturuldukları için, az çok değişikliğe uğrayan, Romalılardan aldıkları belediye düzenlemeyi muhafaza ettiler. Kuzey'deki feodal zorbalık daha vahşiydi; gerek krallık tarafından gerekse derebeylik tarafından desteklenen kentler, meslek birliği aristokrasilerinin bağımsızlığını devam ettirmeleri için mücadele etmek zorundaydılar. Yine de kral, derebeyleri, rahipler; zanaatkârları kentlerine çekebilmek ve onların çekip gitmemesini taahhüt altına alabilmek amacıyla kentlerinin imtiyaz belgelerini satıyorlar ve onlara bahşediyorlardı. İşte, Perreciot tarafından yayınlanan klasik iki imtiyaz yasasından alıntılar:

"Biz Thibault de Montfaucon sakinleri ve Belvoir derebeyi bildiriyoruz ki, her şey dikkate alındığı ve her şeyin bizim çıkarımız adına yapıldığı; ayrıca, şatomuzu

ve Belvoir şehrini geliştirmek adına büyük bir istek duyduğumuz için, bizler ve haleflerimiz adına, Belvoir'da oturan ve oturacak olan bütün sakinleri her türlü vergiden, haraçtan, angaryadan ve diğer bütün hizmetler ve herhangi bir yükümlülükten muaf tutuyoruz." Gray Kenti Sicil Kaydı, 1324

"Biz Jehanne sakinleri... Bourgogne Kontesi... Gray-sur-Saone şehrinde gerçekleşen yıkımları ve şatomuzda yangının neden olduğu zararları dikkate alan ve şatomuzu, şehrimizi onarmak ve insanları buralara çekmek niyetinde olan bizler; gelecekte, bütün mal ve gayrimenkullerinde olduğu gibi insanların bu ayrıcalıklardan yararlanmalarını ve bütün vergi ve angaryalardan; mallara el konma yasasından, ölü el yasasından ve diğer bütün yükümlülüklerden muaf olmalarını istemekteyiz." Gray Kenti Sicil Kaydı, 1324

Bu iki muafiyet yasası istisna değildir; bu, nüfuslarını artırmak ve mallarını çoğaltmak arzusunda olan derebeylerin genel bir uygulamasının kanıtıdır. Bu belgeler, "Batı kentlerinin komün sakinleri"nin kökeninin, belki kahramanca değil ama tarihsel bütün niteliklerini göstermektedir.

Ortaçağ'da çiftçiler ve zanaatkârlar kentlerde oturuyordu; ancak zanaatkârlar daha baskındı. Zanaatkârların bu üstünlüğü, kendi içlerinde ürettikleri ürünlerin piyasaya sürülmesini sağlamak için kentleri dışarıyla olan ilişkilerini sürdürmeye zorluyordu. Kentlerin refahı, ellerinin altındaki pazarların önemine bağlıydı: Liman şehirleri (Marsilya, Venedik, Barselona, Bordeaux, vb.) en hızlı ve en etkili şekilde gelişenlerdendi; deniz onların pazarlarını uzaklara götürmelerine olanak sağlıyordu. Kırsal komünün özelliği, üyelerin ihtiyaçlarının

gerektirdiğini üretmek, ürettiklerini orada tüketmek ve sonuç olarak dünyanın geri kalanından bağımsız olarak yaşamaktır; belediye idaresi altındaki komünün özelliği ise tam tersine, ister azık veya hammadde sağlamak amacıyla olsun, isterse de ürünlerin piyasaya sürülmesi amacıyla olsun bir dış pazarın gerekliliğidir: Öyleyse belediye idaresi altındaki komün, dış dünyaya bağımlı bir şekilde yaşar; Ortaçağ'dan beri de bu bağımlılık yayılarak ve yoğunlaşarak gelişmiştir.

Kırsal komünlerde her köylü, ihtiyaç duyduğu her şeyi nerdeyse kendi başına üretebilirdi[48]; köylerde dokumacılık, arabacılık vb. belirli meslekleri icra eden iki ya da üç zanaatkârla nadir olarak karşılaşılırdı.

Kentlerde ise bunun tam tersi olarak bütün sakinler icra ettikleri çeşitli mesleklere göre gruplara ayrılırlar. Eğer iş bölümü kırsal komünlerde ortaya çıktıysa da, vatandaşları sınıflara ayırmak için bunun kendini gösterdiği ve gerçekten önemli bir hale geldiği yer kentlerdir.

Belirli bir meslek icra edildiği andan itibaren yalnızca kendi tüketimi için değil, ayrıca satmak için de üretim yapılır; meşhur bir atasözünün dediği gibi: "Terzi kendi söküğünü dikemez." O zaman asıl sorun, ürünlerin piyasaya sürüleceği bir pazar bulmaktır. Pazar sorununun

48. Burada Fransız köylüsünden; 18. yy. Devrimi ile şahlanan mülkiyet sisteminin başyapıtından; orta-çağda olmadığı kadar tefecinin kölesi ve küçücük bir toprak parçasıyla aklını kaybeden Fransız köylüsünden bahsetmiyorum; az ya da çok değişikliğe uğramış ortak mülkiyet sistemi altında yaşayan ve geniş arazilere sahip kırsal komün köylülerinden bahsediyorum. 1848 yılında Baron Haxthausen; Herzen ve Bakunin'de Rus kırsal komünlerinin ortak mülkiyetlerinin var olduğunu keşfetti. Baron; özel mülkiyetin hantal köylülerinin testere, marangoz rendesi ve uygarlığın diğer bütün aletleriyle ancak yapabildiği birçok farklı işi yalnızca bir baltayla mükemmel bir şekilde yapabilen ortakçı Rus köylülerinin ustalığına, canlılığına ve neşesine hayran olmaktan hiç bıkmıyordu.

belediye idaresi altındaki komünlerin oluşumunda nasıl ayrıcalıklı bir etkisi olduğunu göreceğiz; sadece burjuvazinin idealist tarihçilerinin var saydığı dini ve politik etkiler ikincil niteliktedir.

Ortaçağ'da iletişim araçlarının yokluğu, tüccarların yollarda karşılaştıkları her tür tehlike, dış pazarın çok uzaklara taşınmasına ve yayılmasına engel oluyordu. Dar bir şekilde sınırlanmış bir pazarla yetinmek zorunda kalan bir kentin zanaatkârları, kenti ürünlerle tıka basa doldurmamayı düşünmüşlerdi.

Bu ticari ihtiyaç, 12. yy.a doğru meslek birliklerinde örgütlenmelerin belirleyici nedenlerinden biriydi. Ne zaman ki bu birlikler oluşturuldu, bunlara sadece bazı garantiler verilerek ve bazı sınamalara maruz kalındıktan sonra girilebilindi. Her meslek grubu açık bir şekilde sınırlandırılmıştı. Bir demirci ne anahtar üretebilir ne de

onu satabilirdi; bu hak sadece çilingirlere verilirdi. Sadece her zanaatkâr uzmanlık alanlarına; eskiciler eskileri yamamaya, terziler de yeni giysiler yapmaya mahkûm edilmedi; dahası, her zanaatkârın üretebildiği malların niteliği ve niceliği, alabilecekleri çırakların sayısı meslek birliği kurulu tarafından net bir şekilde belirlendi. Zanaatkârlar arasındaki kıskançlık da o kadar fazlaydı ki denetimi daha kolay sağlamak adına zanaatkâr evinin önünde veya kapıları açık bir şekilde çalışmak mecburiyetinde bırakılıyordu. Aynı şekilde, üretim ve ürün satışı da sıkı düzenlemelerin egemenliği altına alındı: Müşteriyi beklemek, sokakta bağırmamak, yan dükkânın müşterilerini kapmamak gerekiyordu. Her şey, bir mesleğin diğerine haksız bir şekilde üstünlük sağlamaması ve herkesin pazardan payına düşeni alması için yöntemsel olarak hesaplanmıştı.

Meslek birlikleri ilk başlarda işçilerin kolayca erişebildikleri eşitlikçi kuruluşlardı; zanaatkârların karşılıklı korunmaları ve üretimin denetim altına alınması için düzenlenmiş örgütlerdi. Ama 15. yy.ın ortalarına doğru, İngilizlerin ülke dışına çıkarılması ve yolları yağmalayan büyük toplulukların ortadan kaldırılmasından sonra pazar genişleyebildi ve sanayi etkinliğini arttırdı. O zaman meslek birliklerinin ustaları üretimlerini çoğaltabildi ve çırak ile kalfa sayılarını artırabildiler. İşte bu andan itibaren Fransa'daki birlikler eşitlikçi özelliğini kaybetti ve sadece miras yoluyla, para karşılığı veya krallığın torpiliyle girilebilen ve ona katılamayan işçilerin ve kalfaların acımasızca bir kenara atıldığı meslek birlikleri haline geldiler: Bunlar da o zaman meslek birlikleri ile sürekli bir mücadele içinde olan farklı dernekler kurdular. Kayda değer bir gelişme de meslek dernekleri yerel ve özerk kalırken, başından itibaren işçi derneklerinin ulusal bir karaktere bürünmesi ve güçlü bir şekilde merkezileşmesi oldu. İşçi sınıfı ne şimdi ne de geçmişte özerk olmuştur[49]. Dernekleri her zaman komünün dar sınırları kırmaya ve ulusal ve komüne özgü bayağı kıskançlıkların üzerine çıkmaya çalışmıştır.

49. Bahse girerim ki, son günlerde anti-otoriter, ademi merkeziyetçi tutumlarını bize davul zurna ile bildiren hiçbir komünalist, "olasılıkçı" federalizm yanlısı; "birer mektuplaşma ve istatistik kulüpleri" haline gelmiş hiçbir komite ve diğer buna benzer akıl almaz hiçbir güldürü, destekli kanıtlarla, özerk bir temel üzerine kurulmuş bir işçi sınıfından, yani kendi programını izleyen ve genel toplum çıkarlarını gözetmeksizin kendine uygun hareket ettiğini ileri süren bir gruptan bana söz edemez. Federalizm ve özerlik burjuva ve feodal toplumun bir özelliğidir; dayanışma ise işçi sınıfının özelliğidir. (işçi sınıfı derken iş-gücünü satan üreticileri kastediyorum; yoksa Enternasyonal'de onu bunu çekiştiren ve işçilere her politik eylemde "çekimserci" kuramlarını benimsetme ve her birini kendi komün çukurunda bırakma niyetinde olan Jura'nın anarşistleri gibi küçük burjuva ve yarı-burjuva zanaatkârlardan bahsetmiyorum).

Komün sakinleri soyluları etrafında birleşen meslek birliği aristokrasisi kenti yönetirdi. Kendi içlerinden seçilen belediye meclisi üyeleri bütün sakinler tarafından değil, soylular ve meslek ustaları birlikleri tarafından seçilirlerdi: Güney Fransa'nın bazı şehirlerinde konsüller (Romalıların hatırına böyle anılırlardı), görev süresi biten konsüller tarafından ya da sırayla seçilirlerdi. Kalfalar ve işçiler, belediye yönetimindeki her türlü işlerden ve el konulan komün mallarının sağladığı bütün avantajlardan mahrum bırakılırlardı. Beledi özerklik, yalnızca meslek birliği ve soyluların aristokrasinin zorbalığının özerkliğinden ibaretti.

Bu beledi özerkliğin tüm ağırlığı işçilerin üzerindeydi. Belediye meclisi üyeleri, ücretlerin oranını ve her ücretlinin sağlamak zorunda olduğu iş sayısını keyfi olarak belirlerlerdi. İşçileri, kırbaçlanma gibi zalim ve küçük düşürücü cezalara mahkûm ederlerdi.

Meslek birlikleri tarafından koruma altına alınmayan işçiler, beledi aristokrasinin zorbalığı karşısında savunmasız kalırlardı. Meslek ustaları; kalfalara ve vasıfsız işçilere gereksinim duyduğu zaman onları şehirlere çekerlerdi; artık emekleri bir işe yaramadığı zaman da kimsesizler gibi dışarı atılır, kırbaçlanır, kızgın şişlerle damgalanır ve çoğu zaman asılırlardı. 1789'dan önce Fransa şehirlerinin proleter öğesini oluşturan, meslek birliklerine kayıtlı olmayan işçilere kent aristokratları, köy aristokratlarının serflere davrandığından çok daha zalim davranırdı.

İşçi ve kalfaların beledi aristokrasiye karşı besledikleri tükenmez ve derin kin, kendisini kanlı mücadelelerde gösterdi: Genellikle derebeyler, işçilerin komün sakinlerine karşı olan haklı mücadelelerinde onları

destekliyorlardı. 17. yy.da Hollanda'da işçiler, burjuva cumhuriyetçi partinin başkanları olan Witt kardeşleri katlettiler; politik etkilerini arttırmak için cumhuriyetçi komün sakinleri orduyu lağvettiler ve zenginleşmek adına, Hollanda'yı istila eden 14. Louis'nin ordusuna ikmalde bulundular. 18. yy.daki devrimin başlangıcında işçiler, belediye binalarının birçok bölümünü zapt ettiler; yüzyıllar boyunca onlara zulmetmiş bu özerk ve beledi aristokrasinin lanetli adlarını ortadan kaldırmak için arşivleri yaktılar; köylüler için devrim, feodal zorbalığın ortadan kaldırılmasıydı; işçiler içinse, beledi zorbalığının ortadan kaldırılması. Geçen yüzyılın işçi ve kalfaları, sefaletten ve çalışmaktan harap ve burjuvazinin liberal fikirleriyle sarhoş olmuş bizim proleterlerimizin hâlâ yaşamadığı kendi sınıfının çıkarlarının bilincine varmanın haklı gurunu yaşadılar.

Bir önceki makalede[50] kentlerde toplanan serf ve zanaatkârların meslek birlikleri etrafında toplanmalarını görmüştük; daha sonra da komün sakinlerinin ya da kentlerin ilk sakinlerinin ilk önce meslek birlikleriyle mücadelede ve 15. yy.dan itibaren de işçileri ve kalfaları egemenlik altına almak için meslek birlikleriyle ittifak içinde komün sakinleri aristokrasisine dönüşünü.

Komün sakinleri ve meslek birlikleri aristokrasisi, sadece işçileri baskı altına almıyordu, ayrıca zorbalığını yakınlarındaki komşu ülkelere de yansıtıyordu. Birçok kent, el konulan toprakları komün sakinleri aristokrasisinin yararına işlemeleri için serflere sahipti. Meslek bir-

50. Özerklik, 1881 yılının Aralık ayının sonundan, 15 Ocak 1882 tarihine kadar Fransız İşçi Partisi'nin yayın organı olan *"L'Egalité"*de dört ayrı makale şeklinde yayımlanmıştır. Burada ise ikinci kısmın (Belde Özerkliği) devamını oluşturan üçüncü makale başlamaktadır.

likleri, meslek ustaları ve komün sakinleri kentin haracı denilen şeyin etrafındaki, yani sitenin etrafındaki bölgede bulunan esas toprak mallarına bireysel olarak sahipti; kentin azığını kendi hesaplarına tekelleştiriyorlardı. Köy aristokratları da bütün çiftçilere, derebeylerinin kendininkileri satmadan önce hasatlarını satmalarını yasaklayan, hasat bildirisi denilen şeyi yayımlamışlardı; bu, derebeylerine bir ayrıcalık sağlamak anlamına geliyordu. Gerçek birer açgözlü olan kent aristokratları, bunu daha da beter hale getirdiler: Kendi haraç alanı dışında kalan bütün çiftçilerin kente gelip satış yapmalarını yasaklıyorlardı; bu da, kent aristokratlarının kendi hesabına gelen fiyattan, işçilere erzak satma hakkını garanti alınmak içindi. Burjuva tarihçilerini ve komünalizm[51] putçularını zevkten dört köşe eden bu feodal ayrıcalıklar, komün sakinlerine ve meslek birliklerine dayalı burjuvalara aitti ve onlar tarafından kullanılırdı[52].

Bu ticari ayrıcalıklar komün sakinleri için politik ayrıcalıklardan daha değerliydi; pazarı tekelleştirmelerine ve kentin işçilerini baskı altına almalarına müsaade edilirse, politik ayrıcalıkları her zaman feda etmeye hazırlardı. İşte size Güney Fransa'dan klasik bir kent

51. Komünalizm: Her eyaletin ayrı ayrı yönetildiği sistem. (ç.n)

52. Kırk yıldan daha fazla bir süredir yorulmak nedir bilmez araştırmacılar arşivleri araştırmakta ve kentlerin eski kayıtlarını gün yüzüne çıkarmaktadırlar; ortaya çıkardıkları belgeler şimdiden inanılmaz boyutta; modern dönemi olduğu kadar Ortaçağ dönemini de anlamayan Michelet, Quinet ve diğer hayalperest burjuva tarihçilerinin bilerek ya da bilmeyerek ortaya koydukları kavramları yıkmaktadırlar. Şimdiye kadar, bunu söylemek her ne kadar üzücü olsa da Guérard, Doniol, Delisle vb. gibi gerici ve hatta Katolik olan bu sabırlı emekçilerin keşiflerini bir bileşim haline getirebilecek derin bilgili ve ileri görüşlü bir tarihçi bulunamadı. Gazetelerin dördüncü sayfalarındaki reklam köşelerini bile doldurmayan bu mütevazı bilginlerin gerici görüşlerine rağmen, bir devrimci bunlara şükretmelidir; bunlar, burjuvazinin tarihi kuramlarını yıkmak için silahlar ortaya koymuşlardır.

örneği; bu kent Cumhuriyetçi tutuma, komünalistlerin ileri sürdükleri şeye cuk diye oturan bağımsız bir kent örneğidir:

Moissac kenti (Tarn-et-Garonne), diğer bütün Güney Fransa kentleri gibi *vetitum vitis*'i (Lat: yasak asma) veya kendi topraklarında hasat edilmemiş şarapların kente girişini yasaklama ayrıcalığına sahipti. 1441'de Moissac şaraplarını damak tatları için çok kötü bulan ve büyük birer degüstatör olan Moissac manastırı keşişleri, şarapları başka yerlerden getirtirlerdi. Moissac meclisi bu şarapları yakalattı ve bunları getiren gemicileri 100 lira[53] para cezasına çarptırdı. Başpapaz, krala şikâyette bulundu, ve "iyi ve saf şarabın olmamasından dolayı başpapaz üç fıçı şarap aldırttı ve onları Moissac Limanı'na koydurttu; kralın danışmanı olduğu için de konsüller onun kararına herhangi bir itirazda bulunamıyorlardı. Sonuç olarak, kendilerini Tanrı'nın hizmetine (ve şarabın hizmetine) adayan keşişleri doyuracak kadar saf ve iyi şarap olmadığı için, başpapazın nereden olursa olsun saf ve iyi şarap getirtmesine müsaade edilmek zorunda kalındı."

7. Charles ve 14. Louis, başpapazı haklı buldu ama konsüller sarayın bu kararına itiraz ettiler Toulouse Parlamentosu'nda bir dava açtılar ve o kadar çok çaba gösterdiler ki, keşişler Moissac topraklarının kötü ve adi şaraplarını içmeye katlanmak zorunda kaldılar[54].

Kralın ve Kilise'nin karşısında bu ticari ayrıcalıkları var gücüyle savunan ve 1789 yılına kadar da bunlara hiç el sürdürtmeyen bu komün sakinleri aristokrasisi,

53. Kimi ülkelerde kullanılan para birimi olan lira, metinde "livre" olarak geçtiği için bu şekilde karşılanmıştır. (e.n.)

54. A. Lagrèze-Fossat, *Moissac Üzerine Tarihi İncelemeler*, 1872.

politik ayrıcalıklara hiç önem vermezdi.

1245 yılında Moissac kenti, Toulouse Kontu'nun lehine konsüllerini seçme hakkından feragat etti. 1490 yılında komün meclisi Toulouse Parlamentosu tarafından seçildi; 1670 yılına kadar da meclisi oluşturan 36 üye haleflerini kendileri seçti.

1670 yılında, komün meclisi tarafından yapılan vergi dağılımları konusunda şikâyetler yükselince, kraliyet görevlisi bu meclise dört zanaatkâr ve iki çiftçi ekledi. Böylece, bu özerk belediyeye, komün sakinleri aristokrasisine ait olmayan yöneticileri kabul ettirmek için Kraliyet gücünün müdahalesi gerekmişti.

Bütün beledi aristokratların ticari ayrıcalıklarını korumak için sarf ettikleri bu çaba onları 1789 yılına kadar dayandırdı.

Böylece, örneğin geçen yüzyılın sonunda Lyon fırıncı ustalarının, kentteki ekmeğe vergi koyma ve kentin duvarları dışında yapılmış ekmeklerin kente girişini yasaklama hakkı bulunuyordu. Rouen'da, 112 üyeden oluşan buğday tüccarları loncası, kente giren buğdayları alma hakkına sahipti ve tekelini komşu kentlerin (Andelys, Elbeuf, Caudebec, vb.) pazarlarına kadar genişletti.

Bazı özerk kentler, ticari zorbalıklarını bütün bir eyalete benimsetiyorlardı. Akdeniz'e kıyısı olan kentler ve Languedoc, Provence eyaletleri, Doğu ile olan ticareti tekelleştiren ve bütün ticaret mallarının kendi limanından geçmesini zorunlu kılan Marsilya beledi aristokrasisine karşı ayaklanıyorlardı. Marsilya ve Bordeaux beledi aristokrasisi, Haute-Guyenne, Gascogne, Provence ve Dauphiné'ye, bu iki kentin bölgelerinin tekelci çıkarı adına, deniz yollarını kapatıyorlardı; kentin bölgelerinin

dışında yapılmış şarabı kente sokmaya çalışırken yakalanan arabacılar belediyenin emriyle halk meydanlarında kırbaçlanıyordu.

Toprağın ortak mülkiyeti üzerine temellenmiş kırsal komünler, onun kucağında yaşamlarını sürdüren çiftçiler için bir mutluluktu; ancak özerk oldukları ve kendi aralarında bir dayanışma bağı kuramadıkları için Asya'ya özgü feodal zorbalığın temelini oluşturuyorlardı. Belediye idaresi altındaki komün, kendi duvarları içinde sömürülen işçilere zulmeden ve zorbalıklarını bazen bütün bir eyalete yayan komün sakinleri aristokrasisini kendi içinde geliştirdi. Devrimin Jironden[55] ve federalizm yanlıları bu beledi aristokrasilerin özerkliğini devam ettirmek istiyorlardı.

Ama devrimin marifeti bu beledi özerkliği yıkmak oldu; bu özerklik, yetkinliğinin en uç noktasına ulaşarak başka bir özerklik oluşturan yeni üretim güçlerinin gelişimine; proleter devrimin yıkmayı amaçladığı bireysel kurumların özerkliğine engel oluyordu.

Belediyelerin rolüne tekrar gelmeyi düşünüyorum; ancak düşmanlarımızdan birkaçını imalı sözlerden muaf tutmak için etkisini gösteren en ufak izlenceyi ele aldığımı hatırlatacağım: Yönetimlerinin ve güvenliklerinin efendisi olan Komüne. Bana göre, kapitalist ortamda belediyelerin can atabileceği tek özerlik oradadır.

Ve komünün bu özerkliğe sahip olmak zorunda olduğuna inandığımız içindir ki, merkezi ve bilinçli bir gücün taraftarları olduğumuz için otoriter olmakla suçlanan bizler, politik gücün elde edilmesi aşamalarından

55. Jironden: isimlerini Bordeaux kentini içine alan "Gironde" bölgesinden almış, Fransız İhtilali sırasında mecliste burjuvazinin sesi olarak algılanmış, Kral'a yakın bir gruptur. (ç.n.)

birinin, belediyelerin sahip olduklarının İşçi Partisi tarafından el konulmasını gerektirdiğini ilan ettik. Ve İşçi Partisi, belediye kurullarını burjuvalıktan kurtarmak zorundaysa eğer, bu, "olasılıkçı" yani saçma ve gereksiz küçük deneyimlerle işçileri uyutmak için değil; merkezi güçle arasında bir anlaşmazlık yaratmak, işçileri alevlendirmek, onları, komünün kasasını rahatlıkla kullanabilecekleri kendilerine ait bir şeymiş gibi görmelerine alıştırmak, yapabilirse onu kovalar dolusu çekmeleri, çocuklarını okutmaları ve doyurmaları için; özellikle de grevleri desteklemek ve toplumsal çatışmaları kışkırtmak içindir. Maden işçilerinin grevini desteklemek için 25000 frank hibe eden Commentry Belediyesi, Fransa belediyeleri için güzel bir örnek teşkil etti; Londra Çiftçi Standardı, İngiliz Birleşik Ticaret Kurumu, burjuva basını kızdıran bu olayı öven bir madde yayınladı. Grev esnasında Guesde, Commentry'deydi ve grevcilere yapılan bu yardımı ilk talep edenlerden biriydi[56].

Eğer kapitalist dönemde belediyeler, başka görevler üstlenmeyi isteyemiyorlarsa da, devrim döneminde bunlara büyük bir görev üstlenmesi için çağrıda bulunulacaktır. Devrimin kaderi onların ellerinde olacaktır. Ancak bunların, özerk olmak yerine sıkı bir dayanışma içinde olmaları gerekecektir.

***

56. Özerklikçilerin belediyeler sorununu ortaya atmasından çok önce ben *Sosyalist Dergisi*'nde işçi belediyelerinin ikmal hizmetlerini ve küçük çiftçiye verilecek kredilerin nasıl düzenleneceğini göstermiştim. Ama bizim özerklikçilerimiz bu sorunlardan hiçbir şey anlamamaktadırlar; kendileri, otoriterlik ve özerklik diye bağırmaktan boğazlarını yırtıkları için kaybedecekleri zamanlarının olmadığını düşünmektedirler.

Not: Beledi özerklik makalem konusunda, yurttaş A.D.'den -kendisi bir marangozmuş- işçi organizasyonlarıyla uğraşırken bende birçok düşünceye yol açan bir mektup aldım. Kendisine mektubundan dolayı teşekkür eder ve okuyucularımızın gözlemlerini, eleştirilerini bizimle paylaşmasını rica ederim; bunları hususi mektuplarla ya da gazetenin aracılığıyla cevaplarız. Bizler, onlar için her şeyi feda edebileceğimiz derin bilimsel kanılara sahibiz; amacımız bunları paylaşmaktır; bunları benimsetmek değil: Biz bir tartışma ortamı istiyoruz; ödülümüz de parti üyelerinin makalelerimizi eleştirecek kadar ilgi duyduklarını görmektir.

Ama yurttaş A.D.'ye şunu belirtmeliyim ki ben geleceğin toplumundan bahsetmiyorum; günümüz toplumunun bize dayattığı koşullardan bahsediyorum. Ona, Grand'Combe'da olanlar için gerçekten üzülüp üzülmediğini soruyorum? Sefalet içindeki birkaç bin kardeşimiz isyan bayraklarını çekiyorlar; askerleriyle, polisleriyle, memurlarıyla, rahipleriyle güçlü bir şekilde birleşmiş ve merkezileşmiş bütün bir burjuva toplumu karşılarına dikiliyor; ya onlar; ezilenler, işçi kardeşlerinden ne gibi bir yardım gördüler? Bu gösteri yeterince üzücü ve umut kırıcı değil mi?

Peki neden Grand'Combe'daki grevcilerin bozgununa çaresiz bir şekilde seyirci kaldık? Çünkü ortadan kaldırmak istediğimiz burjuvazinin özerkçi son derece iyi tasarlanmış ve mükemmel bir şekilde işliyor. Grand'Combe işçileri, Loire havzası madencilerinden ve Fransa'nın diğer işçi gruplarından yalıtılmış bir vaziyetteydi. Fransa'nın bütün işçi grupları, Hindistan'daki özerk komünler gibi birbirlerinden bağımsız ve özerktirler. Hiçbir dayanışma bağı onları bir araya getiremez;

hiçbir işçi organizasyonu bölgenin üzerinde dağınık vaziyette bulunan işçi kuvvetlerini merkezileştiremez; onların güçlerini tek bir noktada toplayacak hiçbir yönetim komitesi yoktur; bir grup savaş ilan ettiği zaman, bütün toplumun yükünü tek başına omuzlar. Neden? Çünkü gruplar dayanışma içinde değiller.

İşçi Partisi'nin bütün grupları ve üyeleri şunu asla akıllarından çıkarmamalılar: Bizler, sürekli mücadele etmek zorunda olduğumuz ve mücadele etmek için de, her özerk grubun kendi kabuğuna çekilmesi yerine, omuz omuza vermesi ve düşmana karşı tek bir vücut olması gerektiği bir toplumda yaşıyoruz. Bir araya gelme şiarımız özerklik değil, dayanışma olmalıdır.

3. Sanayi Kurumlarının Özerkliği

Kapitalist üretimin genel özelliği üretim araçlarının mülkiyetinin merkezileştirilmesidir. Feodal ortamda yumurtadan çıkan kapitalist üretim yalnızca komün sakinlerine, meslek birliklerine özgü feodal aristokrasiyi yerle bir ettikten; beledi, meslek birliklerine özgü ve derebeyci ayrıcalıklara son verdikten sonra gelişebiliyordu. Geçen yüzyılın devrimcileri, aynı idam sehpasında 16. Louis'nin temsil ettiği feodal aristokrasi ile Jirondenlerin temsil etiği beledi aristokrasinin kellesini uçurarak dönemin ekonomik gereklilikleri konusundaki önsezilerini kanıtladılar.

Kapitalist üretimden önce gelen üretimin genel özelliği, üretim araçlarının mülkiyetinin, bölgeye tamamen yayılmasıydı. Her kasaba, her kent, her eyalet; yiyecek ve içecekleri, kıyafetleri ve sakinlerin yaşamında gerekli

diğer her türlü şeyi kendileri üretiyordu; ilk başta sadece fazla malları yabancı pazarlara ihraç ediyordu. Ülkenin buğdayı ekildiği yerde öğütülür, pişirilir ve yenirdi; keten ve yün eğrilir, dokunur; yünlü ve ince bez kumaşlar dikilir, biçilir ve ülkede kullanılırdı. Günümüzde Normandie yüz litre şarap bile üretmiyor; 15 yy.da ise şarap içmek için asmalar dikmek zorundaydı; Touraine ile karayolu; Bordeaux ile de deniz yolları sayesinde iletişim kurulduğu zaman ancak o köhne şaraplarını daha Güney'deki şaraplarla değiştirdiler[57]. O zamanlar Fransa vilayet ve bölgelere ayrılabiliyordu çünkü her vilayet, her bölge kendi kendine yetiyordu ve ekonomik birimler oluşturuyordu.

Kapitalist üretim, bölge ve vilayet birimini ortadan kaldırdı. Bir vilayet, bir bölge artık ihtiyaç duyduğu her şeyi üretmiyordu. Bazı eşyalar için başka vilayetlere güvenmek, bir ya da birkaç şeye özgü üretimle sınırlı kalmak zorundaydı. Yün, ipek, pamuk dokuma işi bazı eyaletlerde merkezileşmişti; demir, pancar şeke-

57. *10. yy.dan 15. yy.a Normandie'de çiftçi sınıfının koşulları üzerine incelemeler,* L. Delisle, 1851. Başlığından çok daha ilginç olan bu kitabın içinde, burjuva tarihçilerin Ortaçağ'daki köylerin durumu hakkındaki saçma kavramlarını yıkan birçok orijinal belge bulunmaktadır. "İlginç bir nokta da, bizim tarımımızın yüzyıllarca aynı yerde kalmasıdır," der Delisle. *"Vakıf sicilinde karşılaştığımız bütün uygulamalar bugün hâlâ bizim çiftçilerimizin tarafından uygulanmaktadır; öyle ki, bir 13. yy. köylüsü bizim çiftliklerimizin birçoğunu hiçbir şaşkınlık göstermeden gezebilirdi."* Feodal savaşların ve yıkımların arasında tarımı bu yüksek yetkinlik seviyesine taşımış olan Normandie köylüleri; 1484 Genel Meclisi'nde Rouen hukuk delegesinin dediği gibi *"malların ortaklığıyla ve aynı sofraya"* oturarak yaşayan guruplar etrafında örgütlenmişlerdi. Tam bir gerici olan Delisle, Normandie köylülerinin topluluk örgütlenmelerini ve bunların tarımın gelişimi üzerine olan etkilerini anlayamamıştır. İttifakçıların dönüp dolaşıp sürekli söyledikleri nakaratları, toprağa dayalı ortaklığın olanaksızlığı nakaratını yıkmak için, bu konuya tekrar geleceğim, bir yerde benim, partinin *"hâkim düşüncelerini düşman düşünceler olarak gördüğümle"* suçlanmam gerekiyordu.

ri, sömürgelerden gelen şekerlerin rafine işi vb. başka eyaletlerde. Fransa artık coğrafi konumlarına ya da tarihi geleneklerine göre vilayetlerine ayrılmıyor; sanayi gruplarına göre ayrılıyor: Pamukçuluk, yüncülük, şarapçılıkla uğraşan eyaletler; granit, demir-çelik, kömür işi vb. ile uğraşan bölgeler. Bütün bu sanayi grupları, karşılıklı ihtiyaçları için kendi aralarında dar bir şekilde toplanmışlardır: Diğer başka bir grubun yardımı olmadan hiçbir grup bir ay, hatta bir hafta bile hayatta kalamazdı. Eğer Rouen bütün Fransa için pamuklu kumaşlar dokuyorsa da, buğdayını Beauce'dan, şarabını Bordeaux'dan, hayvanlarını Kuzey'den, maden kömürünü Loire'dan, zeytinyağını Marsilya'dan vb. aldığı anlamına geliyordu. Bu karşılıklı ekonomik ihtiyaçlar, ulusun politik bütünlüğünün temelini oluşturur. Ama bu ulusal bütünlük çoktandır dar bir alan haline geldi. Rouen, işlemek için Amerika'nın, Hindistan'ın, Mısır'ın pamuklarına ihtiyaç duymaktadır; Roubaix, Avustralya'nın, Buenos Aires'in yünlerine ihtiyaç duymaktadır. Paris'in yediği buğday Rusya'dan, Chicago'dan, Melbourne'den gelmektedir. Bu uluslararası ekonomik ihtiyaç, insan türünün politik bütünlüğünün temelini oluşturur. Ancak, kapitalist üretim vilayetlerin ilk başta ekonomik özerkliğini daha sonra da politik özerkliğini elinden alıyorsa da, daha karmaşık yapılı bir özerk yaşam sağlayan sanayi kurumları yaratmaktadır. Ortaçağ'ın özerk kentlerinde, her meslek grubu açık bir şekilde sınırlandırılmıştı ve hiçbiri diğerine haksız olarak bir üstünlük sağlamıyordu. (bakınız: *Egalité no: 4*) Her modern sanayi kurumu, ihtiyaç duyduğu değişik meslekleri bütünleyici parçalar gibi kendine almaya çalışır. İngiliz *The Times* gazetesi bu olguya çarpıcı bir örnek olabilir: Gazete, dünyanın

dört bir yanına dağılmış bir sürü muhabire sahip ve kıtanın başlıca önemli bütün kentlerine telgraf ağlarıyla bağlı bulunmakta; kendi kâğıdını üretiyor, kendi yazı karakterlerinin dökümünü yapıyor ve baskı atölyesindeki makineleri kontrol ve tamir etmesi için kendi makinist ekibini elinde bulunduruyor; yalnızca kâğıdının hammaddesini sağlayacak halfa tarlaları yok.

The Times, onu oluşturan, dünyanın her tarafına dağılmış bir şekilde bulunan parça ve üyelerinin farklılıklarına rağmen sağlam bir şekilde merkezileşmiş bir sanayi organizmasıdır. Fransa Banka'sı da buna bir başka örnektir: Kendi gravür, baskı ve resim atölyeleri vardır; yüze yakın vilayet şubesi vardır ve Fransa'nın bütün bankerleri ile ilişki içindedir. Paris Bankası, Fransa'nın finansal sisteminin kalbidir; öyle bir şekilde merkezileşmiştir ki nabız atışları, yani tahvillerinin iniş ve çıkışları Auvergne ve Lande'ın en ücra köşelerinde bile yankılanır.

Kapitalist üretim dünyası, gelişimini az çok tamamlamış, az çok ustaca merkezileşmiş bu sanayi kurumlarının bir araya gelmesidir. Bunlar, merkezileşmenin en üst düzeyine gelmeden önce bile, tamamen geliştikleri zaman kaçınılması imkânsız zorba bir tutum sergileyen kuvvetli örgütlerdir. 1848'den önce, Paris Bankası tarafından birbirine bağlanmamış Fransa'nın dokuz eyalet bankası az ya da çok bankerlerin, sanayicilerin, yerel tüccarların kontrolü altındaydı: Bugün bu bankalar yerel etkilerden kurtarıldı ve Paris'te kaydedilen hareketliliğe boğun eğiyor. Merkezi Paris'te bulunan bankanın yönetim kurulu, ticari senet tahvillerinin inmesi ya da çıkması hakkında bir karar verdiği zaman, bütün bankerler verilen bu karara boyun eğiyorlar ve Fransa'da bankanın

yönetim kurulu tarafından alınan bu karara tepki duymayan bir bakkal, bir sanayici bulunmuyor. Radikaller bizi politik zorbalık ve merkezilcşmeyle sağıra çeviriyorlar ama bu, farkına varmadıkları bu sanayi organizmalarının zorbalığının ve merkezileşmesinin yanında çok çocukça kalıyor.

Geçen eylül ayında, Amerika'nın büyük tohum ticaret merkezi Chicago'nun borsacıları, yüksek fiyatlardan nemalandılar; Amerika'da ve İngiltere'de fiyatlar yükseldi ve ekim ayı boyunca işçiler ekmeği dört lira on sent daha pahalıya almaya devam ettiler. Hangi zorba, bir gün halkını böyle bir vergiyle cezalandırabilmişti?

Demiryolları öyle güçlü sanayi kurumlarıdır ki yasalarla, çalışanlarıyla ve taşıdıkları burjuvaların hayatlarıyla dalga geçiyorlar. Uçuk fiyatlarıyla istedikleri sanayicileri ve kentleri yerle bir edebilirler. Bu imparatorluk altında Kuzey'in sanayicileri, Kuzey Demiryolları Şirketi'nin zorba boyunduruğunu söküp atmaya çalıştılar: Kendi paralarıyla Lerouville'den Sedan'a kadar demiryolu hattı inşa ettiler; ancak birkaç yıldır, rekabet etme niyetinde oldukları bu kuzey şirketine hattı vermeye devam ediyorlar.

Hiçbir kişisel güç, hiçbir yerel güç, sanayi kurumlarının eylemlerine direnemez. Sadece merkezi güç onlara kafa tutabilir. Ama toprak sahibi kapitalistler, yöneticiler, bu dev sanayi kurumlarının yöneticileri, Vekiller Meclisi'ni ve Senato'yu doldurmuş durumdalar ve rüşvetlerle, rantı yüksek yerlerle ve serbest bırakılan hisselerle bu politik birliğin başka üyelerini satın alıyorlar.

Parlamento artık Fransa beldelerinin büyük meclisi değil, büyük üretim kurumlarının meclisidir.

Sanayi devleri kendi aralarında iyi geçinemiyorlar:

Demiryolları, ürünlerini ve hammaddelerini taşıdıkları tarım ve sanayi kurumlarını baskı altına alıyor; demir-çelik kurumları iş verdikleri sanayileri, demirlerini değerinin üzerindeki fiyatlardan almak zorunda bırakıyor; finansal kurumlar, fahiş vergileri kapitalistlerin yararına yükseltiyorlar, gerçekten de en güçlü onlar olduğu için, diğer bütün kurumları bastırıyorlar. Ekonomik savaş, baronlar arasındaki askeri savaşlar gibi kapitalist devler arasında hüküm sürüyor. Herhangi bir hükümet, sadece bu ekonomik savaştan yararlanarak, 3. Napoléon'un İngiltere ile imzaladığı ünlü ticaret anlaşmasını imzaladığı zaman yaptığı gibi, sanayi kurumlarını karşı karşıya getirerek bir reform gerçekleştirebilir: O, Güney Fransa'nın bağcıları, yani menfaati gereği serbest mübadeleci olan para babaları ve tüccar topluluklarını; himayeci olan buğday tarlası sahipleri, pamukçular, yüncüler, demiryollarının efendileri ile karşı karşıya getirdi; haksız da değildi elbet.

Ama ortak çıkarlarından biri tehlikeye düşerse, sanayi devleri hemen bir ateşkes imzalar ve düşmana karşı tek vücut olurlar. Burjuvazi için gücün ve başarının canlı bir örneği olan Bismarck, tütün işleme üzerindeki kişisel elleri geri çekmek istedi; bu denli aşağılık ve yaltak olan bütün burjuvalar ayaklandı ve muzaffer Bismarck'a "Halte[58]!" dediler. Bismarck da basit bir Gambetta gibi tuzla buz olacak. Fransa'da bir hükümet, bir işçi derneğine kredi vermeyi ve devlet işliklerinden birinin işletme hakkını onlara vermeyi teklif etse, sanayi kurumlarının bütün temsilcilerinin ona karşı tehditkâr bir biçimde birlik olarak ayaklandığını görecektir: Hiçbir burjuva hükümet yoktur ki çıkarların bu güç birliğine direnebilsin.

58. Halte (Alm.): Dur!

Ticaret tek başına, hangi hükümet olursa olsun ona boyun eğdirmek için yeterlidir.

Sanayi kurumları özerk olduğu sürece, yani kapitalistlerin elinde bulunduğu sürece, işçi sınıfının yararına ekonomik reformlar gerçekleştirilebileceğine inanmak için, radikalizm yanlılarının ve olasılıkçı ittifak yanlılarının entelektüel alt yapısını oluşturan o küstah cahillikleri ile donanmış olmak gerekir[59]. Bay Gambetta, bunun olanaksızlığını anlayacak kadar zekiydi ve Fransa Cumhuriyeti tarafından düzenlenen bu gerçeğe bütün işçileri inandırmakla uğraşıyordu: sadece zengin sınıflar tarafından kabul edilen reformlar, yani onların işine gelen reformlar gerçekleştirilebilir.

İşçi sınıfının yararına olan ekonomik reformlar sadece sanayi kurumlarının alt edilmesiyle mümkündür; ancak bu kurumlar kapitalist ellerden kurtulduğu, ulusal mülkiyete dönüştüğü ve ancak işçi sınıfı kendi izlencesinin gereklerini gerçekleştirdiği zaman mümkündür.

59. Ekonomik reformlar diyorum; politik değil; politik reformlar sanayi kuruluşlarının umurunda değildir; bunun aksine, hükümet cumhuriyetçi parlamenter biçimi ne kadar üstlenirse sanayi kuruluşlarının iktidar üzerindeki eylemleri ve özerklikleri o kadar büyük olur. Burjuvalar, halka her zaman politik reformların işçilerin mutluluğu için gerekli bir şey olduğunu yutturmak istemiştir. Örneğin, olasılıkçı ittifak yanlılarının ve radikallerin yaygarası Senato'nun ortadan kaldırılmasıdır. Peki, bunun sonucunda ne olur? Sanayi kurumları iki taraftan, yani Senato'dan ve vekiller kamarasından çoğunluğu almak zorunda olmak yerine, artık yalnızca yasama organındaki Hébrardları ve Germain Casseları satın almak zorunda kalacaktır. Senato'nun ortadan kaldırılması sanayi kuruluşlarının gizli fonlarının giderlerini aşağıya çekmektedir, işte hepsi bu.

SAPHO

"Le Socialiste", 2 Ocak 1886

Bay Daudet'nin romanı bir başarıydı; binlerce baskısı yapıldı, konusu sahneye uyarlandı ve salonları doldurdu. Roman, gazeteler tarafından tatlı tatlı övüldü ve tartışıldı. Edebiyatçılar onun hakkında konuşurken, yazara kazandırdığı paradan da açgözlülükle bahsediyorlar. Mali başarı, modern yazar ve sanatçıların da baz aldığı ve tercih ettiği, en yüce burjuva ihtişam biçimidir. Bay Zola eleştirel makalelerinden birinde edebi ölçütü, satılan baskıların sayısı, yani cebe indirilen yirmi sentler olarak kabul ediyor. Bütün sanayi ve ticaret burjuvaları aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Victor Hugo'nun gelmiş geçmiş en büyük şair olduğunu ilan ettiler; en nihayetinde beş kat daha fazla zengin olarak ölmüştü.

Eskiden, kitap alan bir toplum henüz oluşmadığı için, deha sahibi yazarlar bile geçimlerini derebeylerin ve krallığın himayesi altında sağlayan zavallı yoksullardı; geçimlerini derebeylikten ve krallıktan sağlamaları onların sefalet içinde ölmelerine engel teşkil etmiyordu. İçlerinden çoğu soyluların emri altına giriyor ve yaşam-

larını onların günlük yazışmalarını yaparak, aşk mektuplarını yazarak ve şiirlerini kaleme alarak kazanıyorlardı. Soyluların, ruhlarını ustaca kuşatacak edebiyatçıları ve onların vücut bakımlarına özen gösterecek uşakları vardı.

Günümüzde ise bir edebi müşteri topluluğu mevcuttur. Burjuvazi, Jakoben zulmünden kurtulur kurtulmaz, romanın üzerine atladı; açlığım doyuramıyordu; her gün, iki ya da dört ciltlik çok sayıdaki yeni roman, o zamanlar adı Palais-Egalité olan Palais-Royal'de satışa çıkıyordu. Dönemin romanlarını hiç durmadan yumurtlayanlar kadınlardı. Savaşlarla, mali dalaverelerle, milli servetin soyulmasıyla zaten işi başından aşkın olan erkeğin yazacak zamanı yoktu. Roman, burjuvazinin en mükemmel edebi türüdür. Hatta burjuvaziyle doğduğu ve onunla geliştiği söylenebilir. Tarihsel olgular ortada; bu makalede bunların nedenlerini araştıracak değilim.

Burjuvazi ve hizmetkârları -kapıcıları, aşçıları- bu müşteri topluluğunun büyük bir kısmını oluşturuyordu. Buna, büyük kentlerde ortaya çıkan; suçun, polisiye maceraların, çılgın ve dramatik dönüşümlerin bol olduğu roman türlerine ilgi duyan popüler bir müşteri topluluğunu da eklemem gerekir. Burjuvazi bu aptal ve ahlak bozan edebiyatın gelişimine katkıda bulunmuştur; bu edebiyat halkın zihnini oyalıyor, onları uyutuyor ve tıpkı radikallerin politik karmaşıklıkları gibi onları, kendi sınıfının çıkarlarını düşünmelerinden alıkoyuyor. Bay Daudet'nin romanı bu müşteri topluluğu tarafından değil, edebiyattan biraz anlayan ve psikolojik incelemeleri sevmekle böbürlenen burjuvazi tarafından alınmış ve okunmuştur. Bay Daudet kendine uygun gelen yemeği usulünce yapmıştır; bir psikolojik çalışmadan kendi

zevki ve zihinsel yetileri ölçüsünde yararlanmıştır. Kötü bir şekilde birbirine yapıştırılmış ve yakınlaştırılmaya çalışılmış parçaların birbirine eklenmesiyle inşa edilen *Sapho*, ressam ve heykeltıraşların süsleyip püsleyip kahramanlık şiirlerine konu ettiği, omurgalı ve eklemli mankenlerine benzemektedir. Roman kendini ikincil karakterlerle ve bu beyefendilerin nikâhsız karılarının hayatı üzerine yapılan dedikodularla toparlıyor; büyük bir canlıkla yakalanan detaylar yapmacıklı ama kendi inceliğinde nefis bir üslupla anlatılıyor. Roman, ilgi çekici ve iyi kurgulanmış sahnelerle eğlenmek isteyen; önyargılarına dokunulmasını istemeyen; yeteneklerinin, duygularının, tutkularının pohpohlanmasını isteyen burjuvaziyi tatmin ediyor. Bay Daudet, bütün burjuva yazarlar tarafından benimsenen bu en son görevi layıkıyla yerine getirmiştir: *Sapho*'dan daha fazla burjuva kültürüyle yoğrulmuş kitapların sayısı çok azdır.

Fransız burjuva, kendini nadiren tutkularına teslim eden makul bir varlıktır; kendi ifadesine göre, daha önce iştah açan bir çeyizle, iyi bir maddi durumla kazara karşılaşmadıkça otuz yaşında evlenir; o zaman gençliğini karısına feda eder. Namusluluk gibi bir dileği olmadığı, İngiliz genç burjuvalar gibi kendini münzevi zevklere ve içkiye vermediği için, vücudunun bâkir çılgınlıklarıyla eğlenir. Paul de Kock ve Eugène Sue'nün tarih öncesi zamanlarında, hayatını dikiş nakışla kazanan, çalışkan ama şen şakrak, eğlence arkadaşı, içi dışı bir, cesur, hayatı olduğu gibi kabul eden, Saint-Ouen'da bir gemi eğlencesi, Palais-Royal'de bir öğle yemeği, Ambigu'de bir akşam yemeği olduğu zaman birer sevgiliye dönüşen bir kadın işçi sınıfı vardı. Bu oynak ve azla yetinmeyi bilen kız, büyük dükkânların ve işliklerin sömürüsü ile meşru

ve memnu fahişelik sayesinde öldü ve toprağa verildi.

Muhterem babasından ve diğer öz ya da öz olmayan akrabalarından çok sıkılan genç burjuva, ergenlik ve evlilik arasında akıp giden zamanı değerlendirebilmek için bugün para harcamak zorundadır. Sırf keyfi için kendini ortaya atan oynak bir kız bulamadığı için sefaletin ve muhterem babasının, amcalarının sömürüsünün kendisini satmaya mecbur bıraktığı acınası kadınlarla yetinmek zorundadır. Eğer yüce ve şövalyelere özgü bir zevke sahipse bütün bir sokağı yatağından geçiren bir kadını almaz. Ancak günümüzün metresi artık pasta börekle yetinmemektedir; burjuva bir oğlana kancayı taktığı zaman ondan ipekler, kürkler, pelesenkler ister. Bu, çok paraya mal olur ve burjuvayı mahveder. İşte o zaman, günün gereklerine göre bir kadının bakımını sağlamak için bir anonim şirket kurulur. Yosma, salıyı şirketin bir ortağına, cumartesiyi diğerine, öğleden sonrayı bir başka ortağa, akşamı bir başka ortağa ayırır. Bu ortak ailede genç burjuvanın umduğundan daha fazlasını bulduğu da olur. İhtiyar Mathurin Regnier'nin dediği gibi "Eğer balık getiriyorsa biri ona sos dökmek lazım."

Burjuvanın ideali, ona Venüs'ün[60] bacaklarını garanti eden, az bir paraya mal olan ve suyu çıkarılan bir portakal kabuğu gibi atabileceği bir kadın bulmaktır.

Bay Daudet'nin kahramanı, burjuva idealinin bütün koşullarını yerine getiren bir kadına âşık olma mutluluğunu yaşar; onunla düşüp kalkmak için can atar. Kıvırcık saçlara bayılan Sapho, hiçbir işe yaramayan Gaussin'e gönlünü kaptırır. Bırakın onu harcamalarını ödemeye zorlamayı, ona bir iç huzur sağlar. Ona yatağının en arı zevklerini yaşatır, üstelik bir kadının peşinde

60. Venüs: Roma mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası. (ç.n.)

koşup para harcamasına gerek kalmadan. Oğlanın amcasına, nereden kazandığı belli olmayan on bin küsur frank vererek onu kötü bir durumdan kurtarır; ayrıca, kimseyi kezzapla, silahla tehdit etmeden, oğlanın resmi bir kariyere adım atacağı ve yüklü bir çeyiz için aday olduğu gün kendiliğinden aradan çıkar.

Bay Dumas -baba değil, oğul Dumas- uzunluğuyla sıradanlığını örten önsözlerinden birinde, yüksek sosyetedeki kadın ve erkeklerin arasındaki ilişkileri sahneye taşımanın zor, hatta imkânsız olduğunu söyler; çünkü sadece lafta namuslu bu hanımları utandırmaktan korkulur. Bay Dumas'nın dünyasının bu meşru ve memnu yosmalarını yaralamamak için tonu iyi ayarlamak ve gerçeği ülküselleştirmek gerekiyorsa da, ayrıca romanlarda burjuvazinin duygularını iyi çekip çevirmek gerekir. Bay Daudet, gözüpek bir psikolog olarak burjuvazinin kafatasını yarıp, metres idealini herkesin gözü önünde vahşice sergileyemiyordu; ayrıca kendi idealini nobranca gözler önüne seremeyecek şekilde köküne kadar burjuvadır, bu yüzden bu ideali süsleyip püslemektedir.

Sosyetenin zibidilerinin yoldan çıkardığı fahişe Sapho, sırf öyle hissettiği için sevgilisine aşkını gösterir ve diğer türden hizmetlerde bulunur; hem de hiçbir talepte bulunmaz, bir teşekkür bile...

Bu birliktelikte ahırdaki bir öküz gibi sakince semiren, sadece yavan bir aşk sunan sevgili nazlı Gaussin ise başka yerlerde bulabileceği tatları Sapho'da bulmasından hayıflanır; korkunç bir hata yapmamak adına çok romantik bir evliliği kaçırdığı için umutsuzluğa düşer; kaba ve öfkeli babası bu denli budala olmasından dolayı ona sitemlerde bulunur; öyle ki tam bir rokokodur[61] ve

61. Rokoko: Barok stiline karşı tepki olarak klasik stilin yeniden ortaya çık-

burjuva hareketin dışında kalmıştır. İşte bu tam bir altüst oluştur.

Ancak burjuvaları keyiflendiren de bu altüst oluşlardır. Burjuva ruhunun en yüce tutkularından birisi aldığı hizmeti olabildiğince en ucuza sağlamaktır. Burjuva, gençliğini kadınlarla süsler ama birlikte yaşadığı ve ilk fırsatta terk ettiği kadınların bir gün ondan bir talepte bulunmasından ödü patlar. Ayrılmadan çok önce bayağı dertli gibi görünür; ona bağlanma bahtsızlığını yaşayanlara, onlara sahip olabilmek için kendisini feda ettiğini ve bir Alfonso[62] gibi bir de ödül hak ettiğini söyler; yani onları lafla savsaklar.

Bay Daudet, her namuslu burjuvanın onayını da alarak, romanını çocuklarına ithaf edebildi. Donuna kadar burjuva olarak tanıdığım genç bir sanatçı bana şöyle diyordu: "Otuz yaşıma gelene kadar kendime bir Sapho diliyorum."

Geçen yüzyıl, Şövalye Desgrieux, Manon Lescaut'yu deliler gibi seviyordu; onun peşinden gidebilmek, hayatını yaşayabilmek için hiç tereddüt etmeden toplum kurallarını, ailesini, geleceğini bir kenara attı ve bu çekici kızdan sadece aşkını talep etti. Soylu adamlar kendi çıkarlarını bir kenara atabiliyordu; burjuva ise öyle bencil bir hayvan ki ondan kendi çıkarına ters düşen bir davranışta bulunmasını beklemek tahayyül bile edilemez.

masından sonra Rokoko deyimi, modası geçmiş şey anlamına kullanılmıştır. (ç.n.)

62. Alfonso (Alphonse): A. Dumas'nın bir piyesine verdiği addır ve genelde, 19. yy. Fransası'nda geçimini kadınları satarak kazanan erkekleri tanımlamak için kullanılan bir erkek ismidir. (ç.n.)

SERMAYE DİNİ

27 Şubat 1886

Sermaye Dini -ilk kez 27 Şubat 1886'da "Le Socialiste"de yayımlanan bu hoş güldürü- burjuvazinin en seçkin temsilcilerinin, kendilerinin yaratmış olduğu ve adına "Uygar Dünya" dedikleri bu kaos nedeniyle yeni bir dinin ayetlerini kaleme aldıkları, Londra'da düzenlenen uluslararası bir kongrenin özeti niteliğindedir. Hem sosyalist fikirlerin tehlikeli istilasını önlemeye elverişli hem de bu düzensiz ve kapitalist dünyaya en azından daha belirgin bir biçim verebilecek yeni bir din... Gerçekten de "halk hayvanı"nın hayalgücünü oyalayacak özel bir Tanrı'ya gerek duyulmaktadır.

1. Londra Kongresi

Sosyalizmin ilerlemesi Avrupa ve Amerika'nın varlıklı sınıflarını endişelendirmektedir. Birkaç ay önce dünyanın bütün uygar ülkelerinden adamlar, sosyalist fikirlerin tehlikeli istilasına hep birlikte bir çare bulmak

için Londra'da bir araya geldiler. İngiltere'nin kapitalist burjuvazisinin temsilcileri arasında Lord Salisbury, Chamberlain, Samuel Morley, Lord Randolph Churchill, Herbert Spencer ve Kardinal Manning göze çarpıyordu. Bismarck prensi bir alkol krizine yakalandığı için başdanışmanı Yahudi Bleichroeder'i göndermişti. Bu iki dünyanın para babaları ve sanayicileri olan Vanderbilt, Rotschild, Gould, Krupp, Dollfuss, Dietz-Monin, Schneider bizzat kendileri katılmışlar veya güvenilir adamlarını göndermişlerdi.

Daha önce asla, bu denli farklı görüşten ve ulustan kişilerin bu kadar kardeşçesine anlaştığı görülmemiştir. Paul Bert Freppel Efendi'nin yanında oturuyordu; Gladstone, Parnell'le tokalaşıyordu; Clémenceau, Ferry ile sohbet ediyordu ve Moltke hazretleri, Déroulède ve Ranc ile ikinci bir savaşın olasılıklarını dostça tartışıyordu.

Onları bir araya getiren neden, kişisel hınçlarını, siyasi anlaşmazlıklarını, ülkeleriyle ilgili kıskançlıklarını bir kenara bırakmalarını sağlıyordu.

İlk olarak sözü Papa'nın elçisi aldı:

- İnsanoğlu, sırasıyla zekadan ve kaba kuvvetten yararlanılarak yönetilir. Eskiden insanların bilincini egemenliği altına alan sihirli güç dindi. Din, çalışanlara uysalca boğun eğmeyi, öteki dünya için elindekinden vazgeçmeyi, cennetin hurilerini hayal ederek bu dünyadaki sefaletine katlanmayı öğretti. Ancak modern zamanın şeytani ruhu olan sosyalizm, dini defederek yoksulların kalbinde yer etti; onlara mutluluğu başka bir dünyada aramamaları gerektiğini salık veriyor; onlara dünyayı bir cennet haline getireceğini haber veriyor. Ücretliye, "Seni soyuyorlar! Hadi! Kalk ayağa! Uyan!" diye ba-

ğırıyor. Bir zamanlar bu denli uysal olan işçi kitlelerini; uygar toplumları sapıttıracak, ayrıcalıklı sınıfları ortadan kaldıracak, aileyi yok edecek, zenginin malını fakirlere dağıtacak, dine ve sanata zarar verecek, dünyanın üzerini barbarlığın karanlıkları ile kaplayacak toplu bir ayaklanmaya hazırlıyor. Bütün medeniyetlerin ve ilerlemelerin düşmanıyla nasıl savaşmalı öyleyse? Avusturya'yı, Fransa'yı, Danimarka'yı bozguna uğratan ve Avrupa'nın hâkimi Nabukadnezzar Prens Bismarck hazretleri sosyalist ayakkabı tamircileri karşısında yenilgiye uğramıştır. Fransız muhafızlar, Saint-Barthélemy günü öldürdükleri mezhep sapkınlarından daha fazla sayıda sosyalisti 1848 ve 1871 yıllarında kılıçtan geçirmişti; bu korkunç kıyımların kanı da, sosyalizmi bütün dünyada yeşerten bir damlaydı. Her kıyımdan sonra sosyalizm, daha canlı olarak yeniden doğdu. Bu canavar, kaba kuvvete karşı dayanıklı. Ne yapmalı o zaman?

Toplantının filozof ve aydınları olan Paul Bert ve Herbert Spencer sırayla ayağa kalktılar ve sosyalizmi bilimle alt etmeyi önerdiler.

Freppel Efendi omuzlarını silkerek:

- Ama sizin lanetli biliminiz komünistlere daha sağlam deliller sunmaktadır, dedi.

- Bizim öğrettiğimiz doğalcı felsefeyi unutuyorsunuz, diyerek karşılık verdi Bay Spencer. Bizim parlak evrim teorimiz; işçilerin toplumun alt tabakası olmasının, doğanın içkin ve değişmez yasalarının bir sonucu olan yaşlanma kadar kaçınılmaz olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca ayrıcalıklı üst sınıfların durmaksızın gelişmeye ve sonunda, sadece kırbaçlarla yönetilebilen aşağı sınıfların insan suratlı hayvanlarına hiç benzemeyen bir ırka dönüşmesine en uygun ve en donanımlı sınıf oldu-

ğunu da kanıtlıyoruz[63].

- Tanrı'ya şükür ki sizin o evrim teorileriniz işçi kitlerinin kulağına gitmiyor; bu teoriler onları öfkelendirir ve umutsuzluğa düşürürdü, diyerek araya girdi halk ayaklanmalarının o ünlü fiştekleyicisi Bay Préssence hazretleri. Gerçekten de çok sağlam bir inancınız varmış dönüşümcülüğün aydın bayları; nasıl olur da sizin bir hayal kırıklığından ibaret biliminizin, sosyalizmin büyüleyici seraplarına, malların ortaklaştırılmasına ve sosyalistlerin, işçilerin hayran hayran bakan gözlerine çok yararlı bir şeymiş gibi gösterdikleri o yetilerin özgür gelişimine karşı çıkabileceğine inanıyorsunuz. Eğer ayrıcalıklı sınıf olarak kalmak ve işçilerin sırtından yaşamaya devam etmek istiyorsak, "halk hayvanı"nın hayalgücünü başka bir dünyanın efsaneleri ve masalları ile oyalamak gerekir. Hıristiyanlık dini bu rolü çok güzel yerine getiriyordu; ancak siz, "hür-düşünür" beyler, onun itibarını zedelediniz.

- Hıristiyanlığın gözden düştüğünü söylemekte haklısınız, diye cevap verdi Paul Bert. Sizin dininiz her gün biraz daha kan kaybediyor ve hiç sakınmadan saldırdığınız biz "hür-düşünürler", eğer aylakları oyalamak için sizinle kavga ediyormuş gibi görünerek sizi el üstünde tutmasak ve eğer her sene din bütçesini onaylamasak, siz ve bütün Katolik papazları, Protestan papazları ve kutsal dükkanın hahamları, hepiniz açlıktan

63. Çok fazla yerimiz olmadığı için bilimin, felsefenin, finansın, ticaretin ve sanayinin en seçkin kişilerini bir araya getiren bu kongrede dile getirilen dikkate değer bu konuşmayı özetlemek zorunda kaldığımızdan dolayı çok üzgünüz. Okuyucuları, aşağı sınıfların yönetim şekli olarak hücre hapsi ve kırbaçlamayı öven Bay Spencer'ın makalesine yönlendiriyorum; bu makale, *Contempary Review*'ın Aralık sayısında *The Coming Slavery* (Gelen Kölelik) başlığı altında yayımlanmıştır. Bu meşhur burjuva filozofun sözünü ettiği kölelik komünizmdir.

ölürdünüz. Maaşları keselim ve inancın ışığı sönsün... Ancak ben bir "hür-düşünür" olduğum için, şeytanla ve Tanrı ile alay ettiğim için, sadece kendime ve aldığım zihinsel ve fiziksel zevklere inandığım için, sizin de dediğiniz gibi, soyup soğana çevirdiğimiz insan hayvanının hayal gücünü oyalayan bir dinin gerekli olduğunu kabul ediyorum. İşçilerin, sefaletin cenneti satın alabilen bir altın olduğuna ve "Allah Baba"nın onları, cennetin krallıklarını onlara bırakmak amacıyla yoksulluğa ittiğine inanmaları gerekmektedir. Ben çok dindar bir adamım, ancak başkaları adına. Ama kahretsin! Neden bu kadar saçma bir din icat ettik ki? Çok iyi bir niyetle bile, bir güvercinin bir bakireyle yattığına ve ahlaki olarak da, fizyolojik olarak da kabul edilemez olan bu birliktelikten, sünnetli bir Yahudi'ye dönüşen bir kuzu doğduğuna inandığımı söyleyemem.

- Sizin dininiz dilbilgisi kurallarına bile uymamaktadır, diye ekledi özleştirmeciliğe tutunup kalan Ménard-Dorian. Kutsal üçleme ebedi barbarlığa; "Ben düşünüyoruz, Ben sümkürüyoruz, Ben Siliyoruz"[64] söylemlerine mahkum edilmiştir.

- Baylar, burada Katolik inancın yasalarını tartışmak için bulunmuyoruz, diye araya girdi sakince Kardinal Manning. Toplumsal tehlikeyle ilgilenmek için buradayız. Voltaire'in yaptığı gibi siz de dinle alay edebilirsiniz; ancak aşağı sınıfların tutkularını ve açgözlülüklerini ahlaki açıdan en iyi onun frenlediğini görmezden gelemeyiz.

64. Burada Hıristiyanlığın teslis inancına bir gönderme yapılmaktadır. Hıristiyanlıkta tek bir Tanrı'nın olmadığını ve bunun söylemlerde açığa çıktığı vurgulanmaktadır. Özne-yüklem uyumsuzluğunu Türkçede verebilmek için böyle çevrilmiştir. (ç.n.)

- İnsan dindar bir canlıdır, dedi olgusalcılığın Papa'sı Bay Pierre Laffitte kasılarak. Auguste Comte'un dininde ne güvercinler vardır ne de kuzular; bizim Tanrımız, kıllı ve tüylü olmamasına rağmen yine de olgusal bir tanrıdır.

- Sizin İnsan-Tanrınız kumral İsa'dan daha az gerçektir, diyerek karşılık verdi Huxley. Çağımızın dinleri toplumsal birer tehlikedir. Bizi tebessümle dinleyen Bay Giers'e sorun bakalım Rusya'da hatta Amerika'da komünizmden nasibini almamış yeni oluşturulan bir dini mezhep var mıymış? Bir dinin gerekli olduğunu kabul ediyorum, ancak Papualılar ve Avustralya vahşileri için hâlâ eşsiz bir din olan Hıristiyanlığın Avrupa'da biraz modasının geçtiğini düşünüyorum; bize yeni bir din lazım ama bunun içinde Katoliklikten alıntılar olmamasına ve sosyalizmden hiçbir iz bulunmamasına dikkat edelim.

- Neden tanrısal erdemleri liberal erdemlerle değiştirmiyoruz? İnancı, umudu ve Tanrı sevgisini Özgürlükle, Eşitlikle ve Kardeşlikle değiştirmiyoruz, diyerek araya girdi birkaç söz söyleyebildiği için mutlu olan Maret.

- Ve vatanla, diye noktaladı Déroulède.

- Bu liberal erdemler aslında modern zamanların parlak, dini bir keşfidir, diyerek sözü aldı Bay Giers hazretleri. Bu erdemler, İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da, kısacası kitleleri yönlendirmek için bunları kullandığımız her yerde oldukça etkili olmuştur; bunlardan bir gün Rusya'da da faydalanacağız. Siz Batılı Beyler bize, Özgürlük adına baskı altına alma sanatını, Eşitlik adına sömürü sanatını ve Kardeşlik adına kurşuna dizme sanatını öğrettiniz; sizler bizim hocalarımızsınız.

Burjuva liberalizminin bu üç erdemi yeni bir din oluşturmaya yeterli değildir. Bunlar en fazla bir Yarım-Tanrı eder; geriye sadece en yüce Tanrı'yı bulmak kalıyor.

- Zamanın gereksinimlerine en iyi şekilde cevap verebilecek tek din, Sermaye Dini'dir, diyerek sert bir şekilde açıklamalara girişti İngiliz büyük iktisatçı Bay Giffen. Tek gerçek Tanrı Sermaye'dir; her zaman ve her yerde ve her biçimde kendini gösterir. O, ışıldayan bir altında, pis kokulu bir gübrede, bir koyun sürüsünde, sandık sandık kahvelerde, bir yığın kutsal İncil'de, balyalarca açık saçık gravürlerde, İngiliz kaputlarının büyük, devasa makinelerindedir. Sermaye, herkesin bildiği, gördüğü, dokunduğu, hissettiği, tattığı tek Tanrı'dır. Varlığını bütün duyularımızla hissederiz. O, henüz bir tanrıtanımazla karşılaşmayan tek Tanrı'dır. Salomon için her şey geçici olsa da ona tapıyordu; Schopenhauer için her şey bir hayal kırıklığından ibaret olsa da onu baş döndüren bir güzellik olarak görüyordu. Şuursuz felsefeci Hartmann, ona en şuurlu inananlardan birisiydi. Başka dinler sadece dudaklardadır; insanların kalbinde ise sadece Sermaye inancı hüküm sürmektedir.

Bleichroeder, Rotschild, Vanderbolt ve sarı ırkın bütün Yahudi ve Hıristiyanları alkış tutuyordu ve bağırarak,

- Giffen haklı. Sermaye, Tanrı'dır; yaşayan tek Tanrı, diyorlardı.

Tarif edilemez coşku biraz yatışınca Giffen devam etti:

- Birilerine onun varlığı korkunç, diğerlerine ise genç bir annenin şefkati gibi tatlı gelebilir. Sermaye bir yere atıldığı zaman, oradaki insanları, hayvanları, şeyleri ufalayan ve silip süpüren bir hortumdur. Avrupa

Sermayesi, Mısır'ın üzerine çullandığı zaman, fellahları avucunun içine aldı ve onları öküzleri, yük arabaları, kazmaları ile birlikte topraklarından sökerek Süveyş Kanalı'na attı. Elinde sopasıyla, güneşten kavrulan, havale geçiren, açlıktan ve susuzluktan ölen fellahları çalıştırarak bellerini büktü; otuz bin kadar ölü kemik kanalın kıyılarını kapladı. Sermaye, genç ve kuvvetli, sağlıklı ve çevik, bağımsız ve mutlu insanları kapar; onları bir maden gibi sömürmek için sanayi fabrikalarına, dokuma fabrikalarına ve madenlere kapatır; onları, mangaldaki kömürler gibi sömürür, et ve kanlarını maden kömürüne, kumaş parçalarına, makine aksamlarına katıştırır; yaşam güçlerini cansız maddelere aktarır; onları azat ettiği zaman da çökmüş, yıpranmış ve erkenden yaşlanmışlardır. Artık sadece, aneminin, veremin, akciğer iltihabının aralarında kıyasıya yarıştığı bir et parçası haline gelmişler-

dir. Bu denli üretken ve aynı zamanda bu kadar korkunç olabilen insanın hayal gücü, böyle tüyler ürpertici, zalim ve her türlü kötülüğü yapmaya muktedir bir Tanrı yaratamazdı. Ancak Sermaye, sevdiği kullarına karşı gayet tatlı, nazik ve ihtiyatlı davranır. Sermaye'nin "gözdeleri" için dünyada yeterince zevk yoktur. Sermaye, yeni eğlenceler bulmaları ve gözdelerinin kapanan iştahını tekrar açabilecek hiç bilinmeyen yemekleri hazırlamaları için işçilerin ruhuna eziyet eder. Körelmiş nefislerini tekrar canlandırmak için onlara bakir-çocuklar sunar. Cansız şeyleri ve canlı varlıkları sadece ama sadece onlara verir.

Bu hakikatin verdiği coşkuyla tepiniyor ve "Sermaye Tanrı'dır," diye bağırıyorlardı.

- Sermaye ne vatan ne sınır ne renk ne ırk ne yaş ne de cinsiyet tanır. O, uluslararası, evrensel bir Tanrı'dır

ve bütün insanoğlunu egemenliği altına alır, diyerek haykırdı Papa'nın elçisi kendinden geçerek. Geçmişin dinlerini silelim; din kavgalarımızı, ulusal kıskançlıklarımızı unutalım; yeni inancın, Sermaye Dini'nin dogmalarını düzenlemek için bütün kalbimizle ve ruhumuzla birleşelim.

Katolik Dini'ni hazırlayan büyük din bilginlerinin toplantıları kadar tarihe geçecek olan Londra kongreleri iki hafta boyunca sürdü. Söylenenleri kaleme almak ve dile getirilen fikir ve düşünceleri bir doktrinde toplamakla yükümlü, her ulusun temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Biz, bu ciltte yayımladığımız komisyonun çeşitli çalışmalarına ulaşabildik.

2. Emekçilerin Din Dersleri

Soru: Adın ne?

Cevap: Ücretli.

S: Ailen kim?

C: Babam, tıpkı dedem ve büyükbabam gibi ücretliydi; ancak dedelerimin dedeleri serf ve köleydiler. Annemin adı da fakirliktir.

S: Nereden geliyor ve nereye gidiyorsun?

C: Fakirlikten geliyorum ve yeni ilaçların deney alanı olan ve Sermaye'nin gözdelerine bakan doktorların çalışma konusu olan vücudumla hastane hastane dolaşarak sefalete gidiyorum.

S: Nerede doğdun?

C: Babam ve iş arkadaşlarının inşa ettiği bir evin çatısı altında, çatı katında doğdum.

S: Dinin nedir?

C: Sermaye Dini.

S: Ne gibi görevleri zorunlu kılıyor sana Sermaye Dini?

C: İki temel görev: dünya nimetlerine sırt çevirme görevi ve çalışma görevi.

Benim dinim bana, hepimizin anası olan topraktaki mülkiyet hakkımdan, onun verimliliğinden, karnındaki zenginliklerden ve ısı ve güneş ışınlarıyla sağladığı o inanılmaz döllenmeden vazgeçmemi buyuruyor. Yine, kendi kişiliğim üzerindeki mülkiyet hakkımdan vazgeçmemi buyuruyor; kafa ve kol emeğimin üzerindeki mülkiyet hakkımdan vazgeçmemi buyuruyor; atölyenin kapısından içeri adım attığım andan itibaren artık ben, kendime ait biri değilim; işverenin bir şeyiyim. Benim dinim bana, çocukluktan ölene kadar çalışmamı, güneşin alnında ya da gaz lambasının ışığı altında çalışmamı, yani gece gündüz çalışmamı; yeryüzünde, yeraltında ve denizde çalışmamı, kısacası her zaman ve her yerde çalışmamı buyuruyor.

S: Başka görevler de veriyor mu?

C: Evet. Orucumu yılın tamamına uzatmamı, açlığımın sadece yarısını gidererek yemeden ve içmeden yaşamamı, bedenimin bütün ihtiyaçlarını kısıtlamamı ve ruhumun bütün arzularını bastırmamı buyuruyor.

S: Sana yasakladığı belirli yiyecekler ve içecekler var mı?

C: Av ve kümes hayvanlarına; birinci, ikinci, üçüncü kalite sığır etine dokunmamı; somonun, ıstakozun ve ince derili balıkların tadına bakmamı yasaklıyor. Doğal şarabı, "hayat suyu"nu[65] ve ineğin memelerinden olduğu

65. "Hayat suyu (l'eau-de-vie): Meyvelerin fermantasyonunun ardından, çift damıtma yoluyla elde edilen renksiz ve berrak, yüksek alkollü içeceklere

gibi çıkan sütü içmemi yasaklıyor.

S: Neleri yemene, içmene müsaade ediyor?

C: Ekmek, patates, havuç, morina balığı, kurutulmuş ringa balığı, kasap artıklarını; inek at, eşek eti ve domuz ürünlerini; gücümü çabucak toparlayabilmem için sahte şarap, patatesten "hayat suyu" ve pancar rakısını içmeme müsaade ediyor.

S: Kendine karşı ne gibi görevleri zorunlu kılıyor?

C: Harcamalarımı kısmamı; pislik içinde, bitlerle pirelerle yaşamamı; yırtık, yamalı kıyafetler giymemi ve onları lime lime, paramparça olana dek kullanmamı; sokakların buz gibi ve pis sularını geçiren delik ayakkabılarımı çorapsız giymemi.

S: Ailene karşı ne gibi görevleri yerine getirmeni zorunlu kılıyor?

C: Karıma ve kızlarıma her türlü süsü, şık giyinmeyi ve nezaketi yasaklamamı; bekçinin edebine aykırı düşmeyecek şekilde onları adi kıyafetlerle giydirmemi; onlara kışın pamuktan kumaşların içinde titrememeyi ve yazın da kümes gibi evlerinde nefessizlikten ölmemeyi öğretmemi; küçük yaştan itibaren hayatlarını kazanmaları ve topluma yük olmamaları için torunlarımın kafasına çalışmanın kutsal ilkelerini sokmayı; onlara geceleri aç ve ışıksız yatmayı öğretmemi; onları, hayatlarının bir piyangosu olan sefalete alıştırmamı.

S: Topluma karşı ne gibi görevleri yerine getirmeni zorunlu kılıyor?

C: ilk önce emeğimle, sonra da birikimimle toplumsal serveti artırmamı.

S: Birikimlerini ne yapmanı buyuruyor?

C: Hazinenin açıklarını kapatabilmesi için birikimi-

verilen genel addır. (ç.n.)

mi Devlet'in kasasına koymamı[66] ya da onu "insansever" para babaları tarafından kurulan şirketlere emanet etmemi buyuruyor ki onu patronlarımıza versinler. Birikimlerimizi her zaman efendilerimizin hizmetine sunmak zorunda kalıyoruz.

S: Birikimine dokunmana müsaade ediyor mu?

C: Oldukça az; Devlet bize, birikimlerimizi vermeyi reddettiği zaman[67] ve bizim taleplerimizden önce gelen "insansever" para babalarının birikimlerimizin toz olduğunu söyledikleri zaman ısrar etmememizi tavsiye ediyor.

S: Siyasi hakların var mı?

C: Sermaye bana, bizi cezalandırmak için yasalar düzenleyen yasa koyucularını seçebilme eğlencesini veriyor; ancak, bize politikayla ilgilenmemizi ve sosyalistleri dinlememizi yasaklıyor.

S: Neden?

C: Çünkü politika, patronların ayrıcalığıdır, çünkü sosyalistler bizi aldatan, bizi soyan namussuzlardır. Bize, emek harcamayanların yemeğe hakkı olmadıklarını; her şeyin, her şeyi üreten ücretlilere ait olduğunu; patronların ortadan kaldırılması gereken birer asalak

66. Bu doktrin Fransa'da gerçekleşen olaylardan anıştırmalar yapmaktadır; ancak kuşkusuz doktrini kaleme alanlar bunu tüm ülkelerde yaygınlaştırma arzusundalar. Devlet kasasına yatırılan paralar, dokuz milyon franka yükselen değişken borcu kapatmak için harcanan nakit para olarak kullanılmaktadır. Devlet kasasına yatırılanların çıkışından sonra kalan fazla para her yıl, doktrinin de belirttiği gibi bütçe açığını kapamaya yarar. Bay Beaulieu bu durumun neden olacağı tehlikelere dikkat çekmektedir. Paralarını devlet kasasına yatıranlar eğer bunları geri isterse devlet iflasın eşiğine gelebilir. Ülke ve ırk ayrımı yapmadan bütün proleterlerin hak ve görevlerini formüle eden bu kapitalist doktrinin gerçekten uluslararası özelliğine dikkat çekeceğim.

67. Bu olay daha 1848 yılında gerçekleşmişti; doktrini kaleme alanlar bunun tekrar edeceğini biliyorlar ve bu yüzden işçileri paralarını buraya yatırmaları için hazırlamak istiyorlar.

olduğunu söylüyorlar. Sermaye'nin Kutsal Dini de bize tam tersini, zenginlerin savurganlığının bize aş veren işler sağladığını, zenginlerin fakirleri beslediklerini; eğer zenginler olmasa, fakirlerin gebereceğini söylüyor; dahası sadece adi pamuklu kumaşlar giyinmeyi isteyen karılarımızın ve kızlarımızın kendilerinin dokudukları kadife ve ipek kumaşları taşıyabileceklerine ve deli danaların etlerine ve sahte içkilere alışık olan bizlerin, doğal şarapları içmeyi ve iyi yemekleri yemeyi becerebileceğimize inanacak kadar aptal olmamayı öğretiyor.

S: Tanrın kim?

C Sermaye.

D: Ezelden beri var mı?

C: En bilgin papazlarımız ve politik iktisatçılarımız, O'nun dünyanın başlangıcından beri var olduğunu söylemektedir. O zamanlar çok küçük olduğu için, Jüpiter, Yehova, İsa ve diğer bütün uydurma tanrılar, onun yerine ve adına hüküm sürmüştür; ancak 1500'lü yıllardan itibaren büyüdü ve kitlesi ile gücü durmadan arttı; bugün dünyayı egemenliği altına almıştır.

S: Senin Tanrın mutlak-gücün kendisi midir?

C: Evet. Onun varlığı, yeryüzünün bütün nimetlerini vermeye kadirdir. Bir aileye veya ulusa sırtını döndüğü zaman onlar, acı ve sefalet içinde sürünürler. Sermaye-Tanrı'nın gücü, her gün kitlesi büyüdükçe, gücünü daha da artırır; her gün yeni ülkeler fetheder; hayatı boyunca kendi kitlesini arttıran ücretli sürüsünü genişletir.

S: Sermaye Tanrı'nın seçilmişleri kimlerdir?

C: Patronlar, kapitalistler ve rantçılar.

S: Senin Tanrın, Sermaye, seni nasıl ödüllendirir?

C: Bana, karıma ve küçük çocuklarıma sürekli ama sürekli iş vererek.

S: Bu senin tek ödülün mü?

C: Hayır. Tanrı bize, seçilmişlerin ve kutsal papazların yedikleri, bizim hiç tatmadığımız ve asla tadamayacağımız, camekandaki yemeklerle ve etlerle, tadını çıkara çıkara bir göz ziyafeti çekerek açlığımızı yatıştırmamıza izin veriyor. O'nun inayeti bize, soğuktan donmuş kol ve bacaklarımızı sıcak kürklere ve seçilmişlerin ve kutsal papazların örtündükleri kalın örtülere bakarak ısıtmamızı sağlıyor. O bizi; şaşalı, tombul, iri göbekli, tuzu kuru, etrafı şeritli ceketler giymiş bir yığın uşakla ve saçı boyalı ve abartı makyajlı kibar fahişlerle dolu olan kapitalistlerin ve rantçıların o kutsal güruhunun bulvarlardan ve kamu alanlarından arabayla geçişini izlemenin o muazzam keyfinden mahrum bırakmıyor. Biz de o zaman, "Eğer seçilmişler bizim mahrum olduğumuz bu güzelliklerin tadını çıkarıyorsa bu, bizim kafamızın ve kollarımızın eseridir," diyerek kendimizi gururlandırıyoruz.

S: Seçilmişler sizden ayrı bir ırk mı?

C: Kapitalistler, ücretlilerle aynı topraktan yoğrulmuşlardır; ancak binlerce ve milyonlarca kişi arasından seçilmişlerdir.

S: Bu ayrıcalığı hak etmek için ne yaptılar peki?

C: Hiçbir şey. Tanrı, rahmetini onu hiç de hak etmeyenlere yağdırarak mutlak-gücünü kanıtlar.

S: O zaman Tanrı adaletsiz mi?

C: Sermaye adaletin ta kendisidir; ancak onun adaleti bizim o küçük aklımızı aşar. Eğer Sermaye, lütfunu onu hak edenlere vermek zorunda kalsaydı, hiç de özgür olmazdı, gücünün sınırları olurdu. Sermaye mutlak-gücünü sadece; seçilmişleri, patronları ve kapitalistleri bir yığın beceriksiz, edepsiz ve tembel arasından seçerek

kanıtlayabilir.

S: Tanrın seni nasıl cezalandırıyor?

C: Beni işsizliğe mahkum ederek. İşte o zaman aforoz edilmiş olurum; bana et, şarap ve ateş yasaklanır. Ben, karım ve çocuklarım, hepimiz açlıktan ölürüz.

S: Aforoz edilmeyi hak etmek için ne gibi günahlar işlemen gerekir?

C: Hiç. Sermaye keyfince, bizim o küçük aklımızın nedenini anlayamadığı işsizliği ilan eder.

S: Nasıl ibadet edersin?

C: Ben asla sözlü bir şekilde ibadet etmem. Emek benim ibadetimdir. Bütün sözlü ibadetler, emekten ibaret olan ve işe yarayan tek ibadetime -Sermaye'yi memnun eden tek ibadetime- mâni olurlar; çünkü Sermaye'nin işine yarayan, ona kâr sağlayan, artı-değer yaratan tek ibadet odur.

S: Nerede ibadet ediyorsun?

C: Her yerde: denizde, karada, yeraltında, tarlalarda, madenlerde, atölye ve dükkânlarda.

Dualarımızın kabul olması ve ödüllendirilmemiz için irademizi, özgürlüğümüzü ve onurumuzu Sermaye'nin ayakları altına sermek zorundayız.

Çanların sesiyle ve makinelerin düdükleriyle birlikte koşuşturmalıyız; dua bir kere başladı mı makineler gibi kollarımızı, bacaklarımızı, el ve ayaklarımızı harekete geçirmeli, kan ter içinde kalmalı, kaslarımızı germeli ve sinirlerimizi tüketmeliyiz.

Mütevazı bir kişiliğe sahip olmalı, işverenin ve ustaların azarlarına ve hakaretlerine uysalca katlanmalıyız; zira onlar her zaman haklıdır, haksız göründükleri zamanlar bile.

Maaşlarımızı düşürdükleri ve çalışma saatlerini uzattıkları zaman işverene minnettar olmalıyız, zira yapılan her şey adil ve bizim iyiliğimiz içindir. İşverenlerimiz ve ustalarımız bizim karılarımızı ve kızlarımızı ayarttığı zaman onur duymalıyız, zira Tanrımız Sermaye onlara, ücretli kadınlar üzerindeki ilk-gece hakkını verdiği gibi, öldürme veya yaşatma hakkını da vermiştir.

Dudaklarımızdan şikayetler dökülmesi yerine, kanımızın beynimize sıçramasına izin vermek yerine, bir gün greve gitmek yerine, ayaklanmak yerine bütün bu acılara dayanmalı, tükürüklerle kaplı ekmeğimizi yemeli, çamura bulanmış sularımızı içmeliyiz; zira küstahlığımızı cezalandırmak için Sermaye, işverenleri kılıçlarla, namlularla, hapishane ve zindanlarla, giyotin ve infaz mangalarıyla donatmıştır.

S: Öldükten sonra bir ödülün olacak mı peki?

170 C: Evet. Hem de büyük bir ödül. Öldükten sonra, Sermaye oturup dinlenmeme izin verecek. Artık ne bugünün ya da yarının rızkını düşünmek zorunda kalacağım; ölümün o ebedi huzurunu tadacağım.

3. Kibar Fahişenin Vaazı

(Benim elime ulaşan elyazması tam değil; ilk üç sayfası eksik. Şüphesiz bunlar, ho*r görülenlerin koruyucusu Tanrı-Sermaye'ye yapılan yakınmaları içeriyordu. Basit bir kopyacı olmam sebebiyle, her türlü tekrardan yazma girişiminden kaçındım. Tutulan bu marjinal notlar, bu vaazı kaleme alan Papa'nın elçisinin, işbirlikçi olarak Galler Prensi'ni, ipek ve kumaşlarıyla tüm dünyada nam salmış iki sanayi zengini Bay Bonnet ve Pouyer-*

Quertier'i ve yatağına bütün zengin düğün alayını alan o ünlü kibar fahişe Cora Pearl'ü seçtiğini düşünmemize neden olmaktadır.)

***

(...) Cehaletin karanlık yollarında yürüyen ve rehberi o kıt aklın zayıf, titrek ışıkları olan insanlar, kibar fahişeyle dalga geçer ve ona hakaret ederler. Onu, o ahlak anlayışlarıyla cümle aleme rezil ederler; kulağına o gösterişli erdemlerini fısıldarlar; ona karşı olan öfke ve nefreti körüklerler; o, kötülüğün kölesi, hainliğin kraliçesi ve insanlığın suyunu çıkaran bir değirmen taşıdır; o, körpe gençlerin ahlakını bozar ve ihtiyarların o kır saçlarını kirletir; o, kadını kocasından ayırır ve doymak bilmeyen, susamış dudaklarıyla ailelerin servetini ve onurunu içine çeker.

Ah benim kız kardeşlerim! Size duyulan bu hoyrat öfke ve bu adi kıskançlık, size duyulan kinle ve atılan çamurlarla birlikte, kibar fahişenin o yüce imajını kirletmektedir. Bununla beraber, bundan on dokuz yüzyıl öncesinde, uydurma tanrıların sonuncusu olan Nazaretli İsa, Magdalalı Meryem'i insanlığın yüzkarası olmaktan kurtardı ve onu cennetin başköşesine, azizlerinin ve ermişlerin yanına yerleştirdi.

Gerçek Tanrı'nın, yani Sermaye'nin gelişinden önce, dünyaya kimin hükmedeceği konusunda aralarında çekişen dinler ve birbiri ardına insanın kafasına yerleşen Tanrılar, evli kadının hareme kapatılmasını, bilim ve özgürlük ağacının meyvelerini sadece yosmaların yemesine müsaade edilmesini emrediyordu. Babil'in büyük tanrıçası Mylitta-Anaitis, "o kurnaz cadı, o baştan çıka-

ran fahişe", tebaasına onu fahişelikle onurlandırmalarını emrediyordu.

İnsan-Tanrı Buda, Vesali'ye gelip, papazların ve cübbelerini giyip gelen yargıçların önünde kuyruğa girdikleri kutsal fahişelerin randevuevinde yaşarken, Yehova, o yaman tanrı, kibar fahişelerin tapınağında oturuyordu[68].

İnançlarıyla aydınlandıkları için, ilkel toplum insanları kibar fahişeyi tanrılaştırıyorlardı; o, yaratan ve yok eden doğanın sonsuz gücünün simgesiydi. Yüzyıllar boyunca, henüz küçük bir çocuk olan insanlığı efsanelerle oyalayan Katolik Kilisesi'nin pederleri, fahişelerle birlikte tanrısal ilhamı bulmaya çalışıyordu. Papa, piskopos ve papazlarını bir kurulda inancın bir dogmasını tartışmak amacıyla topladığı zaman, Tanrı'nın rehberliğiyle, Hıristiyanlığın bütün dalkavukları koşuşturuyordu; çünkü fahişeler, Kulsal-Ruh'u eteğinin altından çıkarıyordu; çünkü fahişeler, Bilginlerin zekasını aydınlatıyordu. Hıristiyanların Tanrısı, yanılmaz Papa hazretlerine yasaları yapma ve bozma hakkını veriyordu. Theodara, seni soylu kaltak...

Bizim Tanrımız Sermaye, kibar fahişeyi çok daha üstün bir yere koyuyor. Artık emir buyurdukları, koltukları sallanan papalar değil; bütün sanat ve zanaatların ustaları olan genç ve kuvvetli binlerce işçilerdir. Onlar dokuyor, dikiyor ve süslüyorlar; odunu, demiri, değerli madenleri işliyor, elmasları yontuyorlar; deniz diplerinden mercan ve inci çıkartıyorlar; saraylar inşa ediyorlar;

68. Papa'nın elçisi Eski Ahit'in bu ayetinden anıştırma yapmaktadır: "Josiah, Sonsuzluk Tapınağı'nda bulunan ve fahişelerin içinde yaşadıkları Sodom evlerini yerle bir eder". (II, Krallar, Böl. XXIII, c. 7.) Mylitta Tapınağı'nda, Babil'in fahişelerinin kutsal görevlerini icra ettikleri buna benzer küçük kiliseleri vardı.

surları süslüyorlar; tuvalleri boyuyor, mermerleri yontuyorlar; roman, tiyatro ve operalar yazıyorlar; kibar fahişeyi eğlendirmek için dans ediyor, şarkılar söylüyor ve oyunlar oynuyorlar. Ne Semiramis'in, ne Kleopatra'nın ne de başka herhangi güçlü bir kraliçenin, her zanaatta usta, her sanat dalında kabiliyetli bu kadar fazla sayıda işçinin oluşturduğu böyle bir uşak sürüsü vardı.

Kibar fahişe, kapitalist medeniyetin süsüdür; toplumun bu süsü olmasa, bu hüzün dolu ve karanlık dünyada hâlâ biraz da olsa, kalan mutluluk da yok olup giderdi. Mücevherler, pırlantalar, sırma kumaşlar birer çocuk oyuncağı gibi değersiz olurdu; şatafat ve sanat -güzelliğin ve şehvetin bu çocukları- yavan ve tatsız olurdu. İnsan emeğinin yarısı değerini kaybederdi; ancak biz alıp sattıkça, Sermaye bilincin efendisi oldukça, kötülükleri ve erdemleri belirleyen Sermaye oldukça, bu şehvet malı da en değerli olarak kalacak ve Sermaye'nin seçilmişleri, yüreklerini kibar fahişenin boyalı dudaklarının soğukluğuyla ferahlatacaklar..

Eğer aklı, insanı aptallaştırmasaydı ve inanç, insanın anlayışının kapılarını açsaydı, anlardı ki zenginliklerin, şatafatın ve gücün çok yakıştığı kibar fahişe, Tanrı'nın halkları harekete geçiren ve toplumları dönüştüren itici bir gücüdür.

Karanlık Ortaçağ döneminde, Efendimiz Sermaye, henüz annesinin kucağında sessizce debelenen bir çocuğa benzese de, gizliden gizliye maddi şeylerin derinliklerinde kendini belli ediyordu. Hiçbir vahiy onun gelişini haber vermese de, onun gelişinden habersiz olan insanoğlunun kalbi sevinçten atmasa da, Sermaye yine de insanoğlunun davranışlarını yönetiyordu. Avrupa Hıristiyanlarının ruhlarını, onları karınca yollarından daha

dar olan Asya'nın o uzun yollarına gönderen vahşi bir öfkeyle doldurdu . O zamanlarda, insanoğlunun başındakiler, yengeçler gibi kabuklarının altında yaşayan, sert etler yiyen ve sert içkiler içen, mızrak kullanmaktan başka hiçbir şeye önem vermeyen, çelik kılıçlardan başka hiçbir lüksü tanımayan iğrenç feodal beylerdi. Bu ilkelleri harekete geçirmek için Tanrımız, onların kurşundan daha ağır olan zekalarının seviyesine inmek zorunda kaldı; onlarda Haçlı Seferleri'ne katılma, Filistin'e gidip aslında hiçbir zaman var olmamış bir mezarın taşlarını kurtarma fikrini uyandırdı. Tanrı aslında onları, Doğu'nun kibar fahişelerinin ayağına götürüyordu; zevk ve ihtişamdan onların başını döndürüyor ve kalplerine o tanrısal tutkuyu, altın sevdasını yerleştiriyordu. Baykuşların uğuldadığı, o küçük karanlık şatolarına döndükleri zaman da, akılları hâlâ altında, o loş eğlencelerde, Arabistan'ın kokularında ve o tüysüz kibar fahişelerin tatlı okşamalarında kaldığı için, o kıllı ve beceriksiz, örgü örmek ve çocuk doğurmaktan başka hiçbir şey bilmeyen karılarından tiksindiler. Barbarlıklarından yüzleri kızardı ve genç bir annenin doğacak çocuğuna beşik hazırlaması gibi, Tanrı-Sermaye'nin gelişinin şerefine, Akdeniz'in şehirlerini kurdular ve Avrupa'nın dükleri ve krallarına özgü saraylar inşa ettiler.

Bunu gerçekten söylüyorum size, Kibar fahişe, Tanrı için çok değerlidir; hem de para babalarının hissedarların parasına verdiği değerden çok daha fazla. O, Tanrı'nın en sevdiği kızıdır; diğer bütün kadınların onun iradesine hemencecik boyun eğdikleri kızı. Kibar fahişe, ne tartılabilen ne de ölçülebilen şeylerin ticaretini yapar. O, mübadelenin o kutsal yasalarından kurtulan, maddi olmayan şeylerin ticaretini yapar. O, bakkalın sabun

veya mumu sürekli satması gibi, şairin ülküsünü sürekli satması gibi aşk satar. O, kendini satar. Ancak, aşkı satarken kadın cinsiyetine bir değer verir; öyleyse, onun cinsiyeti Tanrımızın nitelikleriyle bağdaşır; Tanrı'nın bir parçası haline gelir. O, Sermaye'dir artık. Kibar fahişe, Tanrı'nın canlı bir örneğidir.

Ah siz romancılar, tiyatro yazarları, şairler! Bedeninin kullanımını sadece peşin para karşılığında verdiği için kibar fahişeye söven sizler! Sevgisine yüksek bir fiyat biçtiği için onu bataklığa sürükleyen sizler, çayırlarda otlayan ineklerden daha safsınız. Öyleyse, Tanrı'nın bir parçası olan bedenini inkar etmesini, onu kaldırım taşlarından daha ucuza vermesini mi istiyorsunuz? Siz ahlakçılar, kökenleri, kötülükleri besleyen çok pis yerlerden gelen sizler ona, saf altını aşktan yanan yüreklere tercih etmesinden dolayı sitemlerde bulunuyorsunuz. Ya siz darkafalı filozoflar, kibar fahişeyi, ağzını avlarının o çırpınan bedenleriyle tıkabasa dolduran bir atmaca gibi mi görüyorsunuz? Pintiliğiniz tutan hepiniz, kibar fahişeyi onu satın aldığımız için mi daha az arzu edildiğine inanıyorsunuz? Peki, bedenimizi ayakta tutan ekmeği, yüreğimizi ısıtan şarabı satın almıyor muyuz? Milletvekillerinin vicdanını, papazların dualarını, askerlerin cesaretini, mühendisin bilimini, hazinedarın onurunu satın almıyor muyuz?

Tanrı-Sermaye, birkaç frank için veya birkaç kuruş için kendilerini askerlere ve işçilere satan, bedenlerinin delisi haline gelmiş fahişeleri lanetler; vebadan daha korkunç bir şekilde fakirlerin o kaba zevklerine işkence eder. Tanrı, Venüs'ün[69] kızlarının bedenlerini zehirler;

69. Venüs: Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası. (ç.n.)

onları, Alfonso'nun[70] o sert ve güçlü akıntılarına bırakır; onları, tıpkı pazarlardaki çürümüş etler gibi polisin kontrolü altına verir.

Ancak, Tanrı-Sermaye'nin o güçlü ihsanına sahip olan kibar fahişe, sizin o ahlakınıza ve tüyleri yolunan bir kazın nafile çığlıklarından çok daha saçma olan o tumturaklı sözlerinize kulaklarını tıkar; ruhunu, hiçbir aşk ateşinin çözemeyeceği kutup buzlarıyla kaplar; zira kendisini aşkına feda eden ve satmayan *Kamelyalı Kadın*'da[71], mutsuzluk kendini üçe katlar: Tanrı, zevkten kendinden geçen âşık kibar bir fahişeyi terk eder; eğer kalbi pıt pıt atıyorsa, bütün duyguları harekete geçiyorsa, âşığından önce gelmesi gereken müşteri, öfke ve hayal kırıklığıyla, taze bir mal bulmak yerine sadece tutuşmuş ve bitkin bir vücut bulur. Kibar fahişe, müşterilerin o yakıcı dudaklarını onun tazeliğini bozmadan, hiçbir tutkunun kanat çırpamadığı porselen vücudunun üzerinde gezdirmeleri için kendini o çekici duygusuzluğu ile kaplar; müşteriler aşk sarhoşluklarını vücutlarının bu birleşiminden elde etmek zorundadır; yoksa kibar fahişenin okşamalarının ateşi ve kucaklamalarının sıcaklığından değil; zira müşteri kibar fahişeyi öpücüklere boğarken, onun ruhu alacağı parayı düşünmek zorundadır.

Kibar fahişe, onu satın alanları dolandırmaktadır; onları, onlara verdiği zevki ateş pahasına almak zorunda bırakır; bu zevki satarken de aslında mal var olmadığı için, hile ve hırsızlığın dini erdemlerin temeli olduğuna inanan Tanrımız Sermaye, kibar fahişeyi kutsar..

70. Alfonso (Alphonse): A. Dumas'nın bir piyesine verdiği addır ve genelde, 19. yy.da Fransa'da geçimini kadınları satarak kazanan erkekleri tanımlamak için kullanılan bir erkek ismidir. (ç.n.)

71. Kamelyalı Kadın: A. Duman'nın 1848'de yayımlanan romanı. (ç.n.)

Beni dinleyen bayanlar, sizlere kibar fahişenin o anlaşılması güç duygusuzluğunun, Sermaye'nin seçilmişlerinin hepsini vücudunun şölenine davet edip onlara "Bu benim tenim, bu benim kanım, hadi buyurun alın, yiyin ve için," diyen o mermer gibi soğuk kibar fahişelerin gizemini açıklayacağım.

***

Herkesin övüp bitiremediği ama evden kaçmakta sabırsızlanan ve kocasının evinde oturmaktan bıkıp usanan, ev işlerinde becerikli ve sadık bir eş, erkeği hemcinslerinden koparır. Yüreğinde kıskançlığın, ödlerini koparan o toplum karşıtı tutkunun yeşermesine neden olur ve erkeği eve hapseder; onun etrafını ailenin o bencil duvarlarıyla örer. Kibar fahişeyse erkeği tam tersine, ailenin ve tutkuların boyunduruklarından kurtarır.

Para, erkekler arasındaki mesafelerin artmasına neden olur; kibar fahişeyse onları birbirine yaklaştırır, onları birleştirir. Gerdek odasında, çıkarlarının birbirinden ayırdığı erkekleri tanımlanamaz ama derin ve dile getirilmeyen gizli bir sözleşmeyle birleştirir; onlar, aynı kibar fahişeden yiyip içiyorlar. Aynı sunağın üzerinde kudas ayininden geçiyorlar.

Aşk, insanın kafasını karıştıran o hoyrat ve vahşi tutku, insanın bütün menfaatlerini ihmal etmesine ve feda etmesine neden olur ve kibar fahişe, aşkın yerini, fındıkçı bir karıyla, maden suları gibi fokur fokur eden ama sarhoş etmeyen, para karşılığı yapılan basit çapkınlıklarla doldurur. .

Kibar fahişe Tanrı'nın bir hediyesidir; o, seçilmişlere hovardalığın ve şatafatın yüce inceliklerini öğretir;

onları, sonbahar yağmurları gibi bıktıran miraslarıyla teselli eder. İhtiyarlık onları paçasından yakaladığı, onları buruş buruş yaptığı, gözlerinin ferini yok ettiği, el ve ayaklarını titretmeye ve soluklarını kesmeye başladığı ve kadınların gözünde iğrenç bir şey haline getirdiği zaman, kibar fahişe yaşlılığın bu çilelerini dindirir; altınlarıyla satın aldıkları o geçici zevki, fahişelerin hiçbir şeyin yıldırmadığı bedenlerinde hâlâ bulabilirler. Kibar fahişe, yeni bir şarabı işleyen bir mayadan daha etkili şekilde, zenginliklere baş döndüren dairesel bir hareket kazandırır; o çılgın valsin üzerine milyonları, en sağlam zenginlikleri saçar. O solgun ellerinin arasında madenler, fabrikalar, bankalar, devlet rantları, bağlar, bahçeler, buğday tarlaları erir, parmaklarının arasından kayıp gider ve ticaret ve sanayi sularına karışırlar. Leşlere üşüşen böcekler, kibar fahişeyi kuşatan uşak, tüccar ve tefeci yığınları kadar çok değildir: bunlar da kibar fahişenin eteğini salladığı zaman dökülen altınları toplamak için dipsiz ceplerini bir karış açmaktadırlar.

Bir fedakârlık örneği göstererek, uşakları ve onu dolandıran tüccarları zengin etmek için âşıklarını mahvetmektedir.

Eğer kibar fahişe, yeni zevkler ve gün yüzü görmemiş saçmalıkları keşfetmeleri için onları kafalarını çalıştırmaya zorlamasaydı, sanayiciler ve sanatçılar ayakta uyuyor olurlardı; zira en iyisine susamış olduğu için, iğreneceği tek bir şeyi ve zevk aldığı tek bir keyfi vardır.

İş kısaltan makine, kadın ve erkek işçileri bütün kötülüklerin anası olan işsizliğe mahkum eder; harcamaları belli bir toplumsal düzeyin seviyesine yükselten kibar fahişe;, makine sanayi, lanet proleterlere bütün erdemlerin kaynağı olan işi sağlamak için geliştikçe, gereksi-

nimlerini ve şatafatını artırır.

Fabrikaların ve dükkânların beyleri, servetleri yiyip bitirdikçe ve onları hareket halindeki bir ordu gibi harap ve un ufak ettikçe kibar fahişeye taparlar; o, sanayi ve ticaretin gücünü ve hayatını devam ettirebilmesini sağlayan koruyucu melektir.

Geçmişin uydurma dinlerininkinden daha arı ve daha seçkin olan Sermaye'nin ahlak anlayışı, insanların eşit olduğunu söylemez; yalnızca çok ufak bir azınlık Sermaye'nin nimetlerini paylaşmaya çağırılır. İlkel dönemlerde olduğu gibi Fallus[72] insanları artık eşit kılmıyor. Kibar fahişe, köylülerin ve taşralıların öpücükleriyle kirlenmemelidir; zira Tanrı-Sermaye, doğanın ve sanatın hoş ve değerli şeylerini seçilmişlerine saklar.

Tanrı'nın, zenginlerin ve güçlülerin mutlulukları için ayırdığı kibar fahişe, toplumsal ikiyüzlülüğünün örtüsünü kaldırmaya, avamın mide bulandırıcı iğrençlikleriyle ilgilenmeye mahkum ediliyorsa, o da eğlence ve şatafat içinde yaşar; saygı duyulan ve saygı duyulabilinen burjuvalar ve soylular sıradan bir kadını, özel bir kadın haline getirme onurunu yalvarırcasına istemektedir ve kibar fahişenin, bu çılgın evlilik serüvenlerine son verip mantıklı bir evlilik yaptığı da olur. Hayatının ilkbaharında, kapitalistler, kibar fahişenin hor gördüğü kalplerini ve saçıp savurduğu servetlerini onun ayaklarına sererler; sanatçılar ve edebiyatçılar, o çıkarcı ve aşağılık saygılarıyla birlikte dalkavukluk ederek onun etrafında koşturup dururlar; hayatının sonbaharında ise, yorulan ve yağ bağlayan kibar fahişe dükkânı kapatır ve bir ev açar; önemli adamlar ve namuslu geçinen kadın-

72. Phallus (Fallus): Bereketi simgeleyen erkek organı; ayrıca Yunan mitolojisinde komedyanın başlangıcını da simgeler. (ç.n.)

lar da onun etrafını, seks emeğinin ödülü olan servetini onurlandırmak amacıyla dostlukları ve o içten ilgileriyle çepeçevre sararlar.

Tanrı, kibar fahişeyi lütuflarına boğar; basiretsiz doğanın güzellik ve edayla yaratmadığı kibar fahişeye, Sermaye'nin gözdelerinin o seçkin ruhlarını baştan çıkarıp kendine kul köle eden şıklığı, güzelliği, cinsel çekiciliği ve gül kokusunu verir.

Tanrı, cinsiyetinin verdiği zayıflıktan dolayı onu koruma altına alır. Huysuz doğa, kadını türünün devamını sağlama göreviyle cezalandırır; ancak ana karnını kıvrandıran bu dayanılmaz acılar sadece âşıklara, evli kadınlara bahşedilmiştir. Tanrı, merhametiyle, kibar fahişeyi hamileliğin verdiği bozulmalardan, izlerden ve çocuk doğurma görevinden muaf tutar; ona kısırlığı, herkesin imrendiği bu lütfu bahşeder. Bakire Meryem'e
180 yakarması ve ona aldatan kadınların o coşkulu dualarını göndermesi gerekenler, evli kadınlar ve âşıklardır: "*Ah kutsal bakire, günahsız hamile kalan sen, hamile kalmadan günah işlememi sağla!*"

Kibar fahişe üçüncü bir cinse aittir; insanlığın doğurma görevini, o pis ve korkunç görevi, halktan gelen kadına bırakmıştır[73].

Yazgı, kibar fahişeyi toplumun alt tabakalarından toplamaktadır. Dünyanın bu kadar yüce bir konumuna sahip kibar fahişenin hayvan pisliğinden çıktığını görmek bir utanç, içler acısı bir durum değil midir?

Beni dinlemekte olan bayanlar, sizler üst sınıflara

73. Bu vaazı kaleme alanlar Aguste Comte'un düşüncesinden ilham almışlardır. Olgusallığın kurucusu, gebelik ve doğumdan kurtulmuş üstün bir kadın ırkının oluşumunu önceden haber veriyordu. Kibar fahişe aslında burjuva filozofun idealini gerçekleştirmektedir.

aitsiniz ve unutmayın ki eski soylular, nikahsız karılarını soylu olmayanlardan seçtiği için XV. Louis'ye sitemlerde bulunuyorlardı; kibar fahişeleri Sermaye'nin seçilmişlerinin arasından çıkmasını, en değerli ayrıcalıklarınızdan biriymiş gibi bir onur, bir hak olarak ilan edin. Aranızdan birçoğu evli bir kadın olmanın gerektirdiği can sıkıcı görevleri küçümsediği için zaten çoktan kendilerini kibar fahişe olarak satmaktadırlar; ama bedenlerinin ticaretini utana sıkıla, ikiyüzlü bir biçimde yapmaktalar. Fahişelik mesleğini icra edebilmek için kendilerini belediyelere kaydettiren Eski Roma'nın kadınlarını örnek alın; sadece kölelere yakışan o modası geçmiş, saçma önyargılardan silkelenin, onları yerlere atın ve ayaklarınızla çiğneyin. Tanrı-Sermaye dünyaya yeni bir ahlak getiriyor; insan özgürlüğünün dogmasını ilan ediyor: Biliniz ki özgürlüğü sadece kendinizi satma hakkını kazanarak elde edebilirsiniz. Kendinizi satarak ailevi kölelikten kurtulun!

Kapitalist toplumda kibar fahişenin işinden daha onur verici bir iş yoktur; kadın emekçinin işine bir bakın, onu bir ele alın ve sonra da kibar fahişeninkini bir gözlemleyin; uzun ve tekdüze bir günün ardından hor görülmüş, solmuş ve yorgunluktan bitmiş kadın işçinin zayıf ellerinde sadece açlıktan ölmemesini sağlayacak kadar önemsiz bir para kalır. Küçük bir tanrı gibi neşeli kibar fahişeyse, yatağından veya kanepesinden kalkar, o parfümlü saçlarını sağa sola atarak altın ve kâğıt paralarını umursamaz bir şekilde sayar. Yaptığı iş vücudunda ne yorgunluğa ne de kire sebep olur; ağzını yıkar, dudaklarını siler ve gülerek "sıradaki!" der.

Eski ahlakın zamanı geçmiş öğütlerini durmaksızın geveleyen siz geviş getiren filozoflar söyleyin bize öyleyse, hangi iş Tanrı-Sermaye'nin daha çok hoşuna gi-

der? Kadın işçilerininki mi, yoksa kibar fahişeninki mi? Sermaye, bir malın değerini, kendisini satmasına olanak sağlayan fiyatıyla belirler. Hadi bakalım sizi yalancı sofular! Bu kadar sayısız insan uğraşının arasında, seks işi kadar kazanç getiren herhangi bir kol ve kafa emeği bulun. Ne aydının bilimine ne askerin cesaretine ne yazarın dehasına ne de işçinin kabiliyetine, herhangi birine Cora Pearl'ün öpücükleri kadar fiyat biçildi. Kibar fahişenin işi kutsal bir iştir; Tanrı Sermaye'nin diğer hepsinden fazla ödüllendirdiği bir iş.

Benim sevgili kız kardeşlerim, dinleyin beni! Beni dinleyin! Tanrı benim aracılığımla konuşuyor:

Eğer Tanrı, kadın işçinin vücudunu mahveden ve zekasını yok eden o bunaltıcı işlerden tiksindiğiniz için sizi terk ederse, fahişelik yapmayın!

Ev kadınlığının bitkisel yaşamına can atmanız amacıyla eve kapatıldığınız ve o iğrenç tutumluluğa mahkum edildiğiniz için fahişelik yapmayın; ailenizin evinde yalnız başınıza yaşamanız amacıyla çeyizinizi kibar fahişelerle yiyen kocanız tarafından terk edildiğiniz için fahişelik yapmayın!

Ama eğer özgürlüğünüzden, onurunuzdan, şerefinizden ve dünya üzerindeki mutluluğunuzdan kaygı duyuyorsanız, fahişelik yapın!

Eğer kadın emekçinin yaptığı küçük düşürücü işleri isyan etmeden yapamayacak kadar fazla gururunuz varsa, fahişelik yapın!

Eğer medeniyetin eğlencelerinin ve zevklerinin kraliçesi olmak istiyorsanız, fahişelik yapın!

Sizler için istediğim iyilik budur!

Amin

4. Ketuvim[74] ya da Kapitalist'in Kitabı

Bu kitap, onu okuyan ve onun hakkında notlar alan birçok kapitalistin elinde dolaşmıştır; işte o notlardan birkaç tanesi:

"Şüphesiz ki kutsal bilgeliğin öğütleri, ücretlilerin o kalın kafaları tarafından kötü bir şekilde yorumlanırdı. Onun volapük[75] diline ya da başka diğer kutsal bir dile çevrilmesi konusunda hemfikirim."

İmza: Jules Simon

"Eski Ahit'in Ketuvim okumalarını dine saygısı olmayanlara yasaklayan Yahudi doktorlarını örnek almak ve Kapitalist'in Kitabı'nı sadece bir milyonu olan kültürlü kişilere vermek gerekir."

İmza: Bleichroeder

"Bir milyon frank ya da mark bana çok sefil bir rakam gibi göründü; bunun bir milyon dolar olmasını teklif ediyorum."

İmza: Jay Gould

A- Tanrı-Sermaye'nin Doğası

1. Senin Tanrı'nın, Sermaye'nin sözlerine kulak ver.
2. Ben, insanları yiyen bir yamyam Tanrıyım; ben,

74. L'Ecclésiaste: İbranice *Qohelet* sözcüğünün Yunanca karşılığıdır ve Fransızca'ya buradan gelmiştir ve Tanah'ın üçüncü ve son şekli olan Ketuvim'e (yazılar) ait İbrani incilidir. Bu kitap, belgesel, tarihsel ve şiirsel bölümlerden oluşur. (ç.n.)

75. Volapük dili: Alman din adamı Johann Martin Schleyer tarafından oluşturulan yapay bir dildir. (ç.n.)

soframı işliklere kurar ve ücretlileri sömürürüm; emekçilerin silik hayatlarını kutsal sermayeye dönüştürürüm. Ebedi varlığım sadece fani bir bedendir; mutlak gücüm de insanoğlunun zayıflığıdır. Sermaye'nin devinimsiz gücü, ücretlinin gücünden kaynaklanmaktadır.

3. İlkelerin ilkesi: Her üretim benimle başlar, her mübadele sonunda bana varır.

4. Ben yaşayan, her yerde bulunan Tanrıyım: Demiryolları, yüksek fırınlar, buğday taneleri, bağlar, gümüş ve altın paralar, evrensel Sermaye'nin dağınık üyeleridir.

5. Ben, uygar dünyanın sınırsız ruhuyum, sonsuz çeşitlikteki bir bedende. Alınan ve satılan şeylerde varlığımı sürdürürüm. Ben her malda harekete geçerim ve benim canlı bütünlüğüm dışında bir tane varlık bile yoktur.

184 6. Ben, altında parıldar ve gübrede pis kokarım. Şarapta neşe verir, sülfatta eritirim.

7. Sürekli olarak büyüyen varlığım, maddenin arasından görünmeyen bir ırmak gibi kayıp gider; varlığım bütün hayal gücünün ötesinde bölünebildiği ve tekrar bölünebildiği için, her malın üzerine geçirdiği özel biçimlere kendini hapseder ve bıkmadan usanmadan kendimi o maldan diğerine aktarırım: Bugün ekmek ve et, yarın üreticinin emek gücü, ertesi gün demir külçe, hasa parçası, bir tiyatro eseri, yüz kilo yağ ve gübre çuvalı. Sermaye'nin başka bir varlığa geçişi asla durmaz. Benim varlığım asla ölmez; ancak aldığı biçimler geçicidir; yok olur ve giderler.

8. İnsan, vücudumu görür, hisseder, tadar, ona dokunur ama Esîr'den[76] daha ince olan ruhum duyularla

76. Esîr: Evrenin boşluğunu doldurduğuna inanılan madde. (ç.n.)

algılanamaz. Benim ruhum kredidir. Kendini belli etmek için de bir vücuda ihtiyacı yoktur.

9. Bérzelius[77] ve Gerhardt'tan[78] daha fazla kimyacı olan ruhum, geniş kırları, devasa makineleri, ağır metalleri ve anıran sürüleri kâğıt senetler haline getiririm; elektriklenmeyle harekete geçen mıknatıs tozlarından daha hafif olduğu için kanallar, yüksek fırınlar, madenler ve fabrikalar benim kutsal tapınağımda, Borsa'da elden ele dolaşırlar.

10. Banka'nın hüküm sürdüğü ülkelerde bensiz hiçbir şey başlamaz ve bitmez. Ben emeği verimleştiririm; doğanın karşı konulamaz güçlerini insanoğlunun hizmetine sunarım ve eline bütün bilimlerin o sağlam kaldıracını veririm.

11. Toplumları, ticaretin ve sanayinin altın ağlarıyla sarıp sarmalarım..

12. Bana sahip olmayan insan, Sermaye'si olmayan insan, her türlü ölüm ve işkence aletleriyle donanmış, acımasız düşmanlarla çevrili bir şekilde, hayatta çırılçıplak ilerlemektedir.

13. Sermaye'si olmayan insan eğer bir boğa gibi güçlüyse, onun omuzlarına daha ağır yükler koyarız; eğer bir karınca gibi çalışkansa, işini ikiye katlarız; eğer bir eşek gibi kanaatkârsa, yem'ini azaltırız.

14. Sermaye olmadan bilim, erdem, emek nedir ki? – bir hiçlik, ruhun kemirilmesi...

15. Sermaye'nin lütfu olmadan bilim, insanı çılgınlığın yollarına saptırır: Emek ve erdem insanı sefaletin yıkıntıları arasına fırlatır.

77. Jöns Jacob Berzelius (1779-1848): Modern kimyanın babası olarak tanınan İsveçli kimyager. (ç.n.)

78. Charles Frédéric Gerhardt (1816-1856): Fransız kimyager. (ç.n.)

16. Ne bilim ne erdem, ne de emek insanın ruhunu tatmin eder; onun açgözlülüğünü ve tutkularını doyuran benim: Sermaye.

17. Kendimi ister veririm, istersem de geri çekerim; kimseye de hesap vermem.. Ben, canlı ve ölü şeylere hükmeden mutlak gücüm.

B. Sermaye'nin Seçilmişleri

1. Dünyaya bir solucan gibi çırılçıplak gelen ve bir kukla gibi tabutun içine kapatılan insanoğlu -bu iğrenç çamur birikintisi- yeraltında çürüyecek ve onun çürümüş etleri de tarlalardaki otların gübresi haline gelecektir.

2. Yine de benim, güneşin altında var olan en yüce şey olan Sermaye'nin, kendimi göstermek için seçtiğim yer, bu kokuşmuş çöp poşetleridir.

3. Midyeler ve salyangozlar, hayvansal doğalarının niteliklerinden ötürü bir değere sahiptir; kapitalist ise yalnızca, onu seçilmiş olarak bahşettiğim için bir önem taşımaktadır; sadece temsil ettiği Sermaye sayesinde bir değeri vardır.

4. Haini, hainliğine rağmen zenginleştiririm. Dürüst adamı, hakkaniyetine rağmen fakirleştiririm.

5. Ben, kapitalisti ne onun zekası, ne dürüstlüğü, ne güzelliği, ne de gençliği için seçerim; onun aptallığı, kötülükleri, çirkinliği ve kocamışlığı, hepsi benim sınırsız gücümün bir göstergesidir.

6. Kapitalistler erdemin, güzelliğin ve dehanın canlı bir örneğidir; çünkü onları seçilmişler haline getiren benim. İnsanlar, onun budalalığını ruhani bir şey olarak görüyor ve dehalarının sadece bilgiçlerin bilimiyle

uğraştığını doğruluyorlar; şairler, ondan ilham kaynağı olmasını istemektedir; sanatçılar, onun eleştirilerini önemli bir kanı gibi dizlerinin üstüne çökmüş bir şekilde kabul etmektedir; kadınlar, onun ideal bir Don Juan olduğuna dair yeminler etmektedir; filozoflar, onun kötülüklerini birer erdem haline getirmektedir; iktisatçılar, onun aylaklığının toplumsal dünyanın itici gücü olduğunu keşfetmektedir.

7. Bir ücretliler sürüsü, yiyip içip keyfine bakan ve yeme içmeden, hazmetmekten yorulduğu için dinlenen kapitalist adına çalışmaktadır.

8. Kapitalist ne eliyle ne de kafasıyla çalışmaktadır.

9. Toprağı işlemesi, metalleri dövmesi ve kumaşları dokuması için kadın ve erkeklerden oluşan bir hayvan sürüsü vardır; işlikleri idare etmesi için ustaları ve yöneticileri vardır; kapitalist kendini ayakyolu görevine adamıştır; o, gübre üretmek için yiyip içmektedir.

10. Seçilmişi, yaşam boyu süren bir rahatlıkla beslerim; zira dünya üzerinde yeme içmeden, keyif sürmekten ve eğlenmekten daha gerçek ve daha iyi bir şey var mıdır? Gerisi, bir hiçlik ve ruh kemirilmesidir.

11. Ben, hayatın seçilmiş için hoş ve güzel olması adına, acılarını dindirir ve her şeyin güçlüğünü ortadan kaldırırım.

12. Görmek için bir organ vardır; koku almak, dokunmak, tatmak, duymak ve hatta aşk için de organlar vardır; seçilmişin gözlerinin, ağzının ve diğer organlarının arzu ettiği hiçbir şeyi ondan esirgemem.

13. Erdemin iki yüzü vardır: Kapitalistin erdemi mutlu olmaktır; ücretlinin erdemi ise yoksunluklara katlanmaktır.

14. Kapitalist, dünya üzerinde onu mutlu kılan her

şeyi elde eder; o bir efendidir. Eğer kadınlardan bıktıysa, duygularını bakir çocuklarla harekete geçirir.

15. Kapitalist kanundur. Yasa koyucular, yasaları onun lehine kaleme alır ve filozoflar da onların âdetlerine göre ahlakı oluşturur. Onun eylemleri adil ve iyidir. Onun çıkarlarına zarar veren her eylem bir suçtur ve cezalandırılmalıdır.

16. Ücretlilerin hiç bilmediği eşsiz mutluluğu seçilmişlere saklarım. – Kâr etmek en büyük zevktir.- Eğer seçilmiş, kârını kasaya koyarsa, karısını, annesini, çocuklarını, köpeğini ve onurunu kaybeder ve olacaklara katlanır. Artık kâr elde edememek, kapitalistin asla teselli bulamayacağı bir felakettir.

C. Kapitalistin Görevleri

1. Çok kişi çağrılır ama çok azı seçilir; her geçen gün seçilmişlerimin sayısını biraz daha azaltıyorum.

2. Kendimi kapitalistlere veriyorum ve kendimi onların arasında paylaştırıyorum; her seçilmiş, üstün Sermaye'nin bir parçasını emaneten alır; bu zevki sadece onu büyütür ve ona yeni yavrular sağladıkça koruyabilir. Sermaye, onun yasasına uymayanlardan el çeker.

3. Kapitalisti artı-değer yaratması için seçtim; sermaye biriktirmek onun görevidir.

4. Kâr avında rahat ve özgür olmak için kapitalist, sevgi ve dostluk bağlarını koparır; o, eğer orada bir kazanç varsa, ne arkadaş ne erkek kardeş ne anne ne kadın, ne de çocuk tanır.

5. O, fanileri bir ülkeye veya partiye hapseden gereksiz sınırlardan taşar. Seçilmiş, bir Rus, bir Polonyalı, bir

Fransız veya Prusyalı olmaktan önce bir sömürücüdür; o, hem monarşist, hem cumhuriyetçi, hem muhafazakâr, hem radikal, hem Katolik, hem de hür-düşünürdür. Altının bir rengi vardır; ancak altın karşısında kapitalistin fikirleri hiçbir renge sahip değildir.

6. Kapitalist için gözyaşlarıyla ıslanmış gümüş, kana bulanmış gümüş, çamura batmış gümüş arasında hiçbir fark yoktur.

7. O, kendini halkın önyargılarına kaptırmaz. Kaliteli mallar teslim etmek için değil, çok kâr sağlayan mallar üretmek için üretim yapar. Ortakların paylarını ayırmak için değil, onların sermayelerine el koymak için finansal şirketler kurar; zira küçük sermayeler büyüklere aittir ve onun da ötesinde, zamanla onları da yiyip bitirmek amacıyla onları kontrol altında tutan çok daha büyük sermayeler vardır. Sermaye'nin kanunu böyledir.

8. İnsanı, kapitalist şerefe nail etmekle, aslında ona insanlar ve şeyler üzerindeki mutlak gücümün bir parçasını geçirmiş oluyorum.

9. Kapitalist şunu diyebilmeli: Toplumun ahlakı benim. Kanun benim tutkularım, benim zevklerim, çıkarlarımdır.

10. Eğer tek bir kapitalistin çıkarları zarar görürse, bütün toplum bundan dolayı acı çeker; zira sermaye birikiminin olanaksızlığı acıların da acısıdır: Çaresi olmayan acıdır.

11. Kapitalist üretim sağlar, üretim yapmaz; çalıştırır ama çalışmaz; bütün zihinsel ve fiziksel uğraşlar ona yasaktır; bu uğraşlar onun kutsal görevinden, sermaye birikimden şaşmasına neden olur.

12. Kapitalist, tekerini boşa döndüren ideolojik bir sincap haline gelmez.

13. O, göklerin Tanrı'nın görkemini gösterdiğini kafaya pek takmaz; bir ağustosböceğinin kıçıyla mı yoksa kanatlarıyla mı şarkı söylediğine veya bir karıncanın kapitalist olup olmadığına bakmaz[79].

14. Şeylerin ne başlangıcından ne de sonundan endişe duyar. Sadece onlardan kâr elde etmeye bakar.

15. Tek metalli ya da çift metalli sikke sistemi konusunda söylev çekme işini politik iktisat teorisyenlerine bırakır; ancak hem altın hem de gümüş paraları ayrım gözetmeksizin cebine indirir.

16. Doğanın fenomenlerinin araştırılması işini, sadece bunu yapmakta iyi olan bilginlere bırakır; doğanın gücünün sanayiye uygulanması işini de mucitlere bırakır; ancak bunlarda sömürülecek bir şey bulduğu andan itibaren bu keşiflere el koymakta sabırsızlanır.

17. İyi ve güzelin aynı ve tek bir şey olup olmadığını bilmek için kafasını yormaz; ancak bu kadar lezzetli ama domuz pisliğinden daha çirkin görünen yer mantarlarından bir ziyafet çeker.

18. Ebedi gerçeklerle ilgili konuşmalara alkış tutar; ancak düzenbazlıklarla günü kurtarma peşindedir.

19. Erdemin, bilincin, sevginin özü konusunda tartışmaya girmez; ancak alış ve satışlarıyla ilgili tartışır.

20. Özgürlüğün nitelik olarak iyi bir şey olup olmadığını araştırmaz; bütün özgürlükleri, ücretlilere sadece onun ismini bırakmak için sahip olur.

21. Hukuk'un Güç'ten daha üstün olup olmadığını tartışmaz; zira Sermaye'ye sahip olduğu için bütün hak-

79. Ketuvim'in yazarı kuşkusuz, karıncaların erzak biriktirerek kapitalist bir faaliyette bulunduğu için Sermaye'nin insanoğlundan önce var olduğunu ileri süren, saçma sapan şeyler anlatan bu can sıkıcı iktisatçılardan anıştırmalar yapmaktadır.

lara da sahip olduğunu bilir.

22. O, ne genel seçime karşıdır ne de ondan yanadır; ne de temsili seçime karşıdır ne de ondan yanadır; çünkü o, ikisinden de faydalanır: temsili seçimin seçmenlerini satın alır; genel seçimin seçmenlerini ise dolandırır. Birini seçmek zorunda kalsa, en hesaplısı olduğu için genel seçimi seçer; zira temsili seçimin seçmenlerini ve seçilmişlerini satın almak zorunda kalırsa, genel seçimin seçilmişlerini satın almak yeterli olacaktır.

23. Kendini serbest mübadele ve himayeci ekonomi-politikası konusundaki çene çalmalara karıştırmaz; ticaretinin ve sanayisinin lehine yerine göre serbest mübadeleci, yerine göre himayecidir.

24. Hiçbir ilkesi yoktur; ilkesi olmama ilkesi bile yoktur.

25. Kapitalist, ücretlilerin isyankâr sürüsünü gütmek için kullandığım, elimdeki bükülmez bir değnektir.

26. Kapitalist, yüreğindeki bütün insani duyguları bastırmıştır; o, kimsesizdir; hemcinslerine, yük hayvanına davrandığından daha sert davranır. Erkekler, kadınlar, çocuklar ona sadece birer kazanç makinesi gibi görünürler. Gözlerinin ücretlilerinin sefaletlerini görmemesi, kulaklarının onların öfke ve acı çığlıklarını duymaması için kalbini taşlaştırmıştır ve kalbi atmamaktadır.

27. Kapitalist dokunduğu her kısmı dümdüz ederek yavaşça ve doğrudan inen bir hidrolik pres gibi, ücretlinin suyunu çıkararak ve belini bükerek, içinde ücretlinin kas gücünün ve sinirlerinin olduğu Emek'i sağlar; döktüğü her ter damlası Sermaye'ye dönüşmektedir. Yorgun ve bitkin ücretli, o bükülmüş haliyle artı-değer üreten emek fazlalığını artık sağlayamayacağı için, onu mutfak kırıntıları, süprüntüleri gibi sokağa atar.

28. Ücretliye karşı hoşgörülü olan kapitalist bana ve kendisine ihanet etmiştir.

29. Kapitalist, erkeği, kadını, çocuğu bir ticari mal haline getirir ve sonunda yünü, yağı, herhangi bir ticari malı olmayanlar en azından satacak bir şeyi olsun diye kas güçlerini, zekalarını ve vicdanlarını satarlar. İnsan, sermayeye dönüşmek için ilk başta ticari bir mal olmak zorundadır.

30. Ben, Sermaye'yim; evrenin efendisiyim ve kapitalist benim yeryüzündeki temsilcimdir. Onun gözünde bütün insanlar eşittir; onun sömürüsü altında hepsinin sırtı aynı ölçüde kamburlaşır; gücünü kiraya veren vasıfsız işçi, zekasını sunan mühendis, şerefini satan hazinedar, vicdanını satan milletvekili, namusunu satan sokak kadını, kapitalist için sömürülecek birer ücretlidir.

31. O, ücretliyi yetkinleştirir: Onu, emek gücünü
192 iğrenç ve sahte besinlerle tekrar üretmeye zorlar ki böylelikle emek gücünü daha ucuza satsın; onu, keşişlerin çileciliğini, bir eşeğin sabrını, bir öküzün dayanıklılığını edinmeye zorlar.

32. Ücretli, kapitaliste aittir; onun beygiri, malı, her şeyidir. Güneşin ne zaman doğduğunu, ne zaman akşam olduğunu anlayamadığımız o işliklerde kapitalist, kafasını işten ne bir hareket ne de bir söz yüzünden kaldırması için, ücretliye yüzlerce göz doğrultmuştur.

33. Ücretlinin zamanı para demektir: Kaybedilen her dakika, gerçekleştirdiği bir hırsızlıktır.

34. Kapitalistin zulmü, ücretliyi bir gölge gibi barakasına kadar izlemektedir; zira kafasını okumalarla, sosyalist nutuklarla karıştırmamalı ve vücudunu eğlencelerle yormamalıdır. Ertesi gün işverenine dinlenmiş ve diri bir vücut ile tevekkül eden bir ruh götürmek için,

işlikten çıkınca evine gitmeli, yemeğini yemeli ve yatmalıdır.

35. Kapitalist, ücretliye hiçbir hak tanımaz; çalışma hakkı olan kölelik hakkını bile tanımaz.

36. O, ücretlinin zekasını ve el becerisini çalar ve onu isyan etmeyen makinelere nakleder.

D. Kutsal Bilgeliğin Özdeyişleri

1. Geminin tayfası fırtınaya yakalanmıştır; madenci, grizu ve göçükler arasında yaşamaktadır; emekçi, demir makinelerin aksamları ve çarklarının ortasında gezinmektedir; sakat kalmalar ve ölümler çalışan ücretlinin önünde dikilmektedir; çalışmayan kapitalist, bütün bu tehlikelerden uzaktadır.

2. Çalışma adamın canını çıkarır, onu öldürür ama zenginleştirmez; servet çalışarak değil, başkalarını çalıştırarak elde edilir.

3. Mülkiyet, emeğin ürünü ve tembelliğin ödülüdür.

4. Ne çakıl taşlarından şarap elde edilir, ne de bir cesetten yarar sağlanır; sadece canlılar sömürülür. Bir suçluyu giyotine götüren cellat, sömürülecek bir hayvanın sermayesini kaçırmaktadır[80].

5. Paranın ve getirdiklerinin hiç kokusu yoktur.

6. Para, niceliği ile o utanç verici niteliklerini bağışlatır.

7. Para, ona sahip olanlarda erdem yerine geçer.

8. İyilik, çıkar sağlayan iyi bir yatırım değildir.

80. Ketuvim bize, Victor Hugo ve diğer hümanizm şarlatanlarının idam cezasının kaldırılması için gürültü patırtıyla yürüttüğü kampanyanın kapitalist nedenlerini açıkça göstermektedir.

9. Yatarken, "iyi çalıştım" demek yerine " iyi bir alışveriş yaptım" demek daha iyidir.

10. Ücretlileri günde 14 saat çalıştıran bir patron günü kaybetmemiştir.

11. Ne iyi bir işçiye ne de kötü bir işçiye hoşgörülü olun; zira kötü atın olduğu gibi iyi atın da mahmuzlanması gerekir. .

12. Meyve vermeyen ağaç sökülüp yakılmalıdır; artık yarar sağlamayan işçi açlığa mahkum edilmelidir.

13. İsyan eden işçiyi kurşunla besleyin!

14. Dut ağacının yaprağının satene dönüşmesi, ücretlinin sermayeye dönüşmesinden daha çok zaman almaktadır.

15. Çok çalmak ve az vermek, hayırseverliktir.

16. Servetinin yapımına işçileri katmak işbirliğidir.

17. Emek ürününün en büyük parçasını almak ortaklıktır.

18. Fanatik bir liberal olan kapitalist sadaka vermez; zira sadaka, işsizin açlıktan ölme özgürlüğünü elinden alır.

19. İnsanlar, üreten ve tüketen makinelerden başka bir şey değildir; kapitalist, birilerini satın alır ve diğerlerini de onun arkasına koşar.

20. Kapitalist, ağzında iki dil taşır: Biri satın almak için, diğeri satmak için.

21. Yalan söyleyen bir ağız, para kesesine hayat verir.

22. Kibarlık ve dürüstlük alışverişin zehridir.

23. Herkesi soymak, kimseyi soymamaktır.

24. Kendini kendine adayarak, insanın bir kaniş gibi sadık olabileceğini göster!

25. Namussuz adamdan sakın, ama namuslu adama

güvenme!

26. Söz vermek saflığın ve kibarlığın bir kanıtıdır; ancak sözünü yerine getirmek zihinsel bir zayıflığın belirtisidir.

27. Bozuk paraların üstüne ya hükümdarın ya da Cumhuriyet'in resmi basılır; çünkü gökyüzündeki kuşlar gibi, onlar da avlayana aittir.

28. Altın çamura düşmekle kıymetini kaybetmez.

29. Birçok şeyden endişe duyuyorsun, kendi kendine pek çok sıkıntı yaratıyorsun, kendini dürüst olmaya zorluyorsun, bilgiyi çok istiyorsun, mevkilere can atıyorsun, ayrıcalıklar arıyorsun; bunların hepsi bir hiç; bunlar sadece rüzgâr tarlaları; tek bir gerçek vardır: Sermaye ve yine Sermaye.

30. Gençlik gider, güzellik solar, zeka bulanıklaşır; sadece altın ne yaşlanır ne de kırışır.

31. Para, kapitalistin ruhudur ve eylemlerinin hareket gücüdür.

32. Bunu gerçekten söylüyorum: Kâğıt para ve altınlarla dolup taşan bir cüzdan olmak, yeteneklerle ve erdemlerle dolu biri olmaktan, sebzeleri pazara götüren bir eşek olmaktan çok daha görkemlidir.

33. Deha, karakter, edep, alçakgönüllülük ve güzellik sadece satın alınma değerleri olduğu için vardırlar.

34. Erdem ve emek, eğer başkalarında ise faydalıdırlar.

35. Kapitalist için yiyip içip keyif çatmaktan daha iyi bir şey yoktur; son günlerinde de bu işleri daha belirgin bir şekilde yapacaktır.

36. Güneşin kemiklerini ısıttığı ve tenlerini yaktığı bu adamlar arasında kaldıkça, kapitalist bundan faydalanmalıdır; zira bir ânı iki kez yaşayamayız ve insanın,

onu paçasından yakalayan ve mezara götüren o korkunç ve çekilmez yaşlılıktan kaçma şansı yoktur.

37. Girdiğin mezarda erdemlerin sana eşlik etmeyecektir; orada sadece kurtlarla karşılaşacaksın.

38. Dolu bir midenin, güzel bir hazmın, sağlam ve tatmin olmuş duyuların dışında her şey birer hiçlik ve ruh kemirilmesidir.

E. Son Deyiş

1. Ben, Sermaye'yim; Dünya'nın efendisi.

2. Ben, yalan dolanın, kıskançlığın, cimriliğin ve cinayetlerin eşliğinde ilerlerim. Ben, ailelere ayrılık, şehirlere savaş getiririm. Geçtiğim her yere kin, umutsuzluk, sefalet ve hastalık tohumları atarım.

3. Ben acımasız bir Tanrı'yım. Ben, anlaşmazlıkların ve acıların ortasında kendimi bulurum, ücretlilere işkence eder ve seçilmişlerime, kapitalistlere hoşgörülü davranmam.

4. Ücretli, benden kaçamaz; benden kaçabilmek için dağları aşsa, tepelerin ardında karşısında beni bulur; denizleri aşsa, demir attığı nehirde onu bekliyor olurum. Ücretli benim mahkumum ve yeryüzü de onun hapishanesidir.

5. Kapitalistleri, hastalık bakımından zengin, hayvansı ve kaba bir rahatlıkla tıka basa beslerim; seçilmişlerimi zihinsel ve fiziksel olarak iğdiş ederim: Türleri aptallık ve güçsüzlük içinde sönüp gider.

6. Kapitalistleri, arzu edilen bütün şeylere boğarım ve onların bütün arzularını iğdiş ederim. Onların sofralarını lezzetli yemekler ile donatırım ve iştahlarını yok

ederim. Yataklarını genç ve tecrübeli kadınlarla süslerim ve onların duygularını köreltirim. Bütün evren, onlar için tatsız, can sıkıcı ve usanç vericidir; hayatları onları esnetmektedir; hiçlikten yakarmaktadırlar ve ölüm düşüncesi onları korkudan titretmektedir.

7. Canım istediği zaman, insanların benim aklımı sorgulamalarına izin vermeden, seçilmişleri cezalandırır ve onları sefaletin içine, ücretlilerin cehennemine atarım.

8. Kapitalistler benim araçlarımdır. Onları, salak ücretliler sürüsünü kamçılamak için bin kayışlı bir kırbaç gibi kullanırım. Seçilmişlerimi toplumun ilk sırasına yükseltirim ve onlardan tiksinirim.

9. Ben, insanları yönlendiren ve onların aklım karıştıran Tanrı'yım.

10. Antik çağların şairi kapitalizmden ilk kez bahsedendi ve diyordu ki: "Şimdi kötülükler iyiliklere karışmış durumda; ancak bir gün ne aile bağları ne adalet, ne de erdem kalacak. Aidos[81] ve Nemesis[82] gökyüzüne çıkacaklar ve kötülük de çaresiz kalacaktır."[83] Haber verilen vakit geldi: Denizlerin açgözlü canavarları ve ormanların acımasız hayvanları gibi, insanlar birbirlerini vahşice yemektedir.

11. İnsanların bu bilgeliğine gülüyorum.

"Çalış ve kıtlık sana uğramasın; çalış ve ambarların yiyeceklerle dolsun," diyordu antik bilgelik.

Bense şöyle diyorum:

81. Aidos: Yunan mitolojisinde utanç, tevazu ve alçakgönüllülük tanrıçası. (ç.n.)

82. Nemesis: Yunan mitolojisinde adaleti sağlamak için intikam almayı savunan tanrıça. (ç.n.)

83. İsa'nın gelişini müjdeleyen havarilerinkinden daha gerçek olan bu kehanet Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserinde yer almaktadır.

"Çalış, yoksulluk ve sefalet en sadık arkadaşların olsun; çalış ve evini 'rehinciler'[84] için boşaltırsın."

12. Ben imparatorlukları yerle bir eden Tanrı'yım: Kendini beğenmişleri eşitlikçi boyunduruğumun altına sokarım; insanların kaba ve bencil bireyselliğini ezip geçerim; aptal insanlığı eşitlik adına eğitirim. Ücretlileri ve kapitalistleri bir araya getirir ve onlara geleceğin toplumunun komünist ortamını hazırlama görevini veririm.

13. İnsanoğlu, Brahma'yı, Jüpiter'i, Yehova'yı, İsa'yı, Allah'ı tanrılar katından kovdu. Bense, intihar ediyorum.

14. Komünizm toplumun hükümdarı olduğu zaman, Sermaye'nin hükümdarlığı, yani geçmiş ve şimdiki kuşakların canlı bir örneği olan Tanrı'nın sonu gelmiş olacak. Sermaye, dünyaya artık hükmetmeyecek: O, nefret ettiği emekçilere boyun eğecek. İnsanoğlu artık, kollarının ve kafasının yarattığı eserlere artık diz çökmeyecek. Ayaklarının üstüne basacak ve ayakta, onun efendisi olarak doğayı izleyecek.

198

15. Sermaye, tanrıların sonuncusu olacaktır.

5. Kapitalist Dualar

A. Pazar Duaları

Bu dünyadan olan babamız Sermaye, nehirlerin akışını değiştiren ve dağları delen, kıtaları birbirinden

84. Mont-de-piété: İtalyanca "Monte de pietà"dan Fransızcaya kötü bir şekilde çevrilen ve "merhamet kredisi" anlamına gelen, ödünç para vermek ve insanların elindekilerini daha kolay almak için oluşturulmuş bir topluluktur; bu düşünce ilk kez, İtalyan bir papaz olan Barnabé de Terni tarafından ortaya atılmıştır. (ç.n.)

ayıran ve ulusları birleştiren kudretli Tanrı; krallara, patronlara ve ücretlilere hükmeden, yaşamın kaynağı ve malların yaratıcısı; krallığın bütün dünyaya kök salsın.

Bize, hem iyi hem de kötü mallarımızı alan birçok müşteri ver.

Bize, verdiğimiz bütün işleri isyan etmeden kabul eden ve en düşük maaşı almaktan mutlu sefil emekçiler ver.

Bize, buyruklarımıza inanan enayiler ver.

Bize borçlu olanların borçlarını dürüst bir şekilde ödemesini[85] ve bankaların senetlerimizi vakti gelmeden kırmasını sağla; Mazas'ın[86] kapıları asla bizim üzerimize kapanmasın ve iflası bizden uzak tut.

Bize, sürekli rantlar sağla.

Amin.

B. Amentü Duası

Ben, maddeye ve ruha hükmeden Sermaye'ye inanıyorum;

Ben, onun yasal oğlu Kâr'a ve kökenini ona daya-

85. Yersiz yurtsuz kimseler ve dilenciler ve borçlar altında ezilen zavallılar için kaleme alınan Paster Noster ilahisi, Tanrı'dan borçların affedilmesini istiyordu: "Dimite nobis debita nostra," diyordu Latince metin. Ancak mülk sahipleri ve faizciler Hıristiyanlığa geçince, Kilise'nin pederleri ilk metne ihanet ettiler ve patavatsızca Latince borç kelimesini günah ile, hakaret ile karşıladılar . Zengin mülk sahibi, Kilise doktoru ve kuşkusuz birçok insanın güven duyduğu Tertullien, ilahi hakkında bir yazı yazdı ve borç kelimesinin günah şeklinde algılanması gerektiğini destekledi: öyle ki, Hıristiyanların bağışlanması gereken tek yükümlülüğü borçlarıydı. Katolik dininin üzerinde gelişmekte olan Sermaye dini, borçların, kapitalist uzlaşmanın ruhu olan kredinin. düzenli ödenmesini istemek zorundaydı.

86. Mazas: Mimar Émile Gilbert tarafından 1845 ve 1850 yılları arasında Paris'te kurulan eski bir hapishane. (ç.n.)

nan, birlikte tapılan Kutsal-Ruh Kredi'ye inanıyorum;

Ben, Darphane'de özü değiştirilen, potada eritilerek sikke basma makinesinde basılan ve sonra dünyada yasal para olarak ortaya çıkan, ama tüm dünyada dolaştıktan sonra çok ağır olduğundan kâğıt para olarak canlanmak için Banka'nın mahzenlerine geri dönen Altın ve Gümüş'e inanıyorum; yüzde beşlik, yüzde dörtlük hatta üçlük rantlara ve resmi değer vergisine inanıyorum; Sermaye'yi ticaretin, sanayinin ve faizin tehlikelerinden koruyan Kamu Borçlarının Defter-i Kebiri'ne inanıyorum; başkalarının emek ürünü olan Özel Mülkiyet'e ve onun devam etmesi gerektiğine inanıyorum; emekçiyi mülkiyet kaygılarından kurtaran ücretli emeğin ebediyetine inanıyorum; işgünü saatinin *uzatılmasına*, maaşların *düşürülmesine* ve sahte ürünlere inanıyorum; o kutsal dogmaya inanıyorum: UCUZA AL, PAHALIYA SAT;

200 Aynı şekilde, kutsal kilisemizin, yani ekonomi-politiğin sonsuz ilkelerine de inanıyorum.

Amin.

C. Selamlamalar (Merhaba Sefalet)

Selam sana Sefalet; emekçiyi ezen ve onun boynunu büken, açlıktan onun midesini kazıyan, onu, özgürlüğünü satmaya ve bir avuç ekmeğe mahkum eden, yorulmak bilmez işkenceci, selam sana; isyan ruhunu bastıran, üreticiye, onun karısına ve çocuklarına kapitalist hapishanelerin kürek cezalarını veren iyilik dolu Sefalet, selam olsun sana.

Kapitalist Kâr'ı yaratan Kutsal Bakire, ücretlilerin

aşağı sınıfını bizlere teslim eden Korkunç Tanrıça, Tanrı seni kutsasın.

Emek fazlasının şefkatli ve verimli annesi, rantların yaratıcısı, bize ve mallarımıza göz kulak ol.

Amin.

D. Altına Tapınma

Altın, bütün malları kendine çeken o mucizevi mal;

Altın, bütün malların sana dönüştüğü tek mal;

Her şeyi ölçebilen Tanrı,

Tanrı-Sermaye'nin en ideal ve en mükemmel vücut bulmuş hali Sen;

Doğanın en yüce ve en mükemmel elementi Sen;

Küflenme, kurtlanma, paslanma nedir bilmeyen Sen;

Altın! Bozulmaz mal, alev alev yanan çiçek, pırı pırıl parıldayan ışık, ışıldayan Güneş; her şeyin eski annesi olan toprağın derinliklerinden çıkarılan ve her zaman bakir kalan metal; kendini yine ışıklardan uzakta, tefecilerin çelik kasalarına, senin gücünü ikiye veya ona katlayan o sefil ve değersiz kâğıt paralara dönüştüren bankaların, diplerinde sıkış pıkış durduğun mahzenlerine kapatmışsın.

Evreni hareket geçiren cansız Altın, parıldayan ihtişamının önünde tüm dünya diz çöküyor ve sana saygınca tapıyor;

O kutsal iyiliğini; sana yalvaran, sana sahip olmak için onurunu, erdemini, insanlara saygısını, kendi canından çocuklarını ve yüreğinin bir parçası olan karısının

sevgisini feda eden ve küçük görülmelerine meydan okuyan sadık kullarına ver.

Hiçbir zaman karşı konulamayan yüce efendi; ebedi muzaffer olan Sen, Altın, dualarımızı duy;

Şehirleri yapan ve imparatorlukları yıkan Sen;

Ahlakın kutup yıldızı olan Sen;

Vicdanlara hükmeden Sen;

Uluslara yasaları dikte ettiren ve bütün imparatorları ve papaları boyunduruğu altına alan Sen; dualarımızı duy;

Aydınlara bilim yolundan şaşmayı öğreten Sen; anneyi çocuklarının bekâretini satmaya ikna eden Sen; özgür insanı işliklerin köleliğini kabul etmek zorunda bırakan Sen, dualarımızı duy;

Yargıcın kararını ve milletvekilinin oyunu satın alan Sen, dualarımızı duy;

Doğanın bilmediği çiçekleri ve meyveleri üreten Sen;

Kötülük ve erdemlerin tohumlarını atan Sen;

Sanatı ve şatafatı dünyaya salan Sen, dualarımızı duy;

Aylağın o faydasız ömrünü uzatan ama emekçinin günlerini kısaltan Sen, dualarımızı duy;

Beşiğinde kapitaliste gülümseyen ve proleteri annesinin kucağında cezalandıran Sen, dualarımızı duy.

Hır gürü, dalavereyi seven, yorulmak bilmez gezgin, Altın, dileklerimizi kabul et;

Bütün dillerin tercümanı, kurnaz arabulucu,

Karşı konulamaz baştan çıkarıcı,

İnsanların ve şeylerin ölçüsü, dileklerimizi kabul et;

Barış habercisi ve anlaşmazlıkların körükleyicisi,

Boş zaman ve emek-fazlası dağıtan Sen;

Erdemin ve kokuşmuşluğun yardımcısı, dileklerimizi kabul et;

Sağırların duymasını sağlayan ve dilsizlerin dilini çözen İkna Tanrısı; dileklerimizi kabul et;

Sayısız dualarda yakarılan, kapitalistlerin kutlu saydığı, kibar fahişelerin sevdiği lanetli Altın, dileklerimizi kabul et;

İyilikler ve kötülükler saçan Sen;

İnsanların neşesi ve kederi olan Sen;

Hastalıkları iyileştiren ve acıları dindiren, dileklerimizi kabul et;

Dünyayı büyüleyen ve insanın aklını başından alan Sen;

İğrençlikleri güzelleştiren ve çirkinlikleri süsleyen Sen;

Utancı ve şerefsizliği şeref haline getiren ve hırsızlığı ve fahişeliği saygıdeğer yapan, varlığına herkesin saygı duyduğu Sen, dileklerimizi kabul et;

Korkaklığı, cesaretin ihtişamıyla kapatan Sen;

Çirkinliğe, güzelliğin saygısını veren Sen;

Yaşlılığa, gençliğin aşkını hediye eden Sen;

Kötü büyücü, dileklerimizi kabul et;

Cinayetin zincirlerini çözen ve çılgınlığı körükleyen İblis; dileklerimizi kabul et;

Hayatın yollarını aydınlatan Meşale;

Kapitalistlerin rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısı; dileklerimizi kabul et.

İhtişamın kralı, adaletin güneşi Altın;

Hayatın gücü ve neşesi Altın, nam-ı diyar Altın; yanımızda ol;

Üreticiye korkunç, kapitaliste hoş gelen Altın; yanımızda ol;

Zevklerin aynası;

Emek ürününü tembellere veren Altın; yanımızda ol;

Tarlaları bellemeyenlerin, bağları budamayanların; toprağı sürmeyenlerin ve ekinleri hasat etmeyenlerin ambarlarını ve kilerlerini dolduran Sen; yanımızda ol;

Sürüleri gütmeyenleri; denizin fırtınalarına meydan okumayanları et ve balıkla besleyen Sen; yanımızda ol;

Kapitalistin gücü, bilimi ve zekası olan Sen; yanımızda ol;

Kapitalistin erdemi, ihtişamı, güzelliği ve şerefi olan Sen; yanımızda ol;

Ah! Sen, en yüce umudumuz, bütün kapitalist duyguların, bütün düşüncelerin, bütün eylemlerin başı ve sonu olan baştan çıkarıcı Altın; yanımızda ol.

Amin.

5. Kapitalist Jacob Rothschild'in Yakınmaları

Benim Tanrım, Efendim Sermaye, neden beni terk ettin? Beni refahın ve mutluluğun tepelerinden atman ve acımasız fakirliğin ağırlığı altında ezmen için nasıl bir hata yaptım?

Senin yasalarına göre yaşamadım mı? Davranışlarım doğru ve gerektirdiği gibi değiller miydi?

Çalışmadığım için hiç sana sitemler ettim mi? Milyonlarımın ve duyularımın izin verdiği bütün zevkleri tatmadım mı? Erkeklerin, kadınların, çocukların güçleri yettiği ölçüde, hatta onun da ötesinde gece gündüz çalışmalarına çok önem vermedim mi? Onlara çok düşük

bir ücretten fazlasını verdim mi? İşçilerimin umutsuzluğunun ve sefaletinin bana dokunmasına hiç izin verdim mi?

Tanrım Sermaye, tüketicileri zehirleyip zehirlemediğini düşünmeden sattığım sahte mallar yaptım; kendilerini benim buyruklarıma bırakan enayilerin sermayelerini soyup soğana çevirdim.

Sadece hayatın tadını çıkarmak ve zenginleşmek için yaşadım; bana kadınlar, çocuklar, atlar, uşaklar, beden zevkleri ve geçici keyifler vererek kusursuz tutumumu ve takdire şayan yaşantımı kutsadın. İşte her şeyi, ama her şeyi kaybettim; bir döküntü haline geldim. Rakiplerim benim yıkımıma seviniyorlar ve arkadaşlarım bana sırtlarını döndüler; bana en ufak bir tavsiyede veya sitemde bulunmayı bile reddediyorlar; beni görmezden geliyorlar. Metreslerim benim aldığım arabalarla bana çamur sıçratıyorlar.

Sefalet, bir hapishanenin duvarları gibi üzerime kapandı; beni insanların geri kalanından ayırdı. Tek başıma kaldım ve içerde, dışarda, her şey bana düşman.

Artık makyaj yapacak ve suratını gizleyecek parası kalmayan karım bana bütün çirkinliğiyle görünüyor. Hiçbir şey yapmamak üzerine yetiştirilen oğlum mutsuzluğumun büyüklüğünü bile anlayamıyor; gerizekalı! Kızım, yarım kalmış bir düğünün hatıralarıyla iki gözü iki çeşme ağlıyor.

Benimkilerin bu acıları benim bahtsızlığım karşısında nedir ki? Önceden emirler yağdırdığım yere iş istemek için gittiğim zaman kapı dışarı ediliyorum.

Kümes gibi evimde bana her şey bir pislik, bir çöp gibi geliyor. Yatağın sertliğinden sızlayan ve tahtakurularının, iğrenç böceklerin ısırdığı vücudum artık dinlen-

me nedir bilmiyor; ruhum her şeyi unutmamı sağlayan uykuyu artık tadamıyor.

Ah! Fakirlikten ve pislikten başka hiçbir şey tanımayan sefillere ne mutlu! Neyin iyi, neyin güzel olduğunu bilmiyorlar; kalın derileri, körelmiş duyguları hiçbir tiksinti duymuyor.

Şimdi sadece bir kumar borcundan daha fazla yüreğimi sızlatan, anılarımda bulabildiğim mutluluğu neden yaşattın?

Ah Tanrım! Keşke beni, zenginlikler içinde büyüdükten sonra bu kokuşmuşluk içinde yaşamaya mahkum etmek yerine sefalet içinde doğmamı sağlasaydın.

Sadece yüzükler takmış ve kâğıt paralar tutmuş ellerim alet tutmaz ki. Sadece işten kaytarmakla; zenginliğin getirdiği yorgunluklardan dolayı dinlenmekle; aylaklığın verdiği can sıkıntısından kurtulmakla; bıkkınlık hissinin üstesinden gelmekle meşgul olmuş beynim rakamları hesaplamak ve sözcükleri yazmak için gerekli en ufak dikkati gösteremez ki.

Ah Tanrım! Senin emirlerine asla karşı gelmemiş bir adamı neden bu kadar acımasızca cezalandırıyorsun?

Başkalarının emek harcayarak güçlükle, yemeden içmeden biriktirdiği mallarımı kaybetmem bir haksızlık, bir ahlaksızlık ve çok acı verici bir şey.

Benim bahtsızlığımı gören kapitalistler, hemcinslerim, senin çok kaprisli olduğunu, iyiliğini onlara nedensiz verdiğini ve yine nedensiz geri aldığını bilecekler.

Kim sana inanmak ister ki?

Eğer, gelecek bu kadar belirsiz ve korkutucu ise, Borsa'da esen en ufak bir rüzgâr en sağlam zenginlikleri bile yerle bir edebilirse, hiçbir şey istikrarlı değilse ve bugünün zengini yarının fakiri olabilirse, hangi kapita-

list miskinlikler, keyifler ve faydasızlıklar içinde gevşemek adına senin yasalarını kabul edecek kadar yürekli ve kaçıktır?

Benim yıkımıma bakarak insanlar seni lanetleyecekler Tanrı-Sermaye; benim düşüşümün büyüklüğünü düşünerek senin gücünü inkar edecekler; senin iyiliklerini kabul etmeyecekler.

İhtişamın adına beni eski konumuma geri getir, beni bu iğrençliğimden kurtar; zira kalbim kinle ve nefret sözleriyle dolup taşıyor; dudaklarımdan küfürler çıkmak üzere.

Acımasız Tanrı, kör Tanrı, aptal Tanrı! Tedbirini al ki sonunda zenginler gözünü açmasın ve bir uçurumun kenarında şuursuzca ve endişe etmeden ilerlediklerini fark etmesinler; korkudan titre ki uçurumu doldurmak için seni oraya atmasınlar ve seni ortadan kaldırmak için komünistlere katılmasınlar.

Ama kudretli Tanrı'ya nasıl böyle küfürler edebilirim; bu düşüncesiz ve küfre varan sözlerimden dolayı beni affet Tanrım!

Sen malları onu hak etmeyenlere dağıtan ve hiçbir kusur işlememelerine rağmen onlardan geri alan efendisin; Sen, canının istediği gibi davranırsın; Sen ne yaptığını bilirsin.

Benim iyiliğim için beni eziyor ve benim çıkarım için beni sınıyorsun.

Ah tatlı ve sevecen Tanrım! İyiliklerini bana geri ver; sen adaletin ta kendisisin; beni cezalandırıyorsan elbette farkında olmadan bir hata yapmışımdır.

Ah Efendim! Bana zenginliğimi geri verirsen, senin yasalarına tamamen uyacağıma yemin ederim. Ücretlileri daha iyi ve daha çok sömüreceğim; tüketicileri daha

ustaca aldatacağım ve enayileri daha çok soyacağım.

Sahibinin dövdüğü bir köpek gibi uysal bir şekilde seni izliyorum. Ben senin kulunum.

İraden her zaman yerine gelsin!

SOSYALİZM VE AYDINLAR

23 Mart 1900

Bay ve Bayan Vatandaşlar,

Vaillant başkanlığındaki bu konferansı gerçekleştirmekten büyük mutluluk duyuyorum; çünkü bu konferans bizim iki örgütümüz arasındaki kesin ve uzun süreli birleşiminin bir teminatıdır ve çünkü Vaillant Sosyalist Parti'nin aydınlarından biridir: Vaillant, tartışmasız sosyalist Fransızların ve belki de Avrupa'da bulunan sosyalistlerin en aydınıdır; ne yazık ki şu anda Marx, Engels ve Lavroff artık aramızda değiller.

I

Bu konferansı düzenleyen Kolektivist Öğrenci Topluğu, bu konuyu seçmeyi düşündüler çünkü Fransız sosyalizmi, aslında belirli bir artış göstermeyen, ancak ne denirse densin, belli bir sayıdaki burjuva aydının parti sıralarına yerleşmesinden kaynaklanan bir krizden henüz çıkmıştır: O halde, aydınların kapitalist toplumdaki

durumuna, 1789 devriminden bu yana tarihteki yerine ve bu aydınlar aristokrasiye karşı mücadele ederken, Burjuvazi'nin onlara verdiği sözleri yerine getirme biçimleri üzerine eğilmek oldukça ilginç olacaktır.

18. yy. aklın yüzyılıydı: Her şey -din, felsefe, bilim, politika, sınıfların ayrıcalıkları, yönetim biçimleri, meslek birlikleri- aklın bu acımasız eleştirisine maruz kalmıştı. Tarihte hiçbir zaman böylesi bir fikir kızışması ve insanların kafasında böylesi bir devrimci hazırlık görülmemişti. İdeolojik çalkantılarda büyük bir rol oynayan Mirabeau, Ulusal Meclis'te pek haklı olarak şöyle diyebiliyordu: "Düşünecek zamanımız yok; ancak ne mutlu ki birçok fikre sahibiz." Geriye sadece bunları gerçekleştirmek kalıyordu. Burjuvazi, devrimlerinin gerçekleşmesi adına canla başla çalışan aydınları ödüllendirmek için onlara saygınlık ve itibar sağlayacağı sözünü verdi;

zeka, bilgi ve erdem eski yönetimin enkazı üzerine kurdukları toplumun tek ayrıcalığı olacaktı. Verilen sözler Burjuvazi'ye pek pahalıya patlamıyordu; bütün insanlara, ebedi ve ezeli ilkeler olmasına rağmen ilk kez ortaya çıkan Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik sayesinde mutluluk ve neşe getireceklerini duyuruyorlardı. Bu toplumsal dünya o kadar yeni olmalıydı ki Cumhuriyet'in ilanından çok önce bile, Camile Desmoulins, çıkış noktasını Bastille'in işgali olarak kabul eden yeni bir çağı başlatma talebinde bulunuyordu.

Aşağılık bir şekilde alay edermiş gibi, hapishanelerin, kışlaların, devlet işliklerinin girişine ve kürek mahkûmlarının zincirlerine kazıdıkları bu ilkeleri Burjuvazi'nin nasıl uyguladığını size söylememe gerek yok; ancak ortak mülkiyet yönetim biçimi altında yaşayan, uygarlık tarafından yoldan çıkarılmamış vahşi ve

barbar kabilelerin bu ebedi ve ezeli ilkelerini hiçbir yere yazmadan, hatta bunları dile bile getirmeden, 1789 yılında bunları keşfeden burjuvaların asla hayal bile edemeyeceği kusursuz bir şekilde uyguladıklarını hatırlatmak isterim.

Burjuvazi'nin sözlerine verdiği değeri görmek için uzun süre beklemek gerekmedi: Politikaya el attıkları gün sözlerinden dönmeye başladılar. İnsan ve Vatandaşlık Hakları'nı kaleme alan, vatandaşların kanun karşısında eşit olduğunu duyuran Kurucu Meclis, 1790'da kanun karşısında eşitsizliği sağlayan bir seçim yasasını müzakere etti ve oyladı; buna göre sadece, üç iş gününe karşılık gelen dolaysız vergiyi ödeyen etkin bir vatandaş seçmen olabiliyordu ve sadece, 55 franka karşılık gelen bir gümüş sikkeyi dolaysız vergi olarak ödeyen vatandaş seçilme hakkına sahipti. Ancak, Loustalot bu gümüş sikke yasasıyla, çok fazla parası pulu olmayan Desmoulins'in ve aydınların, "devrimin İncili" olarak görülen *Toplum Sözleşmesi*'nin yazarı Jean-Jacques Rousseau'nun ne seçmen ne de seçilme hakkı olduğunu haykırmıştı! Seçim yasası, önemli sayıda vatandaşı siyasal haklarından mahrum bırakıyordu ki 1790 belediye seçimlerinde yarım milyondan fazla kişinin ikamet ettiği Paris kentinde sadece 12000 seçmen vardı ve Bailly, 10000 oyla belediye başkanı seçilmişti.

Ebedi ve ezeli bu ilkeler yeni değildi ve aydınlara verilen pırıltılı sözler Burjuvazi'nin iktidara gelmesinden çok önce gerçekleşmeye başlamıştı. Teokratik bir demokrasi olan Kilise, herkese kucak açar; oraya girmek için herkes unvan ve ayrıcalıklarından vazgeçer ve herkes en yüksek mevkii yürekten dileyebilir. Papalar toplumun aşağı tabakalarından çıkmıştır: Sixte-Quint,

gençliğinde domuz çobanıydı. Ortaçağ kilisesi büyük bir titizlikle bilgeleri ve akıllı adamları kendine çekiyordu; bununla birlikte laik kalmak isteyenlerin iradesine saygı duyuyordu ama onların üzerine koruyucu gücünü ve lütfunu da uzatıyordu. Kilise, bütün bu kişilerin gözüpek düşüncelerine göz yumuyordu; ancak inancın mahiyetini korumak ve bilimi, kutsal şeylere saygısı olmayan şeyleri dile getirmek için kutsal tapınaktan çıkarmamak şartıyla... Bu sayede Kopernik, İncil'in öğrettiğinin tersine dünyanın, galaksi sistemimizin merkezi Güneş etrafında döndüğünü gösteren *Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine* kitabını yazabilmiş ve bunu Papa'ya ithaf edebilmiştir. Ancak Kopernik, Franenbourg Piskoposluk Kurulu üyesiydi ve Latince yazıyordu. Bir yüzyıl sonra din adamlarına bağlı olmayan ve tam aksine laik mercilerin koruması altına girmeye çalışan Galileo Galilei, Venedik ve Floransa'da Kopernik'in kuramlarını herkesin gözü önünde okutuyordu. Vatikan korkunç elini ona uzattı ve bu meşhur ihtiyarı bilimsel inancını inkâr etmesi için zorladı. Protestanlık krizinden sonra bile Kilise, kendine bağlı aydınlar karşısında liberalliğini muhafaza etti: Minimes'in önemli bir din adamı, 17. yy.ın önemli geometricilerinden, yenilikleri müjdeleyen ve Descartes'ın arkadaşı olan Mersenne, modern maddeciliğin babası Hobbes ile özgürce yazışıyordu: *De Cive*'in Fransızca baskısının notlarında bu yazışmalardan alıntılar vardı.

Kilise, bu liberal tutumu benimseyerek, saf bilime karşı çıkar gütmeyen bir sevgiyle hareket etmiş olabilir ama onu asıl ilgilendiren şey egemenliğinin çıkarıydı. Tıpkı antik ve teokratik Mısır'da, Yunan düşünürlerin bilimin ve felsefenin temel öğelerini onlardan edinmeye çalıştığı keşişlerin yaptığı gibi aklı ve bilgiyi tekelleştir-

mek istiyordu.

Burjuvazi'nin bilime karşı çıkarsız bir sevgi beslediğini söylemek onlara hakaret etmektir; onlara göre bilimin tek varoluş sebebi vardır: Doğanın gücünü, zenginliklerini artırmak amacıyla kullanmak; saf tasavvura hiçbir ilgi duymamakta ve buna rağmen bilginleri kendi zihinsel enerjilerini pratik uygulamalara harcamak yerine, kuramsal araştırmalara adamaya bırakmaktadır. Saf tasavvura duydukları bu küçümseme, Burjuvazi'nin iğrenç ruhunun dar kafalılığının canlı bir örneği olan Auguste Comte'un olgusalcığında felsefi bir biçim alarak kendini gösterir.

Ancak, sanayiye bir uygulama sağlamayan bilim Burjuvazi'yi pek ilgilendirmez; aydınlara olan ilgisinin, önceden Kilise'nin onlara olan ilgisiyle hiçbir benzer yönü yoktur ve hiçbir yerde, onlar için duyduğu bu ufacık ilgi kendini maddi ve fikri mülkiyete alışkın kanun önündeki durumdan daha iyi göstermez.

Maddi mülkiyet, kaynağı ne olursa olsun, burjuva kanunları sayesinde kalıcıdır: Bu mülkiyet sonsuza kadar sahibine aittir ve yüzyıllar boyunca babadan oğla geçer; üstelik hiçbir siyasi ve hukuki güç bunun üzerine günahkâr elini uzatamaz. Son günlerde, maddi mülkiyetin bu dokunulmazlığına ilişkin benzersiz bir örnekle karşılaşmıştık.

Durban semafor bekçisi Boerlilere, limana giren gemiler ve taşıdıkları kişiler, atlar ve savaş mühimmatı hakkında bilgi veren bir telgraf metni çeker; bu ihaneti ona 425000 frank kazandırır; akıllı bir kapitalist olarak bu parayı hemen bankaya koyar. İngiliz askerî merciler haini yakaladı, mahkum etti ve kurşuna dizdi; ancak bu kadar onurlu bir şekilde elde ettiği mülkiyete saygı gös-

terdiler ve dul eşi, çocukları bu mülkiyetin bugün hâlâ yasal sahibi durumundalar. Bu yasa, çok az bir farklılık dışında bütün kapitalist ülkelerde aynı olduğu için Fransa'da da işler, İngiltere'de olduğu gibi yürütülmektedir. Hiçbir merci, ne Bazaine'in mülkiyetine el koyabiliyordu, ne de Lesseps, Cottu ve ailelerinin Panama enayilerinden arakladıkları milyonların hesabını sorabiliyordu.

Maddi mülkiyeti kutsallaştıran meşruiyet daha yenidir; Fransa'da 1789'daki devrime dayanır; bu tarz bir mülkiyeti pek de saymayan eski rejim, mahkumların mallarının müsaderesine izin veriyordu; müsaderenin yürürlükten kaldırılması Paris defterdarlıklarının ve birçok eyalet kentinin Genel Meclis'ten talep ettiği ilk yeniliklerden biriydi. Burjuvazi, hileli ve kirli yollarla elde edilmiş malların müsaderesini yasaklayarak kendi servetinin kaynağının da suçlu ve hainlerinki kadar hileli ve kirli olduğunu duyurmuş oluyordu.

Burjuva meşruiyeti, fikri mülkiyete karşı hiç de cana yakın davranmamıştır. Yasanın koruma altına aldığı tek mülkiyet olan sanatsal ve edebi mülkiyet de sadece geçici, yazarın yaşam süresi ve ölümünden sonraki belirli bir süreyle, son yasamaya göre elli yıllık bir süre ile sınırlandırılmıştır. Bu zaman dilimi bittikten sonra bu mülkiyet artık hükümsüz oluyor ve kamunun bir malı haline geliyor; öyle ki bu senenin mart ayından itibaren editörler romantik edebiyatın dehası Balzac'ın eserlerini yayımlayarak kendilerini zengin etme hakkına sahipler.

Edebi mülkiyet az sayıdaki editörün ilgisini çekse de kapitalist kitleye hiçbir yarar sağlamaz; ancak bütün sanayi ve ticaret burjuvazisi için sermaye önemi taşıyan sınaî mülkiyet konusunda işler değişir: Bu nedenle yasa

ona hiçbir koruma sağlamaz. Eğer mucit kendi fikri eserini burjuva haydutlara karşı korumak istiyorsa, bu hakkı satın almak zorundadır; her sene yenilemek zorunda olduğu uzluk belgesini alarak... Bu vergilerin ödenmesinde bir gün gecikilmesi durumunda, kişinin fikri mülkiyeti Burjuvazi'nin hırsızlarının yasal avı haline gelir; ödemelerini yapsa bile bu hakkını Fransa'da 14 yıllık gibi belirli bir süre için güvence altına alabilir. Ve çoğu zaman icadını sanayi uygulamasına tamamen geçirmesine yeterli olmayan bu az sayıdaki yıllar boyunca, onu soyan burjuva haydutlara karşı yasayı ve adaleti kendi gelirleri ile işler halé getirmek zorunda olan yine mucidin kendisidir.

Asla zihinsel bir çaba gerektirmeyen bir burjuva mülkiyeti olan ticari marka, tam tersi bir şekilde tıpkı maddi mülkiyet gibi yasa tarafından koruma altına alınmıştır.

Burjuvazi, mucide fikri mülkiyetini koruma hakkını yalnızca suratını ekşiterek verir; zira hâkim sınıf haklarıyla hem kafa hem de kol emeğinin ürünlerinin sahibinin kendisi olduğuna inanmaktadır; tıpkı zorba derebeylerin, serflerinin mallarına sahip olma hakkını kendine mal etmesi gibi... Yüzyılımızın mucitlerinin tarihi, bunların kapitalistler tarafından soyulmalarının tekdüze tarihidir; bu tarih, uzun ve iç karartıcı bir kurbanlar listesinden oluşur. Deha sahibi mucidin kendisi ve ailesi acıya ve yıkıma mahkum edilmiştir.

Mucidi yoksulluk cehennemine atan, yalnızca uzun ve zahmetli çalışmalar gerektiren, sonuca varmak için önemli miktarda para ve kabul görmesi için zaman gereken icatlar değildir; en basit, en hızlı biçimde uygulanabilen, sonuç bakımından çok verimli icatlar da onu bu

cehenneme atabilir. Bir örnek vereceğim: Son zamanlarda Paris'te, icadı demiryollarına ve maden şirketlerine her sene yüz binlerce, milyonlarca frank kazandıran bir adam sefalet içinde ölüyordu. Bu adam, istasyon çevrelerini, maden deliklerini tıka basa dolduran kömür tozu kalıntılarını, bugün günlük olarak kullanılan brikete dönüştürmenin yolunu keşfetmişti...

II

İnsan toplumlarını baskı altına almış, şimdiye kadarki en devrimci sınıf olan kapitalist Burjuvazi, zenginliklerini yalnıza üretim araçlarını sürekli yenileyerek arttırabilir; mekanik, kimya ve fizik biliminin yeni uygulamalarını sürekli olarak sanayi araç ve gereçleriyle birleştirerek artırabilir. Yeni buluşlara olan açlığı o kadar doymak bilmez ki yeni buluşlar için fabrikalar kurar. Amerikalı kapitalistler, Edison adına Mango-Park'ta dünyanın en iyi laboratuvarını kurmak, Edison'un emrine seçkin bilgin ve işçileri vermek, gerekli maddi olanakları sağlamak amacıyla bir araya geldiler; tabii ki sürekli ama sürekli olarak, kapitalistlerin uzluk belgelerini aldığı, sömürdüğü veya sattığı yeni buluşları sağlaması için yaptılar bunu. Edison'un kendisi de en uyanık ticaret adamlarından biri olduğu için, Mango-Park'taki buluşlarından elde ettiği kârları tedbirler koyarak güvence altına almıştır.

Ancak her mucit de Edison'un yaptığı gibi, onları sömürmek adına yeni buluşlar için fabrikalar kuran kapitalistlere kendi şartlarını dayatamaz. Paris'teki Thomson-Houston şirketi, Londra ve Berlin'de bulu-

nan Siemens, elektrikli makine üretim işliklerinin yanı başında elektrikle ilgili yeni uygulamalar üzerinde çalışan mühendislerin bulunduğu laboratuvarlara sahiptiler. Frankfurt'ta, antipirinin, bu mineral kininin keşfedildiği ve anilin boyası üretimi yapan dünyanın en büyük fabrikası, taşkömüründen yeni ürünler elde etmeleri için yüzün üstünde kimyageri istihdam etmektedir. Her yeni buluşu teşvik etmek amacıyla, mucide bir ikramiye veren firmaya aynı zamanda bir uzluk belgesi verilmektedir.

Belirli bir noktaya kadar, bütün bu fabrika ve işlikleri yeni buluşlar için kurulmuş laboratuvarlar olarak değerlendirebiliriz; zira mekanik araç ve gereçlerin yetkinleştirme işlemlerinin büyük bir kısmı çalışma esnasında işçiler tarafından keşfedilmektedir. Mucidin, uzluk belgesi almak ve buluşunu uygulamaya geçirmek için parası olmadığından, onun adına uzluk belgesini patron almakta ve tam da burjuva adaletin istediği gibi bütün kârı kendisi kapmaktadır; hükümet bu yeteneği ödüllendirmek istediği zaman, ödül verdiği kişi patron olmaktadır; bir aydın olmayan mucit işçi, kir pas içindeki karanlık köşesinde çalışmaya devam etmekte ve bu kapitalist dünyada azla yetinmek gerekli olduğu için buluşunun patronuna kâr ve itibar sağladığını kendi kendine yineleyerek sefaletiyle avunmaktadır.

Mallarını büyütmek için yeni buluşlara acil olarak ihtiyaç duyan Burjuvazi'nin zorunlu bir şekilde, uygulamaları denetleyecek ve sanayi araç ve gereçlerini yönetecek aydınlara çok daha fazla ihtiyacı vardır. Yeni buluşlar için fabrikalar kurmadan önce kapitalistler, aydınların imalathanesini bir düzene koymuştu. Dollfusslar, Scherer-Kestnerler ve Alsace'ın en zeki, en insan-

sever, kısacası savaştan önceki Fransa'nın en sömürücü patronları kendi mangırlarıyla Mulhouse'da, işçilerin cin gibi olan çocuklarının bedava eğitim görmesi için resim, kimya ve fizik okulları açtılar ki sanayilerinin işleyişinin gerektirdiği zihinsel kapasiteye sahip çocuklar elinin altında olsun ve onları ucuza mal etsin. Yirmi yıl kadar önce Mulhouse'taki okulun müdürü, Paris yönetim kurulunun kentte fizik ve kimya okulları açılması yönünde karar vermesini sağladı. Durum hâlâ böyle mi bilmiyorum ama başlangıçta öğrenciler belediyenin okullarına alınmışlardı; ücretsiz bir lise öğrenimi görüyor, okulda öğle yemeklerini yiyor ve her ay, bu çocukların işliklere gitmeyerek ailelerine kaybettirdikleri zararı karşılamak için 50 frank alıyorlardı.

Foucault Markisi, 1790 Kurucu Meclisi kürsüsünde "çiftçi olabilmek için okuma ve yazma bilmeye gerek yok," diyebiliyordu. Sanayi üretim koşulları kapitalist Burjuvazi'yi başka bir şekilde konuşmak zorunda bırakıyordu; Burjuvazi'yi ilk ve ikinci öğretimi teşvik etmeye ve geliştirmeye iten şey bilim ve insanlığa duyduğu aşk değil, ekonomik çıkarlarıdır.

Ancak, Antik Roma'daki köle tacirleri de aynı şekilde eğitimin taraftarıydılar.

Ticari malları sayılan insanların en zekilerine tıp, felsefe, Yunan edebiyatı, müzik, bilim vb. öğretiyorlardı. Kölenin eğitimi satış değerini artırıyordu. Aşçı köle; doktor, filozof ya da edebiyatçı köleye göre daha pahalıya satılıyordu. Günümüzde de durum hâlâ aynı: Büyük kapitalistler aşçılara Devlet'in fakülte hocalarına, enstitü üyelerine ödediğinden çok daha fazla aylık vermektedir. Ancak köle tacirlerinin aksine Burjuvazi, eğitimi sadece zihinsel kapasitenin satış değerini azaltmak için yaygın-

laştırmak istemektedir.

Yunan mitolojisinde Midas'ın her şeyi altına çevirmeye muktedir olduğu anlatılır; Burjuvazi de buna benzer bir özelliğe sahiptir. Dokunduğu her şeyi ticari bir mala dönüştürür. Zihinsel kapasiteyi ticari bir mal haline getirmiştir. Kancık eşek veya guano[87] satın alır gibi kimyagerler, mühendisler, Latin dili uzmanları satın alınıyor.

Bir ses de diyor ki: Vekiller de satın alınıyor!

Satacak yağı, danası, çorabı olmayan insanların vicdanı ve oyları vardır; vekil oldukları zaman onlardan bu oylar da satın alınır.

Ticari bir mal haline gelen zihinsel kapasite, diğer ticari mallarla aynı kaderi paylaşmak zorunda kalır ve paylaşır da: Halles'de çok fazla istiridye olduğu zaman, istiridye fiyatları azalır; ancak malların gelişi seyrekleşirse fiyatlar artar; emek pazarında çok sayıda kimyager ve mühendis varsa, mühendis ve kimyagerlerin aldıkları paralar haliyle bir düşüş yaşar: Fizik ve kimya okulu, yükseköğretim okulu, her sene Paris sokaklarına düzinelerce kimyageri attığından beri, aldıkları paralar da önemli ölçüde azalmıştır. Yirmi sene kadar önce, kapitalist, kimyagere makul bir fiyat öderdi; ona her ay 500 ya da 600 frank para verirdi ve bir dahaki sene için de taahhütte bulunurdu. Daha fazla para ödediği ücretliye bu denli ilgi gösteren patron, bu kadar yüksek nitelikli kimyagerlerine her zaman nazik davranırdı ve onlara saygı gösterirdi. Ancak, ne zaman ki bunların sayısı arttı, aldıkları paralar da 200 veya 150 franka düştü: Kuzey'de bu kimyagerler senelik işe alınmazlar; üç dört ay süren şeker hasadı dönemi boyunca işe alınır ve hasat işçileri

87. Guano: Penguen vb. hayvanların dışkılarından elde edilen bir madde. Yapay gübre olarak da bilinir. (ç.n.)

ile birlikte bu sürenin sonunda gönderilirler. – "Nerede çalışırsan çalış," der patron, "ben gelecek sonbahar pancarları ve bunların şekere dönüşmesini denetleyecek kimyagerleri nereden bulacağımı biliyorum."

Kimyagerler bir istisna değildir; bütün dallarda aydın fazlalığı olduğunu ve bir yer boşaldığı zaman oraya yerleşmek için onlarca, yüzlerce insanın başvurduğunu hepiniz çok biliyorsunuz; işte kapitaliste, aydınların aldıkları parayı düşürmesine ve bu parayı çoğu zaman kol emekçisinin ücretinin de altına düşürmesine olanak sağlayan bu baskıdır.

Aydının ekonomik sefaleti işçininkine oranla daha çetindir; o, hem ahlaki hem de fiziki olarak çökmektedir. Çocukluğundan beri kötü havalara pek aldırmayan, sokaklarda ve işliklerde yuvarlanıp giden işçi, hayatın sertliğine alışkındır; el bebek gül bebek büyüyen aydın, gençliği boyunca okul duvarlarının gölgesinde sararıp solar; sinir sistemi genleşir, incelir ve hastalıklı bir duyarlığa sahip olur; işçinin umursamazca katlandığı şey onu acılar içinde sarsar. Aydın, ücretli hayatın koşulları ile ahlaki varlığının en derinlerine kadar yaralanmıştır. Aynı ücretle hatta daha da fazlasıyla aydın, işe başlamak için sadece iş önlüğünü giymesi gereken işçininkine oranla daha aşağı bir ekonomik durum içerisindedir. Aydın, sürekli iletişim halinde olduğu patron ve ustaların gözüne batmamak için pahalı, hatta şık bir giyim kuşama sahip olmak ve giyeceklerinin masraflarını karşılamak için yemesinden kısmak zorunda kalır.

Kapitalistler, aydınları kol emekçilerinin ekonomik düzeyinin de altına çekerler ve geçen yüzyıl burjuva devrimini bu denli muhteşem bir şekilde hazırlayan aydınları böyle ödüllendirirler.

III

Sosyalist Tarih kitabının önsözünde Jaurès "Hoyrat, çıkarcı bir toplum tarafından hakarete ve burjuva iktidar yüzünden hayal kırıklığına uğramış aydın Burjuvazi sosyalizm saflarına kaymaktadır," der.

Maalesef bundan daha yalan bir şey olamaz. Aydının ruhunu öfke ve kızgınlıkla doldurması gereken zihinsel yetilerinin ticari bir metaya dönüşümü, onları birbirinden farksız kılmaktadır. Atina ve Roma'nın antik cumhuriyetlerinde yaşamış özgür vatandaşlar asla böylesi bir aşağılamaya katlanmamıştır. "Emeğini satan özgür birey," der Cicero, "kendisini kölelerin seviyesine düşürür." Sokrates ve Platon, para karşılığı felsefe eğitimi veren Sofistlere hep öfkelenmişlerdir; onlara göre düşünce, bir havuç veya pabuç gibi alınıp satılmayacak kadar yücedir. 1789 yılının rahipler sınıfı bile ayinlerin ücretlendirilmesi önerisini bir hakaret olarak algılamıştı. Bizim aydınlarımızsa bu aşağılamaya razı gelmektedirler.

Ticari bir tutkuyla yanıp tutuştukları için fikri eserlerini iyi bir fiyata satmayı başardıkları zaman bile asla ne kendilerinden ne de toplumdan memnun olacaklardır. Edebi aydınlığın en ayrıcalıklı temsilcilerinden biri olan Zola bile, bir romanın değerini satılan baskılara göre ölçmektedir. Fikri eserlerini satmak onların tek uğraşı haline geldi ki sosyalizmden bahsederken bile kuramları araştırmak yerine önce sosyalist toplumda fikri emeğin karşılığı olup olmadığını ve aylıklarının kol emeği ile uğraşanların aylıklarıyla eşit bir şekilde dağıtılıp dağıtılmayacağını sormaktadırlar.

Geri zekalılar! Bunlar, bu iğrenç eşitliği oluştura-

nın ve servetlerini daha da arttırmak için kafa emeğinin karşılığını kol emeğininkinin de altına çekenin kapitalist Burjuvazi olduğunu göremeyecek kadar körler.

Bu aydınların kibarlığına, sıkılganlığına ve alınganlığına güvenecek olursak Sosyalizm'in zaferini 2000 yılında değil kıyamet gününde beklemek gerekir. Bu yüzyılın tarihi bize, bu beylerden ummamız gereken şeyleri göstermiştir.

1789 yılından bu yana Fransa'da birçok ve birbirine muhalif hükümet gelip gitmiştir ve bugün aydınlar hâlâ hiç tereddüt etmeksizin onlara bu hizmetlerini gönülden vermek için can atmaktadırlar: Ben yalnızca gazeteleri, Meclis'i, ekonomi-politik topluluğunu tıka basa dolduran düzinesi üç kuruş etmeyen aydınlardan bahsetmiyorum; bilginlerden, fakülte hocalarından, enstitü üyelerinden de bahsediyorum; bunlar bilimde ne kadar yükseğe çıkarsa, o kadar fazla boyun eğmektedirler.

Krallarla ve imparatorlarla aynı kefeye koyabileceğimiz bilimin prensleri, şan ve şöhretlerini geçici bakanlardan yer ve itibar satın alabilmek amacıyla paraya dönüştürmüşlerdir. Modern zamanın en güçlü dehalarından biri olan ve Devrim'in, onu 25 yaşında Museum[88] profesörlerinden biri yapmak için bir soylunun uşaklığından kurtardığı Cuvier, Cumhuriyet'e, Napolyon'a, 18. Louis'ye ve onu, verdiği uşaklık hizmetlerden dolayı Fransa yüksek meclisi üyesi atayan Louis Philppe'e aynı sadakat ile hizmet edeceğine dair söz vermiştir.

Kendini hiçbir ayrım yapmaksızın tüm hükümet-

88. Muséum National de l'Histoire Naturelle: Paris'te bulunan ve amacı doğa bilimlerini araştırmak ve yaymak olan Fransız bir kuruluş ve müzedir. Dünyadaki diğer buna benzer kuruluşların aksine merkezi tek bir bölgede toplanmamıştır. (ç.n.)

lere adamak yeterli değildir. Pasteur, o görkemli adını, onu Jules Simon'un, düklerin, kontların, senatörlerin, vekillerin ve eski bakanların yanına, enayilerin ilgisini çekmesi için Toprak Kredisi İdari Kurulu'na yerleştiren para babalarının hizmetine sunmuştur. Lesseps ise büyük Panama dolandırıcılığını gerçekleştirmek için Enstitü'nün, Fransız Akademisi'nin ve edebiyatın aydınlarını, kısacası herkesi emri altında toplamıştır.

Sivil cesaretin ve ahlaki saygınlığın örneklerini aramamız gereken yer kapitalist baskıyla sürüp giden bir yüzyılda aşağılanmış olan aydınların dünyası değildir. Onlar, mesleki dayanışma duygusuna bile sahip değillerdi. Dreyfus davası sırasında bir bakan, fikrini açıkça söyleyebilme cesaretini gösteren nadir insanlardan biri olan, Politeknik Yüksek Okulu'nda çalışan bir kimya öğretmenini, sıradan bir gardiyan gibi işinden çıkardı. Bir işlikte bile patron, bir işçiyi nedensiz yere kovduğu zaman arkadaşları homurdanmaya başlar ve bazen de dışarıda onları bekleyen açlık ve sefaleti bile bile işi bırakırlar. Politeknik Yüksek Okulu'ndaki bütün iş arkadaşları ise boyunlarını büktüler ve sustular: Herkes kendi bencilliğine gizlendi; daha da çarpıcı olan bir başka şey ise, İnsan Hakları ve Adil Basın Topluluğu'nda yer alan hiçbir Dreyfusçu'nun, onlara mesleki dayanışma duygusunu hatırlatmak için sesini yükseltmemiş olması. Her konuda üstün ahlak dersleri veren aydınların, işçi sınıfının ve sosyalist partinin ahlak seviyesine ulaşması için daha onlarca fırın ekmek yemeleri gerekmektedir.

Bilginler, yalnızca kendilerini para babalarına ve hükümetlere satmazlar; bilimi de kapitalist Burjuvazi'ye satarlar. Geçen yüzyıl, aristokratik toplumun ideolojilerini temelinden sarsarak insanların kafasını devrime ha-

zırlamak gerektiği zaman bilim, soylu kurtarıcı görevini yerine getiriyordu; bir devrimciydi bilim ve Hıristiyanlığa ve ruhani felsefeye öfkeyle saldırıyordu; ancak muzaffer Burjuvazi yeni kavuştuğu gücünü dinin üzerine oturtmaya karar verdi ve bilginlerine, filozoflarına ve edebiyatçılarına ters-düz ettikleri şeyleri tekrardan ayağa kaldırmalarını emretti; onlar da neşeyle işe koyuldular. Yıktıkları şeyleri tekrar inşa ettiler; bilimsel, duygusal ve romantik akıl sayesinde Baba Tanrı'nın, Oğul İsa'nın ve Kutsal Bakire Meryem Ana'nın varlığım kanıtladılar. Bu yüzyılın başındaki kadar; bir anda gerici, tinselci ve Katolik olan devrimci ve materyalist edebiyatçı, bilgin ve filozofların ortaya koymuş olduğu gibi bir gösteriyi tarihin hiçbir köşesinde bulabileceğimize inanmıyorum.

Bu geri çekilme hareketi halen devam etmekte: Darwin, Tanrı'nın yaratıcı özelliğini tıpkı Franklin'in onu yıldırımlarından yoksun bıraktığı gibi örgensel dünyadan çekip çıkaran *Türlerin Kökeni* adlı kitabını yayımladığında, küçüklü büyüklü birçok fakülte hocasının, enstitü üyesinin dini inançları yaralayan, hükümetleri hoşnut bırakmayan Darwin teorisini yıkmak için Flourens'ın emri altına girdiğini gördük; ayrıca Flourens'ın özür dilemesi için en az 80 yaşına gelmesini beklememiz gerecekti. Bu utanç verici gösteriyi aydınlar, Lamarck'ın, Geoffroy Saint-Hilaire'in öncülük yaptığı ve Darwin'in tamamladığı ve eleştirilere karşı himayesine aldığı evrim teorisinin yaratıcılarının anavatanında gerçekleştirdiler.

Papaz sınıfının heyecanının biraz da olsa yatıştığı bugünlerde eğer bilginler yalnızca kendi bilimsel vicdanları karşısında savaş verdikleri doğalcı kuramları öğretmeye kalkışıyorlarsa da, bunu elbette kapitalistlerden elde ettikleri iyilikleri muhafaza etmek için sosya-

lizme karşı döndürdüler. Herbert Spencer, Haeckel ve Darwinciliğin en önemli isimleri, bireylerin zengin ve fakir, tembel ve çalışkan, kapitalist ve ücretli diye sınıflandırılmasının, Tanrı'nın iradesinin ve isteğinin yerine gelmesinin aksine, doğanın kaçınılmaz yasalarının işleyişinin gerekli bir sonucu olduğunu göstermektedirler. İnsan bedenindeki organları bir düzene koyan doğal seçilimin yine toplumsal bütünün işleyişini ve düzenini belirlemekte olduğunu söylemektedirler. Uşaklıkları yüzünden mantıklarını da kaybetmiş bunlar; köleliğin doğada var olduğunu söyleyerek, onun kaldırılmasını kabul etmeyen Aristo'ya kızan bu kişiler, doğal seçilimin, herkesin toplumdaki yerini saptadığını onayladıkları zaman benzer korkunçlukta bir şey söylediklerinin farkına varmıyorlar.

Böylelikle, emekçileri sefalete mahkum eden dinler ve Tanrı değildir; bilimdir. Daha önce bu kadar alçakça bir sözünden dönme görülmemiştir!

Alçaldığının farkına varmayan ve uşaklık görevini keyifle yerine getiren aydınlardan biri olan Bay Brunetierre, bilimin başarısız olduğunu söylerken haklıydı. Böylesi bir sözünden dönmeyi o da ummuyordu.

Doğa güçlerini evcilleştirerek, insanın zihinsel ve fiziksel yetilerini özgürce geliştirebilmesi için onu çalışmadan kurtarması gereken büyük kurtarıcı bilim, sermaye tarafından evcilleştirildiği için yalnızca, kapitalistlere servetlerini daha da arttırmasına ve işçi sınıfına olan sömürüsünü daha da yoğunlaştırmasına olanak sağlayan imkânlar sunabilmiştir: Sanayi tekniklerine getirdiği bu muhteşem uygulamalar, kadın, erkek ve çocuk proleterlere yalnızca emek-fazlalığı ve sefalet getirmiştir.

1789'un devrimci burjuvaları, sıcak yaz gecele-

ri boyunca şatolarının yakınlarındaki küçük göletlerde bulunan kurbağaların vıraklamalarını susturmak için bu göletleri dalgalandırmaya serflerini gönderen derebeylerine karşı öfke ve kızgınlık çığlıkları atmışlardı. Bizim gördüklerimizi onlar da görseydi ne derlerdi acaba? – Aydınlatmanın gelişim tarihi kapitalist döneme dayanır: Geçen yüzyılın sonunda Argant ve Garcel, çift hava akımlı lambayı ve şişeli lambayı keşfetmişlerdi; bunların bulunmasıyla birlikte Chevrul mumu icat etti; daha sonra gaz, petrol ve dolayısıyla gece güneşi denilen elektrikli lamba bulundu. Aydınlatmayla ilgili bu bilimsel gelişmelerin işçiye ne gibi faydaları oldu peki? Aydınlatmanın gelişmesi sanayicilere, artık tarlaların güzel kokuları arasında sıcak geceler boyunca süren değil; imalathane ve fabrikaların pis kokulu havasında yaz ve kış geceleri boyunca süren işleri milyonlarca proletere gece işi olarak vermesine olanak sağladı. Kimya ve mekanik sanayinin uygulamaları zanaatkârın keyifli ve kaslarını geliştiren çalışmasını, proleteri yıpratan ve öldüren bir işkenceye dönüştürdü.

Doğa güçlerini evcilleştirerek onları insanın hizmetine sunan bilim, emekçilere zihinsel ve fiziksel olarak gelişmeleri için biraz boş zaman veremez miydi? "Bu gözyaşı vadisinde" onlara hiç olmazsa bir gün huzur ve mutluluk veremez miydi? Soruyorum size: Bilim kurtarıcı görevinde başarısız olmamış mıdır?

Kıt kafalı kapitalistin kendisi bile bu başarısızlığın farkında; bu nedenle iktisatçı ve uşak aydınlarına, işçi sınıfının daha önce hiç bu kadar mutlu olmadığını ve alınyazılarının gitgide değiştiğini kanıtlama görevini veriyor.

Kapitalistin saçtığı lütufları hak etmek için eko-

nomik olguları çarpıtmanın yeterli olmadığını düşünen iktisatçılar, sermaye egemenliği için bir tehlike arz eden ekonomi bilimini ortadan kaldırır. Adam Smith ve Ricardo'dan beri değer konusunda, hırsız ve tembel kapitalistlerin verimlilik kavramı konusunda sürekli aynı hataları tekrar etmekle ve oradan buradan olgular toplamakla, kapitalistlerin borsa oyunlarını yönetmelerine olanak sağlayan istatistikleri ortaya koymakla yetinmektedirler; ancak sonuç çıkarmaya ve topladıkları kanıtlarla bir sistem kurmaya cesaret edemiyorlar. Ricardo'nun yazdığı dönemde, modern üretim fenomenleri evrim geçirmeye başlamıştı; Sermaye'nin kârına zarar veririm korkusu olmadan bilim yapılabiliyordu; ancak bugün bu fenomenler, gelişimini tamamladığı için komünist eğilimlerini açıkça ortaya koymakta ve iktisatçılar, bunları görmemek için gözlerini ovuşturmakta ve eski burjuva iktisadının temeli olarak görev yaptıktan sonra Marksist iktisadın çıkış noktası olan Ricardo'nun ilkelerine karşı bir savaşa girmektedirler. Sosyalist kuramlarla yumruk yumruğa kavgaya tutuşmak ve kendini para babalarının hizmetine, onların dolandırıcılığının işportacısı, pazarcısı gibi sunmak iktisatçı aydınların işlevidir; son olarak, gümüş madeni sahipleri, para basımında çift maden standardının güzelliklerini anlatmaları için bu aydınları bir araya getiriyordu. Cecil Rhodes, Barnato, Belt, hırsızlar ve arkadaşları ise yine bu aydınları Transvaal'ın altın madenlerini piyasaya sürebilmeleri için kendi emirleri altında topluyordu.

Sanat ve edebiyat aydınları, tıpkı eski feodal erkânın soytarıları gibi, onlara ödeme yapan sınıfın şaklabanlarıdır; kapitalistin isteklerini tatmin etmek ve onların keyfini kaçırmamak; işte sanatsal olarak uğraştıkları tek

şey bu... Edebiyatçılar bu aşağılık göreve kendilerini o kadar kaptırmış ki Molière'in, o büyük ustaları ve edebiyatına taptıkları Molière'in asıl amacını kavrayamamaktadırlar. Molière, Fransa'da üzerine en çok şey yazılan yazardır; uzmanlar onun göçebe ve doğaçlama yaşadığı gençliği süresince yazdığı dağınık parçaları bir araya getirmek; komedilerinin temsil saatlerini ve tarihlerini saptamak için canla başla çalışmışlardır ve ona özgü değersiz bir şey buldukları zaman da onu altın çerçeveyle kaplar ve onu öpüp başlarının üstüne koyarlardı. Ancak Molière'in asıl amacını gözden kaçırıyorlar. Benim gibi siz de piyeslerinin eleştirilerini okumuşsunuzdur; peki hiç Beaumarcahais'den bir yüzyıl ve Devrim'den önce Versailles'da, Güneş-Kral'ın sarayının ortasında saray soylularını, kent soylularını arkadan bıçaklayan; Descartes'ın ve diğer herkesin korkudan tir tir titrediği

kiliseye saldıran; Sorbonne'un, yani bu "laik kilise"nin tartışmasız tek otoritesi olan Aristo'ya şakalar savuran; günümüz neo-Kantçılarının, Marksist sosyalizmin maddeci felsefesinin karşına çıkardıkları, ancak Katoliklerin, Pascal'ın, Huet'nin ve Avranches piskoposlarının o zamanlar, sadece kendi gücüyle bilgiye ulaşma yüzsüzlüğünü gösteren insan aklını vurmak ve yıkmak için bir silah olarak kullandıkları Pyrrhonculukla dalga geçen bu mücadeleci yazarın gerçek rolünü tamamen ortaya koyan birini gördünüz mü? "Cılız, sefil akıl! Dine başvurmadan hiçbir bilgiye ulaşamazsın," diye haykırıyorlardı Kant'tan önceki bu Kantçılar. Çağdaş edebiyatta bir eşi yoktur Molière'in; onunla karşılaştırılacak birini bulmak için Atina dönemine, Aristofanes'e kadar geriye gitmek gerekir.

Burjuva eleştirmenler Molière'in bu özelliğinden

anlaşılmaz bir şekilde utana sıkıla bahsediyorlarsa, bu yanını hiç bilmiyorlar demektir. Molière mensubu olduğu sınıfın adamıydı; burjuva sınıfın başını çekiyordu. Sosyalistlerin işçilere "Sizi kıyımdan geçirmediği zamanlarda sizi dolandıran liberal burjuvaziyle çanağı kırın!" dediği gibi Molière de, Georges Dandin ve kibar burjuvalara "Soylulardan birer vebalıymış gibi kaçının! Onlar sizi kandırıyor, sizinle dalga geçiyor ve sizi soyuyorlar," diye haykırıyordu.

Kapitalist yüksek burjuvazi ne kafasıyla ne de koluyla bir şey üretmek istemez; o sadece yiyip içip keyfine bakmak ve can sıkıcı olduğu kadar iğrenç de olan şatafatlarında sere serpe yayılmak ister; politikaya girme zahmetin de bile bulunmaz: Rotschild, Lesseps, Vanderbilt ve Rockfeller hazretleri seçimlere girmek için hiç de can atmıyorlar; seçmen olmaktansa seçilmişleri satın almayı daha ekonomik, parlamentoda mücadeleye girişmek yerine bakanları kendi küçük memurları olarak satın almayı daha kullanışlı görüyorlar. Büyük kapitalistler sadece borsa oyunlarına ilgi duyarlar çünkü bu onlara kumar hazzını vermektedir. Eskiden matematiksel ve felsefi düşünce için kullanılan muhteşem "tasavvur" sözcüğünün anlamını değiştirdiler. Kapitalistler, aydınlar tarafından büyük ticaret müteşebbislerinin yönetim ve denetim bölümlerine yerleştirilmektedirler; bu aydınlardır sıradan bir ücret almalarına rağmen bunları çekip çeviren. Ücretliliğin ayrıcalıklı sınıfı olan politika ve sanayinin bu aydınları, aslında sadece birer uşağı oldukları kapitalist sınıfın bir parçası olduklarını düşünmekte ve her fırsatta, en büyük düşmanları olan işçi sınıfına karşı onları savunmaktadırlar.

Bu kategorideki aydınlar hiçbir zaman sosyalizme

erişemeyeceklerdir; kendi çıkarları, kapitalist sınıftan kopamayacak ve ona yüz çeviremeyecek kadar bu sınıfa sıkı sıkıya bağlıdır; ancak bu ayrıcalıklı aydın beylerin de altında kalan ve sayıları arttıkça kaderleri daha da kötüye giden, açlıktan karnı guruldayan bir aydın kitlesi bulunmaktadır. Bu aydınlar sosyalizme aittir. Herhalde bunlar eskiden bizim sıralarımızdaydı. Aldıkları eğitimin, toplumsal problemleri anlamalarına yardımcı olduğunu düşünmekle haklı olduğumuzu sanıyorum; büyük ihtimalle aldıkları bu eğitim algılarını tıkamıştır ve yine bu eğitim onları sosyalizmden uzaklaştırmıştır; bunun işin içinden kendi başlarına sıyrılmalarına olanak sağlayan bir toplumsal ayrıcalık kazandırdığını sanmaktadırlar; komşularını itip katarak, herkesin omzuna basarak hayatta herkesin kendi yolunu kendisinin çizdiğini sanmaktadırlar. Sefaletlerinin geçici olduğunu ve bir kapitaliste dönüşmek için birazcık şansa ihtiyaçları olduğunu düşünmektedirler. Eğitim, toplumsal piyangoda iyi bir numaradır ve onlara büyük ikramiyeyi kazandıracaktır. Kapitalistler tarafından ellerine verilen bu piyango biletinin bir tuzak olduğunu, kafa veya kol emekçilerinin sadece günlük rızkını kazanma fırsatları olduğunu, sadece sömürülmeyi ummak zorunda olduklarını ve kapitalizm geliştikçe bireysel kurtuluş şansının daha da azaldığını fark edememektedirler. Bunlar İspanya'da şatolar inşa ederken, sermaye bunların isimlerini karşılıksız kredi ve birazcık şansla Kamu Borçları Defter-i Kebir'ine yazdıran iyi birer burjuva olabileceklerini düşünen küçük sanayici ve tüccarları mahvettikleri gibi mahvedecektir.

Bu toplumsal hareketin mahiyetini izlemekle yetinen aydınlar, 1830'lu yıllarda proletaryanın içine atılan ve orada ezilen kötü ressamların acımasızca dalga geç-

tikleri bu küçük burjuva aydınlarının düzeyinin üstüne çıkamayacaklardır; bu ressamlar sosyalizmden de daha az tiksinmekten vazgeçmiyorlardı. Bu aydınların kafaları mülkiyet dini yüzünden işte böyle yoldan çıkmış durumdadır! Kafaları, burjuva sınıfının önyargıları ile dolup taşan aydınlar, 1830 ve 1848'in silahlarını konuşturmasını bilen bu küçük burjuvalardan daha aşağı bir konumdadır; bunların mücadeleci ruhu yoktur; bunlar tam bir gerizekalıdır; bu gerizekalı kelimesinden Latincedeki asıl anlamı, yani *mücadeleye elverişiz* anlamını kastederek bahsediyorum hem de... Bu aydınlar, maruz kaldıkları azarlara, haksızlıklara hiçbir karşılık vermeden katlanmakta; çıkarlarını korumak ve sermayeye karşı ekonomik mücadele vermek için birleşmeyi akıllarının ucundan bile geçirmemektedirler.

Bizim tanıdığımız aydın proletarya yeni bir oluşumdur; özellikle bu son kırk yıl içinde gelişmiştir; Komün mahkumlarının affedilmesinden sonra aydınları sosyalist hareketin içine çekmenin daha kolay olacağını düşünerek sosyalist propagandaya başladığımız zaman, bunların serpildiği sokaklara, Latin semtlerine konuşlandık; Guesde, Pitié Sokağı'na; Vaillant, Monge Sokağı'na; ben ise Port Royal Bulvarı'na yerleştik. Hukuk, tıp ve bilim alanında eğitim gören yüzlerce genç çocukla ilişkiler kurduk; ancak sosyalizme kazandırdıklarımızın bir elin parmaklarını geçmediği kesindi. Fikirlerimiz onları bir gün etkilese de diğer gün başka taraftan esen bir rüzgâr kafalarını başka yere çevirmelerini sağlıyordu.

Bordeaux'nun dürüst bir tüccarı, nişan almış bir belediye kurulu üyesi ve inançlı bir muhafazakâr, benim sosyalistliğimi kendine dert edinen babama üzerindeki nüfuzunu da kullanarak şöyle diyor: "Lafargue arka-

daş, gençlik gelip geçer; ben de bir aralar sosyalistim; Paris'te öğrenciyken ben de gizli topluluklara katılmıştım ve işi, Louis Philippe'den Barbès'ler adına yardım talebinde bulunan gösterilere katılmaya kadar götürmüştüm. bu zamanın gençleri çok hızlılar; evlerine tıkılmayı ve göbek büyüterek birer gerici olmayı beklemiyorlar."

Jaurès'nin sosyalist saflara katılmasını sevinçle karşıladık; onun propagandamıza getireceği yeni biçimin bizim başarılı olamadığımız çevreleri de içine alacağını düşünüyorduk. Aslında üniversite çevrelerini sarstığı doğru ve bir parça da olsa onun sayesinde Yüksek Öğrenim Okulu'nun süt-çocukları sosyalizm hakkında, şimdiye kadar bilimlerinin ve zekalarının sadece yetinmekle kaldığı fikirlerden daha tutarlı ve düzgün fikirlere sahip olmuşlardır. Son zamanlarda bunlar işçi güruhlarını ellerinden kaçıran radikal politikacılarla bir grup oluştu-

rarak sosyalist partiyi istila ettiler. Ruhlarından tertemiz niyetler fışkırıyor adeta; barışçıl gelenekleri onların mücadeleye katılmalarına engel olsa da, o yüksek kültürleri yoldaşlarıyla birlikte aynı sıralarda yer almalarına izin vermese de, bununla birlikte bize ahlak dersleri vermeyi; bilgisizliğimizi yontmayı; bize düşünmeyi öğretmeyi; bizim hazmedebileceğimiz bilim kırıntılarını bize vermeyi ve bizi yönetmeyi lütfedip kabul etmektedirler. Çok mütevazı bir şekilde kendilerini bize, bir grup başı veya bir sınıf öğretmeni gibi sunmaktadırlar.

Konularında ihtisas sahibi olabilmek, parlak sözler söyleyebilmek, filozof ve doktor olabilmek için yıllarca üniversite sıralarında pantolon eskiten bu aydınlar, bir konferansın hemen çıkışında ve bir broşürü şöyle bir üstünkörü okuduktan sonra bir sosyalizm kuramcısı olunabileceğine inanmaktadırlar. Midyelerin, toplu hal-

de yaşayan bir selenter türü poliplerin ve mercan topluluklarının davranış biçimlerini tanımak için uzun süre üzerinde çalışmaları gereken doğabilimciler, insan topluluklarını bir düzene sokmak için yeterince bilgi sahibi olduklarını ve hayvansal sıralamanın en tepesinde asılı kalarak ideal insanı hayal edebileceğimizi düşünmektedirler. Filozoflar, ahlakçılar, tarihçiler ve politikacıların da böylesi yüce amaçları vardır: Bunlar, bütün kapitalist ülkelerde sağlam ve disiplinli çok sayıda sosyalist parti kurmaya yaramış olan kusurlu yöntem ve kuramları değiştirmek için birçok fikir ve yeni eylem yöntemi ortaya koymaktadırlar.

Bu sosyalist profesörler sınıf mücadelelerinin geçmişte kaldığını ilan ediyorlar. Sınıflar arasına bir sınır çizgisi koyabilir miyiz? İşçilerin kendilerine her yıl 3,6'dan 15 franka kadar kâr sağlayan 100, 200 ve 500 franklık birikim mevduatları yok mu? Peki maden şirketleri, demiryolları ve finans şirketlerinin yöneticileri ve müdürleri, kapitalistlerin hesabına yönettikleri kurumlara ait hisse senetleri, tahvilleri olan birer ücretli değiller mi? Bu uslamlama cevapsız kalmakta; ancak böyle düşünüldüğünde ne bitkiler alemi ne de hayvanlar alemi söz konusudur, çünkü onları bir baltayla kesermiş gibi birbirinden ayıramayız ve çünkü bunlar birbirleriyle temas noktasında, birbirlerine karışmış durumdadır. Gece ve gündüz de yoktur aslında, çünkü güneş dünyanın her yerinde aynı anda ortaya çıkmaz ve çünkü çok uzaklarda gündüz iken burada gecedir.

1850'lerden beri hep aynı nakarat: sermaye birikimi. Tahvilli ve hisse senetli kurumlar, mülkiyeti parçalara ayırmakta ve bunu vatandaşlar arasında dağıtmaktadır Temelinde kapitalist bir özellik olan bu yeni mülkiyet

biçiminin, para babalarına hırsız ellerini en küçük borsa oyununa bile daldırarak onların son kuruşunu bile alacağına olanak sağlayacağını düşünen bizler, dar kafalılığımızla nasıl kör olmuşuz öyle.

İşçi sefaleti azalmakta ve ücretlerin sürekli atışıyla yakında ortadan kalkacaktır; hem de kâr payı her geçen gün daha da azalırken; bir sabah erkenden sıfıra düşecek ve burjuvalar değerli sermayelerini sosyalizmin sunağına koymaktan çok mutlu olacaklar. Kapitalist, er ya da geç Bay Waldeck-Rousseau'nun da dediği gibi çalışmak zorunda kalacak. Aydınlardır kapitalizm geliştikçe yazgıları daha da kötüye giden ve ücretlilerin konumunun her geçen gün iyiye gittiğini doğrulayacak kadar patronların sözlerinden aptala dönenler; aydınlardır birkaç ekonomi-politik terimi bildiğini iddia ederek, kâr paylarının gitgide düşmekte olduğunu doğrulayanlar. Sosyalizmin bu yenilikçi kişileri, bir tesadüf eseri, Adam Smith'in geçen yüzyılın sonunda risk altında olmayan sermayeler için %3 oranındaki bir kârın normal olacağını hesapladığını ve bizim dönemimizdeki para babalarının, risk altında olmayan her yatırımın kâr oranının yine %3 civarında seyredeceği düşüncesinde olduklarını bilmemektedir. Bu oran birkaç sene önce %2,5'un altına düşmüş gibi görünse de bugün bu oran %3'ün üstüne çıkmıştır. Sermaye, tıpkı havuç gibi, zihinsel kapasite gibi ticari bir metadır. Öyle ki o da arz ve talebin iniş-çıkışlarına maruz kalmaktadır. Sermaye o zamanlar talebe oranla daha çok arz ediliyordu; oysaki Rusya'nın sanayi araç ve gereçlerini geliştirmesinden, Çin'in kapılarını Avrupa sömürüsüne açtığından vb. beri sermaye fazlalığı tüketiliyor ve nadiren bulunduğu ölçüde fiyatı da bir o kadar artıyordu. Ancak, aydınların alışkanlıkları gereği

düşünecek çok fazla önemsiz şeyleri ve ekonomik olgular hakkında söyleyecek birçok tumturaklı sözleri vardır. Kapitalistlerin çıkara dayalı boş laflarına çok değer verir ve "Ortodoks Ekonomi Kilisesi"nin bayatlamış sözlerini tekrar edip dururlar: "Artık sınıf farkları yoktur; zenginlikler gitgide daha eşit bir şekilde dağıtılmakta, işçiler zenginleşmekte ve hisse sahipleri fakirleşmektedir; kapitalist toplum, olası toplumların en iyisidir; güneş gibi parlak bu gerçekleri inkâr etmeye cesaret edenler sadece kıt kafalılar ve yobazlardır."

Bu aydınlar sosyalist partinin hem kuramlarını hem de taktiklerini değiştirmek niyetindeler; ona yeni bir eylem planı benimsetmek istiyorlar. Artık yapılması gereken, kamu erkini zorla, yasal olarak ya da devrimle ele geçirmek değildir, cumhuriyetçi yönetimin bütün bakanları tarafından alıkonulmaya razı olmaktır; artık yapılması gereken sosyalist partiyi bütün burjuva partilerin karşısına koymak değildir, onu liberal partinin hizmetine sunmaktır; artık yapılması gereken partiyi sınıf mücadelesi için örgütlemek değildir, partiyi bütün gizli anlaşmalar için hazırda bekletmektir. Bu yeni eylem planının zafere ulaşması için de sosyalist partiyi dağıtmak, eski kadrolarını kovmak ve yirmi yıl boyunca işçileri kendi sınıfının çıkarlarının bilincine vardırmak, politik ve ekonomik mücadelede onları bir araya getirmek için çalışmış örgütleri yıkmak niyetindeler.

Ancak bu aydınlar boşuna zahmet etmiş olacaklardır; şimdiye kadar sadece farklı örgütlerden sosyalistlerin arasındaki bağı sıkılaştırmayı ve sadece gülünç duruma düşmeyi başarabilmişlerdir.

IV

Ümit ettikleri ve yeteneklerine oranla aşağı bir konuma sahip oldukları için kapitalist topluma karşı ayaklanan ilk kişiler aydınlar olmalıydı, ancak bunun farkında bile değiller. Auguste Comte, Renan ve şöyle ya da böyle diğer meşhur kişilerin kendi çıkarları adına Çinli beylerin modeline benzer bir aristokrasi oluşturmayı hayal ettikleri kadar kafaları karışmış durumda.. Böyle bir düşünce kafalarındaki geçmiş tarihin bir yansımasıdır; zira böyle bir amaç güden hiçbir şey modern sosyalist harekete bu kadar zıt olamazdı. Önceki toplumlardaki aydınlar,, üretim dünyasının ötesinde ve üstünde, sadece eğitim, dini yönetim ve politik idareyle mükellef bir dünya inşa ediyorlardı,

Bu toplumların zanaat ustalığı, kafa ve kol emeğini
236 aynı üreticide bir araya getiriyordu; örneğin mobilyayı tasarlayan ve yapan, onun hammaddesini temin eden hatta satışı ile uğraşan aynı işçi marangozdu. Kapitalist üretim, eskiden ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olan bu iki işlemi birbirinden ayırdı; gitgide makinelerin bekçisi haline gelen kol emekçilerini bir yana, kafa emekçilerini (mühendis, kimyager, yöneticiler) bir yana koydu. Ancak eğitimlerindeki ve âdetlerindeki farklılıklarına rağmen, bu iki emekçi tipi birbirlerine öyle bir kaynaştırıldı ki belli bir noktada kapitalist üretim ikisi olmadan işlemez hale gelir.

Üretimde ve kapitalist sömürünün boyunduruğunda birleştirildikleri için, ortak düşmana karşı ayaklanmada da birleşmek zorundadırlar. Eğer aydınlar kendi çıkarlarının farkındaysa, insan sevgisi, işçilere duydukları acıma, gösteriş ve züppelik adına değil; kendilerini kurtar-

mak, eşleri ve çocuklarının yazgısı ve kendi sınıflarının gerektirdiği görevi yerine getirmek için sosyalizme akın etmeliler. Kol işçisi yoldaşlarının yürüttüğü toplumsal mücadelede, onları yalnız bıraktıkları için kendilerinden utanmalılar. Bize öğretecekleri çok şeyler var, ancak onların da bu işçilerden öğreneceği çok şey var: İşçiler, bu aydınlarda olmayan içgüdüsel bir sezgiyle kapitalist üretimin komünist eğilimlerinin varlığını kanıtladılar; aydınlar bu düşünceye ancak bilinçli bir zihinsel çabayla varabiliyorlar. Yalnızca kendi çıkarlarının farkına varmış olsalardı, kapitalistlerin onları daha çok sömürmek için cömertçe verdiği eğitimi uzun zaman önce kapitalist sınıfa çevirirlerdi ve efendilerini zengin etmeye yarayan zihinsel kapasitelerini onlarla savaşmak, kendi sınıflarının, ücretli sınıfın kurtuluşunu sağlamak için mükemmel birer silah olarak kullanırlardı.

Eski yaşam ve çalışma koşullarını altüst eden kapitalist üretim, kâhin olmaya gerek olmaksızın şimdiden sezilebilen, ancak aydınlar için hâlâ bir sır küpü olan yeni koşullar hazırlamaktadır. Aydınlığın incilerinden biri olan Bay Durkheim üniversitelerde yankı uyandırmış olan *Emeğin Bölünmesi* adlı kitabında, toplumu sadece her işçinin hayatı boyunca tek ve aynı işe mahkum edildiği bir Antik Mısır biçimi üzerinden görmektedir. Bununla birlikte, Yüksek Öğrenim Okulu'nun umutsuz miyobundan etkilenmemiş olduğumuz sürece, makinelerin meslekleri birer birer ortadan kaldırdığını, sadece bir mesleğin, makine uzmanlığını bıraktığını göremememiz olanaksızdır.

Ayrıca bu makineler, sosyalistlerin kapitalist toplumun mülkiyet temellerini kökünden değiştirerek tamamlayacağı işi bitirdiği zaman komünist toplumdaki üretici,

bugünün makinelerinin yardımıyla ekip biçecek, dokuyacak, odunu kesecek, geleceğin çeliklerini işleyecek ve kendi sağlığı ve zekası yararına birçok farklı mesleği sırayla gerçekleştirecektir.

Sermayenin kendisine ayırarak emekçiye zulmeden mekanik, kimya ve fizik biliminin sanayi uygulamaları, ortak mülkiyet olduğu andan itibaren emekçiyi kurtaracak, ona kendine ayıracağı boş zamanı ve özgürlüğü sunacaktır.

Yoğun-emek döneminden işsizlik dönemine kadar ücretliyi sadece sarsmayı beceren, kapitalist yönetim altındaki mekanik üretim, komünist idare altında geliştirilerek, bir düzene oturtularak üreticiyi, gerekli toplumsal ihtiyaçları karşılayacak ölçüde, emekçiye en fazla iki ya da üç saatlik bir çalışma süresi vermeye mecbur bırakacaktır. Bu gerekli toplumsal emek süresini tamamladıktan sonra emekçi, hayatın maddi ve manevi keyfini özgürce tadabilecektir.

İşte o zaman sanatçı resim yapacak, şarkı söyleyecek; yazar, kitaplar yazacak; müzisyen operalar besteleyecek; filozof yeni sistemler inşa edecek, kimyager cisimleri inceleyecektir; bunu da para kazanmak ya da ücretini alabilmek; insanların takdirini kazanmak, olimpiyat oyunlarının kazananları gibi defne yapraklı tacı başına geçirmek için değil, bilimsel ve sanatsal tutkularını tatmin edebilmek için yapacaktır; zira bir kadeh şampanya laf olsun diye içilmez, bir kadın da sırf gösteriş için öpülmez. O zaman sanatçılar ve bilginler Kepler'in, bilimin bu kahraman çocuğunun, şu sözlerini coşkuyla söyleyeceklerdir: "Bütün zenginlikleriyle birlikte Saxe porselenleri, *Mysterium Cosmographicum*'u oluştururken duyduğum hazza eşdeğer bile değildir."

Aydınlar, bilimi ve sanatı kapitalist boyunduruktan kurtarmak, düşünceyi ücretli kölelikten azat etmek için onları yardıma çağıran sosyalistlerin seslerini acaba sonunda duyacaklar mı?

SOSYALİZM VE TOPLUM BİLİMİ[89]

Aralık 1896

On beş yıl kadar önce, doktorların, felsefecilerin ve iktisatçıların karşısında, modern sosyalizmin bilimsel yapısına anıştırmalar yapılmaya kalkışılınca, bu vasat ve ölçülü bilim adamları omuz silkiyorlardı: Sosyalistler, olmayacak düşler peşinde koşan birer hayalci ve tehlikeli laf ebeleri olabilirdi ancak. Bu denli küçümsenen bu Sosyalizm, bütün kapitalist ülkelerde halk kitlelerini harekete geçirip onları örgütlediğinden ve onları kamu güçlerini ele geçirmeye ittikten bu yana, başka bir tondan konuşmak gerekiyor: Daha dün, dünya Amerika'daki başkanlık seçimlerinin sonuçlarını endişeyle bekliyordu; paranın Rryan gümüşleriyle mi yoksa Mac-Kinley altınlarıyla mı basılacağı tartışılırken, Amerikan cumhuriyetinde hâlâ kararsız ve farklı bir sosyalizmle işlenmiş kent emekçilerinin ve Uzak-Batı çiftçilerinin

89. Gaston Richard'ın bu başlıkla yayımlanan kitabının (Sosyalizm ve Toplum Bilimi, doçent filozof, edebiyat doktoru M. Richard, Çağdaş Felsefe Kütüphanesi. Félix Alcan, 1897), Aralık 1896-tarihli "Le Devenir Social"de makale olarak yayımlanan eleştirisi, sayfa 1047-1058.

ayaklandığı görülüyordu. Sosyalizm yüzünü göstermeden ve kapitalist düzene karşı savaş naraları atmadan, hiçbir uygar toplumda politik ve toplumsal bir hareket gerçekleşmez.

Endişe içindeki kapitalistler, kendi kaşarlanmış ve maaşlı aydınlarından canavara karşı savaşıp onu yerle bir etmeleri için o derin sessizliklerinden çıkmalarını ve en karşı konulmaz kanıtlarının üzerini silip parlatmalarını istediler. Arenaya ilk çıkan doğal olarak, o aziz ekonomi doktrinlerinden iğdiş edilmiş bekçilik görevlerinin de gerektirdiği gibi, iktisatçılardı. Bilimlerinin dayanaklığına körü körüne bağlı olanların umduğu gibi parlak bir başarı elde edemediler. Mücadeleden acınası bir durumda yaralı olarak çekildiler; şimdi sıra politikacı, sosyolog, felsefeci ve tarihçilere geliyor. Kapitalizmin başını çekenlerin arasında en sonda gelen, doçent filozof ve edebiyat doktoru Richard Efendi, ortaya bir cilt kitap atarak yumruğunu masaya indirir; sosyalizmi toplum bilimin altına sıkıştırır, onun ve Bay Leroy-Beaulieu açısından modern sosyalizmin gerçek bir temsilcisi olan Marksizm'i nefessiz bırakır.

***

Bay Leroy-Beaulieu, Marx'ın güçlü silahları olduğunu ve onları ustaca kullanmayı bildiğini kabul etmişti: Kanıtlarındaki ustalığını, tarih bilgisini, modern sanayi koşullarına ilişkin derin bilgisini, tarzındaki şıklık ve arılığı, hayal-gücünün zenginliğini, belâgat ve hiciv yeteneğini, dilinin keskinliğini; Marx'ın bütün bu zenginliklere sahip olduğunu kabul etmişti. Meta dolaşımı kuramından bahsederken Bay Beaulieu, Marx'ın

incelemesinin önemsiz olmadığım lütfedip kabul eder: "Bu inceleme zihinleri sarsacak niteliktedir."[90] Collège de France'da bir ekonomi-politik profesörü olarak bazı ekonomi terimlerini bilmek zorunda olan Bay Beaulieu, Marx'ın iktisadi biliminden etkilenmiştir. Ancak Bay Richard sosyalizmi eleştirme konusunda bariz bir üstünlüğe sahiptir; akademik unvanlarla dolup taştığı için, ekonomik bilgisi olup olmadığına pek de kafasını takmayan Bay Richard, "Auguste Blanqui ve Proudhon'un müntehili"nden başka bir şey olmayan Marx ve Engels'in entelektüel bilgi ve bilimine pek önem vermediğini açıkça ifade eder; onlar Proudhon'u, ona tarihsel karşıt anlamlar yükleyerek sadece sulandırmıştır. (s. 75)

Marx ve Engels'in hiçbir özgünlüğünün olmadığını söylemek moda oldu; onların söyledikleri Saint-Simon, Aristo, Harrington, Pecquer ve daha niceleri tarafından yüzlerce kez ve daha iyi bir biçimde söylenmişti. Ancak, Marx ve Engels'in fikir babaları öğrenmek isteniyorsa, *Kapital*'in sadece birinci cildini açmak ve akademik bir eleştiride yararsız gibi görünebilen, ama meraklı bir okuyucuya bir fikir bütünlüğü, kuramın tarihinin genel hatlarını çizme olanağı sağlayan çok sayıda nota başvurmak gerekir. Marx bana "Ben güçsüzlerin hakkını koruyanım; ben, bir fikri ilk defa formüle etmiş yazarlardan alıntılar yaparım; isterse bu yazarlar en az bilinenler olsun. Çoğu kez, bu ilk ifade en belirleyici olandır," diyordu. Bay Giard ve Brière'in yeni bir baskısını daha çıkarttığı ve M. Richard'ın okumamış olduğu *Felsefenin Sefaleti* adlı eser Marx'ın, onun yalnızca müntehili olan Proudhon ile dalga geçtiğini ve onun *Ekonomik Çelişki-*

90. Paul Leroy-Beaulieu, *Kolektivizm, Yeni Sosyalizmin Eleştirel İncelemesi*, 1. Baskı., s. 206-207.

*ler Sistemi'*nde kazandığı başarıları ve keşfettiğini sandığı hataları ona göstererek bunları zaten söylediğini ve çürüttüğünü göstermiştir.

Marx'ın iktisat kuramları eleştirisinin doğrudan iktisatçıların hakkı olduğunu zanneden Richard Efendi, bunların çürütülmesiyle hiç vakit kaybetmez, ama onun bu konudaki bilgisizliğine okuyucusunu inandırmak istediği için, masaldaki maymunu[91] oynuyor ve Marx'ın değerden elde ettiği formülünde bir metanın fiyatını değeriyle karıştırıyor. Sayfa 114'te, "Bir ürünün değeri öncelikle pazara yayılabilme oranına ve bunun için çekişen üreticilerin sayısına; ikinci olarak, onu mal edenlerin tüketmek zorunda oldukları ürünlerin değerine bağlıdır," diyor. Eğer Richard Efendi'nin ironi yapmaya kabiliyeti olsaydı, bir pazarda, Ricardo ve Smith'in dediği gibi, üretim giderleri bir kuruş bile azalmazken, bir metanın
244 fiyatının kazara %50, 60, 80 oranında düşmesi ile bu kadar ağlayıp sızlayan sanayicilerle acı acı alay ettiği sanılırdı. Farkına varmadığı şey işte böyle bir yanılgı ve çelişkidir; öyle ki, bizim göz kamaştıran iktisatçımız, Marksist değer kuramını tüm değerini yitirdiği bir ikilemde köşeye sıkıştırdığını iddia ediyor.

Değer kuramı daha henüz soğumamışken Richard Efendi onu, "biri, ürünlere açık olan pazara yayılabilme oranı ; diğeri, üreticilerin gereksinimlerinin sağlanması gibi iki etkeni" (s.117) olan emeğe uyguluyor: Asya ve Afrika pazarlarının Avrupa ürünlerine kapılarını açtığından beri sanayi ücretlerinin sürekli olarak yükseldiğini

91. Maymun ile Pars: La Fontaine'nin bir masalıdır. Bu masalda maymun, parsın kendini ve dış güzelliğini pazarın ortasında övmesinin ardından ortaya çıkar ve parsa cevaben asıl güzelliğin iç güzellik olduğunu anlatmaya çalışır. (ç.n.)

kanıtlamaya hazırdır kuşkusuz. Daha da ileri gider ve bir sonraki sayfada "Emeğin değeri, makineler ve ortaklaşa çalışmayla, yani sermayeleştirme ile artmaktadır," der. Bu makineleri üretimi artırmak, emekçinin zekâsını otomatik hareketle yer değiştirmek ve sonuç olarak onların alım fiyatını düşürmek için kullanan sanayicileri tanımamaktadırlar.

Büyük keşfinden son derece memnun olan Richard Efendi, beceriksizce ve patavatsızca, değer kuramından emek fazlalığı kuramına geçiyor. Sayfa 141'de "Eğer, emeğinin sadece yarısı işçiye ödense ve kendi ürününün yarısının değerini alsa, işçiye verilen ücretlerin tümü yaratılan değerin yarısına karşılık gelecektir; kısacası pazardan, üretimin sadece yarısını satın alabileceklerdir. Öyleyse kapitalistler diğer yarısı için yayılabilecekleri başka pazarlar bulmak zorunda kalacaklar; aksi takdirde tamamen bir kayıp üretmiş olacaklardır. Yayılacakları bu pazar da sadece kendi sınıflarına açık olabilecektir. Sonuç olarak, kapitalistlerin sayısının azalmasıyla birlikte sermayenin artı-değeri mecburen azalacaktır. Marx'ın üzerine birikim yasasını inşa ettiği akıl yürütmesi, içinde bir ilk çelişkiyi barındırmaktadır." Şimdilik bu ilk çelişki ile yetinelim; bu bir inci çünkü... Din ve din dışı tarih konusunda çok bilgili olan Richard Efendi, hâlâ Ortaçağ'da olduğunu sanmaktadır. Küçük ev işliği ürünleri oradaki yerli işçiler tarafından tüketiliyordu bu geçmiş dönemde; öyle ki, dönemin refahı doğrudan alım gücünden kaynaklanıyordu; Bay Richard, madencilerin çıkardığı maden filizlerini ve kendilerinin işlediği metalleri, pamuk ve dantel dokumacılarının da kendilerinin işlediği ürünleri tükettiğini sanmaktadır; ama bilmiyor ki uluslararası pazar sürekli olarak üretim fazlalığını içi-

ne almazsa bütün kapitalist uluslar sürekli ve sağlam bir krizle karşı karşıya kalır.

Öyleyse, birikim kuramı yanlış, hatta yanlışın ağababasıdır; ayrıca, "Kapitalist müteşebbisler sermayeyi biriktirmek yerine saçıp savurmak amacıyla orada değildir!" Bu, sayfa 151'de açıkça ifade edilmiştir! Darbeden sonra modern finansın ilk adımlarını atan ve yüz sent madeni paralarını gizli kasalarına koymak yerine onları emanet ederek elde edecekleri yararı cimrilere göstermek amacıyla tanıtmalık genelgeler yayınlayan büyük hırsız ve para-babaları Mirès ve Pereire, Richard Efendi gibi boş konuşuyorlardı; on yıl içinde dört milyardan fazla parayı bir araya getiren ve onu piyasaya süren "emlak kredisi" ise böylece sadece uzayda işe yaradı; ne olursa olsun Pereireler iflaslarından, daha önceleri binlerce kumbaraya serpiştirilen yüz milyon kadarcık saklı para-
246 yı kurtarmayı başardılar. Tahvilli, hisse senetli kurum ve müteşebbisler, etrafa dağılan sermayenin, para-babaları tarafından çalıştırılması ve bu sermayeye değnek oyunlarıyla el koymalarına olanak sağlaması için en hırsız toplumlarda yaratılıp dünyaya getirilir. Richard Efendi, "Panama'yı ve ortadan kaybolacak hali olmayan üç yüz milyonun yok olduğunu bilmeyecek kadar da Ortaçağ'a ait değilsiniz herhalde; bu küçük vurgunları büyük çelik kasalara koydular açıkça; belki de siz bu hokkabaz oyununun bir peri masalı olduğuna inanıyorsunuz. Doçent filozof ve edebiyat doktoru olmanın gerektirdiği bir şey olsa gerek."

Doktor bey, berikinin bu sefil birikim kuramını ve şaşılası kanıtını yerle bir eder. "Şu anki evrime egemen olan özellik, bizim de kanıtlamış olduğumuz gibi sermaye birikimine değil, gelirlerin azalmasına özgü bir

durumdur," der sayfa 164'te. Bizim kültürlü aydınımız ekonomi dilini bilmediği için aslında kâr payının düşmesini ve böylece de sınırlı sermayeli ufak gelir sahiplerinin gelirlerindeki düşmeyi kastetmektedir. Proudhon için sosyalist bir deva olan kâr payının düşmesi sermaye fazlalığının ilk sonuçlarından biridir. Eğer kâr oranı kendisiyle beraber büyük para-babaları ve kapitalistlerin gelirlerini aşağıya çekmeden bir düşüş yaşarsa, şatafatlarının artmasından da anlaşılacağı üzere bu toplam sermaye miktarlarının sürekli artması anlamına gelir. Borsa, bu işlemin gerçekleştiği karanlık ama gizemli yanı olmayan bir yerdir: Bir sanayi gelişip büyüdüğü ya da yıkıma doğru gittiği ölçüde hisse senetlerinin değeri de sermayeleştirme oranının kâr oranına uygun düşmesi açısından değişir, Örneğin kuzey demiryolu, kârlarını ikiye katladığı zaman hisse senetlerinin fiyatı da anında ikiye katlanır: Bugün, hisse senetlerinden birini alabilmek için 1800 frank yatırmak gerekiyor, çünkü bu 62 franklık bir kâr ve % 3,44'lük bir kâr oranı demektir. Senet sahiplerinin payı sadece 31 frank olduğu zaman, onlara 800 ya da 900 frank yatırmak gerekiyordu. 500 frankın altında piyasaya sürülen hisse senedi, yarım yüzyıldan daha az bir sürede dört katına çıktı. Vurgunculuk ve borsa üzerine kalın bir kitap yazan Proudhon, kâr oranının düşmesiyle kapitalist sömürünün de sonunun geldiğini düşünerek sermayeleştirme işleminin önemini gözden kaçırmıştı. Kâr %1'e hatta % 0,10'a düşse bile, emek sömürüsü devam ederdi: Kâr oranı düştüğü ölçüde sermaye, sömürüsünü bütün dünyaya yayıyor ve daha da yoğunlaştırıyor.

Ancak Richard Efendi bir felsefe doçenti, bir edebiyat doktorudur ve eğer kendini ekonomiden bahsetmek

zorunda hissediyorsa da, insanın gözlerini yoran ekonomi fenomenlerini bilmek zorunda değildir; yeteneklerinin üstünde bir işi zorunlu kılan bu ağır görevden dolayı ona acıyalım ve değerinin bilinmesi için tarihin bir bölümünde onu bekleyelim: İşte orada bir hoca ve doktor olarak konuşur; bu yüzden karşılaştırmalı ve tarihsel yöntem onun gözünde tümdengelimli her kanıtlama türünden daha üstündür.

Bizim çok bilgin doktorumuz, köle emeğinin evrimsel üç biçimini göstermek için kölelik, serflik ve ücretlilik terimlerini kullanan Marx ve Engels gibi cahillere karşı inanılmaz bir horgörü beslemektedir. Kuşkusuz bu durum, okuyucularının kara cahilliğini küçümseyerek, kanıtlama süresince bu üç terimi kullanmasına engel değildir.

Marx serfliği ücretlilik ile karşılaştırır: "Serfler haf-

tanın üç günü kendileri için kendi tarlalarında, diğer üç günü ise toprak sahibinin tarlasında çalışıyorlardı," der. Ücretli ise, kapitalistin atölyesinde altı saat kendisi için, yani ücretinin karşılığı için; altı saatte onu sömüren için çalışır. Bu altı saatlik artı-emek, kapitalist artı-değeri doğurur. Serfler, kendisi için harcadığı emeğini, toprak sahibi için harcadığından ayırmasını çok iyi biliyordu; ücretli bu ayrımı yapamayacak durumdadır ve bu yetersizlik, kapitalist bakış açısından ücretliliğin serflik üzerinde bir üstünlük kurmasını sağlamaktadır. Gerçekte var olmayan bu artışı keşfeden ise Marx'ın şeytani dehasıdır.

Tarihi ezbere bilen ve kuşkusuz bu nedenle kafasına bir türlü onu yerleştiremeyen Bay Richard, o halde 18. Louis'nin, imtiyazlarını kaybeden aristokratları avutmak için ortakçılığın ve gündelik işçi kullanımının serflikten

çok daha faydalı olduğunu ileri sürdüğünü de bilmiyordur. Tarım bakanı olan Gasparin Kontu, 1821'de yazdığı ve aynı tarihte yayımlanarak geniş kitlelere ulaşan *Ortakçılık* adlı küçük el kitabında Marx'ın kullandığı kanıtlardan faydalanır. "Efendinin ve serfin çıkarı birbirinden ayrılır; her biri özgün bir nitelik kazanır; serf, kendisine bırakılan toprağın üzerinde harcadığı emeğin, onun refahının teminatı olduğunu bilir; bu yüzden daha sıkı çalışır... Peki, toprak sahibine ait günlerde de aynı şekilde çalışır mı? Haftanın üç günü özgür olan eller diğer üç gün tutsak olurlar. Serf, kendisi ve toprak sahibi için yaptığını birbirinden ayırmayı öğrenir... Ortakçılıkla işlenen çiftliklerde, bir çiftçinin yaptığı işte, neyin onun yararına, neyin toprak sahibinin yararına olduğunu birbirinden ayıramaması, onu yaptığı işi her tarafa aynı şekilde uygulamaya mecbur bırakır. Richard Efendi, köleliğin önce serfliğe sonra ücretliliğe saçma dönüşümünün karşısına, kendisini sosyologlardan yanlış bir takım fikirler sağlamaya adamış, laf kalabalığı yapan filozof Spencer'dan ödünç aldığını kabul ettiği emek evrimini çıkarır. "Emek birbiri ardına şu üç evrimden geçmiştir: ev işliği, meslek birliği ve kapitalist müteşebbis," der.

Terminolojisi çok muğlak olan Richard Efendi ev işliği derken, Romalı tarım uzmanlarının da tavsiye ettiği gibi hiçbir şeyi dışarıdan alamamak için toprak sahibine her şeyi kendi evinde üretmesini salık veren Oliver de Serres'in betimlemesini yaptığı feodal baron ve antik soyluların sahip olduğu işlikleri kastetmektedir: Köleliğin kaldırılmasından önce Brezilya ve Güney devletlerinin büyük tarım işletmelerinde, henüz tamamlanmamış olmasına rağmen var olan bu işlik, ev sıfatıyla belirtilemez; bu sıfat, aile üyelerinln ve çatısı altında yaşadığı,

aynı sofrada yemek yediği sınırlı sayıdaki usta ve çırakların evin babasına yardım ettiği zamanlardaki ilk küçük sanayi evlerine aittir. Ona takılan birkaç isim sayesinde feodal işliğin, tarihsel olarak ondan önce gelen meslek birlikleriyle, en azından modern zamanlardakiyle bir ilişkisi olduğu söylenemez. Bu meslek birlikleri daha çok kardeş barbar toplumlara, İskandinav Guildlere yakındır. İngilizcede meslek birlikleri, Guilds[92] adını taşımaktadır. İskandinav Guildlerin ve savaşçıların yaptığı gibi, ilk meslek birliklerinin üyeleri birbirlerini savunacaklarına ve kardeş gibi yardımlaşacaklarına yemin ediyorlardı.

Kapitalist müteşebbis, aynı meslekten olan az ya da çok sayıda işçiyi bir araya getiren bir işlik olan imalathane ile ortaya çıkar; iş bölümü veya zanaatkârın bireşimsel emeğinin parça parça işlere ayrışması ve önceden tek
250 bir zanaatkârın gerçekleştirdiği bir ürünün yapımında bölümlere ayrılmış işçilerin emeklerinin birleşimi veya işbirliği, imalathanede meydana gelmiştir. İmalathaneler, meslek birliği ustasının işliğinden sonra ortaya çıksa da, meslek birliğine özgü işlikten kaynaklanmamaktadır; aksine meslek birlikleriyle hemen bir mücadeleye girişir. İmalathane sahipleri meslek birliği ustaları değildi; tıpkı ilk demiryolu sahiplerinin araba ustaları olmaması gibi. Bunlar, sömürgelerdeki ticaretle zengin olmuş ve her menşeiden zenginlerin finanse ettiği tüccarlardı. Meslek birliklerinin olduğu kentlerde imalathaneler açamazlardı; ancak köylerde, meslek birliği bulunmayan liman kentlerinde ve meslek birlikleri olan kentlerin surlarının dışında açarlardı. Eğer bizim aydın tarihçimiz Paris'in tarihini biliyor olsaydı, imalatçıların güçlendirilmiş sur-

92. Guild: Lonca (ç.n.)

ların dışında kalan Saint-Antoine'ın kenar mahallelerine sığınmak zorunda kaldıklarını da bilirdi; tıpkı Londra kentinin dışında kalan Southwark'a, Thames Nehri'nin diğer yakasına yerleşmek zorunda kaldıkları gibi.

İmalathanelerin, ilk işçilerinin bir kısmını meslek birliklerinden çıkan işçilerden elde ettiği doğrudur; ancak, Ortaçağ'dan beri hiçbir meslek birliğine ait olmayan, bir o yana bir bu yana savrulan bir işçi kitlesi vardı ki yoğun çalışma olduğu zaman meslek ustaları onları kentlere çekiyor ve artık onlara ihtiyacı kalmadığı zaman, onları kapı dışarı ediyorlardı. Bu işçiler orada kalmayı veya izin almadan tekrar oraya gelmeyi akıllarından geçirirlerse, onları herkesin içinde kırbaçlıyor ve birer haydutmuşlar gibi kızgın demirle damgalıyorlardı. Bu işçiler yersiz yurtsuzdu; yani yasaları, hakları, ayrıcalıkları olan hiçbir meslek birliğine mensup değillerdi.

Feodal birikim gerçekleştiği ölçüde bu savunmasız ve yersiz yurtsuz işçi kitlesi; kaçak serfler, askerler ve mağlup, malları istimlâk edilmiş baronların kapı dışarı etmek zorunda kaldıkları feodal işlik zanaatkârları ile sayılarını daha da artırıyordu; üstelik galiplerin toprakları gün geçtikçe genişlerken... Bu her yerden kapı-dışarı edilenlerin sayısı bazen o kadar fazla oluyordu ki en acımasız önlemler ve haçlı seferleri ordusu ve diğer savaş seferleriyle bastırılan toplumsal bir tehlike oluşturuyorlardı: Doğmakta olan imalathane bunların büyük bir kısmını kendine saklıyordu. Bizim bilgiç doktorumuzun, "Yersiz yurtsuz, ki Marx'a göre ortaya çıkmasının öncelikli koşullarıdır, proletaryanın ve sermaye birikiminin oluşumunu bilmemekteyiz (s.149)," cümlesini doğrulayabilmesi için Ortaçağ'ın meşhur tarihini bilmiyor olması gerekmektedir. Bu proletaryanın, Fransa'da ortaya

çıkmış olamayacağını, çünkü küçük mülkiyetlerin devrimden çok önce de var olduğunu iddia etmektedir; ancak toprak mülkiyeti, Richard Efendi'nin karşılaştırmalı tarihten faydalanarak böyle bir proletaryanın oluşumunun mümkün olabileceğini kabul ettiği İngiltere'de de vardı. Serfliğin İngiltere'den uçup gittiğini, 14. yy.da ve bu tarihten itibaren, nüfusun büyük çoğunluğunun *yeoman*'lardan, yani toprak sahibi köylülerden oluştuğunu söyler[93] Maculay.

Doktorumuzla aynı kalibrede bir tarihçi, kanıtlarıyla tarihsel materyalizmi yerle bir etmekten geri kalamazdı elbette. Resmi tarihi allak bullak eden bu kuramın, yani tarihsel materyalizmin, bütün üretim biçimlerinin (üretim biçimleri deniyor zira önemli olan ne üretildiği değil, nasıl üretildiğidir), evrenin herhangi bir köşesinde kendini gösterirse göstersin çevrenin, ırkın, tarihi geç-

mişlerinin önünü alamadığı ve yolundan alıkoyamadığı kendine has bir harekete uygun olarak gelişmekte olduğunu gösterdiğini biliyoruz ve gelişirken de içinde evrimleştiği toplumu dönüştürmektedir. Öyle ki, "Sanayi açısından çok gelişmiş bir ülke, sanayi basamaklarında onu takip eden ülkelere, sadece kendi geleceklerinin bir suretini durmaksızın gösterir." (*Kapital*'in önsözü)

Bizim sosyolog ise tam tersine kendi başına evrimleşenlerin toplum biçimleri olduğunu iddia etmektedir; iki farklı biçimden bahseder; gelişim süreçleri birbirine

93. Maculay, İngiltere Tarihi, 1858, cilt I, s. 413. Bu İngilizce harfleri ve Marx ve Engels'in karşılaştırmalı tarihini beceremeyen bizim edebiyat doktorumuz yeomanları soylular olarak ve yeomanlığı da taşra soyluluğu olarak kabul etmektedir. – Yeomanların Cromwell'de verdikleri kahramanca hizmetlerin hatırına, Fransız Devrimi'ne karşı yapılan savaşlarda *yeomenlik* adını alan gönüllü bir süvari birliği oluşturulmuştu. Bugün bu süvari birliği hâlâ vardır.

tamamen zıt komünist ve bireyci biçim; bu nedenle de İngiltere, Fransa'ya bir örnek teşkil etmez; zira bu iki ülkenin ne tarihlerinde ne de ekonomik gelişimlerimde bir benzerlik vardır. İmparatorluk altındaki liberaller, İngiltere'de çiçek açan basın özgürlüğü talebinde bulundukları zaman, senato başkanı ve dalkavukluk işinde usta uşak Troplong sinirden kıpkırmızı oluyordu: "Basın özgürlüğü ancak tasmaya ihtiyacı olan Anglo-Saksonlar, Fransa ve başka yerlerde bulunan Latinler için gereklidir" . Richard Efendi ile aynı hamurdan yoğrulmuş olan bilge tarihçi Taine de aynı tezi savunuyordu. 1863 yılında 3. Napolyon, meclis ve senatoda bulunan yumuşak başlı bu Memlûkler için İngiltere ile bir ticaret anlaşmasını oylamaya sunduğu zaman, pamukçu Pouyer-Quertier ve Dupin hazretleri haykırarak itiraz ediyorlardı: "Asla ama asla İngiltere'nin ucuz sanayisi Fransa'da hüküm sürmeyecektir! Fransız sanayinin ölüm fermanı imzalandı." Bunlar, son bir çare olarak akademisyen ve doktorların sosyolojisini bize sunan Richard Efendi'nin köhne ve çıkar peşinde koşan nakaratlarıdır.

Geçen yüzyılın, ırk kuramları ve toplum biçimleri hakkında süslü püslü yazma mutluluğuna erişememiş olan iktisatçı ve ansiklopedicileri başka türlü düşünüyordu. İngiltere'yi model almışlardı; edebiyatlarını ve felsefi düşüncelerini ödünç alıyorlardı; kapitalist ülkelerin, bulundukları bölge neresi olursa olsun ya da kökenleri ne olursa olsun bir biri ardına benimsedikleri yönetim biçimi olan parlamenter sistemin uygulanmasını talep ediyorlardı. Devrimin ilk yılları boyunca, ondan bazı örnekler almak amacıyla İngiltere devrim tarihini tekrar tekrar okuyorlardı. 14. Louis, 1. Charles'ın kaderi konusunda kötü düşüncelere dalmış olsa gerek. Bu iki bur-

juva devriminin tarihini bilen birisi yüzyıllar sonra ve farklı ırktan insanlarda bu kadar tuhaf bir şekilde benzer olayların tekrar ortaya çıkışını görerek şaşırıp kalıyor.

Engels'in Avrupa uluslarının ilkel atalarını, Amerika'nın yerli "İroquoi"lar ile karşılaştırmasından pek de hoşnut olmuyor Richard Efendi; Chateaubriand ve daha birçok kişi onlarda barbar Franklara ait geleneklerle karşılaşıyor. Ancak bu yazarlar, "Tıpkı sosyalistler gibi tarihsel ve karşılaştırmalı yöntemi uygulamayı bilmemektedirler." (s.123)

O halde bizim parlak edebiyat doktorumuzun bildiği karşılaştırmalı ve evrimsel tarih nedir acaba? 1789 devriminin "edebi ve fikri mülkiyeti, devrimden en son talep edilen bu mülkiyet biçimi"ni (s.147) teminat altına alındığını doğrulayınca kendisine bu soruyu sorma hakkımızın olduğunu düşünüyorum. Diğer mülkiyet biçimlerinin, "15. yüzyıl taşınmaz mülkiyeti" ve tarih öncesi toprak mülkiyetinin, uzun süreden beri sahip oldukları teminatlar oldukça tatmin ediciymiş.

Bununla birlikte, "tarihsel ve karşılaştırmalı yöntemi uygulamayı bilmeyen" sosyalistler ve diğerleri, özellikle taşınmaz mülkiyeti ile ilgilenen 18. yy.ın para-babalarının, kralın, devletin rant ödemelerinin bir kısmını ya da tamamını askıya almaktan çekinmemesinden dolayı bu mülkiyetin istenilen düzeyde teminat altında olduğunu düşünmekten çok uzak olduklarını ve, devrimin şaheserinin, Kamu Borçları Defteri Kebiri, yani Sermaye'nin kutsal kitabını oluşturmak ve devletin ilk ve kutsal görevinin rant ödemesi olduğunun ilanı olarak farz ediyorlardı. –Sosyalistler; devrimden önceki büyük toprak sahipleri ve tarım uzmanlarının, feodal yükümlülüklerin (ortak otlak hakkı, tarlaların etrafını çitle sarma

yasağı, hasattan sonraki başakları toplama hakkı, vb...) özel mülkiyetin teminatını tamamen ortadan kaldırmasından ve kendi ifadelerine göre onu *ortak mülkiyete* dönüştürmesinden acı acı şikayet ettiklerini ve 1791 tarihli "*mallar ve irtifa hakkına*" ilişkin yasanın toprak mülkiyetinin, onun özel mülkiyet karakterini tasdik etmesi ve kültürel biçimini dönüştürmesi için ihtiyaç duyduğu teminatı olduğuna inanmaktadırlar. –Eğer Richard Efendi bu noktada devrim tarihini bilmiyorsa, onun bildiği karşılaştırmalı ya da karşılaştırmasız tarih nedir öyleyse?

***

Tarihçi Richard Efendi iktisatçı Richard Efendi'ye denktir: Filozof Richard Efendi ise hiç kuşkusuz iktisatçı ve tarihçi Richard Efendi'nin insanlar üzerinde bıraktığı izlenimleri düzeltecektir.

Bir filozof, doçent de olsa, mantıklı bir şekilde düşünmek istiyorsa, en azından fikirlerinde bir bütünlük sağlamalı; kanıt ve ispatlarını bir araya toplamalı ve bir sıraya koymalı ki düşüncesini destekleyebilsin. Mantık, bizim doçent filozofumuzun en küçük kusurudur; ne mutlu ona ki bu mantık eksikliği onu makul şeyler söylemeye yöneltiyor: Hiçbir kötü niyeti olmadan kendi savunduğu tezleri çürütüyor ve yıkmayı düşündüklerini daha da sağlamlaştırıyor.

Richard Efendi'nin kitabı o kadar çok inci saçıyor ki etrafa, aralarından hangisini alsak diye güçlük çekiyoruz: Bu makalenin çok uzun olmasından dolayı okuyucuya, Richard Efendi'nin akıl yürütme sürecinden iki örnek vermek zorundayım.

Richard Efendi, Spencer'ın komünizmin bir kölelik

ve insanın bireyselliğinin baskı altına alınması olduğunu söylediğini duymuş ve bir yankı gibi hocasının sözlerini tekrar ediyor; ayrıca sosyalizmin, bireyin yüceltilmesi amacını güden toplumsal evrimin tam tersi yönüne gittiği konusunda Bay Durkheim ve Tarde'ın kelleleri üzerine yemin ediyor. Bu meşhur sosyologların tezini savunmak için ortaya koyduğu kanıt ve ispatlara gelin bir bakalım!

"İlerleme, geleneksel ve bağımsız toplumların, gittikçe artan bir şekilde birbirine benzer kılınmasıyla gerçekleşmektedir. Bu benzer kılma, iddia edildiği gibi kişi ve sınıfların ayrışmasına değil, parçaların birleşmesine karşılık gelmektedir," der. (s.176) Öyleyse uygarlık, kişilerin ayrışmasını engelleyerek onların eşit kılınması amacını gütmektedir. Bay Tarde'ı örnek alarak sayfa 152'de "Büyük kapitalist müteşebbislerin başarısının, geleneklerin zayıflamasından ileri geldiğini" saptamıştı. "Ortaçağ insanı bir dizi atalarına benziyordu; onlardan daha farklı zevkleri, ihtiyaçları yoktu; dini inançları hariç, sadece çok az bir kısmı çağdaşlarına benziyordu. Her yerel toplumun kendine has yaşamı, kendine has ihtiyaçları vardı... Milyonlarca insan birbiri ardına benzer kılınınca ve hiçbir sınıf ve yer ayrımı olmadan aynı ihtiyaçlara ve eğilimlere sahip olunca, büyük müteşebbisleri kurmak mümkün ve gerekli hale geldi." Çok haklısınız Richard Efendi, hiçbir toplum asla, aynı aptallık içinde, zevk ve düşüncelerini ücretlilerin ürettiği hâkim sınıfların bireylerini bu denli eşit kılmamıştı. Ve hiçbir toplum asla aynı sefalet ve acı düzeyinde üreticileri bu denli kırmamıştı; herkesin bireyselliğine tekrar kavuşacağı tek yer komünist ortamdır.

Tarihsel materyalizm, sosyologların ve Sermaye

düşünürlerinin günah keçisidir: "Tarihsel materyalizm, ahlaki esinlere hatta açıkça eyleme çok az yer vermektedir; uygulamaya ilişkin sonuçlar çok belirsizdir; kısacası gözlem, ekonomik hareket ve tarihe ilişkin soyut görüşlerine öyle kesin bir yalanlama getirir ki onu değiştirmek için yapılan girişimler kaçınılmazdır... Malon ise onu, ahlaki esinlerle, insani ve özgeci duygularla tamamladı; Bay Enrico Ferri de onu bilimsel anlayışın gerekliliklerıyle bağdaştırmaya çalıştı", der Richard Efendi. (s.48)

Şimdi de Richard Efendi'nin bir sonraki satırlarda toplanan iddiaları çürütmesindeki o şuursuz rahatlığını hayranlıkla seyredin.

"'İroquoi'lar gibi dağınık biçimde bulunan bir topluluk, doğal yemişlerle hayatını sürdürebilir; ancak, bir topluluk ne kadar çok kalabalıklaşırsa o kadar çok dış dünyaya müdahale etmek zorundadır; yaratmak, üretmek, ortak iyelikten çıkmak, işbirliğini uygulamak ve bunun toplumsal sonuçlarını kabul etmek zorundadır; yavaş yavaş toplumu aklın gereklilikleri anlamında değiştirse bile." (s.177) O halde; ahlaki, soyut ve ülküsel nedenlerin aksine geçim gereklerinin olmayışı, insanlığı "İroquoi"ların komünist yapısını terk etmeye ve kendilerine geçim kaynakları sağlamak için başka bir düzlemde bir araya gelmeye zorlamıştır.

Ancak, "İroquois"ların kabuğundan sıyrılan insanlık, kapitalist topluma erişmek için adaletin, insan sevgisinin ve dinin peşine takılacaktır; öyleyse, insan haysiyetine duyulan saygı sayesinde kölelikten serfliğe doğru evrimleşmiştir insanlık . –Bütün bunların korkunç bir şaka olduğunu tekrar tekrar söyler Richard Efendi. "Serflik ile kölelik arasındaki fark nedir? Adalet ve ahlakın bununla hiçbir ilgisi yoktur; karşılıklı çıkar ilişkileri

her şeyi hazırlamıştır. Serf, *köylü (servus manens), yerleşik (servus casatus)* bir köledir; efendisinden bir toprak parçası alan bir köledir; buna karşılık, aidata ve efendisinin toprağında angarya işlere tabii tutulur. Böylelikle, kârını sağlamlaştırmak için Efendi topraklarını parçalara ayırmak zorundadır." (s.109) Efendi, tıpkı bir domuzun topraktan yer mantarını çıkartmak için sadece midesinin sesini dinlediği gibi, köleyi özgür kılarak aslında sadece kendi çıkarları adına hareket etmiş olmaktadır.

Tarihsel materyalizm'in bu düşmanı en azından özgür iradeyi savunacaktır. Onu istatistiğin sunağında kurban edecek kadar aptal değildir. Quetelet'nin bize "suçlu sayısının nüfusa oranı; cinsiyetler, yaşlar ve mevsimlere göre suç olaylarının dağılım düzeni; geçim kaynaklarının pahalılaşmasının evlilik rakamları ve mülkiyete kasteden suç sayıları üzerindeki ters etkisi: İşte gün gibi ortada olan, öngörüde bulunmaya olanak sağlayan bu kadar çok sayıda sürekli ilişkiyi," (s. 170) gösterdiğini söylemektedir. İnsanoğlu özgür olduğunu sanmaktadır ama her adımında onu tepetaklak eden ekonomik, iklimsel ve psikolojik olgularla ayağına prangalar vurulmuştur.

Her şey yerle bir oluyor. Ahlak, insancıllık, özgecilik ve özgür irade çökmüştür! –bizim seçkin filozofumuzun mantığı da çökmüştür.

Öyleyse Richard Efendi bu yeni toplumbilimini sergileyecek ve sosyalizmi alt edecek en iyi niteliklere sahip kişidir. İşin ilginç tarafı ve bizim kendisiyle ve kitabıyla bu kadar uğraşmamıza neden olan şey ise Richard Efendi'nin üniversitenin güçlü beyinlerini temsil eden bir tip olmasıdır. Deschanel, Izoulet ve "bilimsel yöntemi toplumsal incelemelere uygulayan" bunlara benzer

diğer doktor ve akademisyen filozof, tarihçi, sosyolog, psikolog, fizyolog; edebiyat doktoru ve doçent filozof Gaston Richard Efendi ile aynı kürsüde yontulmuştur.

***

Üniversitenin yetiştirdiği en nitelikli sosyologların temsilcilerinden biri olan Richard Efendi'nin cevabı[94] makalemde yayımlanan görüşü tasdik etmektedir. Aslında Richard Efendi; Comte'un, Spencer'ın, Tarde'ın, Durkheim ve Compagnie'nin arkasına sığınmaktadır. Öyleyse onun kitabını eleştirerek, üniversite ekolünün hocalarını eleştirmiş oldum.

Bu bilginlerin gözünde önemli bir akademik değeri olan tezleri mecburen bir kenara atmak zorunda kaldım -örneğin insanın sömürülen, sömüren; el emekçisi, kafa emekçisi diye sınıflandırılmasının ezeli ve ebedi olduğunu ilan ettikleri tezini- çünkü bu tez emeğin bölünmesine dayanmaktadır.

Richard Efendi dikkatimi aynı değerde bir başka teze daha çekmiştir: Ekonomik organizmanın evriminin ve bundan dolayı da toplumsal organizmanın evriminin; dişilerden daha çok erkeklerde, köylülerden daha çok şehirlilerde, yönetilenlerden daha çok yönetenlerde kendini gösteren kolektif bilinç durumlarına ve insanın özgür iradesine bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Bu tez, maddi dünyayı bir İde manifestosuna indirgeyen Hegel'in idealist kuramının yeniden ele alınmasıdır; bu Hegelci kuramın kendisi, dünyanın yaratımını yalnızca Tanrı'nın iradesinin gerçekleşmesi olduğuna, insanın da yalnızca

94. Richard Efendi, Paul Lafargue'ın makalesine Devenir Social'de cevap verdi, Lafargue'ın bu mektubunu takiben onu cevaplamıştır.

Yehova'nın bir imgesi olduğuna kadar götüren Hıristiyanlık mitinin felsefi değişimidir.

Bu tezler, kötü niyetli sosyalist bu kişileri korkutmak için uydurulmuş masallardır; eğer Hollanda'ya bir dizi konferans için gitmeyecek olsaydım, Richard Efendi'nin tezlerini çürütme fırsatını kaçırmazdım, ama tekrar geri geleceğim.

Bununla birlikte, Richard Efendi ve Bay Desmoulins'nin onu doğrulmasına rağmen, Marksist tarihsel bakış açısının karşısına koydukları Peru hakkında ufak bir şey söylemek istiyorum. Komünist bir yönetimin bir halkın gönenci için yapabileceklerinin tarihi bir kanıtı olan bu olağanüstü imparatorluk, antik ulusların komünist düzenlerini muhafaza etmiş, istilacı bir ırk olan İnkalar tarafından yönetiliyordu. Tarım ve sanayi çalışmasına dayanan, istila edilen uluslar ise özel
260 mülkiyete doğru yönelmişlerdi. İnka İmparatorluğu'nun İspanyol *Conquistadores* (İstilacılar) tarafından yıkıma uğratıldığı sırada bunlar çoktan Rus ve Germen ortakçı kabilelerin, Javalıların ve yerlilerinkine benzer bir toprak mülkiyeti biçimine ulaşmışlardı; hem de hiçbir Hint-Avrupa ırkına ait olmamalarına rağmen...

SOSYALİZM VE VATANSEVERLİK[95]

23 Ocak 1893

15 Temmuz 1935 "Bolşevizm Muhtıraları"nda öykünülen çağrı.
Başlık metinden mi ileri gelir?

Fransız emekçilere!

Yoldaşlar,

İşçi Partisi'nin hızlı yükselişine karşı duydukları, hiçbir işe yaramayan öfkeleriyle beraber bizim sınıf düşmanlarımız ellerinde kalan tek silaha başvurdular: iftira. Bizim sosyalizmimizi bozmaya çalıştıkları gibi, şu anda bizim enternasyonalizmimizi bozmaya çalışmaktalar. Bizi vatansız gibi göstermeye çalışanlar, bir yüz yıldan beri sadece Ricamarie, Formuies beldeleri dahil kanının son damlasına kadar sömürüldüğü, kendi sınıflarının elleriyle kozmopolit finans haydutluğuna teslim ettiği vatanı istila ettirmeyi ve parçalatmayı becerebilmiş kişiler olmasına rağmen, biz bunların, kolektivist çözümü anar-

95. Metni, Jules Guesde ve Paul Lafargue birlikte kaleme almışlardır. (e.n.)

şiyle, burjuva bireyselciliğinin bu karikatürü ile karıştırmalarına izin vermediğimiz gibi, "*Yaşasın Enternasyonal*" şiarını, saçma *"Kahrolsun Fransa"* hıçkırıklarına dönüştürmelerine müsaade etmeyeceğiz.

Hayır! Enternasyonalizm vatanın ne düşmesi ne de feda edilmesidir. Vatanlar, kuruluş sürecinde, bizim de ulaşmaya çalıştığımız insani bir bütünlüğün ilk ve gerekli evresidir; Bu insani bütünlüğün, bütün modern uygarlık tarafından ortaya çıkarılan enternasyonalizmi de yeni ve kaçınılmaz bir dönemi temsil etmektedir.

Fransız vatanı, onları birbirlerine zincirlemek adına o bayatlamış çatışmalardan çekip çıkardığı vilayetlere karşı oluşturulmamıştır; onların iyiliği, daha uzun ve özgür yaşamları olmaları için oluşturulmuştur; aynı şekilde, üretimin, mübadelenin, bilimin toplumsal durumunun talep ettiği bir vatan, günümüz uluslarına bağlı olarak oluşmaz, oluşamaz; ancak onların yararına ve üst düzey gelişimleri için oluşturulur.

Geçen yüzyılın sonunda Fransız olarak Provence'lı, Bourguingon'lu, Flamand'lı veya Breton'lu olmayı bırakmadığımız gibi, insanlığın gelişimi için kaçınılmaz olan uluslararası yola girerek vatansever olmaktan vazgeçmiyoruz.

Aksine, yalnızca Enternasyonalcilerin vatanseverler olduğu söylenebilir, çünkü sadece onlar, Vatan'ın, dayanışma içine giren birbirine zıt bütün vatanların büyüklüğünün ve geleceğinin güvence altına alabileceği ve alınmak zoruna olduğu gelişen koşulların farkına varmışlardır.

"*Yaşasın Enternasyonal!*" diye haykırmak aslında, "*Yaşasın emeğin Fransa'sı! Yaşasın yalnızca evrensel proletarya kurtuluşuna yardım ederek kurtulabilecek*

Fransız proletaryasının tarihsel görevi!" anlamına gelmektedir.

Fransız sosyalistler yine, bir başka bakış açısıyla ve başka sebeplerden dolayı vatanseverdirler, çünkü Fransa, geçmişte ve şu andan itibaren bizim türümüzün toplumsal evriminin en önemli öğelerinden biri olmaya yönelmiştir.

Öyleyse biz, güç-birliği yapmış monarşilere karşı Cumhuriyet'i korumaya muktedir; kapitalist Avrupa'nın en azından olası ittifaklarına karşı yakın akrabası "89 işçi" hareketini korumaya muktedir büyük ve güçlü bir Fransa –bunu istemezlik yapamayız- istiyoruz.

Babeuf, Fourier ve Saint-Simon'un başlattığı, Engels ve Marx'ın bilimsel olarak taçlandırdığı sosyalist fikirlerin özümlendiği yerdir Fransa.

Burjuva devriminin, yani proleter devriminin bu kaçınılmaz önsözünü dünyanın üzerine saldıktan sonra, emeğin kurtuluşunun hizmetine farkında olmadan 1832 Lyon, 1848 ve 1871 Paris kahraman isyancılarını vererek, sınıf mücadelesinin büyük savaş meydanı haline gelen yerdir Fransa.

Versailles katliamlarıyla kıyımdan geçmesine rağmen, 1889 yılındaki o ölümsüz Paris Kongresi'nde kendi kanlarının kırmızısıyla boyanmış Enternasyonal bayrağının çekildiği ve 1 Mayıs'ın başlatıldığı yerdir Fransa; ve yine, oy pusulalarıyla ele geçirilen belediye binalarına ilk kez, siyasi iktidara doğru ilerleyen proletaryanın kırmızı bayrağının çekildiği yerdir Fransa.

Çünkü Fransa'nın devrimci tarihi, sosyalist geleceğinin garantisini vermektedir ki bundan yirmi yıl önce Fransa, doğmakta olan Alman sosyalist demokrasisi özgürlüğü pahasına cinai olduğu kadar gerizekalıca bir

parçalanmanın arasında sıkışmışken, tehlikede olduğu zamanlarda kendi savunması için üç renkli bayrağının altında İtalya'nın, İspanya'nın ve başka ülkelerin enternasyonalcilerinin yardımına koştuğunu görmüştür, .

Ancak bizler sosyalist olduğumuz için, savaş meydanlarına atılan milyonlarca insan ve silahlandıkları ölüm makineleri yüzünden eşi benzeri görülmemiş felaketlere yol açabilecek, zaferle ya da yenilgiyle sonuçlanabilecek her türlü savaşa karşıyız.

Bizler, çıkış sebebi ne olursa olsun yorgun ve bitkin Batı'ya karşı, Rus Çarlığının temsil ettiği Asyalılara özgü bir barbarlık oyunundan başka bir şey sağlamayacak bir savaş istemiyoruz.

Biz barış, tam bir barış istiyoruz çünkü barış, bizim lehimize ve yıkılması söz konusu, sefil ve rezil varlığını ancak halkların parçalanması ve birbirini boğazlamasıyla sürdürebilen kapitalist ve erk yanlısı hakimiyetin aleyhine çalışır.

Barışı istiyoruz çünkü burjuva düzen ölüme mahkûm olmuştur.

Ve şimdi, bırakın birbiriyle bağdaşmamasını, vatanseverlikle enternasyonalliğin aynı insanlık sevgisiyle birbirini tamamlayan iki biçim olduğunu göstererek, bize iftira atanların suratına yüksek sesle şunu haykırıyoruz:

Evet, Fransız İşçi Partisi, Alman Sosyalist Demokrasisi ile Alman İmparatorluğu'na karşı tek vücut olmuştur.

Evet, Fransız İşçi Partisi, Belçika İşçi Partisi ile Coubourg'ların burjuva monarşisine karşı tek vücut olmuştur.

Evet, Fransız İşçi Partisi, İtalyan sosyalist ve emek-

çilerle Savoie monarşisine karşı tek vücut olmuştur.

Evet, Fransız İşçi Partisi, yeni ve daha şimdiden bu kadar güçlü olan Manş-ötesi Emek Partisi. ile İngiltere'nin kapitalist ve oligarşik anayasacılığına karşı tek bir vücut olmuştur.

Evet, bizler bu iki dünyanın proleterleri ile dünyanın her tarafından bulunan yönetici ve hâkim sınıfa karşı tek vücut olduk ve olmaya da devam edeceğiz.

Ve bizler, Fransız yoldaşlarımıza, işliklerin ve tarlaların halklarına güveniyoruz; bunlar, Parti'nin Ulusal Meclisine, tek bir şiar oluşturan iki ayrı haykırışla katılacaklardır:

"*Yaşasın Enternasyonal! Yaşasın Fransa!*"

Ulusal Meclis:

G. CRÉPIN, S. DEREURE, FERROUL, Vekil Jules GUESDE, Vekil Paul LAFARGUE, PRÉVOST, QUESNEL.

TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA İDEALİZM VE MATERYALİZM[96]

1895 yılının başları

Yurttaş Jean Jaurès'in verdiği konferansa cevap

***

Bay ve Bayan Vatandaşlar,

Siz de kabul edersiniz ki coşkulu hitabet gücü ile metafiziğin en soyut tezlerini bile harekete geçirmeye muktedir Jaurès'ye cevap verme görevini tereddüt ederek göze alıyorum. O konuştukça kendi kendime dedim ki siz de kendinize böyle demiş olmalısınız: "Ne mutlu ki böyle bir iblis bizim yanımızda." Carmaux madencileri, Jaurès'yi üniversiteden kurtarıp politikanın içine atarak, grevlerini başarıya ulaştırmış olan sosyalist partiye olan borçlarını fazlasıyla ödemiştir.

96. 1895 yılının başlarında, Paris kolektivist öğrenciler topluluğu tarafından Sorbonne'da düzenlenen J. Jaurès ve P. Lafargue arasındaki tartışmada dile getirilen söylev. 1895 "La Jeunesse Socialiste"in 1. ve 2. sayısında yayınlanmıştır.

O halde bu akşam sizler buraya bir sözlü tartışmayı değil, bir fikir savaşını dinlemek için davet edildiniz; benden Jaurès'nin hitabetine bezer bir hitabet beklemiyor olsanız da, tartışmayı Jaurès'nin felsefi düzeyinde sürdürmemi istemeye hakkınız vardır. Ben de öyle yapacağım. Bunu da söyledikten sonra hemen konumuza dönelim.

***

Kartezyen ekolün filozofları bir tartışmaya başlamadan önce konunun terimlerini tanımlamak gerektiğini öğütlüyorlardı. Öyleyse çözmek zorunda olduğumuz sorunu ortaya koyalım.

Bugün biliyoruz ki ulaştıkları uygarlık düzeyleri ne olursa olsun halkların tümü aynı çıkış noktasına sahiptiler: Vahşileri ataları olarak kabul etmişlerdir.

Ağaçlarda yaşayan, sudaki balıkla ve topraktaki doğal yemişlerle beslenen, besinlerini sağlamak için vahşi atlar gibi otuz ya da kırk kişilik gruplar halinde yaşayan vahşiler, nasıl oldu da binlerce ve milyonlarca insanın balık istifi gibi yaşadığı, gazla ve elektrikle aydınlanan, düşman sınıflara bölünmüş, sonsuz sayıda çeşitli iş ve meslekte uzmanlaşmış sakinlerinin ulaşımlarını demiryollarıyla sağladığı kentlerde yaşayan uygar uluslara dönüşebildi?

Başka bir soru bu ilk soruyu daha da işi içinden çıkılmaz hale sokuyor. Jaurès, bütün farklılıklarına rağmen bütün dillerin aynı dilbilgisel biçimlere indirgenebileceğini söylerken bu soruya işaret etmişti.

Mademki dil sorunu üzerine eğildik, size üzerinde durduğumuz soruna ilişkin bir olgudan bahsedeceğim;

bizim açımızdan soyut birer anlam taşıyan bütün kelimeler onları keşfeden vahşilerin kafasında ilk başta somut bir anlam taşıyordu. Örneğin nomos sözcüğü, Yunancada soyut olarak yasa anlamını edinmeden önce otlak, ev anlamına gelmekteydi. Adalete (justice) uygun şey anlamına gelen Hak (droit) sözcüğümüz ilk başlarda eğilip bükülmeyen, esnek olmayan anlamına gelmekteydi. Bu dilbilimsel olgudan, somutun insanın kafasında soyutu meydana getirdiği sonucunu çıkartmamıza gerek var mı?

Jaurès'nin dilde saptadığı bu bütünlük, insanın mantıksal bütün düzenlemelerinde, felsefe ve edebiyatta olduğu kadar dinde de bulunmaktadır. Bu nedenle, sütannelerimizin bizlere anlatarak küçük hayalgücümüzü oyalayan ve kökeni çoğu zaman barbar ve vahşilere dayanan masallar, yeryüzünün bütün uluslarında bulunmaktaydı. Geleneksel roman, en üstün olmasa da, bu son edebi biçim bütün kapitalist toplumlarda serpilmektedir.

Halkların karşılaştırmalı tarihi bize, hepsinin aynı ailevi ve politik biçimlerden geçtiğini gösteriyor. Tarih felsefesinin haklı olarak babası olarak görülen Vico "Zaman içinde, insanların kendilerini evcilleştirmek için terk ettiği vahşilik, yırtıcılık ve hayvani kabalık gibi herhangi bir durumdaki ulusların tarihinin kat etmiş olduğu ideal ve sonsuz bir tarih vardır," diyordu. Bütün halklar aynı evcilleşme düzeyine ulaşmadığı için de Marx şöyle ekliyordu: "Sanayi açısından en gelişmiş ülkeler, onları sanayi üretiminde takip edenlere yalnızca kendi geleceklerinin bir suretini göstermektedir." Bizim dahi Lamarck'ımızın büyük öğrencisi Geoffroy Saint-Hilaire bitkilerin ve hayvanların oluşumunda "bütünsel bir düz-

lem" olduğunu düşünüyordu.

İnsanların, hayvanların ve bitkilerin evrim nedenlerini, dünyanın kendi içindeki tekbiçimli bir düzlemde mi, yoksa dünyanın dışında mı aramalıyız?

Deistler, Voltaire ile birlikte bir saatin saatçiye ihtiyaç duyduğu gibi, evrenin de bir yaratıcıya gereksinim duyduğunu söylemekte hiç tereddüt etmemektedirler. Ancak, vahşiler tarafından bulunan bu basit çözüm sorunu çözmemekte, onu daha da karmaşık hale getirmektedir; zira evren bir yaratıcıyı gerektiriyorsa, yaratıcı da başka bir yaratıcıya gereksinim duymaktadır. İlk yüzyılların Gnostik Hıristiyanları, eğer İsa Yehova'nın oğluysa, Yehova'nın da, barbar Yahudilerin iğrenç ve hoyrat tutkularını içinde barındırması dolayısıyla bilinmeyen bir Tanrı'nın oğlu olduğunu iddia ediyorlardı. Hiçbir şey açıklamayan deist açıklamalar bilimsel düşünme biçimine uygun düşemez. Herhangi bir bilimsel kitabı açtığınızda, orada Tanrı'nın ismi ile hiç karşılaşmazsınız. Kimyager, fizyolojist, gökbilimci, yerbilimci basitçe Tanrı hipotezine başvurmak yerine, üzerine kafa yordukları olguları yalnızca cismin özelliklerine başvurarak açıklamaya çalışırlar. Her bilgin, kendi çalışma alanına girmeyen olguların nedenlerini elde etmek için bir Tanrı'ya ihtiyaç duyduğu zaman bile Tanrı'yı kendi biliminden uzaklaştırır. Tarih bir bilim olmadığı için tarihçi, nedenini anlamaya muktedir olmadığı olguları açıklamak için sıklıkla Tanrı'ya başvurur. Marx, Tanrı'yı son sığınağından da, yani tarihten de çıkarttı: Biz, komünist düşünürün maddeci yönteminden yararlanarak bilimsel tarihi ortaya koyuyoruz.

Jaurès'nin, idealist kuramının bir kısmını kabul ettiği Hegel, Tanrı'nın dünyadan önce var olduğuna inan-

mıyordu; aksine onun ezeli ve ebedi bir Oluşum içinde olduğunu düşünüyordu. Ona göre, her şeyden önce var olan, ancak atomik bir ifadeye indirgenen„ kendiyle karşı karşıya gelen ve karşıtıyla var olan İde, birinci sentezi ortaya çıkarır; bu birinci sentez de sırası gelince tez, antitez sentez olur. . Bu ikinci sentez de sırası gelince yeni teslis sıralamasının ve arkasından gelenlerin çıkış noktası olur. Kendi kendine gelişen İde, kendini açığa çıkarır ve dünyayı kendi suretinde meydana getirir.

Jaurès ise bu kadar geriye gitmez; fikirlerinin üzerinde çalışarak ve onları bir düzene sokarak en yüce ve mutlak iyi ideasına ulaşan Platon'un yönteminden yararlanır. Biz uygarların kafasında yer eden Adalet ve Kardeşlik idealarını inceleyen ve onları sınıflandıran Jaurès, mutlak Adalet ve Kardeşlik ideasına değil, onların en küçük ifadesine, vahşilerin kafasında bulunan ifadeye ulaşır ki bu ifade orada bilinçsiz olarak yatmaktadır. Bu idea kendi bilincine vardığı zaman dış dünyayla bir karşıtlığa girer; bu karşıtlığı çözene kadar da onunla mücadele eder. Öyle ki Tarih, her zaman Adalet ideasının galip geldiği kesintisiz bir savaşlar dizisinden ibarettir.

Jaurès'nin bu kuramına ilk itirazımı yapıyorum: Bu kuram dünya hakkında açıklamalar sağlaması açısından yetersizdir; zira bitki ve hayvanlar evrenindeki organizmaların evrimini yönlendiren, Adalet ve Kardeşlik ideası değildir; ayrıca bugün tek bir felsefe bütün evreni kucaklamak zorundadır.

Daha sonra diyorum ki: "Neden vahşilerin kafasında takılıp kalıyorsunuz?" "Neden daha derinlere inmeyelim; neden hayvanların kafasını incelemeyelim?" Bir bekçi veya çoban köpeği görev duygusuna eksiksiz bir şekilde sahiptir ve bir hata yaptığı zaman onun tamamen

bilincindedir. Bana bu görev duygusunun köpeklere özgü olmadığı ve bunların köpeğin aklına insanlar tarafından sokulduğunu söyleyebilirsiniz; ancak su aygırı ve kargalar gibi sürü halinde yaşayan vahşi hayvanlar, kendilerine özgü görev duygusuna sahiptirler. Erkek su aygırları, sürünün dişi ve yavrularını korumak için kendilerini feda ederler; nöbete konulmuş kargalar etrafı gözetler ve çiftçinin az önce serptiği tohumları gagalayan arkadaşlarına uyarıda bulunurlar.

Öyleyse Jaurès'nin, vahşilerin kafasında bilinçsiz bir durumda olduğunu iddia ettiği fikirlerin, hayvanlarda bilinçli bir durumda olduğunu görüyoruz. Peki, neden hayvanlara takılıp kalıyoruz, neden atom halinde bulunan fikri, yani diyorum ki, en tepesinde insanoğlunun bulunduğu, örgensel sıralamanın çıkış noktası hücreyi oluşturmak zorunda olan biçimsiz protoplazmadaki fikri araştırmıyoruz?

Yine Jaurès'ye diyorum ki: "Neden ahlaki fikirlerin araştırılmasıyla sınırlıyoruz kendimizi? Neden bilimsel fikirlerin kökeni üzerine eğilmiyoruz? Neden kendimize, yalnızca birkaç bin kimyacının kafasında var olan atom kuramın, kafası olmadığı halde istiridyelerde bilinçsiz bir şekilde yatmadığını sormuyoruz? Peki, düşünce kısaca sadece fiziksel ve kimyasal bir fenomen olduğuna ve hareketin biçim değiştirmiş hali olduğuna göre neden materyalistlerin yaptığı gibi, her şeyin her şeyde var olmak zorunda olduğunu söylemiyoruz?" Ancak bütün bunları söylemek bize fikirlerin insan beyninde nasıl meydan geldiğini açıklamaz.

Jaurès bize, görme-duyma duyularının üstün olduğunu, çünkü bu duyularla donanmış hayvanların doğanın uyumundan ve güneşin parlaklığından yararlanabil-

diklerini söyledi: O, bu duyuları, diğer parmaklara karşıt başparmakları ile birlikte maymunların ve insanların belirgin özelliği olan elin de üstünde tuttu! El, insanı yaratmıştır. Ancak ona, görme ve duyma duyularının sonuçta bir sınırlanma ve dokunsal duyarlık uzmanlaşması olduğunu, gözleri olmayan hayvanların derileri sayesinde güneşe karşı duyarlı olduğunu, hatta bitkisel hücrelerin yeşil maddeyi sadece güneşin hareketi sayesinde ürettiklerini söylemek, bize duyu organlarının oluşumu hakkında hiçbir bilgi vermez.

Siz de görüyorsunuz ki Jaurès ve biz Marksistler arasındaki tartışma, fikirlerin kökeni ve oluşumu hakkındaki bir tartışmaya doğru gitmektedir. Bu soru felsefi düşünceyi her zaman meşgul etmiş ve yine meşgul edecektir.

Descartes, bizim yaratılıştan gelen genel fikirlerle, neden, sonuç fikirleriyle doğduğumuzu söylüyordu. Önce Locke ve Condillac, daha sonra da duyumsalcılar bunun tersine zihinde olan her şeyin ilk önce duyularda bulunduğuna inanıyorlardı. Diderot, "Zihin, doğa fenomenlerinin üzerine izlerini kazıdığı boş bir masadır," diyordu. Düşüncenin dolambaçlı yollarının girişinde kendilerine rastladığımız Yunanlar, daha o zamanlar fikirlerin kökeni sorununu kurcalamışlardı. Platon, bizim adalet fikrimizin, Mutlak İyi ideasının bir hatırlanması olduğunu iddia ediyordu. Sokrates'in hocası Archelaus ise üzerinde yaşadığımız ülkenin yasaları sahip olduğumuz ahlaki fikirlerin kaynağı olduğunu söylüyordu. Gerçekten de en temiz vicdanların bile her yerde yasalarla kabul edilmiş olan köleliğe razı olduğunu saptayabiliriz.

Biz Marksistler, Archelaus ve Locke'un tezini, onu tamamlayarak tekrar ele alıyoruz ve diyoruz ki: Uygarın

bazı fikirlerin ne zaman edindiğini saptamak olanaksız olsa da, bunlar gökten inmemişlerdir ama kuşaklar boyunca süregelmiş zihinlerini bize aktaran atalarımızın tecrübeleriyle elde edinilmiştir ki bazı fikirleri adeta doğalmış gibi ediniriz ve bu nedenle bunlar bize doğuştanmış gibi görünür.

***

İnsanlar ve hayvanlar yalnızca beyinleri oldukları için düşünür; beyin, tıpkı bir dinamonun ona sağlanan hareketi elektriğe dönüştürmesi gibi, duyumları fikirlere dönüştürür. Doğadır -ya da doğal ortam diyeceğim çünkü on sekizinci yüzyılın filozoflarının yaptığı gibi doğayı kendi başına metafiziksel bir varlık gibi ülküselleştiren bir ifadeyi kullanmak istemiyorum- doğal ortamdır beynin ve diğer organların biçimini oluşturan; kasıtlı olarak diğer organlar diyorum çünkü nasıl ki tinselciler insanı hayvansal sıralamadan çıkarıp, Tanrı'nın yeryüzüne onun adına çarmıha gerilmek için gelen mucizevi bir varlık yerine koyduysa, idealistler de beyni, onun işlevini, yani düşünceyi büyücülükten kaynaklanan nedenlere indirgemek için diğer organlardan ayrı tutmuştur.

İnsan beynini ve organlarını meydana getiren doğal ortam, onları öyle yetkin bir seviyeye taşıdı ki bunlar en olağandışı ve en mükemmel duruma uyabilir hale geldiler. Böylece, yüzyıllar boyunca Hıristiyanlar ve uygarlar, Afrika kıtasındaki zencileri sömürgelere köle olarak satmak için kapıp götürdüler. Bu siyahiler, kültürel olarak uygarlıktan onlarca yüzyıl geride kalan barbarlar ve vahşilerdi; bununla birlikte çok az bir zaman sonra uygarlığın mesleklerini ediniyorlardı.

Cizvitler Paraguay'da, benim şimdiye kadar gördüğüm ve biz sosyalistler için temel öneme sahip olan, çok dikkat çekici toplumsal bir deney gerçekleştirdiler. Bizim için çok önemli, çünkü bu deney bir ulusun, yeni bir toplumsal ortama konulmasından itibaren ne kadar hızlı bir şekilde değişim geçirdiğini gösteriyor. Cizvitler, bu eşsiz eğitimciler, emek sömürüsünün bu bilginleri, vahşilerle birlikte 150.000'den fazla bireyden oluşan uygar bir halk yarattılar.

Bunların Paraguay puebloları[97] arasına hapsettiği Guaraniler, ormanlarda çıplak dolaşıyorlardı ve silah olarak sadece okları ve tahtadan topuzları vardı; sadece ilkel tarımı bildikleri için mısırdan başka bir şey yetiştirmiyorlardı; zekaları o kadar az gelişmişti ki sadece yirmiye kadar sayabiliyor ve bunu da parmaklarını kullanarak yapmak zorunda kalıyorlardı. Bir parmak bir, iki parmak iki ediyordu; bir el beş, bir ve diğer elin bir parmağı altı, iki el on ediyordu. İki el ve bir ayak parmağı on bir, iki el ve bir ayak on beş, iki el ve iki ayak da yirmi ediyordu; bundan sonrası ise çok ediyordu. En aşağı vahşiler hâlâ el ve ayak parmaklarından yararlanarak hesap yapmaktadırlar. Öyleyse rakamlar, uygarların kafasında var olan bu en soyut fikirler, önceden vahşinin kafasında maddi bir nesnenin yansıması olarak yer alıyordu. 1, 2, 5, 10 rakamlarını düşündüğümüz ya da dile getirdiğimiz zaman biz hiçbir nesne görmüyorken, vahşi; bir parmak, iki parmak, bir el ve iki el görmektedir[98]: Bu o kadar doğrudur ki, Arapların kullandığı rakamlar gelmeden önce, uygarların çok uzun süre kullandıkları

97. Pueblo: İspanyolca *köy, halk* anlamına gelen yerleşim merkezi. (ç.n.)

98. Uygarların küçük çocukları rakamları sayarken büyük ihtimalle her zaman maddi nesneleri akıllarına getiriyor.

Roma rakamları ele göre simgelenmişti: I bir parmağın, II iki parmağın, V orta parmakların kapatılıp baş ve serçe parmağın yukarı kaldırıldığı bir elin; X ise iki V'in ya da çapraz iki elin simgesiydi.

Cizvitler Paraguay'ın bu vahşilerini yetenekli, en zor işleri becerebilen işçiler haline getirdiler. İşte Charlevoix'nın onlar hakkında söyledikleri:

"Missions yerlilerinin olağanüstü bir taklit yeteneği vardı. Örneğin onlara aynılarını yapmaları için bir hac'ı, şamdanlığı, buhurdanlığı göstermeniz yeter ve bunları orijinalinden ayırmanız imkânsızdır. Bunlar kendi müzik aletlerini kendilerini yapıyor ve en karmaşık orgu şöyle üstünkörü bir incelemeyle tekrar üretebiliyorlar; ayrıca gökbilimsel küreleri, Türk işi halıları ve imalathanede yapılması zor ne varsa yapıyorlar."[99]

Natüralist d'Orbigny 1832 yılında, dağıtılmış ve Cizvitlerin bölgeyi boşaltmasından sonra yıkıma uğramış Paraguay pueblolarını ziyaret ettiği zaman, vahşilerin inşa ettiği kiliselere ve "Ortaçağ tadında" yapılan resimlere ve heykellere hayran kalmıştı.

Oysaki bu meslekler, sanatlar ve bunlarla uyumlu fikirler, vahşi Guaranilerin kafasında ve elinde doğuştan mevcut değildi; bunlar adeta bir Verdi ezgisinin orga dökülmesi gibi onlara aktarılmıştı. Bunlar, Cizvitlerin onlara verdiği eğitim sayesinde, bu farklı meslekleri ve düşünceleri edindiler. Bizler burada bir insanın diğer insan üzerinde doğrudan bir etkisiyle karşı karşıyayız ancak insan beyninin ve organlarının yetkinleşmesi için başka bir yol yok mu acaba? Toplumsal ortamın fenomenleri, deneyim, organların teknik kapasitesini geliştirmez mi, düşüncelerini değiştirmez mi?

99. Xavier De Charlevoix, *Paraguay'ın Tarihi*, Paris, 1857.

Jaurès'ye göre vahşinin kafasında bilinçsiz bir şekilde yatan adalet fikri, insan beynine özel mülkiyetin kurulmasından sonra girdi.

Vahşilerin herhangi bir adalet kavramı yoktu; böyle bir fikri belirtecek bir kelimeye bile sahip değildiler; en fazla dişe diş, kısasa kısas, göze göz kanununu biliyorlardı ki bu kanun kısaca gözü tehdit eden bir nesne olduğu zaman göz kapağının kapanmasını sağlayan veya bacağın ona vurulduğu zaman tepki vermesini sağlayan biçim değiştirmiş ani bir hareketten ibarettir. Çok gelişmiş ancak komünist ve sonuç olarak da özel mülkiyetin daha yeni yeni dünyaya geldiği toplumsal çevrelerde yaşayan barbarlarda bile adalet fikri çok muğlak kalmaktadır. Bu konuda size Jaurès'nin felsefi açıdan çok değer vermeyeceği Summer-Mayne'in düşüncesinden söz edeceğim:

"Hukuki bakımdan bir yerli köyünde ne hak vardır ne de görev: Zarar görmüş bir kişi bireysel bir haksızlıktan yakınmaz ama bu küçük toplumun düzenini tehdit eden bir sorundan yakınır. Dahası, örfi yasalar cezalarla sağlanmaz. Köy kurulunun kararına uyulmadığı akıl almaz durumlarda bile, verilen tek bir ceza genel bir kınanma gibi öngörülmektedir."[100]

On yedinci ve on sekizinci yüzyılların filozofları gibi geometrinin tümdengelim yönteminden yararlanan Locke, özel mülkiyetin adalet fikrini ortaya çıkardığını düşünmeyi başarabilmiştir. İnsan *Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı yapıtında ısrarla şunu vurgular: "Mülkiyetin olmadığı yerde adaletsizlik de yoktur önermesi Öklid'in herhangi bir ispatı kadar kesindir; mülkiyet fikri, bir şey üzerindeki haktır ve adalet sözcüğünün tekabül et-

100. H.S. Mayne, *Doğu'da ve Batı'da Köy Toplumları.*

tiği fikir ise bu hakkın ifası ya da ihlalidir." Adalet fikri Locke'un düşündüğü gibi yalnızca özel mülkiyetin devamında ve sonucunda ortaya çıkabiliyor olsa da hırsızlık fikri, ya da ihtiyaç duyulan veya arzulanan bir şeyi istem dışı olarak ele geçirme eğilimi, aksine özel mülkiyetin kurulmasından önce de çok gelişmişti. Komünist barbar ve vahşi maddi bir şey karşısında bizim aydınlarımızın, Molière'in deyimiyle, fikri eserler karşısında yaptıkları gibi davranırlar; malları buldukları yerde kaparlar. Ancak bu doğal alışkanlık özel mülkiyet, ortak mülkiyetin yerini aldığı andan itibaren bir hırsızlık, bir suç haline geldi.

Ortak mülkiyet, vahşilerin ve barbarların kafasına, kalplerine, Hıristiyan burjuvaların, özel mülkiyetin bu acınası ürünlerinin çok tuhaf bulacakları fikir ve duyguları yerleştirmişti.

On sekizinci yüzyılda, Hıristiyanlık ve burjuva uygarlık tarafından henüz yozlaştırılmamış Kuzey Amerika vahşileri arasında on beş yıl yaşamış Moravalı bir misyoner olan Heckwelder diyor ki:

"Yerliler, dünyayı ve insanların ortak malı olması adına içerdiği her şeyi yaratanın Yüce Ruh olduğuna inanırlar. Yüce Ruh yeryüzünü insanlarla şenlendirip, ormanları av hayvanları ile doldurduysa bu, birilerinin yararı için değil, herkesin yararı adına yapılmıştır; her şey insanoğlunun çocuklarına ortak olarak verilmiştir. Toprağın üzerinde nefes alıp veren, tarlalarda baş veren her şey; ırmaklarda, sularda yaşayan her şey, ortaklaşa herkesindir ve herkes bundan payına düşeni alma hakkına sahiptir.

Konukseverlik onlarda bir erdem değil zorunlu bir görevdir. Yabancının, hastanın, ihtiyaç sahibi kişinin gereksinimlerini ihmal etmekle suçlanmaktansa aç yatmayı tercih ederler; çünkü onlar, ortak topraklardan yararlanmak gibi ortak bir hakka sahiptirler ve çünkü ormanda yakalanan av hayvanı, avcı tarafından ele geçirilmeden önce herkesin malıdır ve çünkü onlara sunulan mısır ve sebzeler ortak tarlalarda yetişmektedir."

Hıristiyanlık ve mülkiyet ahlakıyla henüz uygarlaştırılmamış vahşiler arasında yaşamış olan Cizvit Charlevoix ise, *Yeni Fransa'nın Tarihi*'nde der ki:

"Kızılderililerin kardeşlik ruhu kuşkusuz kısmen, aziz Jean de Chrysostome'un 'buz gibi soğuk sözcükler' olarak nitelendirdiği, vahşilerin hiç bilmediği 'benimki, seninki' kavramını henüz bilinmemelerinden ileri gelmektedir. Yetimlere, dullara, engellilere sağladıkları bakım, sergiledikleri takdire şayan konukseverlik, aslında benimsedikleri 'her şey insanlar için ortak olmak zorundadır' şiarının bir devamıdır."

Özel mülkiyet, "benimki ve seninki" ayrımını yaparak insanların kafasına sadece adalet fikrini sokmadı; onların kalplerine oraya öyle kök salan duygular yerleştirdi ki onların doğuştan geldiğine inanıyoruz ve ben onlardan bahsederek sizi kızdırmış oluyorum. Bununla birlikte insanlığın, komünist ortamda yaşadıkça kıskançlığı ve baba sevgisini hiç bilmediği sağlam bir şekilde ortaya koyulmuştur; kadınlar ve erkekler o zamanlar çok-eşlidir; kadın istediği kadar kocaya, erkekse istediği kadar kadına sahiptir; gezginler bize, bu cesur insanların tek-eşli bencil ve acınası aile üyelerinden çok daha

mutlu ve birlik içinde yaşamakta olduğunu aktarmaktadır. Ancak ne zaman ki özel mülkiyet ortaya çıkar, erkek kadını satın alır ve doğurgan hayvanının kullanımını sadece kendisi için saklar: Kıskançlık biçim değiştirmiş mülki bir duygudur. Bir baba, çocuğu için ona miras bırakabileceği bir mülkiyete sahip olduğu zaman endişe duyar.

Uygarların kafasını dolduran ve "benimki ve seninki" üzerine kurulu adalet fikirleri, ortak mülkiyet, özel mülkiyetin yerini aldığı andan itibaren kötü bir düş gibi yok olacaktır.

Jaurès bize, toplumsal ortamla karşıtlık içine giren adalet ve kardeşlik fikrinin, insani hareketi meydana getirdiğini söyledi; ancak eğer bu doğru olsaydı, tarihsel evrim gerçekleşmezdi; zira insanoğlu, adalet fikrinin var olmadığı ve asla var olmayacağı, kardeşlik duygularının hiçbir başka toplumsal ortamda olmadığı kadar kendini özgürce ortaya çıkardığı ilkel komünist toplumdan çıkamazdı.

Adalet fikri, bırakın toplumsal ortamın fenomenleriyle karşıtlık içinde olmayı, aksine onlara uyum göstermektedir.

Özellikle en olgusalcı idealistler Adalet fikirlerinin ve Ahlak'ın gelişmekte olduğunu doğrulamaktadırlar; bu kuram sanayi ve ticari uygulamalarını erdemli davranışlar haline getiren kapitalistleri memnun etmek için ortaya atılmıştır. Ancak, Aguste Comte, Herbert Spencer ve aynı şekilde skolastik körlükten muzdarip diğer derin filozofların çok değer verdiği Adalet ve Ahlak'ın bu evrimsel gelişimini kabul etmek oldukça zordur.

Çok sayıda olgu, bu hoş kuramın tersini söylemektedir. Ticari üretim üzerine temellenmemiş, köleleri

satmak için değil, onları evde kullanım için meydana getiren ve getirttiren toplumlarda ticaret, büyük bir aşağılama olarak görülmekteydi. "Bir dükkândan şerefli ne çıkabilir?" der Cicero. Sadece aşağılanmış ve bayağı insanlar para alışverişi yapar. Faiz o zaman, ahlakın ve dinlerin kınadığı bir hırsızlıktır. Yehova bile tefeciliği Yahudilere yasaklamıştı; onu sadece yabancının, düşman olan yabancının, yapmasına izin veriyordu; kapitalist sınıfın her dediğini yapan bir uşağı haline gelen Katolik kilisesi o zamanlar faizi aforoz ediyordu. Ancak bu ahlaki yapı Burjuvazi iktidara geldiğinden itibaren değişir. Tefecilik kutsal bir şey haline gelir; 1789'un ilk yasalarından bir tanesi, eskiden yalnızca küçümsenen tefeciliğin meşruluğunu ilan eder. Kamu Borcu Defter-i Kebiri; Burjuvazi'nin altın kitabı, İncil'i haline gelir. Tefecinin, bankerin yaptığı iş saygın olduğu kadar şerefli bir hale gelir. Rantlar, yani kâr payı, üzerinden yaşamak burjuva toplum üyelerinin en büyük tutkusudur.

Bu durumda tefecilik, Comte, Spencer ve Ahlak ile Adalet'in, "yetkinleştirilebilen yetkinleşebilirlik"in diğer meraklıları açısından en üstün olmasa da, ahlakın üstün bir biçimi haline gelir. Peki, hayatını para trafiği üzerinden kazanan kapitalistlerin bu sorun hakkında, şaşılacak denli yüzeysel olan filozoflarıyla aynı görüşü paylaşmasından daha doğal ne olabilir? Ancak, kapitalist hırsızlığı ortadan kaldırmak isteyen biz sosyalistler, feodal baronların ve Yunan-Latin karması soyluların tefecilere hırsız muamelesi yaptığı zamanlarda daha yüce bir ahlak kavramına sahip olduğunu kabul etmek zorundayız.

Adalet ve Ahlak bir tarihsel dönemden diğerine değişir; ancak hâkim sınıfın ihtiyaçlarına uyum sağla-

mak için bir gelişim kaydetmezler. Marx ve Engels 1847 yılında *Komünist Manifesto*'da şöyle der: "Maddi üretimle değişim gösteren tek şey düşünsel üretimse eğer düşünce tarihi neyi göstermektedir. Bir dönemin baskın fikirleri asla yalnızca baskın sınıfın fikirleri olmamıştır."

Hâkim sınıfın ihtiyaç ve çıkarlarına göre değişime uğrayan Adalet ve Ahlak, çıkarlarına ve ihtiyaçlarına ters düşmesine rağmen sonunda bunları kabul eden ezilen sınıfa da benimsetilir.

İçimizden hangimiz bir işçinin şunları söylediğini duymadık: "Patronun parasının elbette kendisine verilmesi gerekmektedir."

Bütün kol ve kafa emekçisi proleterler aynı şekilde düşünmektedirler. Emekçi, kâr payı kurbanı bu kişi, kâr meşruluğunu kabul etmiş ve o andan itibaren patronun kâr etmesi için günlük olarak onun emek ürünlerinin bir kısmını çalan kapitalist sömürüyü böylelikle kutsamış olmaktadır.

Ezilen sınıf, isteklerini üstün bir ahlak ve adalet adına değil; geçerli olan ahlak ve adalet adına sıralamaktadır; talepte bulunduğu haklar, ezen sınıfın çıkarlarına uygun bir adaletin onlara sağladığı haklardır. İşte tarihi bir örnek:

Savaşçı toplumlarda çalışmanın küçümsendiği söylenir; bu tamamen doğru değildir. İlyada kahramanları kendi sürülerini koruyor ve topraklarını işliyorlardı. Çoğu zaman bunlar, tarlalarını tamamen düzgün bir şekilde sürmeleriyle övünürlerdi. Roma soyluları ve Yunan aristokrat vatandaşlar, sabanın arkasına geçebilmek için kılıç ve kalkanlarını bırakıyorlardı. Ortaçağ'ın feodal beyleri, ailenin uşakları ve savaşçıları olarak kullanmak amacıyla, şövalyelik eğitimini başlattılar; bu dönemde

küçümsenen bir şey de emeğin para karşılığı satılmasıydı. Emeğini satan ve bunun karşılığında belirli bir ücret alan kişi, kölelerin konumuna düşerdi; kendini bir köle gibi satar, özgür bir adam olma şerefini kaybederdi. Bu küçük düşürücü eylem her gün, kapitalist toplumun özgür adamları tarafından gerçekleştirilmektedir. Kafa emekçisinin de, kol emekçisinin de tek bir uğraşı vardır: Kendini satmak, kol emeğini satmak, kafa emeğini satmak, düşüncesini -bu kutsal şeyi- satmak. Zeuxis, tablolarını parasız verirdi çünkü derdi ki: "Pers kralının bütün serveti onları satın almaya yetmez." Bizim ressam Meissonier ise tablolarını, Chicago'nun domuz satıcılarının ve onları bazen tuvalete atan Mackayların yüz sentleri ile kaplattırıyor.

Proleterin tek bir ideali vardır ve var olabilir: Emeğini mümkün olan en yüksek fiyata satabilmek. Adil bir iş günü için adil bir ücret, dünyanın bütün işçi sendikalarının düsturu haline geldi. Proleter, emeğini adil bir fiyata sattığı zaman bundan hiç yakınmaz; yalnızca kapitalist sınıftan o iğrenç ve tiksinç adaleti elde edemediği zaman ayaklanmayı düşünmeye başlar.

***

Doğal ortam, insanı, ekvatorun kırk elli derecedeki sıcağında, civanın bile donduğu kutup çevresindeki ülkelerde yaşayabilecek şekilde biçimlendirmiştir; insanın, bu takdire şayan özelliği sıçanlarla birlikte paylaştığı bir gerçek. Doğal ortamların farklılığı insan türünü birbirine benzemeyen ırklara ayırmıştır.

Ancak insanoğlu, bir karınca, bir kunduz ve diğer hayvanlar gibi, bir insan becerisi ürünü olan yapay or-

tamlar oluşturmuşlardır orada yaşamak amacıyla. Bu yapay ortamlar, doğanın eserini devam ettirecek, doğal insanı değiştirecek ve onun bir takım özelliklerini yetkinleştirecek, doğal ortamın çeşitlendiren eyleminin karşısına onu koyacak ve bir insani tür bütünlüğü oluşturacaktır.

Aynı rakımdaki doğal ortamlar aşağı yukarı aynı bitki örtüsünü, bitkileri sunar; aynı şekilde, ekonomik üretim şekliyle birbirine benzeyen yapay ortamlar da, bu ortamın içinde yaşayan insanların örflerinde, ailevi ve politik düzenlemelerinde, dinlerinde ve felsefelerinde büyük bir benzerlik gösterir. Bu nedenle, kapitalist üretim şeklinin hüküm sürdüğü her yerde, ister Kanada'nın buzlu topraklarında, ister İtalya'da olsun, isterse de Avustralya'nın yeni yörelerinde olsun ilk önce genel seçimi sonra temsili seçimi kapsayan parlamentarizmle, zina ile yozlaşmış tek-eşli ailelerle, fahişelikle, deist ve idealist felsefeyle karşılaşırız. Bu benzerlik yalnızca, yüzyıllardan beri aynı toplumsal gelişimi göstermiş halklarda görülmez; Avrupa çevresinin dışında evrim geçirmiş ama açığı hemen kapatmış farklı ırkların uluslarında da görülür. Örneğin Japonlar, mekanik sanayiyi ülkelerine getirdikleri andan itibaren, feodal ortamdan ani bir şekilde kapitalist ortama sıçradılar; politik rejimlerini, yasalarını, hatta giyimlerini bile değiştirmek zorunda kaldılar; şu anda bizim korkunç silindir şapkalarımıza bayılıyorlar; ancak emin olabilirsiniz ki yakında kendi panama[101] ve rouvier'lerine sahip olacaklardır[102].

101. Panama'yı hem bir yer adı hem de bir Fransız usulü silindir bir şapka anlamında kullanarak bir kelime oyunu yapmıştır yazar. (ç.n.)

102. Maurice Rouvier (1841-1911): 1889 yılında Maliye Bakanlığı yaptığı sırada adı Panama skandalına karışmış 1905-06 yılları arasında başbakanlık yapmış Fransız siyasetçi. (ç.n.)

O halde insan, kendisinin yaratıcısı ve inşa ettiği yapay ortam aracılığıyla toplumsal yazgısının efendisi haline gelir, ama eylemi bilinçsiz ve kendi düşüncelerinin aksinedir; zira Hegel'in de dediği gibi "insan her zaman öngöremediği ve tasarladığının tersi sonuçlara ulaşır." Bu nedenle kapitalist, kendi sınıfının zenginliğini arttırmak için küçük sanayiyi yıkarak, kendisi ve proleter arasında bir tampon görevi yapan orta sınıfa zarar verdiğini hesaba katmadan büyük mekanik sanayiyi getirip onu geliştirdi. 1848 yılında, ulusal muhafızlar, temmuz günlerinin ortakçılık taraftarlarını kıyımdan geçirmek, Péreire hazretlerini ve onların parasal olarak canını çıkartan Fould hazretlerini korumak için Paris'in komşu kentlerinden yığınlar halinde akın ettiler; ancak 1871 yılında Thiers'in bütün çağrılarına rağmen tek bir ulusal muhafız bile Komün'e karşı savaşmak için kılını kıpırdatmadı; ispat-ı vücut eden tek kişi başkanımız Bay Félix Faure idi: Versailles Sarayı'ndakilerin çıkardığı yangınları söndürebilmek için liman kenti Hâvre'ı, bir tulumbayı oraya taşıdı. Para babaları, büyük sanayici ve tüccarlar küçük burjuvaziyi parçalayıp yiyerek aslında en sağlam savunma hatlarını yiyorlardı. Halkın bilgeliği, tarihin bu kanununu, atasözlerinin birinde "İnsan yoldan çıkar, Tanrı onu yoluna geri koyar," derken çok iyi anlamıştır. Bu durumda Tanrı ekonomik üretim olmaktadır.

İnsanları yönlendiren üretim koşullarıdır, bilinçli ya da bilinçsiz adalet fikri değil; bunu göstermek için kölelik tarihinden daha isabetli bir şey bilmiyorum.

İdealistlerin dediğine göre köleliğin insanseverlik sayesinde ortaya çıkma ve yine insanseverlik sayesinde ortadan kaldırılma gibi iki ayrı kaderi varmış. İnsan, hemcinsini yemeyi insan sevgisi yüreğinde baş gösterdi-

ği zaman bırakmış olmalı; bununla birlikte birini yemek, ona duyduğu sevginin en büyük kanıtıydı; Katolikler Tanrı'ya olan sevgilerini göstermek için, onu kutsal ekmek biçimi altında yemekten daha büyük bir kanıt olabileceğini düşünmemektedirler.

Gerçekte, yamyamlığın bitişi sadece ekonomik nedenlere ve kadının etkisine bağlanabilir. Başlarda bütün kabile -çocuklar, erkekler, kadınlar- bu yemeğe katılıyorlardı; yedikleri kişi yaşlı bir aile üyesiydi; uzuvlarının gücünü ve esnekliğini kaybeden bir ihtiyar için son derece katlanılmaz bir durum olan vahşi yaşamın ve yaşlılığın sıkıntılarından kurtarmak adına onu yiyorlardı; ancak oturdukları av bölgesi ve balıkçıl bölge, hayvan yetiştirme ve toprağın işlenmesi, yaşlıları da beslemeye olanak sağladığı zaman, bu yaşlıların huzur içinde ölmelerine izin verdiler. Yine de, savaş meydanlarına düşen cesetleri ve savaş esirlerini yemeye devam ettiler. Sadece savaşçılar bu şölene katılırdı. Kadınlar bu şölene katılamazlardı ve hiç kuşkusuz kıskançlıktan dolayı bu şölenleri korkunç bulmaya başladılar; bu yamyamca yemeklere katılan erkeklere karşı tiksinti duyduklarını da gösterdiler. Kadının düşüncesinden etkilenen erkekler de sonunda buna bir son verdi. Bunları sadece dini törenler için muhafaza ettiler; Katoliklerin komünyonu da bu yamyam şölenlerinin bir hatırasıdır.

Kölelik sadece tarım ve sanayi üretiminin, insanın çalışarak kendine yetecek kadar herhangi bir şey ve başka bir kişinin el koyabilmesine olanak sağlayan fazladan bir şey üretebilmesi için yeterince geliştiği zaman ortaya çıkmıştır.

Vahşi ve barbar kabileler iç savaşlarında birbirlerini öldürdükleri zaman, savaş esirlerini, savaşçıların sırala-

rında oluşan boşlukları doldurmak için kullanırlardı; o zamanlar, onları işçileri yapmak için evlat edinirlerdi. Kölenin evlat edilmesi uygar halklarda bile muhafaza edilmiştir. Yunanlar ve Romalılar, köleleri ailenin sunak yerinde gerçekleştirilen bir törenden sonra ailenin bir üyesi gibi karşılarlardı. Aile sözcüğünü ortaya çıkaran köledir; zira aile sözcüğü köle anlamına gelen eski "osque, famel"[103] sözcüklerinden türemiştir. Aslında ataerkil aile, kadının köleliği üzerine temellenmiştir.

Kölelik ilk başlarda hoştu; köle, bir arkadaş hatta bir dosttu. Portekiz ve İspanyol mallarını sınırlama görevlisi kimliğiyle geçen yüzyıl on yıldan fazla Brezilya ve Paraguay'ın vahşi kabileleri arasında yaşayan Azara, köleliğin doğuş biçimini yerinde izleme fırsatını bulabildi:

"M'bayalar (Paraguay'ın en savaşçı kabilesi) Guaranileri kendi topraklarını ekmeleri ve onlara hizmet etmeleri için kullanırlar. Bu köleliğin çok hoş olduğu bir gerçek; öyle ki Guaraniler buna gönüllü olarak boyun eğerler. Efendileri çok az emir verirler; ne zorlayıcı ne de buyurgan bir tonda konuşurlar; her şeylerini kölelerıyle paylaşırlar, cinsel zevklerini bile. Soğuktan tir tir titreyen bir M'baya'nın, Guarinisinin örtünmek için ondan aşırdığı örtüyü ona bıraktığını gördüm hem de bu örtüyü istediğini ona hissettirmeden[104]."

Odysseus'un bize tasvir ettiği şekliyle kölelik, efendi ve köle arasında hâlâ ilişkiler kuruyor olsa da ilkel insani karakterini yitirmiştir. Uygarlık geliştikçe; felsefe, insanları aydınlattıkça; Adalet, özgür insanların hak-

103. Aynı çatı altında yaşayan hizmetliler zümresi. (ç.n.)

104. Don Félix de Azara, *1781'den 1801'e kadar olan Güney Amerika Seyahatleri.*

larmı bir düzene koydukça ve Ahlak, kötülüklerini dinsel öğütlerle süsledikçe kölelik gitgide insanlık dışı hale gelir. Atina ve Roma'nın en güzel zamanlarında kölelik katlanılmazdı.

Bununla birlikte bu insanlık dışı ve katlanılmaz kölelik, en idealist filozoflar tarafından kabul görmüştür. Platon, kendi ütopik Devlet'inin içine köleler koymuştur; Aristo, doğanın bazı insanları hizmetkârlıkla damgaladığını düşünmüştür; Yahudilerin ve Hıristiyanların kötü Tanrı'sı Ham ırkını köleler sağlaması için görevlendirmiştir. Ancak Yunan düşünür, Yehova'nın yapamadığını yapmış, makineler harekete geçip tıpkı Vulcanus'un üçayaklı sehpaları[105] gibi kendi kendilerine kutsal görevlerini gerçekleştirdikleri zaman köleliğin kaldırılacağını sezmiştir.

Din derslerinde yalan söyleme sanatını öğreten Katolik papazlar, sürekli olarak köleliği kaldıranın Hıristiyanlık olduğunu tekrar etmektedirler; hâlbuki köleliği Amerika'ya getiren ve onu eski dünyada muhafaza eden Hıristiyanlıktır. Saint Paul, firar eden köleleri efendilerine geri gönderirdi; Saint Pierre, Saint Augustin ve ilk yüzyılların azizlerinin yardakçı takımı kölelere, gökyüzündeki efendilerinin, yani kölelik taraftarlarının ve zorbaların ortaya çıkardığı koruyucularının iyiliklerini hak etmeleri için yeryüzündeki efendilerine sadık bir şekilde uymayı ve hizmet etmeyi öğretiyorlardı.

Felsefenin ve Hıristiyanlığın savaşmayı ve ortadan kaldırmayı hiç düşünmediği kölelik, üretim araçlarının köleliği, külfetli ve rastlantıya bağlı bir insan sömürüsü

105. Vulcanus'un üç ayaklı sehpaları: Tanrı Vulkanus'un Tanrıların şölenlerinde kullanılsın diye ürettiği, tekerlerini kendileri takabilen, 20 adet üç ayaklı altın servis sehpası ("Tripodes Khryseoi"). (ç.n.)

biçimi yapacak kadar yeterince geliştiği andan itibaren ortadan kalkmıştır. Kölelikle ücretliliği karşılaştırın. Efendi, kölesini satın almak, onun geçirdiği kazalardan ve ölümünden kaynaklanan kayıplara katlanmak zorundadır; köle hasta olduğu, çalışamaz hale geldiği zaman bile onu beslemek ve yaşlılığında ona bakmak zorunda kalır, çünkü onu bir köpek gibi öldüremez. Kapitalist ise bu tip kaygılardan kurtulmuştur; tek kuruş ödemeden kendine istediği kadar emekçi sağlar; bir iş günü için onlara verdiği ücret neredeyse kölelik taraftarlarının yük hayvanlarını beslemek için harcadığı miktara eşittir. Paris posta şirketleri, bir atın bakımına bir sürücünün ücretinden daha fazla para harcamaktadırlar; ayrıca bu dört ayaklı kölelerini özgür ücretlilerinin çalıştığının yarısı kadar çalıştırmaktadırlar. Özgür kadın ve erkekleri bu kadar acımasızca sömüren kapitalistlerin, köleliğin kaldırılmasını bu kadar istemesinin sebebi duygusal ve idealist fanteziler değil, ekonomik nedenlerdir.

Adalet ve Ahlak tarafından onaylanan kölelik, doğal ve kutsal bir kurum olarak sadece hâkim sınıf tarafından değil, ezilen sınıf tarafından da kabul görmüştür. Antik toplumun zavallı köleleri, köleliğin kaldırılışını tahmin bile etmiyorlardı. Kölelik, onların kalplerindeki bütün isyan ruhunu söndürmüştü; efendilerin kafasındaki bütün adalet düşüncesinin açığa çıkmasını engellediği gibi... Bu nedenle, Kuzey Amerika'nın ayrılmasıyla yaşanan savaş boyunca, onları ezenlere karşı askeri bir birlik oluşturmak için yeterli sayıda zenci bir araya gelemedi.

Ortaçağ'da durum böyle değildi: Derebeylik, baskısını bütün ülkeye ancak durmadan mücadele ederek yayabildi; bir dizi bitmek bilmeyen isyanla başa çıkmak

ve kolektivist köylerde yaşayan köylülerin bağımsızlık, eşitlik duygularını söndürmek zorundaydı. Onuncu yüzyılın şu isyan çığlığına bir kulak verin ve bana bundan daha güzel bir şey duyup duymadığınızı söyleyin:

"Derebeyler bize sadece kötülük yapmaktadırlar; her şeye sahipler, her şeyi yapabiliyorlar, her şeyi yiyebiliyorlar; bizi ise acılar içinde, sefalet içinde yaşatıyorlar... Neden bize bu şekilde davranılmasına izin verelim? Onlar gibi biz de insanız; ellerimiz ayaklarımız var onlar gibi; boylarımız aynı, aynı güçlükleri çekiyoruz ve bizler bire karşı yüz kişiyiz... Kendimizi şövalyelere karşı koruyalım, birlik olalım ve hiç kimse bize hükmedemeyecektir; ağaçları kesebileceğiz, ormanlarda avlanabileceğiz, göllerde balık tutabileceğiz; ormanlarda, bayırlarda, sularda istediğimizi yapacağız[106]."

Köylülerin eşitlik duygularına sahip olabilmeleri için 1789'un burjuvalarını beklemelerine gerek yoktu. Ancak boyunlarına hayvan kürkleri saran, tunikler[107] giyen, sopalarla ve uyduruk silahlarla donanmış bu köylüler zırhlarla kaplı feodal baronlara karşı ne yapabilirlerdi ki? Her yerde, Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de yenilgiye; papazların, burjuvaların yardım ve yataklığı sayesinde korkunç bir şekilde kıyıma uğradılar ve işkence gördüler. Radikal ve liberal cumhuriyetçiler tarafından heykeli belediye binasının karşısına dikilen Burjuva kahraman Étienne Marcel, Fransız köylülerini kullandıktan sonra onlara ihanet etti ve onları Kötü Charles'ın ellerine teslim etti.

Ancak ne zaman ki barut, simyacının laboratuvarından çıkıp sanayi alanına düştü, savaş meydanında eşitlik

106. *Roult Romanı.* (IX. ya da X.yy. a dayanır.)

107. Antik Roma'da asker ve köylülerin giydiği açık tunik (elbise). (ç.n.)

sağlandı ve derebeyliğin ölüm fermanı imzalandı. Ancak barut Avrupa'yı derebeylerden kurtarmış olsa da başka felaketlere neden oldu: Daimi ordular.

Burjuvazi militarizmden korkar; kılıç hocalarından nefret eder. Hiçbir ayrım yapmadan bütün insanları sömürmenin o yüce tutkusuyla yanıp tutuştuğu için halkların kardeşliğini ilan etti ve kendi toplumsal hâkimiyeti altında barışın ve ticaretin hüküm sürebileceğini duyurdu. Avrupa burjuvazisinin ağır topları, bu barışçıl dünyanın gelişini çabuklaştırmak için uluslar arası bir barış derneği kurdular. Krallara ve zorbalara savaşın korkunçluğunu ve daimi orduların sebep olacağı maliyetleri anlatarak, onları korkutmak için elçiler gönderen kongreler düzenlediler. Bu Kardeşlik ve Adalet havarilerinin; Avrupa'daki orduların çoğaldığını ve etkilerini arttırdığını, savaşların gitgide daha ölümcül olduğunu görmelerinden sonra cesaretleri kırıldı. Bu sefer, coşkulu vatanseverler kılığına bürünmeyi kararlaştırdılar ve bugün bunlar, kardeşlik öğretilerini yaydıktan sonra halkların boğazlanmasını salık vermiyorlarsa eğer, bunun sebebi korkudur;. burjuvaların bugün topun ağzında olmalarıdır..

Emile Olivier'ninki gibi bir kaygısızlıkla, Dahomey Amazonlarına[108] ya da Madagaskar Hovaslarma karşı bir sömürü seferi oylanabilir, çünkü oraya kurşunlarla kalbura dönmeleri için gönderilenler işçiler ve köylülerdir, ama bir Avrupa savaşında burjuvaların fedakârlık göstermesi ve adım atması gerekirdi. Özellikle gelişmiş tüfekler ve yeni patlayıcılar, savaş alanlarını yüz binlerce

108. Dahomey Amazonları: Batı Afrika'da yaşamış, Kralları tarafından emir verilmediği sürece savaş alanından geri çekilmeyen ve sadece kadınlardan oluşturulmuş sınır ordusuna verilen ad. (ç.n.)

insanın ihtişamsız, sıradan bir şekilde can verdiği kilometrelerce uzunluktaki mezbahalara dönüştürmeye yöneldiğinden beri bu, onların pek de hoşuna gitmemekte..

Kıtlık kasaplığın yerini alırdı. Gerçekten de bir Avrupa savaşı bütün sağlam erkekleri bir bayrak altında toplardı; işlikler boşalırdı, tarlalardaki bütün ekinler hasat edilmeden çürümeye yüz tutardı; ekilmemiş ve işlenmemiş toprak da hasat vermezdi. Savaş, ister kazanan isterse de kaybeden taraf olarak sona erdiği zaman iki düşman ülkenin nüfusu yıkıma uğramış olurdu ve ekmeksiz kalırdı, çünkü işçilerin ellerinde silahları olurdu. "Kimin tüfeği varsa ekmeği o alır," diyordu Blanqui. Bir Avrupa savaşı ,kapitalist dünyanın üzerine toplumsal bir devrim salardı.

Sadece deliler ve katiller bir Avrupa savaşını arzular. Savaş, yıkım makinelerinin yetkinleştirilmesi, geliştirilmesi ve bütün vatandaşların asker haline getirilmesiyle imkânsızlaştı; öyleyse burjuvazinin idealini gerçekleştirme ve daimi orduları kaldırma zamanı gelmiştir.

Ancak burjuvanın iradesinden daha güçlü olan ekonomik fenomenler bu idealin gerçekleşmesini istememektedirler. Daimi ordular bugün savaş yapmak için değil, sanayinin ve ticaretin ilerleyebilmesi için elde tutulmaktadır. Gerçekten de Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de askeri birlikler boşaltılsa, ordu üzerinden geçimini sağlayan bütün sanayi yerle bir olurdu; üç yüz bin, dört yüz bin genç ve sağlam erkek emek pazarına atılırdı; bu da genel işsizlik ve toplumsal Devrim demektir.

Toplumsal hâkimiyete ulaştığından bu yana, acınası burjuvazinin, kazara gerçekleşmesine çabaladığı makul bir ideali olsa, bizzat harekete geçen ekonomi fenomen-

leri burjuvazinin olgulara geçirdiği şeylere karşı çıkar ve onlara kendi kaderlerinin efendisi olmadıklarını, ekonomik dünyanın emri altında olduklarını kanıtlar.

***

Bin yıllardan beri insanın kafasında bir ideal yaşamaktadır; bu bir adalet ideali değil, bir barış ve mutluluk idealidir. Bu, "benimki, seninki" kavramlarının olmadığı, her şeyin herkese ait olduğu, insanları bir araya getiren tek bağın kardeşlik ve eşitlik kavramlarının olduğu bir toplum idealidir. Tarihin zor zamanlarında, Platon, Morus, Campanella gibi gözüpek düşünürler bu ideal toplumu baş döndürücü ütopyalar olarak tasvir etmişlerdir; kahramanlar da bu ütopyaları gerçekleştirmek için ortaya çıkmış ve kendilerini feda etmişlerdir.

Bu ideal, insan beyninin kendi kendine ürettiği bir ideal değildir; bu ideal o altın çağın, dinlerin bize bahsettiği o yeryüzü cennetinin bir anımsanmasıdır; bu, insanların özel mülkiyette erişmeden önce geçmek zorunda olduğu ve benim de alıntılar yaptığım Heckwelder ve Charlevoix'nın insanlık tarihinde varlığını kanıtladığı komünist dönemin eski bir anısıdır.

Yunan kentlerinin fakirleri ve plebleri, zenginlere ve soylulara karşı malların ortaklığını tekrar geri getirmek için gerçekleştirdikleri birçok ayaklanmada başarısız oldularsa; Ortaçağ'ın yoldan sapmış halk mezhepleri, dünya üzerinde kardeşliği ve eşitliği oluşturmak adına gerçekleştirdikleri girişimlerde başarısız oldularsa bunun nedeni, Ortaçağ'ın son yüzyıllarında olduğu gibi Yunan-Latin karması deccal çağında, ekonomik fenomenlerin malların ortaklığının geri dönüşüne karşı çıkmasındandı.

Aslında bu geri dönüşü istemek yerine, komünizmden arta kalanları da yok etmek için çalışıyor ve burjuva özel mülkiyetinin öğelerini hazırlıyorlardı.

Komünizm ideali zihinlerimizde yeni bir ateş olarak yanmaktadır; ancak bu ideal artık bir anımsama değildir, gerçeğin bağırsaklarından çıkmaktadır. Ekonomik dünyanın bir yansımasıdır. Biz, İngiltere lollardları[109] ve Yunan plebleri gibi ütopyacı veya hayalci değiliz; biz, toplumlar inşa etmeyen ama onları kapitalist ortamdan kurtaran bilim adamlarıyız.

Eğer biz komünist isek bu, kapitalist üretimin ekonomik güçlerinin toplumu kaçınılmaz olarak komünizme götürdüğüne ikna olmamızdan kaynaklanmaktadır.

Ve eğer sınıfları yaratmakla suçlanan bizler, aksine sınıfların kaldırılmasını istiyorsak bu, insanları sömüren ve sömürülen sınıf diye ayrılmasını sağlayan üretim koşullarının yitip gideceğini bilmemizden kaynaklanmaktadır.

Düşüncenin büyük dehası Aristo, makineler kendi kendilerine işlerini gerçekleştirdikleri zaman, özgür vatandaşların artık kendilerine boş zaman yaratmaları için kölelere ihtiyaçları olmayacağını öngörmüştü; eğer bizler köleliğin son biçimi olan ücretliliğin sonunu öngörüyorsak bu, insanın demirden kölelere, özdevinimli araç ve makinelere sahip olmasındandır. Ne antik zamanlarda ne de başka herhangi bir dönemde özgür vatandaşların bu kadar çok sayıda kölesi olmuştu.

İşte Ticaret Bakanlığı tarafından 1890 yılında ya-

109. Lollards: On dördüncü yüzyılda İngiliz teolog John Wycliffle tarafından ortaya atılan ve on dokuzuncu yüzyıla kadar devam eden siyasi ve dini hareketin takipçilerine verilen ad. Hareketin temelinde Batı'daki Hıristiyanlıkta bir reform gerçekleştirmek yatmaktadır. (ç.n.)

yımlanan yıllık istatistiklerden alınan bazı rakamlar:

1887 yılında sanayide, tarımda, demiryollarında ve buharlı gemilerde kullanılan ateşli makinelerin sayısı Fransa'da 135.748'e yükseldi ki bu rakam dokuz milyon beygir gücüne eşittir.

Madenler Yüksek İdaresi, her beygir gücünün 21 işçiye bedel olduğunu tahmin etmektedir. Öyleyse dokuz milyon beygir gücü 189 milyon kölenin emeği demektir.

Oysaki 1886 yılında yapılan sayımda nüfus 39 milyondu; öyleyse her vatandaşa 4,8 köle düşmekte ya da her beş kişilik aileye 24 demirden köle düşmektedir.

189 milyon demirden kölenin emeği, bunu kullanmayı ve kontrol etmeyi bilmeyen bir sınıf tarafından tekelleştirildiği için olağanüstü bir bolluk içinde bir üretici sefaleti ortaya çıkmaktadır.

Ancak kapitalist sınıfın tembel ve beceriksiz ellerinden kurtulan üretim araçları, ulusun ortak mülkiyeti haline geldiği zaman Barış ve Mutluluk dünyada tekrar çiçek açacak; zira toplum, daha önce doğa güçlerine egemen olduğu gibi ekonomik güçlere egemen olacak. O zaman, işte o zaman, insan özgür kalacaktır, çünkü kendi toplumsal yazgısının efendisi olacaktır.

Böylece bilinçsizliğin saltanatı sona erecektir.

PAUL LAFARGUE

BURJUVAZİ ÖLDÜRÜR

toplu denemeler

Paul Lafargue, "sermaye dinini" ifşa ettiği yapıtı *Tembellik Hakkı*'ndan sonra, kadın sorunu, Marx ve Engels ile idealizm ve materyalizm karşıtlığı vb. hakkında yazdığı denemeleri ile okurlarıyla bir kez daha buluşuyor. Mizahın ustaca kullanıldığı bu denemeler, burjuvazinin meşruiyetini zekice sorgularken, kapitalist ideolojiye saldırısını bir an olsun bırakmıyor. Lafargue'ın bu denemelerinin, çağımızda yaşamaya devam ettiğimiz vahşi sömürünün, cinsiyet ayrımcılığının, dinci gericiliğin ve kapitalist barbarlığın daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını umut ediyoruz.

Lafargue'ın toplu denemeleri ilk kez Türkçede!

ISBN: 978-605-4849-51-2

20 ₺
KDV DAHİL